

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Γεωγραφία και Σχεδιασμός στην Ευρώπη και τη
Μεσόγειο»**

Θεόδωρος Κ. Πολιτίδης

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Κοινωνικο-Οικονομικές Διαστάσεις του Φαινομένου της
Ερημοποίησης: Η περίπτωση της Δυτικής Λέσβου.**

**Τριμελής Επιτροπή
Θ. Ιωσηφίδης (επιβλέπων), Η. Κουρλιούρος, Γ. Κορρές**

Μυτιλήνη, Ιούνιος 2004

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	4
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
1.1. Χρησιμότητα της έρευνας	7
1.2. Ερευνητικοί στόχοι.....	7
1.3. Ορισμοί.....	8
2. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	11
2.1. Περιβαλλοντικές και ανθρωπογενείς διαστάσεις του φαινομένου της ερημοποίησης.....	11
2.2. Χρήσεις γης	13
2.3. Διαχειριστικές πρακτικές	14
2.5. Το πρόβλημα της ερημοποίησης στην Ευρώπη	21
2.6. Το πρόβλημα της ερημοποίησης στην Ελλάδα	22
3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΕΔΙΟΥ	28
4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗΣ	30
4.1. Γενικά χαρακτηριστικά της αγροτικής εκμετάλλευσης ή της κτηνοτροφικής μονάδας.....	30
4.2. Κοινωνικο-οικονομικές και χωρικές συνθήκες.....	35
4.3. Στρατηγικές επιβίωσης.....	48
4.4. Πολιτικές αγροτικής ανάπτυξης και ανάπτυξης της υπαίθρου	49
4.5. Το πρόβλημα της ερημοποίησης και η περιβαλλοντική προστασία	62
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	74
6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	80
7. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ (εμπειρικά και στατιστικά δεδομένα).....	86
7.1 Εμπειρικά Δεδομένα – Συνεντεύξεις.....	86
7.2 Στατιστικά Δεδομένα	171
7.3 Χάρτες	174

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα εργασία αφιερώνεται σε όλους εκείνους τους απλούς αλλά περήφανους ανθρώπους που προθυμότητα δέχθηκαν να συμβάλλουν στη διεξαγωγή αυτής της έρευνας και να εκθέσουν τα προβλήματα και τις ανησυχίες για τον τόπο τους, και συγκεκριμένα στους κατοίκους της Άντισσας, Βατούσας, Ερεσού, Μεσοτόπου, Ρεύματος, Σκαλοχωρίου, Χιδήρων. Επίσης, ευχαριστώ θερμά για την πολύτιμη βοήθεια τούς κ.κ. Πολύδωρο Αμπατζή, Δήμαρχο Ερεσού, Αριστείδη Κούκκο, Αντιδήμαρχο Ερεσού, και Άρτεμη Μυλοπτέρη, Δημοτική Σύμβουλο Ερεσού.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω θερμά τον Λέκτορα κ. Θεόδωρο Ιωσηφίδη, που υπήρξε ο επιβλέπων αυτής της εργασίας, για την άριστη συνεργασία και την αμέριστη συμπαράσταση που μου έδειξε σε όλες τις φάσεις της έρευνας, τον Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Ηλία Κουρλιούρο, και τον Επίκουρο Καθηγητή κ. Γεώργιο Κορρέ, μέλη της τριμελούς επιτροπής για την εποικοδομητική μας συνεργασία, και την Καθηγήτρια κυρία Ελένη Μπριασούλη, επιστημονική υπεύθυνο του προγράμματος MEDACTION στην Ελλάδα, για την ευκαιρία που μου έδωσε να συμμετάσχω σε μία τόσο έγκυρη επιστημονική έρευνα.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΕΠ:.....	Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (GDP)
ΕΓΤΠΕ:.....	Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (EAGGF)
ΕΕ:.....	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΚΑ:.....	Ελληνική Επιτροπή για την Καταπολέμηση της Απερήμωσης (GNCCD)
ΕΚΤ:.....	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ESF)
ΕΠ:.....	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΟΡ)
ΕΣΔ:.....	Εθνικό Σχέδιο Δράσης (NAP)
ΕΤΠΑ:.....	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ERDF)
ΕΕ:.....	Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Commission)
ΚΑΠ:.....	Κοινή Αγροτική Πολιτική (CAP)
ΚΠΣ:.....	Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (ΕΣΦ)
ΛΕΠ:.....	Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές (LFA's)
ΜΚΟ:.....	Μη Κυβερνητική Οργάνωση (NGO)
ΠΕΠ:.....	Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΡΟΡ)
CAP:.....	Common Agricultural Policy (ΚΑΠ)
CARPE:.....	Common Agricultural and Rural Policy for Europe
DG:.....	Directorate-General of the Commission of the European Communities
EAGGF:.....	European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (ΕΓΤΠΕ)
ELPEN:.....	European Livestock Policy Evaluation Network
ERDF:.....	European Regional Development Fund (ΕΤΠΑ)
ESF:.....	European Social Fund (ΕΚΤ)
ΕΣΦ:.....	European Support Framework (ΚΠΣ)
GDP:.....	Gross Domestic Product (ΑΕΠ)
GNCCD:.....	Greek National Committee for Combating Desertification (ΕΕΚΑ)
IMP:.....	Integrated Mediterranean Programme (ΜΟΠ)
INTEREGG:.....	Κοινοτική Πρωτοβουλία που αφορά στη διεθνή συνεργασία για την προώθηση της αρμονικής και ισορροπημένης ανάπτυξης του ευρωπαϊκού χώρου.
LEADER:.....	Κοινοτική Πρωτοβουλία που αφορά στην ανάπτυξη των ικανοτήτων των τοπικών φορέων στις αγροτικές κοινότητες (Links between Actions for the Development of Rural Economy)
LFAs:.....	Less Favoured Areas (ΛΕΠ)
MEDACTION:.....	Διεθνές πολυ-επιστημονικό ερευνητικό πρόγραμμα για την εκτίμηση των αιτίων και των επιπτώσεων της υποβάθμισης του εδάφους και την ανάπτυξη ολοκληρωμένων πολιτικών επιλογών και στρατηγικών για την καταπολέμηση του φαινομένου της ερημοποίησης στην περιοχή της Βόρειας Μεσογείου.
NAP:.....	National Action Plan (ΕΣΔ)
NGO:.....	Non Governmental Organization (ΜΚΟ)
ΟΡ:.....	Operational Programme (ΕΣ)
ΡΟΡ:.....	Regional Operational Programme (ΠΕΠ)
UNCCD:.....	United Nations Convention to Combat Desertification

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία καταβάλλεται προσπάθεια να αναδειχτούν οι κοινωνικο-οικονομικές διαστάσεις και πολιτικές που σχετίζονται με το φαινόμενο της υποβάθμισης του εδάφους και της ερημοποίησης. Παρουσιάζονται τα αποτελέσματα επιτόπιας έρευνας στην περιοχή της δυτικής Λέσβου με τη μέθοδο των ποιοτικών συνεντεύξεων σε δείγμα αγροτών-κτηνοτρόφων. Η Δυτική Λέσβος έχει επιλεγεί ως μία από τις πιλοτικές περιοχές όπου μελετάται το φαινόμενο της ερημοποίησης στην Ευρώπη. Πρόκειται για μία περιοχή που χαρακτηρίζεται από έντονες χωρικές ανισότητες, ανάσχεση της αναπτυξιακής δυναμικής του πρωτογενή τομέα, αλλαγές στις χρήσεις γης, εγκατάλειψη της υπαίθρου, και πολυ-απασχόληση. Με βάση τα ανωτέρω χαρακτηριστικά εξετάζονται όλοι εκείνοι οι κοινωνικο-οικονομικοί παράγοντες και ανθρωπογενείς αιτίες που προκαλούν, επιτείνουν ή αποτελούν απλώς επιπτώσεις του φαινομένου της ερημοποίησης.

Λέξεις-κλειδιά: Ερημοποίηση, υπερβόσκηση, χρήσεις γης, αγροτικός χώρος, χωρικές ανισότητες, μετανάστευση, Λέσβος.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ερημοποίηση είναι ένα φαινόμενο που εκτυλίσσεται σε βάθος χρόνου. Όταν εμφανίζονται τα πρώτα συμπτώματα τού φαινομένου δεν αξιολογούνται πάντα με τη δέουσα βαρύτητα, ενώ τα αποτελέσματά του τείνουν στη μη-αναστρεψιμότητα αν δε ληφθούν εγκαίρως τα κατάλληλα μέτρα. Η ερημοποίηση παρουσιάζει ορατά πλέον αποτελέσματα στην περιοχή της Δυτικής Λέσβου που αποτελεί και το αντικείμενο αυτής της έρευνας. Απερήμωση, έλλειψη φυτοκάλυψης, διάβρωση είναι μερικά από αυτά.

Η επιλογή τού ερευνητικού προβλήματος που σχετίζεται με τις κοινωνικο-οικονομικές διαστάσεις και επιπτώσεις τού φαινομένου τής ερημοποίησης, προέκυψε κατά τη σύνταξη μίας αναφοράς στα πλαίσια τού διεθνούς ερευνητικού προγράμματος MEDACTION. Το πρόγραμμα αυτό, μελετά τις κοινωνικές πολιτικές που σχετίζονται με το φαινόμενο της ερημοποίησης σε πέντε γεωγραφικές περιοχές τής Ε.Ε. (Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία και συνολικά την Ευρωπαϊκή Ένωση). Ως περιοχή-στόχο για την Ελλάδα, έχει επιλεγεί η Δυτική Λέσβος. Η περιοχή αυτή εμφάνισε, εκτός των περιβαλλοντικών προβλημάτων, έντονη περιφερειακότητα, υπανάπτυξη, εγκατάλειψη της υπαίθρου, πτώση γεννητικότητας, γήρανση πληθυσμού, και δομικά προβλήματα του πρωτογενή τομέα.

Η Λέσβος σήμερα απέχει μακράν από το να αποτελεί έναν προνομιούχο τόπο για τους κατοίκους της. Η περιφέρεια του Βορείου Αιγαίου ανήκε στις 12 φτωχότερες περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης πριν τη διεύρυνση των 25 χωρών-μελών. Ως τέτοια, έχει ανάγκη να συγκρατήσει τον πληθυσμό της, να αναπτυχθεί και να επιβιώσει. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μπορέσει να αναδείξει τα ανωτέρω προβλήματα στο βαθμό που τους αρμόζει και ίσως να προτείνει κάποιους τρόπους επίλυσής τους.

1.1. Χρησιμότητα της έρευνας

Το φαινόμενο της ερημοποίησης έχει ερευνηθεί όσον αφορά στις περιβαλλοντικές παραμέτρους του από μελετητές τόσο σε διεθνές επίπεδο όσο και στην περιοχή-στόχο της Δυτικής Λέσβου. Στη συγκεκριμένη περιοχή αναπτύσσονται αναπτυξιακές δράσεις με τη μορφή προγραμμάτων (αναφέρονται ως προγράμματα αναπτυξιακά, ενισχυτικά, υποστηρικτικά ή επιδοτήσεις), που έχουν σαν στόχο να δώσουν την απαραίτητη αναπτυξιακή ώθηση στην τοπική κοινωνία. Τα προγράμματα αυτά, πέρα από το Εθνικό Σχέδιο Δράσης κατά της Απερήμωσης, που αγκαλιάζει όλη την επικράτεια, δε λαμβάνουν υπόψη τους το φαινόμενο της ερημοποίησης και τις επιπτώσεις του για την περιοχή. Κρίθηκε λοιπόν αναγκαίο να γίνει μία επιτόπια έρευνα, έστω και με τις εγγενείς αδυναμίες μίας μεταπτυχιακής εργασίας, ώστε να αποτιμηθούν οι κοινωνικο-οικονομικές διαστάσεις και επιπτώσεις του φαινομένου. Η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία θα μπορούσε να αποτελέσει τον προθάλαμο μίας διδακτορικής διατριβής που θα αφιερώσει και το χρόνο και την επιστημονική επάρκεια για μία εις βάθος μελέτη του φαινομένου, είτε θα μπορούσε να αποτελέσει ένα εργαλείο στους μελλοντικούς λήπτες αποφάσεων οι οποίοι θα χαράξουν τόσο τις αναπτυξιακές πολιτικές όσο και τις πολιτικές καταπολέμησης του φαινομένου, είτε σε τοπικό, είτε σε εθνικό επίπεδο.

1.2. Ερευνητικοί στόχοι

Η παρούσα εργασία στοχεύει στο να ερευνήσει και να αναδείξει τους τρόπους με τους οποίους οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες μιας περιοχής συνδέονται, επηρεάζουν και επηρεάζονται από ένα τύπος περιβαλλοντικό φαινόμενο. Σκοπός της εργασίας είναι να γίνουν κατανοητές οι διαδικασίες που είναι υπεύθυνες για τη δημιουργία ενός ιδιαίτερα δυσμενούς κλίματος για την ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα στην περιοχή που δεν προσφέρει παρά βραχυπρόθεσμου ορίζοντα επιλογές

επιβίωσης στους παραγωγούς που δεν είναι άλλες από την εκτατική και μη αειφορική εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και την πρόσδεσή τους στο καθεστώς των επιδοτήσεων. Κρίθηκε, λοιπόν, σκόπιμο να ερευνηθούν οι κοινωνικο-οικονομικές συνιστώσες του φαινομένου της ερημοποίησης υπό το πρίσμα των επιπτώσεων που έχει για την τοπική οικονομία, την απασχόληση, τις διαχειριστικές πρακτικές, τη δημογραφία, την εγκατάλειψη της υπαίθρου, την αλλαγή των χρήσεων γης. Ειδικότερα θα ερευνηθούν τα παρακάτω ζητήματα:

- Τα χαρακτηριστικά του πρωτογενούς τομέα στην περιοχή της Δυτικής Λέσβου.
- Οι κοινωνικο-οικονομικές και χωρικές συνθήκες.
- Οι στρατηγικές επιβίωσης και αναπαραγωγής στην περιοχή.
- Η αποτελεσματικότητα των αναπτυξιακών πολιτικών και οι επιπτώσεις τους (θετικές ή αρνητικές) στο πρόβλημα της ερημοποίησης.
- Οι αντιλήψεις που αφορούν στο πρόβλημα της ερημοποίησης, και το επίπεδο της περιβαλλοντικής συνειδητότητας και ευαισθητοποίησης.
- Η διερεύνηση των μελλοντικών προοπτικών και προτάσεις για την αντιμετώπιση του φαινομένου από κοινωνική σκοπιά.

Σκοπός της εργασίας δεν είναι η εκτενής αναφορά σε εδαφικά ή περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά. Για την τοποθέτηση τού ερευνητικού προβλήματος, θα δοθούν ορισμένα εισαγωγικά περιγραφικά στοιχεία για την περιοχή (Ενότητα 2.6.2).

1.3. Ορισμοί

Ερημοποίηση: Ο πιο αποδεκτός ορισμός τού φαινομένου της ερημοποίησης είναι εκείνος της Διεθνούς Συνθήκης κατά της Ερημοποίησης (UNCCD 1994) σύμφωνα με τον οποίο η ερημοποίηση είναι η «...υποβάθμιση τού εδάφους σε ξηρές, ημίξηρες και ξηρές ύφυγρες

περιοχές που προκύπτει από κλιματικές μεταβολές και ανθρώπινες δραστηριότητες».

Ξηρές, Ημίξηρες και Ξηρές Ύφυγρες Περιοχές: είναι οι περιοχές όπου, με την εξαίρεση των πολικών και υπο-πολικών περιοχών, η αναλογία της ετήσιας βροχόπτωσης σε σχέση με τη δυναμική εξατμισοδιαπνοή κυμαίνεται μεταξύ 0.5 and 0.65.

Έδαφος ή Γαία: Είναι το γήινο βιο-παραγωγικό σύστημα που αποτελείται από χώμα, φυτοκάλυψη, διάφορες άλλες βιολογικές μορφές και από τις οικολογικές και υδρολογικές διαδικασίες που δρουν στα πλαίσια αυτού του συστήματος.

Υποβάθμιση του εδάφους: Εμφανίζεται στις ξηρές, ημίξηρες και στις ξηρές ύφυγρες περιοχές, με τη μείωση ή απώλεια της βιολογικής και οικονομικής τους παραγωγικότητας καθώς και με τη διαφοροποίηση των αρδευόμενων και μη εδαφών, λιβαδιών, βοσκοτόπων, δασών που προκαλείται από διαδικασίες ή συνδυασμούς διαδικασιών που οφείλονται σε ανθρωπογενείς δραστηριότητες και εγκαταστάσεις. Εδώ ενδιαφέρουν οι εξής αιτίες υποβάθμισης τού εδάφους:

- Η διάβρωση τού εδάφους από τον άνεμο και το νερό ή/και τις ακατάλληλες γεωργικές και κτηνοτροφικές πρακτικές π.χ. η υπερβόσκηση των ζώων.
- Η υποβάθμιση των φυσικών, χημικών, βιολογικών και οικονομικών ιδιοτήτων του εδάφους.
- Η μακρόχρονη απώλεια της φυσικής φυτοκάλυψης.
- Η υφαλμύρωση τού εδάφους και οι πλημμύρες που σχετίζονται με την ανεξέλεγκτη άντληση υδάτων από το υπέδαφος.

Ξηρασία: είναι φυσικό φαινόμενο που προκαλείται όταν τα μετεωρολογικά κατακρημνίσματα μειώνονται σημαντικά κάτω από τα κανονικά επίπεδα και προκαλούν σοβαρές υδρολογικές ανισορροπίες, που επηρεάζουν δυσμενώς τα παραγωγικά συστήματα των γαιών.

Υπερβόσκηση: Είναι η χρήση ενός χώρου (βοσκοτόπου) από μεγαλύτερο αριθμό ζώων συγκριτικά με τις δυνατότητές του. Ως φέρουσα ικανότητα βόσκησης (grazing capacity) νοείται ο μέγιστος αριθμός ζώων που μπορούν να βοσκήσουν σ' ένα βοσκότοπο χωρίς να ζημιώνουν την παραγωγικότητά του (Heady 1975).

Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές (ΛΕΠ) (Less Favoured Areas – LFA's): Έχει γίνει μία πρώτη ταξινόμηση σε 3 κατηγορίες που δε λαμβάνει όμως υπόψη τις ιδιαιτερότητες και προβλήματα της κάθε περιοχής:

α) Ορεινές περιοχές: Χαρακτηρίζονται από περιορισμένες δυνατότητες και αυξημένο κόστος εκμετάλλευσης της γης.

β) Περιοχές που απειλούνται με εγκατάλειψη.

γ) Περιοχές με ιδιαίτερα μειονεκτήματα.

Καταπολέμηση της ερημοποίησης: Περιλαμβάνει σειρά δράσεων που αποτελούν μέρος μίας ολοκληρωμένης και βιώσιμης ανάπτυξης των εδαφών στις ξηρές, ημίξηρες και στις ξηρές ύφυγρες περιοχές με στόχο:

- Την πρόληψη ή/και τη μείωση της υποβάθμισης τού εδάφους,
- Τη βελτίωση των μερικώς υποβαθμισθέντων εδαφών, και
- Την αποκατάσταση των υποβαθμισθέντων εδαφών.

Επιδοτήσεις: Πρόκειται για μέτρα ενίσχυσης αγροτικών προϊόντων (που προέρχονται από τους τομείς: γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία). Είναι οικονομικές ενισχύσεις (πριμοδοτήσεις) που δίδονται εντός της Ε.Ε. στα πλαίσια της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) και εκταμειούνται μέσω του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (FEOGA).

2. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Η ερημοποίηση είναι ένα περιβαλλοντικό φαινόμενο με σοβαρές επιπτώσεις σε έμψυχους και άψυχους πόρους για τις τοπικές κοινωνίες και οικονομίες, ενώ έχει εθνικές και παγκόσμιες προεκτάσεις. Έχει διαπιστωθεί ότι οι άνθρωποι με τις ενέργειές τους, είτε προκαλούν ή εντείνουν το φαινόμενο, είτε υφίστανται τις άμεσες ή έμμεσες επιπτώσεις του. Η διεθνής κοινότητα αναγνώρισε από μακρόν ότι η ερημοποίηση είναι ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο πλανήτης.

Ο όρος «ερημοποίηση» προτάθηκε το 1949 από τον Γάλλο οικολόγο Aubreville για να ορίσει τους φυσικούς-περιβαλλοντικούς παράγοντες των εδαφών και απώλειας παραγωγικότητας της γης, και έφθασε σήμερα να σημαίνει τους κοινωνικούς (ανθρωπογενείς) παράγοντες που προκαλούν και εντείνουν το φαινόμενο της ερημοποίησης. Το φαινόμενο της ερημοποίησης δεν μπορεί να ειδωθεί από τη μία σκοπιά ή την άλλη, αλλά σαν συνδυασμό και των δύο (Perez – Trejo 1994).

2.1. Περιβαλλοντικές και ανθρωπογενείς διαστάσεις του φαινομένου της ερημοποίησης

Οι πιο εμφανείς συνέπειες της ερημοποίησης είναι η εμφάνιση τού μητρικού πετρώματος, η υφαλμύρωση των εδαφών, η αύξηση της απορροής τής επιφάνειας του εδάφους λόγω της μείωσης της δυνατότητας συγκράτησης των επιφανειακών υδάτων, η μείωση της βιοποικιλότητας και η μείωση της παραγωγικότητας των εδαφών που οδηγεί στη πτώχευση των ανθρώπινων κοινοτήτων που εξαρτώνται από αυτούς τους πόρους (NAP to Combat Desertification 2000: Portugal).

Η σοβαρή υποβάθμιση του εδάφους που οδηγεί σε ερημοποίηση αποδίδεται σε διάφορους παράγοντες όπως: τα μεγάλα ελλείμματα υγρασίας, η κλιματική ποικιλομορφία με συχνά ακραία γεγονότα, τα εδάφη με απότομες κλίσεις, οι γεωλογικοί σχηματισμοί που ευνοούν την

ερημοποίηση, οι εκτός εποχής κλιματικές και βλαστικές περίοδοι, τα ρηχά εδάφη και οι μακρές περίοδοι έντονης ανθρώπινης παρέμβασης. Το έδαφος θεωρείται υποβαθμισμένο όταν εμφανίζει πλέον μειωμένη αναγεννητική και παραγωγική ικανότητα.

Επιγραμματικά οι φυσικο-περιβαλλοντικοί παράγοντες που προκαλούν και εντείνουν το φαινόμενο είναι οι εξής:

- Κλιματικές συνθήκες: ειδικότερα οι ακραίες κλιματικές συνθήκες και η έντονη εποχικότητα των καιρικών φαινομένων συμβάλλει κυρίως στη διάβρωση του εδάφους.
- Τοπογραφία: επηρεάζει τη χωρική κατανομή των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και τις χρήσεις γης.
- Διάβρωση: η ποιότητα του εδάφους, ο βαθμός έκθεσής του στις καιρικές συνθήκες σε συνδυασμό με τις ανθρώπινες δραστηριότητες π.χ. φωτιά με ανθρωπογενή αίτια.
- Υδρολογία.
- Φυτοκάλυψη: εμφανίζει τα πρώτα συμπτώματα του φαινομένου.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι κανένας εκ των ανωτέρω παραγόντων δε δρα αυτόνομα, αλλά συνδυάζονται μεταξύ τους όπως και με τους ανθρωπογενείς

Οι μη αειφορικές ανθρωπογενείς δραστηριότητες που προκαλούν και εντείνουν την ερημοποίηση οδηγούν σε μεταβολές του μικρο-κλίματος σε τοπικό επίπεδο ως εξής (EEKA 2000, NAP to Combat Desertification 2000: Portugal, GNCCD 2002):

- Καταστροφή της φυτικής βιομάζας των πρανών π.χ. υπερβόσκηση: προκαλεί την καταστροφή της φυτοκάλυψης με συνέπεια τη διάβρωση των εδαφών.
- Υπερεκμετάλλευση υδάτινων πόρων.
- Ακατάλληλες τεχνικές ύδρευσης που προκαλούν την υφαλμύρωση,
- Δημογραφικές πιέσεις στις περιοχές επικινδυνότητας: οδηγούν στην υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων.

- Αλόγιστη χρήση γης και ακατάλληλες διαχειριστικές πρακτικές π.χ. φωτιά.
- Μη αειφορική τουριστική ανάπτυξη.

2.2. Χρήσεις γης

Οι χρήσεις γης θεωρούνται ως μία από τις ανθρωπογενείς αιτίες που προκαλούν και εντείνουν το φαινόμενο της ερημοποίησης. Και όχι άδικα. Η παρουσία του ανθρώπου έχει αλλάξει άρδην το πρόσωπο του πλανήτη από την εποχή της αγροτικής επανάστασης. Πρόκειται για μια αμοιβαία σχέση ανθρώπου-εδάφους. Τα χαρακτηριστικά του εδάφους υπαγόρευαν στον άνθρωπο τους τόπους εγκατάστασής του και ο άνθρωπος εκμεταλλεύθηκε ολοένα και εντατικότερα το έδαφος που του προσφέρθηκε. Οι δημογραφικές πιέσεις π.χ. η αύξηση του πληθυσμού ή τα μεταναστευτικά κύματα, καθώς και η εκμηχάνιση του πολιτισμού οδήγησαν σε μη αειφορική διαχείριση του εδάφους. Είναι γεγονός ότι δεν κύλησαν πάντα έτσι τα πράγματα. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι ανθρώπινες κοινότητες μετέτρεψαν άγονες περιοχές σε πολύ παραγωγικές. Η ερημοποίηση, όμως, συνδέεται με τις χρήσεις γης, και σωστότερα με την αλλαγή των χρήσεων γης. Φθάνοντας στο σήμερα, οι χρήσεις γης χωρίς αειφορική διαχείριση των γαιών, οδηγούν σε υπερεκμετάλλευση ή σε εγκατάλειψη, και με αριθμητική πρόοδο στην ερημοποίηση. Γιατί συμβαίνουν τέτοιες αλλαγές στις χρήσεις γης; Η απάντηση πρέπει να αναζητηθεί στα κοινωνικά και οικονομικά αίτια: δημογραφικές μεταβολές και ανάγκες, αλλαγές στην παραγωγή, σχέση πόλης-υπαίθρου, ένταση ή μαρασμός ανθρώπινων δραστηριοτήτων, κατάργηση παραδοσιακών επαγγελμάτων, νέες απαιτήσεις αγοράς, αλλαγή ιδιοκτησιακού καθεστώτος κ.ά.

2.3. Διαχειριστικές πρακτικές

2.3.1. Ο ρόλος της (υπερ)βόσκησης

Η βόσκηση είναι απαραίτητη για τη λειτουργία των μεσογειακών οικοσυστημάτων και τη διατήρηση της ποικιλότητας. Τα μεσογειακά οικοσυστήματα είναι ευαίσθητα συστήματα όπου οι ανθρώπινες δραστηριότητες έχουν παρουσία χιλιάδων ετών και οι κλιματικοί παράγοντες είναι ιδιαίτερα δυσμενείς (Kosmas et al. 2000: 3-17). Η μεσογειακή χλωρίδα ανέπτυξε μηχανισμούς προστασίας από τα χορτοφάγα ζώα. Η βόσκηση όταν εφαρμόζεται με βάση ένα ορθολογικό σύστημα διαχείρισης των βοσκοτόπων δεν έχει περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Έχει διαπιστωθεί ότι μία από τις κύριες ανθρωπογενείς αιτίες υποβάθμισης του εδάφους είναι η υπερβόσκηση (Papanastasis 2000). Η μη ορθολογική χρήση ενός βοσκοτόπου όπου φιλοξενείται μεγαλύτερος αριθμός ζώων σε σχέση με τη φέρουσα ικανότητά του (grazing capacity) θεωρείται ότι μειώνει την παραγωγικότητά του (Heady 1975). Ως παραγωγικότητα ενός βοσκοτόπου νοείται η ικανότητα αναγέννησης της φυτοκάλυψης που προστατεύει το χώμα από τη διάβρωση. Η υπερβόσκηση δεν επιτρέπει στα βρώσιμα ποώδη φυτά να αναγεννηθούν και αρχικά κυριαρχούν μόνο τα ξυλώδη. Σταδιακά εξαφανίζονται και αυτά (σύμπτωμα ερημοποίησης) και σε συνδυασμό με τους κλιματικούς παράγοντες (νερό, εποχικότητα φαινομένων, κλίση και έκθεση εδάφους), χάνεται το χώμα και εμφανίζεται το μητρικό πέτρωμα.

2.3.2. Ο ρόλος της φωτιάς

Εδώ, ενδιαφέρουν οι φωτιές που έχουν ανθρωπογενή προέλευση. Στο μεσογειακό χώρο οι κτηνοτρόφοι συνηθίζουν να βάζουν φωτιές ώστε να απαλλάσσονται από τα αγριόχορτα και τους χαμηλούς θάμνους, τις αστοιβές (*Sarcopoterium Spinosum*) που δεν τρώγονται από τα ζώα. Η φωτιά καταστρέφει τη φυτοκάλυψη που προστατεύει το χώμα. Μέχρι να αναγεννηθεί η φυτοκάλυψη το έδαφος μένει εκτεθειμένο στη διάβρωση με

τις συνέπειες που αναφέρθηκαν παραπάνω. Οι ανθρωπογενείς φωτιές θεωρούνται πολύ επικίνδυνες γιατί έχουν ένταση και συχνότητα και σε συνδυασμό με την υπερβόσκηση είναι ότι πιο καταστροφικό για το έδαφος καθώς αυτό μένει για μακρά χρονικά διαστήματα εκτεθειμένο στη διάβρωση (Papanastasis 2000). Λύση στο πρόβλημα μπορεί να προσφέρει ο ελεγχόμενος ψεκασμός των «μη παραγωγικών» φυτών από εξειδικευμένα συνεργεία υπό την επίβλεψη κρατικών γεωπόνων. Οι ψεκασμοί παλαιότερα ήταν οργανωμένοι και συχνοί. Τα τελευταία χρόνια η πρακτική αυτή έχει ατονήσει και τη θέση της παίρνει ξανά η πρακτική της φωτιάς.

2.3.3. Αναβαθμίδες

Η παραδοσιακή πρακτική συγκράτησης του χώματος στα επικλινή εδάφη γινόταν με την κατασκευή αναβαθμίδων (σέτια ή πεζούλες στην τοπική διάλεκτο). Μ' αυτόν τον τρόπο επιτύχαναν να καλλιεργούν ακόμη και στις πλαγιές των βουνών. Τα είδη που καλλιεργούσαν στη Λέσβο μέχρι τη δεκαετία του '70, ήταν δημητριακά, καπνός, ελαιώνες, συκεώνες. Εφάρμοζαν το σύστημα της εναλλαγής της καλλιέργειας μεταξύ σιτηρών και οσπρίων (αμειψισπορά) με το οποίο κάλυπταν τις διατροφικές τους ανάγκες σε άμυλο (σιτηρά) και πρωτεΐνες (όσπρια), και επιτύχαναν τη διατήρηση της γονιμότητας των καλλιεργούμενων εδαφών (Γιούργα 1991).

Σήμερα, η εγκατάλειψη της γεωργίας στα πρηνή και η συνεπακόλουθη μετανάστευση στο εξωτερικό και στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρα, έχει εξαφανίσει τις αναβαθμίδες. Οι καλλιεργήσιμες γαίες του παρελθόντος έχουν αλλάξει χρήση και έχουν μετατραπεί σε βοσκότοπους. Στο διάστημα 1961-1981 παρατηρήθηκε μείωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της τάξης του 26% ενώ της γεωργικής γης κατά 19% (Γιούργα και Μάργαρης 1994). Η κατάσταση τείνει στη μη αναστρεψιμότητα καθώς συνδέεται και με άλλους παράγοντες που θα αναφερθούν παρακάτω. Πρέπει να σημειωθεί ότι «τρέχουν» κάποια μέτρα αγροτικής ανάπτυξης σε πιλοτικό στάδιο που επιδοτούν τη συντήρηση και ανακατασκευή των αναβαθμίδων. Είναι

ανάγκη αυτά να πολλαπλασιαστούν και να συνδυαστούν με αλλαγές καλλιεργητικών πρακτικών και νοοτροπίας ώστε να αποδώσουν καρπούς.

2.4. Αναπτυξιακές Πολιτικές και Προγράμματα

Στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης λαμβάνεται πρόνοια για τη λήψη διαρθρωτικών μέτρων που στοχεύουν στην ενίσχυση του πρωτογενούς τομέα. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) της Ε.Ε. υλοποιείται μέσα από δράσεις που ονομάζονται Επιχειρησιακά Προγράμματα ή Κοινοτικές Πρωτοβουλίες και εξειδικεύονται σε επιμέρους τομείς του πρωτογενούς τομέα. Παρακάτω παρουσιάζονται τα σπουδαιότερα εξ' αυτών:

Μέτρα αγροτικής ανάπτυξης: Είναι διαρθρωτικά μέτρα της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) της Ε.Ε. που προωθούνται στα πλαίσια του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (Προτεραιότητα 4) (2000-2006). Τα Επιχειρησιακά Προγράμματα που υλοποιούνται σε σχέση με την κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών έχουν τους εξής στόχους:

- ο Οικονομική ανάπτυξη
- ο Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας
- ο Αύξηση του αγροτικού εισοδήματος
- ο Βελτίωση της ποιότητας ζωής
- ο Προώθηση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής

Αναφέρονται επιγραμματικά τα εξής Επιχειρησιακά Προγράμματα:

- Το Έγγραφο Προγραμματισμού Αγροτικής Ανάπτυξης (Ε.Π.Α.Α.) 2000-2006 που περιλαμβάνει ανάμεσα στα άλλα προγράμματα:
  - ο Βιολογική Γεωργία
  - ο Πρόωρη συνταξιοδότηση
  - ο Εκτατικοποίηση της Κτηνοτροφίας
  - ο Βιολογική Κτηνοτροφία
  - ο Εξισωτικές αποζημιώσεις (βλ. Επιδοτήσεις)

- Πρόγραμμα διατήρησης και κατασκευής αναβαθμίδων σε επικλινείς εκτάσεις για την προστασία των εδαφών από τη διάβρωση.
- Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Αγροτική Ανάπτυξη - Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου» με τους εξής στόχους:
  - Τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας μέσω της αύξησης της βιωσιμότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.
  - Την ανανέωση του πληθυσμού της υπαίθρου με μέτρα που στοχεύουν στην εγκατάσταση νέων αγροτών.
  - Την αξιοποίηση των αγροτικών προϊόντων μέσω βιώσιμων επενδύσεων και ανάπτυξης δομών και υποδομών πληροφόρησης.
  - Τη βελτίωση του επιπέδου ζωής και της ποιότητας των προϊόντων μέσω της δημιουργίας δομών και υποδομών δημόσιας υγείας και της ανάπτυξης ήπιων μορφών καταπολέμησης ασθενειών και παρεμβάσεων για την προστασία, αξιοποίηση και αειφορία των εδαφο-υδατικών πόρων.
  - Την εξασφάλιση της αειφορίας των αγροτικών και δασικών ζωνών μέσω υποστηρικτικών ενεργειών, όπως τράπεζες γενετικού υλικού, χαρτογραφήσεις κ.λ.π.
  - Την υποστήριξη του αγροτικού πληθυσμού για τυχόν ζημιές από φυσικές καταστροφές, πυρκαγιές κ.α.
  - Την ολοκληρωμένη ανάπτυξη ορισμένων περιοχών που κινούνται στο ίδιο πλαίσιο με την Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER.
  - Την υλοποίηση παρεμβάσεων στους υπόλοιπους τομείς της οικονομίας, όπως είναι τα μεγάλα έργα υποδομής, τα επενδυτικά προγράμματα κοινωνικής υποδομής, οι διασυνοριακές δράσεις κ.λπ.

- Με τα μέτρα αγροτικής ανάπτυξης των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων και συμπληρωματικά με το Ε.Π. «Αγροτική Ανάπτυξη-Ανασυγκρότηση της υπαίθρου», επιχειρείται η αγροτική ανάπτυξη με τομεακή ή και ολοκληρωμένη μορφή, ενώ επιπλέον ενισχύονται οι υποδομές που συμβάλλουν στη βελτίωση της υπαίθρου, όπως είναι οι ακόλουθες:
  - ο Εφαρμογή προγραμμάτων που στοχεύουν στην αξιοποίηση του ενδογενούς δυναμικού των περιοχών εφαρμογής,
  - ο Συνεργασία και συντονισμός μεταξύ κεντρικών και τοπικών φορέων,
  - ο Επεξεργασία και προσαρμογή της πολιτικής σε τοπικές ανάγκες, απαιτήσεις και δυνατότητες, μέσω πολυσυλλεκτικών διαδικασιών σχεδιασμού «εκ των κάτω προς τα άνω»
  - ο Βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων των αγροτικών περιοχών.

Στα πλαίσια των προγραμμάτων αυτών, προβλέπονται δράσεις που αφορούν, ενδεικτικά, στη δημιουργία υποδομών, τις ιδιωτικές επενδύσεις, τη βελτίωση της παροχής υπηρεσιών σε εκμεταλλεύσεις και επιχορηγήσεις στον αγροτικό πληθυσμό και στην ύπαιθρο, την προστασία και την ανάδειξη του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος, τη βελτίωση του επιπέδου ποιότητας ζωής κ.λ.π.

- Η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER+ δρα συμπληρωματικά με τα ανωτέρω προγράμματα που εφαρμόζονται στον αγροτικό χώρο, και στοχεύει στο να δημιουργήσει πιλοτικές εφαρμογές διασύνδεσης, ενίσχυσης και συμπλήρωσης των παρεμβάσεων που προβλέπονται σε αυτά.

Επισημαίνεται ότι στο Γ΄ ΚΠΣ, δεν προβλέπεται πλέον απόκλιση από τα διαρθρωτικά μέτρα για τα νησιά του Αιγαίου, καθώς καταργήθηκαν με το

νέο κανονισμό αγροτικής ανάπτυξης 1257/99 οι ειδικοί όροι που ίσχυαν παλαιότερα.

Στη συνέχεια παρατίθενται τα σπουδαιότερα (διαρθρωτικά) μέτρα με κοινωνικο-οικονομικές διαστάσεις:

Ολοκληρωμένες Παρεμβάσεις για τις Μειονεκτικές περιοχές (2000-2006): Σκοπός του μέτρου είναι η άμβλυνση της απώλειας αγροτικού εισοδήματος σε περιοχές με μόνιμα φυσικά μειονεκτήματα (ΛΕΠ) και έλλειψη εναλλακτικών πηγών απασχόλησης. Οι γεωργο-κτηνοτρόφοι των περιοχών αυτών λαμβάνουν αντισταθμιστικές ή εξισωτικές αποζημιώσεις. Οι περιοχές που εντάσσονται στο παραπάνω μέτρο είναι οι εξής:

- Ορεινές περιοχές: χαρακτηρίζονται από περιορισμένες δυνατότητες και αυξημένο κόστος εκμετάλλευσης της γης.
- Περιοχές που απειλούνται με εγκατάλειψη.
- Περιοχές με ιδιαίτερα μειονεκτήματα.

Επιδότησεις: Αντισταθμιστικές ή εξισωτικές αποζημιώσεις (βλ. Ε.Π.Α.Α.), στρεμματικές αποζημιώσεις κατ' αποκοπήν (δίδεται σε όλους τους ελαιοπαραγωγούς με βάση την έκταση της καλλιέργειάς τους), επιλέξιμα αιγοπρόβατα και επιδότηση για την παραγωγή ελαιολάδου. Με την ευρύτερη έννοια των επιδοτήσεων συμπεριλαμβάνονται και μέτρα όπως η επιδότηση της πρώτης εγκατάστασης των αγροτών, η πρόωρη συνταξιοδότηση, η βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία.

Οι εξισωτικές επιδοτήσεις δίδονται σε γεωργο-κτηνοτρόφους μειονεκτικών περιοχών. Η εξισωτική αποζημίωση δίδεται είτε με βάση τις ζωικές μονάδες είτε με βάση την καλλιεργούμενη έκταση.

Εγκατάσταση νέων αγροτών: Στόχος του προγράμματος για την περίοδο 2000-2006 είναι η ένταξη 14.000 νέων αγροτών (ηλικίας κάτω των 40 ετών που ασχολούνται για πρώτη φορά με αγροτική εκμετάλλευση). Πριμοδοτείται εφάπαξ η πρώτη εγκατάσταση με τα ακόλουθα ανώτατα ποσά: α) Ορεινές περιοχές έως 25.000 €, β) Μειονεκτικές περιοχές έως

20.000€, γ) Κανονικές περιοχές έως 15.000 €. Επίσης χορηγούνται χαμηλότοκα δάνεια πρώτης εγκατάστασης.

Πρόωρη συνταξιοδότηση των αγροτών (βλ. Ε.Π.Α.Α.): Στοχεύει στην άμβλυνση του οξυμένου δημογραφικού προβλήματος των απασχολούμενων στη γεωργία και στην ενίσχυση της δημιουργίας οικονομικά βιώσιμων γεωργικών εκμεταλλεύσεων μέσω της αύξησης του μεγέθους τους. Ελάχιστα και ανώτατα όρια ηλικίας για την έξοδο είναι το 55ο και 64ο έτος. Η διάρκεια παραμονής στο παραπάνω καθεστώς είναι 15 έτη με ανώτατη ηλικία τα 75.

Κατάρτιση αγροτών: Δίδεται έμφαση στην προώθηση της ποιότητας και στις φιλικές προς το περιβάλλον μεθόδους παραγωγής.

Επενδύσεις στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις: Μέτρο που αποσκοπεί στον εκσυγχρονισμό των αγροτικών εγκαταστάσεων και εξοπλισμού για τη βελτίωση του αγροτικού εισοδήματος και των συνθηκών εργασίας και διαβίωσης των αγροτών.

Μεταποίηση και εμπορία αγροτικών προϊόντων: Χορηγούνται ενισχύσεις για την προώθηση της ανταγωνιστικότητας του αγροτικού τομέα μέσω της προσαρμογής της παραγωγής (βελτίωση-εξορθολογισμός) στην εξέλιξη της αγοράς, της αναζήτησης νέων αγορών/διεξόδων για τη διάθεση των αγροτικών προϊόντων, τη βελτίωση της ποιότητας, την εισαγωγή καινοτόμων τεχνολογιών, και εν τέλει την προστιθέμενη αξία των αγροτικών προϊόντων.

Ρυθμίσεις αγροτικών χρεών: Με πρωτοβουλία του ελληνικού κράτους. Αποτελούν μέτρο ενίσχυσης του αγροτικού εισοδήματος καθώς περιέχονται ρυθμίσεις χρεών είτε σε επίπεδο συνεταιριστικών οργανώσεων, είτε σε ατομικό επίπεδο με τη ρύθμιση των ληξιπρόθεσμων χρεών, τη διαγραφή τόκων ποινής, καθώς και τη ρύθμιση πανωτοκίων για όλους τους κατά κύριο επάγγελμα αγρότες. Από το 1993 έγιναν 21 ρυθμίσεις χρεών, κόστους για τον 1,6 τρις. Δρχ

Αγροτουρισμός: αναφέρεται στο σύνολο των τουριστικών υπηρεσιών (διαμονή, εστίαση και δραστηριότητες αναψυχής) που προσφέρονται από τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις, οικογενειακής συνήθως μορφής, οι οποίες διατηρούν την γεωργία ως κύριο επάγγελμα ή σε ορισμένες περιπτώσεις δευτερεύον. Δεν πρέπει να συγχέεται με τον αγροτικό τουρισμό του οποίου αποτελεί μέρος μαζί με άλλες εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Στην Ελλάδα, εκτός του όρου «αγροτουρισμός» εφαρμόζεται και ο όρος αγροτουρισμός ή τουρισμός υπαίθρου οποίος αναφέρεται σε όλες τις τουριστικές δραστηριότητες μικρής κλίμακας που αναπτύσσονται στον αγροτικό χώρο και με αυτές ασχολούνται οι κάτοικοι της αγροτικής υπαίθρου ανεξάρτητα με το εάν η κύρια απασχόλησή τους είναι στον πρωτογενή τομέα. Οι στόχοι του προγράμματος αγροτουρισμού είναι (Ανθοπούλου κ.ά. 1998):

- Η συμπλήρωση και βελτίωση του γεωργικού εισοδήματος.
- Η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας του αγροτικού πληθυσμού.
- Η συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού στον τόπο της διαμονής του.
- Η βελτίωση και διάθεση των τοπικών γεωργικών και βιοτεχνικών προϊόντων.

2.5. Το πρόβλημα της ερημοποίησης στην Ευρώπη

Το φαινόμενο της ερημοποίησης στην Ευρώπη έχει αρχίσει να κινητοποιεί την επιστημονική κοινότητα, ενώ σε θεσμικό επίπεδο η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αναθέσει στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, να προωθήσει δράσεις που στοχεύουν στη μελέτη, διαπίστωση και αντιμετώπισή του. Μια τέτοια δράση είναι το Πρόγραμμα MEDACTION (*Policies for Land Use to Combat Desertification*) με χρονικό ορίζοντα που αποτελεί συνέχεια των Δράσεων MEDALUS I-III (*Mediterranean Desertification and Land Use 1991-1999*). Το Πρόγραμμα MEDACTION έχει επιλέξει ως περιοχές-στόχους το Alentejo (Πορτογαλία), τη Val d'Agri (Ιταλία), τη Guadalentín

(Ισπανία) και την περιοχή Ερεσού-Αντίσσης στη Δυτική Λέσβο (Ελλάδα). Σ' αυτές τις περιοχές το φαινόμενο της ερημοποίησης εκδηλώνεται με οξύτητα και μπορεί να μελετηθεί σε όλες του τις εκφάνσεις (η παρούσα εργασία ασχολείται με τις κοινωνικο-οικονομικές συνέπειες). Ο υπογράφων την παρούσα εργασία συμμετείχε στην ερευνητική ομάδα επιστημόνων που συνέταξε ερευνητική αναφορά (research report) με αντικείμενο μελέτης τις κοινωνικές συνθήκες που σχετίζονται με το φαινόμενο της ερημοποίησης σε 4 κράτη-μέλη της νότιας Ευρώπης (Ελλάδα-Ιταλία-Ισπανία-Πορτογαλία) που έχουν καθοριστεί ως target areas, καθώς και σε επίπεδο Ε.Ε. Η αναφορά έχει δημοσιευτεί στην ιστοσελίδα του προγράμματος: MEDACTION, Module 4, Deliverables 33 & 34, <http://www.icis.unimaas.nl/MEDACTION>.

2.6. Το πρόβλημα της ερημοποίησης στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα το φαινόμενο παρουσιάζεται σε ορισμένες περιοχές όπως είναι η ανατολική Πελοπόννησος, η Στερεά Ελλάδα, η Θεσσαλία, η κεντρική και νότια Μακεδονία, η κεντρική και ανατολική Κρήτη και τα νησιά του Αιγαίου. Σύμφωνα με την Ελληνική Επιτροπή για την Καταπολέμηση της Απερήμωσης (2000) είναι δυνατόν να εντοπιστούν τρεις βασικές ανθρωπογενείς αιτίες οι οποίες αποτελούν τον καταλύτη του προβλήματος της ερημοποίησης στον Ελληνικό χώρο (GNCCD 2000):

- Η υπερεκμετάλλευση της φυτικής βιομάζας στις επικλινείς περιοχές
- Η υπερεκμετάλλευση των υδατικών πόρων
- Η μη βιώσιμη άρδευση.

2.6.1. Το Εθνικό Σχέδιο Δράσης (ΕΣΔ) κατά της Απερήμωσης

Στα πλαίσια του Εθνικού Σχεδίου για την Καταπολέμηση της Απερήμωσης σχεδιάζονται μια σειρά από μέτρα και πολιτικές με στόχο την αντιμετώπιση του προβλήματος. Οι γενικές θεματικές των πολιτικών αυτών,

οι οποίες έχουν κυρίως κοινωνικο-οικονομικό και θεσμικό περιεχόμενο, είναι οι ακόλουθες (ΕΕΚΑ 2000, GNCCD 2002):

- Προσδιορισμός των περιοχών που παρουσιάζουν προβλήματα ερημοποίησης.
- Διάχυση πληροφορίας και ενημέρωση των κοινωνικών ομάδων που επηρεάζουν ή επηρεάζονται από το πρόβλημα.
- Δημιουργία υπηρεσιών που θα είναι υπεύθυνες για την εφαρμογή και την παρακολούθηση των μέτρων και των πολιτικών.
- Κατάλληλος σχεδιασμός χρήσεων γης.
- Διάθεση και κατανομή των απαραίτητων πιστώσεων.
- Διεθνής συνεργασία.
- Επιλογή πιλοτικών περιοχών.
- Μέτρα αποκατάστασης των ερημοποιημένων περιοχών.
- Έρευνα.
- Νομικά και θεσμικά μέτρα.

Σύμφωνα με την αξιολόγηση που έγινε στην ερευνητική αναφορά του MEDACTION, η πρώτη εκδοχή του ελληνικού ΕΣΔ (Ιανουάριος 2001) παρουσίασε τα ακόλουθα μειονεκτήματα (MEDACTION, Module 4, 2003):

- Καθόρισε μερικώς τις απειλούμενες με ερημοποίηση περιοχές και την έκτασή τους.
- Δεν εκτίμησε την αποτελεσματικότητα των παρελθουσών πολιτικών, ούτε πρότεινε κατάλληλα μέτρα.
- Επεξεργάστηκε μερικώς τα επιπρόσθετα πολιτικά, θεσμικά, οικονομικά, κοινωνικά και τεχνικά μέτρα καθώς και τους σχετικούς μηχανισμούς εφαρμογής τους.
- Διαμόρφωσε μερικώς τις προτεραιότητες και καινοτόμες δράσεις.
- Δεν προώθησε τη δημογραφική και κοινωνικο-οικονομική αποκατάσταση των ερημοποιημένων περιοχών.
- Δεν ίδρυσε δίκτυο πρόγνωσης και προειδοποίησης.

- Δεν συνεργάστηκε με ανάλογα ΕΣΔ άλλων χωρών, ούτε ανέπτυξε δεσμούς με σχετικά διεθνή δίκτυα.

Θα μπορούσε ίσως να πει κανείς, ότι το ΕΣΔ του 2001 ήταν πολύ γενικό, δεν επιθυμούσε ή δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει τις ειδικότερες συνθήκες που χαρακτηρίζουν τις περιοχές που αντιμετωπίζουν προβλήματα. Ο προσδιορισμός των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε περιοχής μπορεί να οδηγήσει σε ορθότερη διατύπωση του κάθε τοπικού προβλήματος και να επιβάλλει τα καταλληλότερα μέτρα για κάθε περιοχή.

Η επιλογή πιλοτικών περιοχών για την αρχική εφαρμογή συντονισμένων και ολοκληρωμένων πολιτικών και μέτρων για την αντιμετώπιση του προβλήματος είναι κρίσιμη για την συνολική επιτυχία του εγχειρήματος σε πανελλαδικό επίπεδο σύμφωνα με τις διεθνείς συνθήκες και με δεδομένες τις ιδιαιτερότητες της χώρας. Το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την καταπολέμηση του προβλήματος της ερημοποίησης θα εφαρμοστεί αρχικά σε έξι πιλοτικές περιοχές. Αυτές είναι οι ορεινές περιοχές της Θεσσαλίας, η ανατολική Κρήτη, η Αττική, η δυτική Λέσβος, τα νησιά του κεντρικού Αιγαίου και η πεδιάδα του Κιλκίς στην κεντρική Μακεδονία (GNCCD 2001).

2.6.2. Επιλογή της περιοχής έρευνας: Δυτική Λέσβος – Target-area

Η περίπτωση της Λέσβου, και πιο συγκεκριμένα, της δυτικής περιοχής του νησιού είναι παραδειγματική, για μια σειρά από λόγους. Η δυτική Λέσβος είναι μια περιοχή που έχει επιλεγεί πιλοτικά ως target area στα πλαίσια ερευνητικών προγραμμάτων στο παρελθόν (MEDALUS) αλλά και σήμερα (MEDACTION). Εκεί, διαπιστώνεται η σύνδεση του προβλήματος της ερημοποίησης με τις κοινωνικο-οικονομικές δομές του αγροτικού χώρου, με τις αλλαγές στις χρήσεις γης και με τις καλλιεργητικές και διαχειριστικές πρακτικές στην ύπαιθρο. Παρακάτω θα δοθούν ορισμένα περιγραφικά στοιχεία της περιοχής μελέτης.

Το πρόβλημα της ερημοποίησης στο νησί της Λέσβου διακρίνεται σε 3 ζώνες. Η πρώτη ζώνη, είναι η δυτική Λέσβος (ημιξηρή ζώνη), η οποία χαρακτηρίζεται από σοβαρότατα προβλήματα υποβάθμισης του εδάφους και ερημοποίησης, και όπου έχουν πληγεί συνεχείς περιοχές. Τα πολύ απότομα πρανή (>35% κλίση) αποτελούν το 76,4% της περιοχής, ενώ βρέθηκαν σοβαρά διαβρωμένα εδάφη σε πρανή με μεγαλύτερη κλίση από 12%. Το βάθος του εδάφους κυμαίνεται από πολύ ρηχό (0-15εκ) έως ρηχό (15-30εκ) και αποδίδεται στους κλιματικούς παράγοντες. Το κλίμα της περιοχής ως προς τις βροχοπτώσεις παρουσιάζει μεγάλες εποχιακές και χωρικές μεταβολές, καθώς και μεγάλες διακυμάνσεις της θερμοκρασίας κατά τη διάρκεια του 24ώρου. Έχει παρατηρηθεί μείωση της βροχόπτωσης της τάξεως του 45% η οποία σε συνδυασμό με τις υψηλές απαιτήσεις σε εξάτμιση επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την ύπαρξη της φυτοκάλυψης και το βαθμό διάβρωσης. (Kosmas et al. 2000: 3-17). Η μείωση της φυτοκάλυψης σε συνδυασμό με ρηχά εδάφη συντελούν στη μη κατακράτηση των υδάτων από τις βροχοπτώσεις που δεν καταλήγουν στους υδροφόρους ορίζοντες αλλά γίνονται επιφανειακοί χείμαρροι και χάνονται (Λούμου κ.ά. 1994).

Οι παράγοντες (βάθος εδάφους και κλίμα) είναι κρίσιμοι για το ποσοστό φυτοκάλυψης της επιφάνειας. Έχει διαπιστωθεί ότι για την ανάπτυξη της φυτοκάλυψης και την προστασία από τη διάβρωση απαιτείται ένα βάθος εδάφους τουλάχιστον 30 εκατοστών. Η φυτοκάλυψη της περιοχής, αποτελείται από φτωχή μακία και φρυγανική βλάστηση, όπου κυριαρχεί η αστοιβή ενώ παράλληλα εμφανίζεται σε μικρότερο βαθμό τόσο το πουρνάρι (μακία) όσο και το μητρικό πέτρωμα – ενώ αντίθετα στο ανατολικό κομμάτι υπάρχουν ελαιόδενδρα, βαλανιδιές και δάση από πεύκα με παρόμοιες τοπογραφικές και γεωμορφολογικές συνθήκες. Η δεύτερη ζώνη του φαινομένου, είναι η κεντρική Λέσβος (μεταβατική ζώνη) που παρουσιάζει ευαισθησία στο πρόβλημα αλλά έχει πληγεί αποσπασματικά, ενώ η τρίτη ζώνη είναι εκείνη της ανατολικής Λέσβου η οποία κινδυνεύει να απειληθεί

μόνο σε περίπτωση σοβαρών κλιματικών αλλαγών ή αλλαγών στις χρήσεις γης (καλλιέργεια της ελιάς) (Γιούργα 1999, Jenkins and Wilson 2001, Yassoglou και Kosmas 1997).

Στη Δυτική Λέσβο, κυριαρχεί η προβατοτροφία, που έχει τα χαρακτηριστικά της παραδοσιακής μεσογειακής κτηνοτροφίας (εκτατικής μορφής και ποιμενική). Πρόκειται για μία υψηλού κινδύνου περιοχή – κλιματικά και περιβαλλοντικά, όπου οι αλλαγές στις χρήσεις της γης (μετατροπή καλλιεργειών σε βοσκοτόπια) και οι μη αειφορικές διαχειριστικές πρακτικές (υπερβόσκηση) προκάλεσαν και εντείνουν το πρόβλημα της ερημοποίησης (EC 1999, Γιούργα 1999, Jenkins και Wilson 2001, Ιωσηφίδης 2002). Ο αγροτικός πληθυσμός στο νησί της Λέσβου ανέρχεται σε ποσοστό πάνω από 50% του συνολικού πληθυσμού. Η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα αποτελεί το 1/3 περίπου του συνολικού, ενώ ο δευτερογενής τομέας ασχολείται σ' ένα σημαντικό ποσοστό με την μεταποίηση αγροτικών προϊόντων.

Για την κάλυψη των διατροφικών αναγκών του ζωικού κεφαλαίου οι κτηνοτρόφοι ενοικιάζουν βοσκοτόπια και συμπληρώνουν με ζωοτροφές. Η μεγάλη πίεση που εξασκείται στους βοσκότοπους της Δυτικής Λέσβου έχει περιορίσει τις δυνατότητες αναγέννησης της φυτοκάλυψης με συνέπεια να εμφανίζονται σημαντικά μειωμένη παραγωγικότητα σε σύγκριση με άλλες περιοχές της χώρας (Γιούργα 1999).

Η απώτερη αιτία του προβλήματος της ερημοποίησης εντοπίζεται στο γενικότερο κοινωνικο-οικονομικό και αναπτυξιακό αδιέξοδο, όχι μόνο της δυτικής περιοχής του νησιού αλλά και ολόκληρης της Λέσβου, που συνδέεται με την αδυναμία καθετοποίησης της αγοράς, τις δυσχέρειες διαφοροποίησης της απασχόλησης ιδιαίτερα στον αγροτικό χώρο, την αδυναμία αποτροπής δυσμενών αλλαγών στις χρήσεις της γης και τη σταδιακή εγκατάλειψή της, την εξάρτηση από τις αγροτικές και κτηνοτροφικές επιδοτήσεις δίχως αυτές να συνδέονται με αναδιαρθρώσεις

και βελτιώσεις στις διαχειριστικές πρακτικές, τις δομές της ιδιοκτησίας της γης (υψηλό ποσοστό ενοικιαζόμενης γης και βοσκοτόπων), και με μια σειρά από πολιτικές που δεν κατόρθωσαν να αλλάξουν τις δυσμενείς κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες και να συγκρατήσουν τον πληθυσμό στην περιοχή (Ιωσηφίδης και Πολιτίδης 2003).

3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΕΔΙΟΥ

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε μεταξύ Νοεμβρίου 2002 και Ιανουαρίου 2003, στην περιοχή της Δυτικής Λέσβου. Οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν στα αστικά κέντρα της Άντισσας, Βατούσας, Ερεσού, Μεσοτόπου, Μυτιλήνης, Ρεύματος, Σκαλοχωρίου και Χιδήρων. Προτιμήθηκε η μέθοδος των ποιοτικών συνεντεύξεων σε βάθος (in-depth interviews) με χρήση μαγνητοφώνου. Ομάδες-στόχοι ήταν αρχηγοί αγροτικών εκμεταλλεύσεων και κτηνοτροφικών μονάδων (ανεξαρτήτως μεγέθους), καθώς και τοπικοί θεσμικοί παράγοντες, λήπτες αποφάσεων ή άνθρωποι-κλειδιά (key-actors) της περιοχής. Η πλειοψηφία των συνεντεύξεων αφορά σε κτηνοτρόφους καθώς η περιοχή κυριαρχείται από την αιγοπροβατοτροφία. Συνολικά 35 παραγωγοί συμμετείχαν στην έρευνα.

Ο βασικός στόχος της έρευνας ήταν να διερευνηθούν οι σχέσεις μεταξύ των αναπτυξιακών και των κοινωνικο-οικονομικών χαρακτηριστικών της περιοχής, των παραγωγικών πρακτικών και των προβλημάτων της περιβαλλοντικής υποβάθμισης έτσι ώστε να αναδειχθούν οι παράγοντες, οι μηχανισμοί και οι διαδικασίες που συνδέουν την κοινωνικο-οικονομική μειονεκτικότητα με την περιβαλλοντική ευαισθησία και οριακότητα, με ιδιαίτερη έμφαση στα προβλήματα υποβάθμισης του εδάφους και ερημοποίησης.

Η μεθοδολογική επιλογή για ποιοτική διερεύνηση του ζητήματος με συνεντεύξεις σε βάθος έγινε λαμβάνοντας υπόψη τούς στόχους της έρευνας, οι οποίοι αφορούσαν περισσότερο στην κατανόηση των κοινωνικών διαδικασιών και μηχανισμών που οδηγούν στην αναπαραγωγή των προβλημάτων της ερημοποίησης στην περιοχή, παρά στην προσπάθεια ποσοτικοποίησης και μέτρησης διαφόρων παραμέτρων που συνδέονται με το πρόβλημα.

Η διάρκεια των συνεντεύξεων κυμάνθηκε από 30 λεπτά έως μιάμιση ώρα. Η ερευνητική διαδικασία αφορούσε σε δύο είδη συνεντεύξεων, τις

ατομικές και τις ομαδικές. Οι ομαδικές συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με στόχο τον έλεγχο των απαντήσεων, των στάσεων και των αντιλήψεων που εκφράστηκαν στις ατομικές συνεντεύξεις και τη βαθύτερη κατανόηση των ζητημάτων που απασχολούσαν την έρευνα. Η διαδικασία ολοκληρώθηκε όταν αυξήθηκε η επαναληψιμότητα των απαντήσεων από τους συμμετέχοντες στην έρευνα και όταν επετεύχθησαν οι ερευνητικοί στόχοι που είχαν τεθεί αρχικά. Σχεδόν όλες οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν και η ανάλυση των αποτελεσμάτων έγινε με την βοήθεια του προγράμματος ανάλυσης ποιοτικών δεδομένων Maxqda.

Βασικό εργαλείο για την διεξαγωγή των συνεντεύξεων ήταν ένας αναλυτικός οδηγός συνέντευξης (interview guide), που αποτελούνταν από πέντε μέρη (βλ. Παράρτημα). Το πρώτο μέρος αφορούσε στα γενικά χαρακτηριστικά της εκμετάλλευσης ή της κτηνοτροφικής μονάδας, το δεύτερο στις κοινωνικο-οικονομικές και χωρικές συνθήκες στην περιοχή, το τρίτο στις στρατηγικές κοινωνικής αναπαραγωγής, το τέταρτο στις επιπτώσεις των πολιτικών αγροτικής ανάπτυξης και ανάπτυξης της υπαίθρου, και το πέμπτο μέρος στα προβλήματα της υποβάθμισης του εδάφους και της ερημοποίησης σε σχέση με τις διαχειριστικές πρακτικές και τη γενικότερη αναπτυξιακή και κοινωνικο-οικονομική πορεία της περιοχής. Ο οδηγός συνέντευξης ήταν ταυτόχρονα αναλυτικός και ευέλικτος και επέτρεψε τη διερεύνηση των ζητημάτων που απασχολούσαν την έρευνα σε αρκετά μεγάλο βάθος, μέσα από τις εμπειρίες, τις στάσεις, τις αντιλήψεις και τις διαχειριστικές πρακτικές των παραγωγών.

4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗΣ

Τα κυριότερα προβλήματα του πρωτογενή τομέα στη Δυτική Λέσβο, είναι ο μικρός κλήρος, το μικρό ποσοστό των αρδευόμενων εκτάσεων, η έλλειψη βασικών υποδομών, η σημαντική υστέρηση στην εκμηχάνιση, η πληθυσμιακή αποψίλωση ορεινών απομακρυσμένων περιοχών (σύμφωνα με την απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε. του 1991, το 99,68% του πληθυσμού του Β. Αιγαίου είναι κάτοικοι Ορεινών Μειονεκτικών Περιοχών), η υποαπασχόληση, η χαμηλή παραγωγικότητα εργασίας στη γεωργία, τα έντονα φαινόμενα μονοκαλλιέργειας κλπ.

Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με τα νέα δεδομένα της εθνικής και διεθνούς αγοράς, καθώς και τη συνεχιζόμενη αύξηση του κόστους παραγωγής, δημιουργούν προβλήματα στην αγροτική ανάπτυξη, στον κοινωνικο-οικονομικό ιστό, και γενικότερα στην ανάπτυξη του νησιωτικού χώρου.

4.1. Γενικά χαρακτηριστικά της αγροτικής εκμετάλλευσης ή της κτηνοτροφικής μονάδας

4.1.1. Μέγεθος μονάδας

Η πλειοψηφία των μονάδων, με βάση τα δεδομένα των συνεντεύξεων, αποτελείται από μικρές και μη εκσυγχρονισμένες εκμεταλλεύσεις. Το μέγεθος των μονάδων είναι σε άμεση συνάρτηση με τη διαθεσιμότητα και το μέγεθος των βοσκοτόπων. Αυτό έχει σαν αντίκτυπο μειωμένη ανταγωνιστικότητα σε σχέση με τους εκμηχανισμένους και με μεγαλύτερο ζωικό κεφάλαιο παραγωγούς των ευφορότερων περιοχών της χώρας, την αδυναμία εξασφάλισης ενός σταθερού βιοποριστικού εισοδήματος και στην εξάρτησή τους από τις επιδοτήσεις. Ο αριθμός του ζωικού κεφαλαίου κυμαίνεται κατά μέσο όρο από 30 έως 300 κεφαλές. Η αύξηση του ζωικού

κεφαλαίου έχει τουλάχιστον υπερδιπλασιαστεί σε σχέση με την προ-επιδοτήσεων περίοδο (Ε.Σ.Υ.Ε. 1958, 1993). Στο διάστημα 1961-1981 σημειώθηκε αύξηση των προβάτων κατά 134% (από 117.858 το 1961 σε 276.270 το 1981). (Γιούργα και Μάργαρης 1994). Αυτή η αύξηση οφείλεται και στην επιδίωξη ενός ανεκτού εισοδήματος καθώς οι μονάδες δε έχουν ένταση ή ποιοτικά χαρακτηριστικά. Κατά συνέπεια η φυτοκάλυψη των βοσκοτόπων υφίσταται μεγαλύτερη πίεση σε σχέση με παλαιότερα. Παρακάτω παρατίθενται τα συνολικά μεγέθη του ζωικού κεφαλαίου και οι κτηνοτρόφοι ανά περιοχή βάσει των συνεντεύξεων:

Πίνακας 1. Ζωικό κεφάλαιο και κτηνοτρόφοι ανά περιοχή της έρευνας.

Συναγόμενα στοιχεία από τις συνεντεύξεις.

	Αριθμός Ζώων (2002)	Αριθμός Ζώων (παλαιότερα)	Κτηνοτρόφοι (2002)	Κτηνοτρόφοι (παλαιότερα)
Άντισσα	20.000-24.000 πρόβατα			
Ερεσός	15.000 επλέξιμα, (18.000 στην περιοχή)	5-6.000 (1982)	129	330
Σκαλοχώρι	16-17.000 πρόβατα			
Χίδηρα	7.000-9.000 πρόβατα		110	
Βατούσα	3.500 αιγοπρόβατα περίπου	1.000	60	
Ρεύμα	500-600		5	

Πίνακας 2. Αριθμοί αιγοπροβάτων και κτηνοτρόφων στο Ν.Λέσβου (2002)

ΑΙΓΟΠΡΟΒΑΤΑ-ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΟΙ 2002						
ΧΩΡΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΩΝ			ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΙΓΟΠΡΟΒΑΤΩΝ		
	2002	2000	1999	2002	2000	1999
ΝΟΜΟΣ ΛΕΣΒΟΥ	4.803	4.984	4.988	425.521	369.727	363.323
ΝΗΣΟΣ ΛΕΣΒΟΣ	3.828	*	*	345.812	*	*

Πηγή: Διεύθυνση Γεωργίας Λέσβου

Πίνακας 3. Είδη και αριθμοί ζώων στο Ν.Λέσβου (1995)

	ΔΗΜΟΣ ΕΡΕΣΟΥ ΑΝΤΙΣΣΗΣ	ΔΗΜΟΣ ΜΗΘΥΜΝΑΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΝΗΣΟΥ ΛΕΣΒΟΥ	ΣΥΝΟΛΟ ΝΟΜΟΥ ΛΕΣΒΟΥ
ΑΓΕΛΑΔΕΣ ΓΑΛΑΚΤ.	2	0	87	312
ΑΓΕΛΑΔΕΣ ΛΟΙΠΕΣ	23	53	1.984	3.030
ΒΟΟΕΙΔΗ ΛΟΙΠΑ	45	46	2.070	2.886
ΧΟΙΡΟΕΙΔΗ	139	5	1.582	2.597
ΠΡΟΒΑΤΑ ΑΝΑΠΑΡΑΓ.	48.847	10.691	20.9352	266.714
ΛΟΙΠΑ ΠΡΟΒΑΤ/ΔΗ	18.002	2.717	45.948	56.691
ΑΙΓΕΣ ΑΝΑΠΑΡΑΓ.	3.460	484	25.190	34.948
ΛΟΙΠΑ ΑΙΓΟΕΙΔΗ	1.315	196	5.926	8.681

Πηγή: Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης της Νομαρχίας Λέσβου

4.1.2. Είδος δραστηριότητας

Το κυρίαρχο είδος πρωτογενούς δραστηριότητας στην περιοχή είναι η κτηνοτροφία (μονοκαλλιέργεια), και πιο συγκεκριμένα η προβατοτροφία, ενώ ο αριθμός των αιγών είναι περιορισμένος. Επίσης, υπάρχουν και καλλιέργειες σε πεδινές περιοχές π.χ. κάμπος Ερεσού, Μεσότοπος, όπου καλλιεργούνται κυρίως τριφύλλια που χρησιμοποιούνται για ζωοτροφές. Άλλες αγροτικές δραστηριότητες είναι η ελαιοκαλλιέργεια, πατατοκαλλιέργεια, λαχανοκομία, αμπελοκαλλιέργεια, και λίγα οπωροφόρα. Η μονοκλαδικότητα του πρωτογενούς τομέα δημιουργεί προβλήματα στους παραγωγούς που εξαρτώνται από τις κλιματικές και τις συνθήκες της αγοράς, και αναγκάζονται να καταφύγουν σε ανορθολογικές και μη αειφορικές πρακτικές διαχείρισης των φυσικών πόρων.

4.1.3. Τύποι ιδιοκτησίας

Υπάρχουν τρεις τύποι ιδιοκτησίας των βοσκοτόπων:

1. Ιδιόκτητοι βοσκότοποι των ίδιων των κτηνοτρόφων.
2. Ιδιωτικοί βοσκότοποι οι οποίοι εκμισθώνονται στους κτηνοτρόφους.
3. Δημοτικοί βοσκότοποι που εκμισθώνονται στους κτηνοτρόφους δημότες. Στην Ερεσό οι δημοτικές εκτάσεις μαζί με εκείνες του Δημοσίου ανέρχονται στα 10-12.000 στρέμματα.

Σε πάρα πολλές περιπτώσεις οι ανωτέρω μορφές ιδιοκτησίας συνδυάζονται. Το φαινόμενο της ενοικίασης βοσκοτόπων κυρίως από ιδιώτες σε κτηνοτρόφους, είναι αρκετά εκτεταμένο αν και παρατηρείται διαφοροποίηση από περιοχή σε περιοχή. Οι ιδιοκτήτες των βοσκοτόπων δεν κατοικούν απαραίτητως στην περιοχή ή στο νησί. Ευρισκόμενοι μακριά από την περιοχή και αποσκοπώντας στα βέλτιστα κέρδη από την ενοικίαση του βοσκοτόπου, πολύ λίγο ενδιαφέρονται να επενδύσουν για τη συντήρηση των αναβαθμίδων, εντείνοντας έτσι την ερημοποίηση των βοσκοτόπων. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«... Οι ιδιοκτήτες είναι στην Αθήνα, στο εξωτερικό αλλά και ντόπιοι.»

«Κανένας κτηνοτρόφος δεν έχει δικά του βοσκοτόπια...Σχεδόν είναι όλοι του ενοικίου, διότι οι ιδιοκτήτες της γης, άλλοι βρίσκονται στην Αθήνα, έχει ορισμένα που είναι κοινοτικά...κι άλλοι είναι στη Μυτιλήνη, άλλοι εδώ πέρα, Αθήνα, Αμερική. Δε συμφέρουν πολύ τα βοσκοτόπια εδώ.»

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Σκαλοχώρι, Βατούσα)

Συνήθως εκμισθώνουν τους βοσκοτόπους πληρώνοντας σε τόνους γάλακτος. Ένα μέσο ενοίκιο είναι 2,5-3 τόνοι γάλα/έτος. Τα ενοίκια είναι αρκετά υψηλά διότι υπάρχει μεγάλη ζήτηση βοσκοτόπων. Αυτό έχει αντίκτυπο στο εισόδημα του παραγωγού (βλ. Ενότητα 4.3.1. Εισόδημα).

Παρακάτω δίδονται ενδεικτικές τιμές ενοικίασης βοσκοτόπων:

«Τα 700 στρέμματα νοικιάζονται προς 800.000 δραχ/έτος (2.347,76 €). Η τιμή του ενοικίου εξαρτάται από την ποιότητα του βοσκοτόπου, την πρόσβαση σε αυτόν, το μέγεθος (στρέμματα), το καπέλο.»

«... άμα έχει 50 πρόβατα ένας βοσκότοπος πάει μέχρι 2,5 τόνους γάλα. Δηλαδή, 650.000/χρόνο.»

«Τα ενοίκια είναι ακριβά για την ποιότητα του τόπου.»

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Χίδηρα)

4.1.4. Χρόνος απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα

Ο χρόνος απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα και ειδικότερα στην κτηνοτροφία εμφανίζεται στις συνεντεύξεις αρκετά μεγάλος (από 20 έως και 50 χρόνια στις συνεντεύξεις). Αυτό οφείλεται αφενός στη

διαθεσιμότητα των κτηνοτρόφων να δώσουν συνέντευξη – γεγονός που περιορίζει αρκετά την ηλικιακή κατανομή του δείγματος, και αφετέρου στην αυξημένη απόρριψη του επαγγέλματος τα τελευταία χρόνια από τους νέους. Υπάρχουν και περιπτώσεις, όπου για να συμπληρώσουν το εισόδημά τους, μπαίνουν στην κτηνοτροφία και συνταξιούχοι άλλων επαγγελμάτων με συνέπεια την έλλειψη εμπειρίας ως προς τις διαχειριστικές πρακτικές των βοσκοτόπων.

4.1.5. Ηλικία αρχηγού μονάδας

Η ηλικία του αρχηγού των κτηνοτροφικών μονάδων του δείγματος της συνέντευξης, είναι σχετικά μεγάλη (39-70+ ετών). Το φαινόμενο αυτό οφείλεται κυρίως στους λόγους που ήδη αναφέρθηκαν ως προς τη διαθεσιμότητα των κτηνοτρόφων-αγροτών και στη συμπληρωματικότητα του εισοδήματος λόγω και των χαμηλών συντάξεων. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat του 1999, η Περιφέρεια του Βορείου Αιγαίου (μαζί με την ιταλική περιφέρεια Liguria) εμφάνιζε το μεγαλύτερο ποσοστό ηλικιωμένων 59% στην Ευρωπαϊκή Ένωση (στις ηλικίες 60 και πάνω) σε σχέση με τις (παραγωγικές) ηλικίες 20-59 (Eurostat Statistical Yearbook 2002). Αυτό δείχνει ότι ο πρωτογενής τομέας δεν ανανεώνεται ηλικιακά και εξηγεί εν μέρει την έλλειψη εκσυγχρονισμού της παραγωγής.

4.1.6. Διάρθρωση εργασίας

Η εργασία έχει οικογενειακή βάση, όπου ο αρχηγός της εκμετάλλευσης συνεπικουρείται συχνά από τη σύζυγό του. Οι κτηνοτροφικές μονάδες είναι σχετικά μικρές εκμεταλλεύσεις (μέχρι και 300 αιγοπρόβατα). Είναι συχνό το φαινόμενο της πρόσληψης ενός εργάτη σε εποχική (Φεβρουάριος-Ιούλιος) ή ημερήσια βάση (μεροκάματο) στις μικρές μονάδες, ενώ στις μεγαλύτερες απασχολούνται περισσότεροι. Οι εργάτες προέρχονται συνήθως από την κοινότητα των οικονομικών μεταναστών, για λόγους μείωσης του κόστους μιας και αυτοί ζητούν χαμηλότερα μεροκάματα. Τα

τέκνα δεν ακολουθούν κατά κανόνα το επάγγελμα του πατέρα ούτε βοηθούν στις εργασίες. Δεν υπάρχει κληρονομικότητα στο επάγγελμα, άρα και έλλειψη ενδιαφέροντος για εκσυγχρονισμό, ενώ η κύρια συνέπεια είναι ότι το επάγγελμα περνά σταδιακά από τους μικρούς παραγωγούς στους μεγαλοκτηνοτρόφους.

4.2. Κοινωνικο-οικονομικές και χωρικές συνθήκες

4.2.1. Οικονομικές συνθήκες

Τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι παραγωγοί του πρωτογενούς τομέα εντοπίζονται στα υψηλά μεταφορικά κόστη των εισροών (π.χ. ζωοτροφές), την ύπαρξη μονοπωλιακών πολιτικών διάθεσης των προϊόντων τους (κυριαρχούν οι μεγαλέμποροι και οι μεσάζοντες) με συνέπεια τις χαμηλές τιμές των προϊόντων, την έλλειψη εγγυήσεων σε ενδεχόμενη πτώση των τιμών, το χαμηλό επίπεδο των αγροτικών συντάξεων (146 €/μήνα η χαμηλότερη σύνταξη για όσους δεν είχαν πληρώσει εισφορές), τα υψηλά κόστη στις υπόλοιπες κοινωνικές παροχές (π.χ. συμμετοχή στα φάρμακα), τις γεωγραφικές και κλιματικές ιδιομορφίες της περιοχής, το μικρό μέγεθος των εκμεταλλεύσεων, την αδυναμία καθετοποίησης της αγοράς. Αυτά τα μειονεκτήματα τους οδηγούν στην απόλυτη σχεδόν εξάρτηση από τη χορήγηση επιδοτήσεων. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«[βελτιώθηκε η κατάσταση σε σχέση με παλαιότερα] λόγω των επιδοτήσεων. Αλλιώς θα ήμασταν όλοι χαμένοι».

«[Οι οικονομικές προοπτικές είναι] εξαρτημένες από τις επιδοτήσεις».

«Μια από τις αιτίες που λέμε ότι είναι καλό το εισόδημα είναι που έχουμε τις επιδοτήσεις της ΕΟΚ. Λοιπόν, εάν σταματήσουν οι επιδοτήσεις της ΕΟΚ, αμφιβάλω αν θα μπορέσουν να συνεχίσουν οι κτηνοτρόφοι».

«Πάντοτε είχε οικονομικά προβλήματα η κτηνοτροφία. Διότι τα κρέατα είναι φθηνά, οι ζωοτροφές ακριβές, το γάλα φθηνό... Οι ζωοτροφές απέξω... Δεν έχουμε τίποτα παραγωγή εμείς.»

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Αντισσα)

4.2.2. Πολυ-απασχόληση

Η μειωμένη παραγωγικότητα του πρωτογενούς τομέα, οι χαμηλές τιμές των προϊόντων, το υψηλό κόστος παραγωγής, οδηγούν τους μικροπαραγωγούς στην αναζήτηση συμπληρωματικών τρόπων αύξησης του εισοδήματός τους. Στις συνεντεύξεις υπάρχουν χαρακτηριστικά παραδείγματα κτηνοτρόφων οι οποίοι είτε καλλιεργούν τριφύλλια για ζωοτροφές είτε διατηρούν ελιές, αλλά και αγροτών που διατηρούν πρόβατα. Η πολυ-απασχόληση έχει εποχικά χαρακτηριστικά (π.χ. τουρισμός), ενώ είναι ένας παράγοντας παραμονής του πληθυσμού στην περιοχή. Πρέπει όμως, να σημειωθεί ότι τα δομικά προβλήματα της τοπικής κοινωνίας που εκφράζονται κυρίως στον τομέα της απασχόλησης δε δίνουν τη δυνατότητα επιστροφής των εξερχόμενων μεταναστών από την περιοχή. Η πολυ-απασχόληση μπορεί να συντηρήσει για κάποιο διάστημα τους μόνιμους κατοίκους αλλά δεν μπορεί να αποτελέσει πόλο έλξης για πληθυσμιακή επιστροφή ή εισροή. Πρόκειται για μία αναγκαστική επιλογή επιβίωσης. Η εγκατάλειψη της υπαίθρου με όλες τις δυσμενείς συνέπειές της για το φαινόμενο της ερημοποίησης δε φαίνεται να διορθώνεται αλλά να συνεχίζεται. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«... Οι κτηνοτρόφοι σπέρνουν, ασχολούνται με τον τουρισμό».

«... Καλλιεργούν τριφύλλια».

«... Ελιές, κτηνοτροφία, αλιεία».

«Αυτό είναι χαρακτηριστικό του Μεσοτόπου... Αλλά εκεί είναι το φαινόμενο σε ένταση. Ο κάθε Μεσοτοπίτης έχει, ας πούμε, 200 πρόβατα, είναι οικοδόμος, άλλος μογατζής, άλλος χτίστης, άλλος σοβατζής. Έχει και πατάτες, έχει και ντομάτες, έχει κι ελιές».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Ρεύμα, Αντισσα)

Στις περιοχές όπου υπάρχει έντονη και επικερδής τουριστική δραστηριότητα κατά τους θερινούς μήνες (Ερεσός και Σίγρι), η πολυ-απασχόληση αφορά στην παροχή υπηρεσιών. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Υπάρχει ταυτόχρονη πολυ-απασχόληση (καλλιεργούνται τριφύλλια, πατάτες, ελιές, ενοικιάζονται δωμάτια, λειτουργούν εστιατόρια). Συνδυασμός επαγγελματιών κτηνοτροφικές δραστηριότητες το χειμώνα – τουριστικές το καλοκαίρι».

«Αυτό είναι γενικό φαινόμενο. Δε μπορεί να είναι δηλαδή, ελάχιστοι είναι αυτοί που ζουν από μια πηγή εισοδήματος. Εκεί έχουν την κτηνοτροφία, αλλά έχουν και τις ελιές, τα αμπέλια. Άλλος δουλεύει σερβιτόρος το καλοκαίρι ή έχει ένα μπαρ. Κλείνει τον Οκτώβριο, πηγαίνει στα πρόβατα, ζανακατεβαίνει τον Απρίλιο».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό)

Η πολυ-απασχόληση εμφανίζεται εντονότερη στους οικονομικούς μετανάστες οι οποίοι παρουσιάζουν μεγάλη ευελιξία. Ανάλογα με την προσφορά εργασίας και τις δεξιότητες του καθενός, απασχολούνται στην παροχή υπηρεσιών, στις οικοδομές, στην αιγοπροβατοτροφία, στα τυροκομεία, σε αγροτικές εργασίες περνώντας από το έναν τομέα στον άλλο και συμβάλλοντας καταλυτικά στη βιωσιμότητα του πρωτογενούς τομέα.

4.2.3. Ανεργία

Οι γνώμες των παραγωγών δίστανται ως προς την ανεργία. Η πολυ-απασχόληση σε συνδυασμό με την παρουσία των οικονομικών μεταναστών και την εσωτερική μετανάστευση στην πρωτεύουσα του νησιού ή σε μεγάλα αστικά κέντρα, δεν επιτρέπει στους περισσότερους από όσους απάντησαν να διαμορφώσουν μία ξεκάθαρη εικόνα για το ποσοστό ανεργίας. Η μείωση του πληθυσμού τούς οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι υφιστάμενοι κάτοικοι βρίσκουν δουλειές, ενώ η παρουσία των οικονομικών μεταναστών τούς κάνει να αποδίδουν σε άλλους λόγους την ανεργία. Για τη σχέση της ανεργίας με την ερημοποίηση έχει ήδη γίνει λόγος στην προηγούμενη ενότητα (4.2.2.). Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Ανεργία; Μα δεν έχουμε ανθρώπους εδώ πέρα».

«Δουλειές υπάρχουν. Χέρια δεν υπάρχουν. Άλβανοί ήλθαν και δουλεύουν».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Βατούσα)

Την όποια ανεργία την αποδίδουν στην τεμπελιά ή την αδιαφορία των νέων για τα παραδοσιακά επαγγέλματα. Όμως, η πολυ-απασχόληση δεν αποτελεί πανάκεια. Είναι καθαρά μία πυροσβεστική και πρόσκαιρη λύση. Η κατάσταση οξύνεται ιδιαίτερα κατά τους χειμερινούς μήνες όταν οι εναλλακτικές δυνατότητες απασχόλησης είναι πολύ περιορισμένες. Τα θέματα αυτά θα αναλυθούν διεξοδικότερα στις επόμενες ενότητες. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Δε φεύγουν τώρα. Μένουν στον τόπο τους. Βοηθάει ο τουρισμός... Όχι όλο το χρόνο... Τον υπόλοιπο ασχολείται λίγο με την καλλιέργεια του πατέρα του ο κάθε νέος. Το καλοκαίρι, 5-6 μήνες θα ασχοληθεί με τον τουρισμό».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό)

4.2.4. Κοινωνικές πολιτικές

Οι βασικές κοινωνικές υποδομές και υπηρεσίες υπολειπονται μακριά από την πρωτεύουσα του νησιού. Οι κάτοικοι είναι υποχρεωμένοι να περιμένουν βοήθεια, ενίοτε να καλύπτουν μεγάλες αποστάσεις για να αποκτήσουν πρόσβαση σε υπηρεσίες που δικαιούνται, διακυβεύοντας τη ζωή τους. Η περιοχή χαρακτηρίζεται από έντονη περιφερειακότητα που έχει δύο εκφάνσεις: α) αντίκτυπο στη δομή των επαγγελμάτων, το τοπικό σύστημα αξιών, τη συρρίκνωση των κοινωνικών δραστηριοτήτων, την απώλεια της κοινωνικής συνοχής, τη δομή της οικογένειας και την εξάρτηση από τα κοινωνικά δίκτυα, την παραμονή του πληθυσμού και ιδιαίτερα των νέων στην περιοχή, και β) μία απομακρυσμένη και πληθυσμιακά ερημωμένη περιοχή δεν είναι εύκολο να προσελκύσει το ενδιαφέρον της πολιτείας για επενδύσεις, διάθεση πόρων και βελτίωση των υποδομών αν δεν υπάρχει πολιτική βούληση και συγκροτημένες πολιτικές προς αυτή την κατεύθυνση. Στη συνέχεια εξετάζονται οι βασικότερες

κοινωνικές πολιτικές:

Υγεία: Οι υπηρεσίες υγείας παρουσιάζονται ανοργάνωτες, χωρίς επαρκή στελέχωση και υποδομές. Δεν υπάρχει επάρκεια ιατρών, ειδικοτήτων, εμπειρίας, ασθενοφόρων. Εξαίρεση αποτελεί η δημοτική πρωτοβουλία για τη διάθεση ενός μικρού λεωφορείου για τη μεταφορά των ασθενών στο ΚΥ της Άντισσα. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Υπάρχει ΚΥ στην Άντισσα (17 χλμ απόσταση). Υπάρχει αγροτικός γιατρός στην Ερεσό. Δίνονται παραπεμπτικά για το Νοσοκομείο της Μυτιλήνης. Δεν είμαι ευχαριστημένος. Οι ειδικευμένοι γιατροί επισκέπτονται την Ερεσό 1 φορά/εβδομάδα κατόπιν ραντεβού.»

«Ένας οδηγός ασθενοφόρου δεν επαρκεί.»

«Υπάρχει ΚΥ στην Καλλονή. Ένας αγροτικός γιατρός στο Σκαλοχώρι. Το ΚΥ είναι εξοπλισμένο αλλά δεν είναι επανδρωμένο με ειδικότητες.»

«Έχουμε στην Άντισσα, Κέντρο Υγείας. Έχουμε κι 1 γιατρό εδώ. Τοπικό γιατρό. Και το Κέντρο Υγείας και ο τοπικός γιατρός είναι άπειροι άνθρωποι. Είναι για να μετρούν την πίεση και να γράφουν τα φάρμακα. Τι να τους κάνουμε; Αν κανείς δώσει ότι είναι σοβαρά, (του λένε) φύγε στο νοσοκομείο.»

«... κενώθηκε η θέση του αγροτικού γιατρού Σιγρίου. Έχει συμπληρωθεί... Αφού την πήρε λοιπόν αυτός, θα πάει 3-4 μήνες να μετεκπαιδευτεί στη Μυτιλήνη. Δηλαδή, 30 Αυγούστου τέλειωνε η θητεία του ενός, προσλήφθηκε αμέσως ο άλλος και να πάει σε 6 μήνες στο χωριό. Και λέω τώρα εγώ: αυτό το πράγμα δεν έπρεπε να προβλεφθεί και να μην υπάρχει αυτό το κενό; Να υπάρχει μια αλληλο κάλυψη. Απλά πράγματα. Που δε στοιχίζουν και τίποτα.

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Βατούσα, Σκαλοχώρι)

Εκπαίδευση: Παρατηρούνται πολλά προβλήματα λόγω ανεπαρκούς στελέχωσης με εκπαιδευτικούς. Η εξερχόμενη μετανάστευση ειδικά των παραγωγικών ηλικιών έχει αφήσει τα σχολεία να λειτουργούν με λίγους μαθητές. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Υπάρχει Δημοτικό και Γυμνάσιο [Ερεσό]. Το Λύκειο είναι στην Άντισσα. Η Νομαρχία έχει βάλει δωρεάν λεωφορείο για τη μεταφορά των μαθητών.»

«Το Γυμνάσιο ιδρύθηκε το 1992-93 κατόπιν ενεργειών των τοπικών φορέων.»

«Το θέμα της παιδείας βέβαια, υστερεί πολύ. Γιατί δίνει το δικαίωμα στους καθηγητές, ίσως και με το δίκιο τους να μη θέλουν να έρθουν. Εκείνο που φέτος, τουλάχιστο, δε ξέρω πώς έγινε αυτό το πράγμα, είχαμε υπερπληθώρα δασκάλων στο Δημοτικό. Το Γυμνάσιο, οπωσδήποτε, δε λειτούργησε. Θέλει μόνιμους καθηγητές. Επειδή το Γυμνάσιο

είναι παράρτημα (υπάρχει και στην Άντισσα), το Γυμνάσιο της Ερεσού είναι παράρτημα αυτού της Αντίσσης. Και βλέπετε καθηγηταί μπορεί να διδάσκουν 2 ώρες στην Άντισσα και 2 ώρες στην Ερεσό. Αυτό δημιουργεί πρόβλημα και στη μεταφορά τους, τότε καθυστερεί να 'ρθει... όλα αυτά τα πληρώνουν οι μαθηταί.»

«Οι μαθητές μειώθηκαν από 120 στους 30».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Σκαλοχώρι)

Κοινωνική ασφάλιση: Εκφράζεται δυσαρέσκεια για το χαμηλό ύψος των συντάξεων και για το ποσοστό συμμετοχής (25%) στα φάρμακα. Εξαίρεση αποτελεί και πάλι το πρόγραμμα του Δήμου Ερεσού «Βοήθεια στο Σπίτι» το οποίο προσφέρει ουσιαστική βοήθεια.

Από την πλευρά των κοινωνικών υποδομών και υπηρεσιών προς τους πολίτες, παρατηρείται μία εγκατάλειψη της περιοχής από την πολιτεία γεγονός που συνάγεται από την ποιότητα ζωής των κατοίκων και τα κίνητρα παραμονής στην περιοχή. Οι ηλικιωμένοι δεν έχουν επιλογές και αναγκαστικά παραμένουν, χωρίς να ανανεώνεται ηλικιακά και να εκσυγχρονίζεται ο πρωτογενής τομέας. Οι νέοι έχουν ήδη φύγει, υποαπασχολούνται ή πολυαπασχολούνται, χωρίς ουσιαστική διαφορά των δύο κατηγοριών για το εισόδημά τους. Για να αποφευχθεί περαιτέρω η εγκατάλειψη της υπαίθρου και η πληθυσμιακή απερήμωση, απαιτείται η διαμόρφωση μίας ολοκληρωμένης και ουσιαστικής ενεργούς κοινωνικής πολιτικής απέναντι στον αγροτικό χώρο την υπαίθρο, που θα παρέχει κίνητρα και πλεονεκτημάτων, βασικές κοινωνικές υποδομές και υπηρεσίες που θα ελκύουν την εισροή ή επιστροφή πληθυσμού.

4.2.5. Χωρικές συνθήκες

Οι μεγάλες χωρικές ανισότητες μεταξύ περιφέρειας και κέντρου, εντυπώνονται στην περιοχή μελέτης. Η Δυτική Λέσβος, χαρακτηρίζεται από το φαινόμενο της διττής περιφερειακότητας, δηλαδή τη γεωγραφική απομόνωση τόσο από την πρωτεύουσα της χώρας όσο και από την πρωτεύουσα της νήσου. Από τα εμπειρικά δεδομένα προκύπτει ότι οι κάτοικοι αισθάνονται πράγματι γεωγραφικά απομονωμένοι. Οι

εκφάνσεις της γεωγραφικής απομόνωσης εντοπίζονται στις συγκοινωνίες, στις τιμές των παντός είδους προϊόντων και υπηρεσιών, στην απόσταση από τα κέντρα λήψης αποφάσεων, στην πρόσβαση στις διοικητικές και κοινωνικές υπηρεσίες. Η γεωγραφική απομόνωση έχει κοινωνικο-οικονομικό αντίκτυπο για το οποίο έγινε ήδη λόγος (Ενότητα 4.2.1.) και θα αναλυθεί στις επόμενες ενότητες διεξοδικότερα. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Είμαστε γεωγραφικά απομονωμένοι με ίσες υποχρεώσεις με την υπόλοιπη Ελλάδα».

«Εμείς πληρώνουμε πολύ ακριβά το τίμημα της απομάκρυνσης, της απόστασης. Το κράτος δεν είναι δίκαιο. Η απόσταση οδηγεί στην απομόνωση που οδηγεί στην εγκατάλειψη. Κι αυτό υπάρχει σ' όλους τους τομείς».

«... θέλω να κάνω ένα σπίτι. Πρέπει να 'ρθει η Αρχαιολογία. Εάν ήμουν κοντά, αυθημερόν θα λυνόταν το θέμα... Υπάρχει τεράστια διαφορά... είμαστε 100χλμ μακριά. Είμαστε πολύ απομακρυσμένοι. Συγκοινωνία έχει μόνο μία τώρα. Δε συμφέρει να βάλεις και άλλη. 6:30 το πρωί και γυρνά στις 4:00 το απόγευμα όποιος δεν έχει αυτοκίνητο. Ή πρέπει να πάρεις ταξί, ή πρέπει να έχεις δικό σου αυτοκίνητο να πας κάτω».

«... δυστυχώς, αντί να κάνουν αποκέντρωση, κάνουν συγκέντρωση. Τους μάζεψαν όλους τους κτηνιάτρους στη Μυτιλήνη. Βγαίνουν έξω περιστασιακά. Δε ξέρω γιατί».

«... Για να φέρουμε ζωοτροφές από την υπόλοιπη Ελλάδα θα έχουμε επιπλέον ναύλα με το καράβι. Για να πάμε τα προϊόντα μας, ξανά, όλο αυτό είναι μείον έναντι των άλλων παραγωγών της άλλης Ελλάδος».

«Δεν πάνε τα καράβια. Πολλές φορές προσπαθείς κάποια εποχή να κερδίσεις. Μια εποχή που θα έχει και το προϊόν στην αγορά κάτω κάποια τιμή. Προγραμματίζεις... να κατεβάσεις κάτω προϊόντα, γίνεται μια κακοκαιρία, τη χάνεις αυτήν την ευκαιρία».)

«Απομονωμένοι είμαστε... Απ' ό,τι είναι το δικό μας το νησί έπρεπε να 'ναι, τέτοιο πλούσιο νησί που έχουμε, έπρεπε να 'ταν το πρώτο νησί της Ελλάδας. Και είναι το πιο τελευταίο».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Σκαλοχώρι, Άντισσα)

4.2.6. Εξερχόμενη Μετανάστευση

Οι τοπικές κοινωνίες που μένουν προσκολλημένες σε μη αιφορικές και πεπαλαιωμένες μεθόδους εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων οδηγούνται αργά ή γρήγορα μπροστά σε επιλογές επιβίωσης αντιμέτωπες με το φάσμα της στασιμότητας, της υπανάπτυξης, της έλλειψης προοπτικών διαβίωσης και της μετανάστευσης. Ευρισκόμενοι σε μία περιοχή με ισχνούς φυσικούς

πόρους χωρίς ποιοτικά παραγωγικά χαρακτηριστικά όπου οι καλλιέργειες στις αναβαθμίδες δεν ήταν πλέον προσοδοφόρες, σε ένα κλίμα εγχώριας και διεθνούς αγοράς που υφίσταται διαρκείς αλλαγές (π.χ. ένταση και εκμηχάνιση), διακυμάνσεις στις τιμές των προϊόντων, και πολύπλοκες διαδικασίες στις απαιτήσεις των οποίων αδυνατούν να ανταποκριθούν, με την εμφάνιση αυξημένων καταναλωτικών προτύπων που δεν περιορίζονται πλέον στην κάλυψη αποκλειστικά διατροφικών αναγκών, οι κάτοικοι (κυρίως του πρωτογενούς τομέα) ήρθαν αντιμέτωποι με επιλογές επιβίωσης και οδηγήθηκαν στην αναζήτηση ενός καλύτερου μέλλοντος μακριά από την πατρίδα. Ένα μεγάλο ποσοστό τού παραγωγικού πληθυσμού έφυγε με προορισμό είτε την πρωτεύουσα της χώρας, είτε το εξωτερικό (Αυστραλία, Γερμανία, Βελγικό Κονγκό, Καναδάς κλπ.). Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«[πριν] 30 χρόνια περίπου... και περισσότερο, 40. Έφυγε ο κόσμος από δω, από το χωριό μας. Γερμανία....»

«Πολλοί έχουν φύγει στην Αθήνα ή μετανάστες στο εξωτερικό».

«Παλιά ο πληθυσμός ήταν περίπου 2500 πριν το '50... Πιο πολλές οικογένειές μας έχουμε στην Αυστραλία παρά εδώ. Έχω 6 φίλους, παντρεύτηκαν, έκαναν παιδιά. Δε γυρίζουν πίσω».

«Στην Ερεσό που είναι ο μεγαλύτερος οικισμός του Δήμου είχε 1550 κατοίκους στην τελευταία απογραφή και στο μεσοπόλεμο και στο πρώτο μεταπολεμικό διάστημα είχε 4500. Η Άντισσα τα ίδια».

Σε σχέση με το άμεσο παρελθόν, δηλαδή με την απογραφή του 1991, έχετε βρει διαφορές:

«Ναι. Η Ερεσός διατηρεί τον πληθυσμό περίπου. Ίσως να έχει μια μικρή διαφορά προς τα άνω. Ο Μεσότοπος έχει τάση προς τα άνω. Το Σίγρι έχει τάση προς τα άνω. Όλα τα άλλα χωριά τάση προς τα κάτω με μεγαλύτερη... διαφορά στην Άντισσα. Δηλαδή, η Άντισσα είχε 200 κατοίκους μείωση από το 2001. Από το 1991 στο 2001».

«Πρώτα-πρώτα με τον τουρισμό. Οποσδήποτε με τον τουρισμό. Μετά, άρχισε να μην είναι τόσο καλή η ζωή στην Αθήνα. Όλα αυτά τα πράγματα... Οι ευκαιρίες που δινόνταν στους νέους στην Αθήνα. Έφευγαν πάρα πολλοί. Η Ερεσός έστειλε στο Βελγικό Κονγκό πολλούς. Ήταν η εποχή της μετανάστευσης. Στον Καναδά... Και τώρα έχει σταματήσει η μετανάστευση. Γι' αυτό μένουν. Άρχισαν να πληθύνουν και τα παιδιά στο σχολείο. Κάποτε είχε κλείσει το Δημοτικό γιατί δεν υπήρχε νέος. Η Ερεσός έχει 1550 (κατοίκους) με την τελευταία απογραφή το 2001. Το 1991 ήταν 1250. Ξένοι (Έλληνες), μιλά μόνιμοι υπάρχουν που έχουν εγκατασταθεί στην Ερεσό».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Βατούσα)

Η μετανάστευση θεωρείται αίτιο και συγχρόνως αποτέλεσμα της ερημοποίησης. Αφενός, η αναδιάρθρωση της γεωργίας που οδήγησε στην εγκατάλειψη των πρανών είχε ως συνέπεια τη μετανάστευση για αναζήτηση βιοπορισμού είτε στα μεγάλα αστικά κέντρα είτε στο εξωτερικό. Αφετέρου, η έλλειψη εργατικού δυναμικού οδήγησε την εγκατάλειψη του μόνου μέσου διατήρησης της φυτοκάλυψης στα πρανή, τις αναβαθμίδες. Έτσι, οι καλλιεργούμενες γαίες άλλαξαν οριστικά χρήση σε βοσκοτόπια όπου η διάβρωση σε συνδυασμό με τις κλιματικές συνθήκες εντείνουν το φαινόμενο της ερημοποίησης. Άρα, η παρακμή των φυσικών πόρων στην περίπτωση αυτή ήταν συνέπεια των ανθρωπογενών δραστηριοτήτων σε βάθος χρόνου μίας γενιάς. Οι μεταναστευτικές ροές εμφανίζουν έντονες τάσεις αστικοποίησης, ενώ η ύπαιθρος ερημώνεται και παρουσιάζει πληθυσμιακή γήρανση, με σοβαρές κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

Πίνακας 4. Ποσοστό μετανάστευσης σε σχέση με τον πραγματικό πληθυσμό (1991)

Περιφέρειες	Πραγματικός πληθυσμός ορειν./ μειον.	Μετανάστευση από ορεινές μειονεκτικές περιοχές	Ποσοστό % μεταν. στον πραγμ. πληθυσμό
Ανατολική Μακεδονία – Θράκη	283.086	67.784	23,94%
Κεντρική Μακεδονία	476.650	172.383	36,16%
Δυτική Μακεδονία	233.347	70.378	30,16%
Ήπειρος	199.733	109.835	54,99%
Θεσσαλία	205.337	99.207	48,31%
Ιόνια Νησιά	149.487	31.474	21,05%
Δ. Ελλάδα	205.872	97.448	47,33%
Στερεά Ελλάδα	269.636	94.235	34,94%
Αττική	21.582	4.706	21,8%
Πελοπόννησος	254.827	98.189	38,53%
Βορ. Αιγαίο	198.598	17.964	9,03%
Ν. Αιγαίο	213.923	18.287	8,54%
Κρήτη	244.101	82.743	33,89%
Σύνολο χώρας	2.957.715	964.452	32,6%

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, Απογραφή Πληθυσμού 1991

4.2.7. Εισερχόμενη μετανάστευση

Η εισερχόμενη μετανάστευση στη Δυτική Λέσβο εστιάζεται στις περιοχές όπου υπάρχει μεγαλύτερη προσφορά εργασίας. Η συμβολή των οικονομικών μεταναστών σύμφωνα με τα δεδομένα των συνεντεύξεων είναι καίριας σημασίας για τη βιωσιμότητα τού πρωτογενή τομέα καθώς απουσιάζουν τα εργατικά χέρια από πλευράς Ελλήνων. Αυτό οφείλεται και στα προβλήματα τού πρωτογενούς τομέα στην περιοχή όπου απουσιάζουν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά π.χ. βελτίωση της παραγωγής χωρίς αύξηση του ζωικού κεφαλαίου, εκτατική εκμετάλλευση φυσικών πόρων, εφαρμογή μη εκσυγχρονισμένων και ακατάλληλων διαχειριστικών πρακτικών. Στη συνέχεια παρατίθενται τα βασικότερα χαρακτηριστικά της εισερχόμενης μετανάστευσης:

Εθνικότητες: Οι οικονομικοί μετανάστες προέρχονται από τις κυρίως βαλκανικές –αγροτικές – χώρες (Αλβανία οι περισσότεροι, Βουλγαρία, Ρουμανία). Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Στην Ερεσό υπάρχουν περίπου 70 άτομα. Οι 20-25 είναι μόνιμοι.» [Υπενθυμίζεται ότι σύμφωνα με την απογραφή του 2001, οι μόνιμοι κάτοικοι της Ερεσού ανέρχονται σε 1550.]

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό)

Τομείς απασχόλησης: Η συμπεριφορά των οικονομικών μεταναστών στην αγορά εργασίας χαρακτηρίζεται από μεγάλη ευελιξία και πολυ-απασχόληση. Απασχολούνται σε παντός είδους εργασίες του πρωτογενούς και τριτογενούς τομέα που δεν απαιτούν υψηλή εξειδίκευση και όπου απουσιάζει η προσφορά ελληνικού εργατικού δυναμικού. Περαιτέρω αναφορά γίνεται στην ενότητα της πολυ-απασχόλησης (4.2.2.). Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Προσφέρουν φθηνά χέρια και χτυπούν τα μεροκάματα. Μεγάλο ποσοστό από αυτούς είναι πολυ-απασχολούμενοι.»

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό)

Εισόδημα: Τα μεροκάματά τους είναι μέτρια σε σχέση με εκείνα των Ελλήνων, παρόλα αυτά θεωρούνται υψηλά από τους εργοδότες τους (πρέπει να αποδοθεί στις μειωμένες οικονομικές δυνατότητες πρόσληψης εργατικών χεριών), ενώ οι σχέσεις τους με τους ντόπιους είναι τυπικές και η παραμονή τους στην περιοχή κατά κανόνα εποχική (Φεβρουάριος-Ιούλιος). Το εισόδημα που αποκομίζουν το στέλνουν στις πατρίδες τους και δεν επενδύεται στην περιοχή. Αυτό είναι ένα ακόμη στοιχείο που αποδυναμώνει την τοπική οικονομία. Με την εξαίρεση όσων έχουν φέρει τις οικογένειές τους, οι υπόλοιποι δεν εμφανίζουν διάθεση μόνιμης παραμονής στην περιοχή, γεγονός που αντανακλάται στις κοινωνικές σχέσεις με τους μόνιμους κατοίκους. Ένα ποσοστό των επιχειρηματιών σε υπηρεσίες που συνδέονται με τον τουρισμό, είναι δυτικοευρωπαίοι. Οι επιχειρήσεις αυτές αγοράστηκαν από Έλληνες που έφυγαν από την περιοχή. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«[λαμβάνουν] 10.000δρχ μεροκάματο. Οι Έλληνες 15-20.000δρχ.»

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Βατούσα)

Κοινωνικές σχέσεις με τους ντόπιους: Οι ντόπιοι αναγνωρίζουν την προσφορά των οικονομικών μεταναστών στον πρωτογενή τομέα. Δεν μπορεί να γίνει λόγος για κοινωνική ενσωμάτωση, καθώς οι δύο κοινότητες θέλουν να κρατιούνται ακόμη σε απόσταση, και συνδέεται σαφώς με την εποχικότητα της παραμονής τους στην περιοχή. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Είναι σημαντικό... Όπως καταντήσαμε τώρα, επειδή δεν πάνε... οι νέοι σε αγροτικές δουλειές, είναι σημαντικό. Εάν δεν έρθουν οι ξένοι θα υποφέρει και η κτηνοτροφία και η γεωργία.»

«Θα λιγόστευαν τα ζώα. Είναι απαραίτητοι.»

«Μονάχα Αλβανούς έχουμε, διότι δεν έχουμε άλλους να εργαστούν.»

«Άμα δεν ήταν οι Αλβανοί, χειρότερα. Ακόμα κι η πεθερά θα 'πρεπε να δουλέψει.»

«Οι σχέσεις μας είναι ομαλές. Φοβούνται και κάθονται φρόνιμα».

«Θα δούλευαν οι ντόπιοι. Παίρνουν τις δουλειές από τους Έλληνες. Προσφέρουν φθηνά μεροκάματα».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Σκαλοχώρι, Βατούσα)

Σε σχέση με τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω μπορούν να γίνουν οι εξής διαπιστώσεις: οι εισροές οικονομικών μεταναστών στην περιοχή είναι περιορισμένες και η κύρια απασχόλησή τους είναι εποχική στον πρωτογενή τομέα το χειμώνα και στον τριτογενή το καλοκαίρι. Η συμβολή τους στον πρωτογενή τομέα είναι σημαντική διότι προσφέρουν εργατικά χέρια που απαιτούνται δεδομένου του μεγάλου αριθμού ζωικού κεφαλαίου. Το εισόδημα που αποκομίζουν είναι ικανοποιητικό για τα δεδομένα της περιοχής με δεδομένο ότι πολυ-απασχολούνται, ενώ δεν επενδύεται στην περιοχή. Η κοινωνική ενσωμάτωσή τους είναι χαμηλού βαθμού διότι επηρεάζεται από την εποχικότητα της παραμονής τους.

4.2.8. Τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη

Η τοπική ανάπτυξη θα συνέβαλε στη συγκράτηση του πληθυσμού. Η σημερινή κατάσταση που περιγράφηκε σε προηγούμενες ενότητες οδηγεί σε εκροή πληθυσμού -παραγωγικές ηλικίες- προς τα μεγάλα αστικά κέντρα, είτε της νήσου, είτε της χώρας. Εμφανίζεται ανάσχεση των παραδοσιακών επαγγελμάτων και εγκατάλειψη της υπαίθρου. Οι γονείς δεν επιθυμούν να αντιμετωπίσουν τα παιδιά τους τις δικές τους οικονομικές δυσχέρειες. Στο ερώτημα που έγινε στους παραγωγούς για το τι χρειάζεται η περιοχή για να αναπτυχθεί, εκείνοι πρότειναν τη δημιουργία μονάδων που να μεταποιούν τα προϊόντα τους και συνεπώς τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης ώστε να συγκρατηθεί ο πληθυσμός, την κατασκευή συγκοινωνιακών υποδομών, την παροχή διαρθρωτικών διευκολύνσεων για τη θεραπεία των γεωγραφικών μειονεξιών και υποστήριξη των παραγωγών, την παροχή ολοκληρωμένων υπηρεσιών από το κράτος κ.ά. Η περιοχή της Δυτικής Λέσβου στερείται

προοπτικών που να διασφαλίζουν την εργασία και το εισόδημα. Είναι μία περιοχή που χαρακτηρίζεται από μονοκλαδικότητα με τον πρωτογενή τομέα να κυριαρχεί κατά τους χειμερινούς μήνες και τη τουριστική δραστηριότητα τους θερινούς (Ερεσσός-Σίγρι). Από πλευράς συγκοινωνιακών υποδομών ζητούν πρόσβαση στα βοσκοτόπια τους και βασικές υποδομές όπως είναι οι λιμενικές. Η έλλειψη βασικών συγκοινωνιακών υποδομών ανεβάζει το κόστος παραγωγής λόγω του υψηλού κόστους μεταφοράς των ζωοτροφών ενώ η διάθεση των τοπικών προϊόντων στη χώρα αντιμετωπίζει το συχνό αποκλεισμό του νησιού και τα αυξημένα κόστη μεταφοράς. Το Ταμείο Συνοχής χρηματοδοτεί μεγάλα συγκοινωνιακά και περιβάλλοντος έργα, με προϋποθέσεις, όμως, που αφήνουν απέξω την περιοχή, καθώς τα έργα πρέπει να έχουν προϋπολογισμό άνω των 3,5δισ δρχ με πληθυσμό 15.000 κατοίκους και άνω (ο πληθυσμός του Δήμου Ερεσού-Αντίσσης είναι 5.600 κάτοικοι περίπου). Στη συνέχεια παρατίθενται οι λύσεις που προτείνονται από τους παραγωγούς:

- Ενίσχυση των συγκοινωνιακών δικτύων, πριμοδότηση «άγονων» γραμμών.
- Επαναλειτουργία του λιμανιού του Σιγρίου (περίπου 20χλμ από την Ερεσό).
- Κατασκευή αεροδρομίου στην Καλλονή (στο μέσο της νήσου, σε απόσταση 45χλμ από την Ερεσό).
- Ανάπτυξη αγροτικού δικτύου πρόσβασης σε βοσκοτόπια.
- Δημιουργία μεταποιητικών μονάδων ιδιαίτερα σε σχέση με τον πρωτογενή τομέα που θα προσφέρουν θέσεις εργασίας και εισόδημα.
- Τυποποίηση προϊόντων, έμφαση στην ποιότητα, ονομασία προέλευσης, πιστοποίηση, βιολογικά προϊόντα.
- Επιδοτήσεις που να καλύπτουν το μεταφορικό κόστος και τις εισροές.
- Ενίσχυση και στελέχωση των Κέντρων Υγείας.
- Ιδιαίτερα προνόμια λόγω μειονεκτικότητας π.χ. μειωμένος ΦΠΑ, φορολογία.

- Αναβάθμιση του ρόλου των τοπικών συνεταιρισμών.
- Υποστήριξη από επιστήμονες π.χ. γεωπόνους και κτηνιάτρους.
- Πριμοδότηση εισροών π.χ. ζωοτροφές, εκροών π.χ. κρέας, γάλα.

Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Να μη μας βάζει στην ίδια ζυγαριά που βάζει τους άλλους παραγωγούς. Είμαστε μια μειονεκτική περιοχή. Μα δε λέμε ψέματα. Οι ίδιοι μας το λένε... είναι και άγρονη γραμμή, εντάξει. Δε συμφέρει... τον εφοπλιστή, το κράτος, δε ξέρω ποιον, κάποια εταιρεία να πιάνει μόνιμα [το πλοίο στο Σίγρι]. Είναι και το άλλο, όμως, ότι δε θέλουν κι από τη Μυτιλήνη».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό)

4.3. Στρατηγικές επιβίωσης

4.3.1. Εισόδημα

Οι κτηνοτρόφοι αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα λόγω των αυξημένων ενοικίων των βοσκοτόπων, τις υψηλές τιμές των ζωοτροφών, και τη διαμόρφωση χαμηλών τιμών στα προϊόντα τους λόγω της ύπαρξης μονοπωλίων. Η μειωμένη παραγωγικότητα των βοσκοτόπων και ο μεγάλος αριθμός ζωικού κεφαλαίου απαιτούν δαπάνες που θα ήταν αδύνατον να καλυφθούν εάν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις. Στις συνεντεύξεις το εισόδημά τους παρουσιάζεται σχεδόν απόλυτα εξαρτημένο από αυτές. Για να συμπληρώσουν το εισόδημά τους, αναγκάζονται να κάνουν κι άλλες δουλειές όπως αναφέρθηκε στην ενότητα της πολυ-απασχόλησης (4.2.2.). Η πρωτογενής παραγωγή καθώς δεν είναι εκσυγχρονισμένη απαιτεί πολλές ώρες εργασίας σε καθημερινή βάση που μπορούν να ανέλθουν έως τις 12 ώρες. Αυτοί είναι και οι λόγοι που δεν υπάρχει προτίμηση των νέων στο επάγγελμα του παραγωγού. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Για τις ώρες που δουλεύω, δεν είναι ικανοποιητικό... αυτήν την εποχή που δεν αρμέγω είμαι σηκωμένος από τις 5 η ώρα το πρωί. [12 ώρες]»

«Ο τουρισμός αποτελεί τη βασική πηγή εσόδων της περιοχής. Υπάρχει ταυτόχρονη πολυ-απασχόληση (καλλιεργούνται τριφύλλια, πατάτες, ελιές, ενοικιάζονται δωμάτια,

λειτουργούν εστιατόρια). Συνδυασμός επαγγελματιών. Κτηνοτροφικές δραστηριότητες το χειμώνα – τουριστικές το καλοκαίρι».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Σκαλοχώρι)

4.3.2. Κοινωνικά δίκτυα

Σε μία περιοχή που αντιμετωπίζει προβλήματα φτώχειας ο ρόλος των κοινωνικών δικτύων και η αλληλεγγύη είναι σημαντικός. Στη Δυτική Λέσβο δεν προέκυψαν στοιχεία αλληλοβοήθειας σε περίπτωση ανάγκης. Σε συλλογικό επίπεδο υπάρχει καταγεγραμμένη η δράση του Αγροκτηνοτροφικού Συνεταιρισμού Ερεσού που προσέφερε υποστηρικτικό έργο στα μέλη του (με τη μορφή της δανειοδότησης) και κοινωνικό έργο (με τη μορφή συσσιτίων). (βλ. Ενότητα 4.4.8.). Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Παλαιότερα ο Συνεταιρισμός έδινε δάνεια στα μέλη του».

«Ο Συνεταιρισμός έχει καθιερώσει συσσίτιο για το γηροκομείο (ιδιωτική πρωτοβουλία) στο οποίο συνεισφέρουν οι ντόπιοι (Σύλλογος και Συνεταιρισμός)».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Σκαλοχώρι)

4.4. Πολιτικές αγροτικής ανάπτυξης και ανάπτυξης της υπαίθρου

4.4.1. Στάσεις απέναντι στις πολιτικές της κυβέρνησης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η στάση των παραγωγών απέναντι στις πολιτικές είναι αρνητική. Κι αυτό οφείλεται στην απόσταση που τον χωρίζει από αυτές, στο ότι δε βλέπει απτά αποτελέσματα στο πορτοφόλι του. Υπάρχει γενικά δυσπιστία διότι οι κυβερνητικές πολιτικές προσαρμόζονται στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα προβλήματα που εντοπίζουν οι παραγωγοί στο σχεδιασμό και την εφαρμογή των πολιτικών είναι ότι δε λαμβάνονται διαρθρωτικά μέτρα για τη θεραπεία των χωρικών ανισοτήτων σε σχέση με τα ηπειρωτικά και κεντρικότερα μέρη της χώρας, συναντούν καθυστερήσεις στην εκταμίευση των οφειλομένων χρημάτων από τις επιδοτήσεις, καταργήθηκαν οι

επιδοτήσεις λιπασμάτων και ζωοτροφών, δεν προωθήθηκε η αποκέντρωση και δεν έχουν υποστήριξη από κτηνιάτρους/γεωπόνους, οι πολιτικές οδηγούν στην εγκατάλειψη του επαγγέλματος από τους μικροπαραγωγούς και ευνοούν τους μεγαλοκτηνοτρόφους. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Προσαρμοζόμαστε στην πολιτική της ΕΕ».

«Δεν είμαστε στην ίδια κατηγορία τώρα εμείς με τη Θεσσαλία... Πρώτον, τα βουνά μας είναι ορεινά. Αν φέρω εγώ αυτόν τον άνθρωπο εδώ πέρα, δε μπορεί να ζήσει εδώ. Είναι αλλιώς μαθημένος. Έρχεται ένας τυροκόμος εδώ πέρα, εδώ και 13 χρόνια από τα Τρίκαλα, ο οποίος έχει εκτάσεις εκεί πέρα με καλαμπόκι και με βαμβάκι... Το χειμώνα είναι τυροκόμος εδώ πέρα... Όταν δει τα μέρη τα οποία καλλιεργούμε εμείς, γελάει... δε πίνουν καθόλου τα μέρη τα δικά μας. Γιατί έχουν τεράστιες εκτάσεις. Γιατί έχουν μικρότερο κόστος. Ένας κτηνοτρόφος της Θεσσαλίας έχει κάτω από το μισό κόστος από εμάς».

«Υπάρχει καθυστέρηση στην πληρωμή των επιδοτήσεων».

«Η αγροτική πολιτική τουλάχιστο, που κάνει η κυβέρνηση, πιστεύω ότι δεν μπορεί να κάνει και τίποτα περισσότερο... Εκείνο που στην ουσία μπορεί να κάνει, είναι η στήριξη των προϊόντων. Στο να μας βοηθήσει... Άλλοτε μας βοηθούσε με επιδοτήσεις λιπασμάτων, επιδοτήσεις ζωοτροφών. Όλα αυτά τώρα έχουν καταργηθεί. Το μόνο που επιδοτεί [είναι] ένα μέρος των μεταφορικών των ζωοτροφών... Εκείνο όμως που μπορεί να προσπαθήσει, είναι να πάει όσο μπορεί πιο μακριά τις επιδοτήσεις της ΕΟΚ. Να προχωρήσουν δηλαδή, να πάνε και πέρα από το 2006».

«Ήταν απόφαση κυβερνητική. Ξέρω γω. Να κάνει συγκέντρωση των υπηρεσιών [στη Μυτιλήνη] ... Το διεκδικούμε, αλλά είναι απόφαση κυβερνητική. Τους μάζεψε εκείνους τους κτηνιάτρους και τους γεωπόνους, και κατόντησαν σήμερα πια οι γεωπόνοι, να τους κάνει γραφιάδες. Οι γεωπόνοι σήμερα, δεν κάνουν τίποτα άλλο παρά να κάνουν καταστάσεις επιδοτήσεων. Έπρεπε αυτή τη δουλειά να την κάνει κάποιος γραφιάς... Και να είναι οι γεωπόνοι έξω στη γεωργία... Αυτή η γεωπόνος, η οποία έχουμε εμείς, βοηθάει βέβαια, αλλά είναι καινούργια. Δεν έχει την εμπειρία την οποία θα είχε ένας παλιός γεωπόνος. Εμείς την έχουμε όχι μόνο ως γεωπόνο, αλλά διεκπεραιώνει κι άλλες υποθέσεις στο Δήμο, στη Διοίκηση, στην Περιφέρεια, στη Νομαρχία. Αλλά εκείνο που χρειάζεται είναι κάποιος έμπειρος γεωπόνος. Σας λέω, παρόλο που υπάρχει η έδρα, η οργανική θέση, είναι αλλού».

«Εμείς πιστεύουμε ότι πάνε να τα ενώσουν όλα. Να ζήσουν οι μεγάλοι και να φύγουν όλοι οι μικροί από μας. Να ζήσουν 5-10 μεγάλοι. Εκεί να δεις τι θα γίνει με την ανεργία».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Σκαλοχώρι, Άντισσα)

4.4.2. Επιδοτήσεις

Οι επιδοτήσεις (πρίμια στην τοπική διάλεκτο) σε συνδυασμό με τη μειωμένη παραγωγικότητα των βοσκοτόπων, τις μη εκσυγχρονισμένες παραγωγικές τακτικές, τα προβλήματα της αγοράς, θεωρούνται ότι έχουν συμβάλλει στην αύξηση του ζωικού κεφαλαίου, και στην πρόσδεση των παραγωγών σε αυτές. Η αυξημένη πίεση τους βοσκότοπους εντείνει το φαινόμενο της ερημοποίησης καθώς μειώνει τις δυνατότητες αναγέννησης της φυτοκάλυψης. Οι επιδοτήσεις είναι 4 ειδών:

- Εξισωτική ή αντισταθμιστική αποζημίωση: Δικαιούχοι είναι οι ενεργειακά και κατά κύριο επάγγελμα παραγωγοί των ΛΕΠ που έχουν και καλλιέργειες. Η εκταμίευση των χρημάτων καθυστερεί 1,5-2 έτη.

Πίνακας 5. Χορηγούμενες εξισωτικές αποζημιώσεις (1999)

1999			
Ενίσχυση με βάση τις ζωικές μονάδες			
Δικαιούχοι	3.240		
Έκταση εκτροφής	675.356 στρ		
Αριθμός ζωικών μονάδων	46.760		
Ποσό ενίσχυσης	946.576.294		
Ενίσχυση με βάση την καλλιεργούμενη έκταση			
Δικαιούχοι	5.125		
Έκταση	204.285 στρ		
Ποσό ενίσχυσης	304.084.740 Δρχ		
Συνολικό ποσό ενίσχυσης	1.250.661.034 Δρχ		
ΣΥΝΟΛΙΚΑ	1998	1999	2000
Δικαιούχοι	4.850	4.989	4376
Συνολικό ποσό ενίσχυσης (σε ευρώ)	997.872.504	967.287.500	2.860.830,40

Πηγή: Διεύθυνση Γεωργίας Λέσβου

- Επιλέξιμα αιγοπρόβατα: στη δεκαετία του '80, το 65% των προβάτων έγιναν επιλέξιμα για επιδότηση. Για να αυξήσει ένας κτηνοτρόφος το ζωικό του κεφάλαιο (αποκλείονται οι συνταξιούχοι) πρέπει να αγοράσει τα επονομαζόμενα «δικαιώματα» από άλλον κτηνοτρόφο, κάτι που είναι εξαιρετικά δύσκολο καθώς όλοι επιζητούν το βοήθημα των επιδοτήσεων. Οι ενισχύσεις για τα επιλέξιμα ήταν περίπου 7.200δρχ το 2001, ενώ μειώθηκαν στις 4.300-4.500δρχ. το 2002, λόγω της αύξησης

της τιμής του πρόβειου κρέατος. Η εκταμίευση των χρημάτων καθυστερεί 1 έτος. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Το ποσό που θα παίρνουν κατά πρόβατο στα επιλέξιμα το κανόνιζε η τιμή του πρόβειου κρέατος που πουλιόνταν στην Ευρώπη. Τότε που ήταν λίγο φτηνό το πρόβειο κρέας, παίρναν πιο πολλές επιδοτήσεις στα επιλέξιμα. Από τότε όμως, που δημιουργήθηκε το πρόβλημα των τρελών αγελάδων, αυξήθηκε η τιμή του πρόβειου κρέατος και μειώθηκαν ανάλογα και τα επιλέξιμα».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό)

- Στρεμματική αποζημίωση κατ' αποκοπήν: Δίνεται σε όλους τους παραγωγούς.

Πίνακας 6. Κατ' αποκοπήν στρεμματική ενίσχυση ελαιώνων (1998-2000)

ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΤΡΕΜΜΑΤΩΝ	ΠΟΣΟ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ
1998	439.548,16	1.987.156.447
1999	442.925,75	2.097.546.522
2000	442.829,81	2.119.176.710

Πηγή: Διεύθυνση Γεωργίας Λέσβου

- Επιδότηση επί της παραγωγής ελαιολάδου. Οι παραγωγοί της περιοχής ασκούν την ελαιοκαλλιέργεια ως συμπλήρωμα στο εισόδημά τους.

Πίνακας 7. Παραγωγή και επιδότηση ελαιολάδου (1997-2000)

ΕΤΟΣ	ΕΛΑΙΟΚΑΡΠΟΣ	ΕΛΑΙΟΛΑΔΟ	ΕΛΑΙΟΠΥΡΗΝΑΣ	ΠΟΣΟ ΕΠΙΔΟΤΗΣΗΣ ΕΛΑΙΟΛΑΔΟΥ (ΔΡΧ.)
1997-1998	29.978.235	5.422.075	10.590.991	
1998-1999	147.352.971	38.159.202	28.773.502	14.447.963.000
1999-2000	17.445.971	4.241.093	8.523.476	1.779.311.000
2000-2001	107.934.803	26.993.122	50.411.624	9.856.434.000

Πηγή: Διεύθυνση Γεωργίας Λέσβου

Από τις συνεντεύξεις προκύπτει ότι οι παραγωγοί βρίσκονται σε καθεστώς σχεδόν απόλυτης εξάρτησης από τις επιδοτήσεις. Τις θεωρούν καίριας σημασίας για τη βιωσιμότητα τού επαγγέλματός τους. Εκτιμάται ότι

σε περίπτωση κατάργησης των επιδοτήσεων μετά το 2006, θα εγκαταλειπόταν η κτηνοτροφική παραγωγή και σε σημαντικό βαθμό και η περιοχή. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Θα ήμασταν σε πολύ χειρότερη κατάσταση. Όταν συνταξιοδοτείται κάποιος κόβονται οι επιδοτήσεις και η εξισωτική. Ο συνταξιούχος παίρνει ένα μέρος, ενώ ο νέος δύο».

«Η κατάσταση είναι βελτιωμένη λόγω των επιδοτήσεων... Τα περασμένα χρόνια κυμαίνονταν στα ίδια επίπεδα. Φέτος είναι πεσμένες... Θα υπάρχουν μέχρι το 2006. Μετά θα παγώσουν».

«[Η κατάσταση βελτιώθηκε] λόγω των επιδοτήσεων. Αλλιώς θα ήμασταν όλοι χαμένοι... [οι οικονομικές προοπτικές] εξαρτημένες από τις επιδοτήσεις».

«Έχουμε απόλυτη εξάρτηση.»

«Δε θα είχε κτηνοτροφία καθόλου. Θα καταργηθεί η κτηνοτροφία.»

«Ο κόσμος θα την πληρώσει. Και θα την πληρώσει σκληρά. Θα υποστούμε ένα κύμα ανεργίας, άρα μετανάστευσης, τραγικό. Αυτά τα χωριά, τα δικά μας χωριά, τα εσωτερικά και τα υπόλοιπα θα σβήσουν. Κατακόρυφα.»

«Τα 300 κεφάλια όλο το χρόνο για 2 άτομα μαζί με τις επιδοτήσεις προσφέρουν λιγότερο εισόδημα από 1 δημόσιο υπάλληλο.»

«Μια από τις αιτίες που λέμε ότι είναι καλό το εισόδημα είναι που έχουμε τις επιδοτήσεις της ΕΟΚ. Λοιπόν, εάν σταματήσουν οι επιδοτήσεις της ΕΟΚ, αμφιβάλλω αν θα μπορούσαν να συνεχίσουν οι κτηνοτρόφοι.»

«... πολύ λίγοι θα' μέναν στα βουνά. Γιατί υπάρχουν χρονιές που όλη η παραγωγή ξοδεύεται σε ζωτροφές. Και επομένως, εκείνο που περισσεύει στον κτηνοτρόφο είναι οι επιδοτήσεις.»

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Σκαλοχώρι, Βατούσα)

Το ύψος των επιδοτήσεων μειώθηκε τελευταία ως προς τα απαιτούμενα στρέμματα, από 7,5 στρέμματα/πρόβατο στα 4 στρέμματα/πρόβατο, γεγονός που ευνοεί τους μεγάλους παραγωγούς. Το μεγαλύτερο πλήγμα το υφίστανται οι ενοικιαστές των βοσκοτόπων. Επίσης, παρατηρείται μεγάλη καθυστέρηση στην εκταμίευση των χρημάτων. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Η επιδότηση... Θα γίνει 4,5 στρέμματα/πρόβατο. Ευνοούνται οι μεγάλοι ιδιοκτήτες. Ορισμένοι δε θέλουν να δηλώσουν τους βοσκότοπους και περνά σε άλλον.»

«Σήμερα οι επιδοτήσεις κατεβαίνουν από τα 7,5 στρέμματα στα 4 στρέμματα/κεφάλι».

«Πρέπει να γίνει κατανομή κατά κεφαλήν».

«Δεν φθάνουν στα χέρια των παραγωγών. Είναι δύσκολη υπόθεση, υπάρχουν καθυστερήσεις... Κάνουμε ένα χρόνο να πάρουμε τα χρήματα».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Σκαλοχώρι)

Οι επιδοτήσεις με την ελκυστικότητα που έχουν φαίνεται ότι οδήγησαν και άτομα άσχετα με τον πρωτογενή τομέα να αποκτήσουν ζωικό κεφάλαιο και κατά συνέπεια να υπάρξει αυξημένη ζήτηση βοσκοτόπων, περισσότερη ένταση εκμετάλλευσης σ' αυτούς γεγονότα που αντανακλώνται στο ύψος των ενοικίων, στην έλλειψη χόρτου και στη χορηγούμενη ποσότητα των ζωοτροφών. Επίσης υπάρχει ένας προβληματισμός για το αν οι επιδοτήσεις κάλυψαν ανάγκες της πρωτογενούς παραγωγής ή αναλώθηκαν σε καθαρά καταναλωτικούς σκοπούς. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Θα ήταν πιο καλά τα πράγματα. Με τις επιδοτήσεις ανακατεύτηκαν ξένοι με το αντικείμενο αυξάνοντας τα ενοίκια. Ο ίδιος θα ήμουν καλύτερα. Θα έβρισκα τόπους ενοικίασης. Θα τα τάζα 10 τόνους γιέμι όλο το χρόνο αντί για 70-80... Ακόμη κι οι παπάδες παίρνουν επιδοτήσεις».

«Το 1981 άρχισαν να έρχονται οι επιδοτήσεις οι οποίες ήταν για τους λίγους (τους πληροφορημένους). Από το 1984-5 διευρύνθηκαν στην πλειοψηφία των κτηνοτρόφων».

«Τα ταΐζει τα άλλα [πρόβατα] για να πάρει την επιδότηση».

«Οι επιδοτήσεις φουσκώνουν και τα βοσκοτόπια. Εσύ που έχεις βοσκότοπο παίρνεις 3-4 επιδοτήσεις».

«... δε φταίει όμως αυτός. Οι επιδοτήσεις έπρεπε να δοθούν. Ελεγχόμενες και με κατεύθυνση του εκσυγχρονισμού. Όχι, πάρε την επιδότηση και πάρε διαμέρισμα στην Αθήνα... Αλλά, αύριο πού θα φθάσουν με τη μείωση λόγω της ΚΑΠ κτλ. Είναι βέβαιο ότι αυτό θα γίνει με τη διεύρυνση της ΕΕ... που θα πάνε; Πώς θα ζήσει αυτός; Αυτός έχει μάθει την επιδότηση για συμπλήρωμα στο εισόδημά του. Και δεν έκανε κανένα εκσυγχρονισμό... ένας αγρότης που είχε 10 στρέμματα γης κάπου τον επιδοτούν 1 τρακτέρ για παράδειγμα. Τι να το κάνει; Θα μπορούσαν μέσα στην Ερεσό να υπάρχουν 2-3 τρακτέρ. Και έχει ο καθένας το τρακτέρ του. Έλλειμμα πολιτικής σε κεντρικό επίπεδο».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό)

4.4.3. Τιμές των προϊόντων κτηνοτροφίας

Οι τιμές των προϊόντων της πρωτογενούς παραγωγής στη Δυτική Λέσβο είναι εξαιρετικά χαμηλές και αυτό δυσαρεστεί τους παραγωγούς. Οι τιμές διαμορφώνονται από διάφορους παράγοντες όπως το κόστος παραγωγής (εισαγόμενες ζωοτροφές, ώρες απασχόλησης, ενοίκια, εργατικά), οι μεσάζοντες και τα μονοπώλια (3 έμποροι στην περιοχή), οι γεωγραφικές και καιρικές συνθήκες που δεν επιτρέπουν εύκολα την κερδοφορία, η απόσταση από τις μεγάλες αγορές της χώρας, η απουσία ισχυρών τοπικών συνεταιρισμών, η έλλειψη τυποποιημένων προϊόντων ή βιολογικών. Το πρόβειο γάλα κυμαίνεται γύρω στις 220-250δρχ/κιλό, ενώ το κατσικίσιο στις 120δρχ/κιλό. Οι χαμηλές τιμές καθιστούν το επάγγελμα τού κτηνοτρόφου μη προσοδοφόρο και άρα καθόλου ελκυστικό στους νέους. Για να συμπληρώσουν το εισόδημά τους οι παραγωγοί είναι αναγκασμένοι να πολυ-απασχολούνται. Εκτιμάται ότι οι επιδοτήσεις έχουν συμβάλει στη διατήρηση της κτηνοτροφίας στην περιοχή που διαφορετικά θα είχε πάψει. Εκφράζονται φόβοι, λοιπόν, για το μέλλον της με το πέρας των επιδοτήσεων. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«... το κιλό κρέας κυμαίνεται στις 1000-1100/κιλό (2,93-3,23 €) Φεβρουάριος-Μάρτιος. Μετά ανεβαίνει στις 2000/κιλό (5,87 €). Αργότερα ξανακατεβαίνει στις 1000. Οι χαμηλές τιμές οφείλονται στο ότι η Λέσβος είναι νησί, άρα μικρή αγορά... Δεν υπάρχει οδικό δίκτυο και απαγορεύεται να περάσεις μέσα από τις μεγάλες ιδιοκτησίες. Υπάρχουν δυσχέρειες με τα μέσα μεταφοράς».

«Είναι χαμηλές 900 δρχ/κιλό (2,64 €) το αρνί. Δεν υπάρχει κάποιος που να καθορίζει τις τιμές. Υπάρχει μονοπώλιο... Κάναμε συλλαλητήριο, χύσαμε το γάλα με αίτημα την άνοδο της τιμής του γάλακτος. Πέρσι είχε 180 δρχ/κιλό (0,53 €). Κερδίζουν οι μεσάζοντες. Ο τυρέμπορος [ήρθε για πρώτη φορά στο νησί] μας έδωσε πέρσι 240 δρχ/κιλό (0,7 €). Οι [τοπικοί] έμποροι αναγκάστηκαν να μας προσφέρουν 245 δρχ/κιλό (0,72 €)... Κερδίζουν οι έμποροι αφού δεν υπάρχουν πολλοί Συνεταιρισμοί».

«Υπάρχει μια παροιμία που λέει: Του παραγωγού το πιάτο είναι 9 φορές άδειο και 1 φορά γεμάτο. Λοιπόν, δεν μπορείς ποτέ να πεις: Εντάξει, είμαι ικανοποιημένος. Είναι σταθερές οι τιμές. Θα πάω καλά, δε θα πάω καλά. Εξαρτάσαι από καιρικές συνθήκες, από την τιμή του προϊόντος, εξαρτάται από πολλά πράγματα ο παραγωγός.»

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό)

4.4.4. Κόστος παραγωγής

Το κόστος παραγωγής, σύμφωνα με τα εμπειρικά δεδομένα, επηρεάζεται από τα ενοίκια των βοσκοτόπων, τις τιμές των εισροών (ζωοτροφές), την απόσταση από τις μεγάλες αγορές και τα μονοπώλια στην τοπική αγορά. Στη συνέχεια αναλύεται κάθε παράγοντας διεξοδικότερα:

Ενοίκια: Τα ενοίκια των βοσκοτόπων θεωρούνται ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που επηρεάζουν αρνητικά το κόστος παραγωγής. Οι περισσότεροι παραγωγοί εκτιμούν ότι τα ενοίκια είναι υψηλά (περίπου 1.000 δρχ το στρέμμα ανά έτος, συνήθως υπολογίζονται σε τόνους γάλα π.χ. 2,5-3 τόνους γάλα ανά έτος, που σημαίνει τουλάχιστον 650.000 δρχ για περίπου 650 στρέμματα βοσκότοπο ανά έτος). Το ύψος τού ενοικίου εξαρτάται από παράγοντες όπως η ποιότητα τού εδάφους, η πρόσβαση στο βοσκότοπο και το μέγεθός του. Μόνο οι κτηνοτρόφοι που είναι συγχρόνως και ιδιοκτήτες βοσκοτόπων είναι τελικά οι ωφελημένοι. Η χορήγηση των επιδοτήσεων και η αύξηση τού ζωικού κεφαλαίου έχει σπρώξει τους κτηνοτρόφους στην αναζήτηση περισσότερων βοσκοτόπων (είναι σύνηθες το φαινόμενο της ενοικίασης περισσότερων του ενός) με συνέπεια η γη να είναι ακριβή. Γι' αυτό οι κτηνοτρόφοι προσπαθούν να την εκμεταλλευτούν στο έπακρο προκειμένου να έχουν κάποιο κέρδος.

Τιμές εισροών: Οι παραγωγοί διαπιστώνοντας τη μειωμένη παραγωγικότητα των εδαφών σε αναγέννηση φυτοκάλυψης (χόρτο), δαπανούν αρκετά χρήματα στην αγορά εισαγόμενων ζωοτροφών (με εξαίρεση τα τοπικά τριφύλλια), δηλαδή βαμβακόπιτες, ζαχαρότευτλα, καλαμπόκια. Οι ζωοτροφές που είναι εισαγόμενες έχουν αρκετά υψηλό κόστος το οποίο θεραπεύεται από τη χορήγηση επιδοτήσεων. Σε περιόδους παρατεταμένης ξηρασίας είναι αναγκασμένοι να βασίζονται σε αυτές γεγονός που αντανακλάται στο κόστος παραγωγής.

Μεσάζοντες: Είναι ένας παράγοντας που συνδέεται έμμεσα με το κόστος παραγωγής καθώς σχετίζεται άμεσα με τις τιμές των προϊόντων. Οι

μεσάζοντες-έμποροι (3 όλοι κι όλοι) εφαρμόζοντας μονοπωλιακές τακτικές στερούν από το ήδη στερημένο πορτοφόλι των παραγωγών κάθε σκέψη για κερδοφορία. Η υπερπροσφορά προϊόντων, η ανυπαρξία ανταγωνισμού – στην πραγματικότητα συνεννοούνται μεταξύ τους όπως μαρτυρούν οι παραγωγοί ενώ οι συνεταιρισμοί αδυνατούν να εξασφαλίσουν μεγάλο μερίδιο της αγοράς – καθορίζουν τις τιμές σε χαμηλά επίπεδα.

Απόσταση: Η περιοχή βρίσκεται μακριά από τις μεγάλες αγορές και δεν μπορεί να ανταγωνιστεί τις ευφορότερες περιοχές της χώρας. Οι ζωοτροφές που είναι αναγκασμένοι να χορηγούν στα ζώα τους έχουν υψηλό κόστος μεταφοράς. Έπειτα, για να προωθήσουν τα προϊόντα τους στις αγορές θα υποστούν αυξημένα μεταφορικά έξοδα. Και όταν επιδιώκουν να επιτύχουν μία καλύτερη τιμή, εξαρτώνται κατά τους χειμερινούς μήνες από τις καιρικές συνθήκες. Οι παραγωγοί ζητούν κάποια προνόμια για την απόσταση που τους χωρίζει από τις αγορές. Μία λύση θα αποτελούσε η λειτουργία του λιμανιού του Σιγρίου, τουλάχιστον ως εμπορικό λιμάνι.

4.4.5. Προγράμματα ενίσχυσης του πρωτογενούς τομέα

Πέρα από τις επιδοτήσεις, υλοποιούνται και προγράμματα ενίσχυσης του πρωτογενούς τομέα. Αυτά στοχεύουν στην ανανέωση του παραγωγικού δυναμικού, στη δημιουργία υποδομών πρωτογενούς τομέα, στην εκπαίδευση των παραγωγών. Κάποια είχαν θετικά αποτελέσματα, ενώ άλλα δεν είχαν επιτυχία για τους λόγους που παρατίθενται παρακάτω:

- **Πρόωρη συνταξιοδότηση των αγροτών:** έδινε τη δυνατότητα της πρόωρης αποχώρησης από το επάγγελμα στους κατά κύριο επάγγελμα αγρότες που είχαν αγροτικά εισοδήματα τουλάχιστον στα τελευταία 10 έτη και ηλικία 55-65 χρόνων. Με την αποχώρησή τους όφειλαν να παραχωρήσουν το σύνολο της γεωργικής εκμετάλλευσής τους σε αγρότες έως 40 ετών τουλάχιστον για 15 έτη. Το βασικότερο πρόβλημα είναι η πολύ χαμηλή μηνιαία σύνταξη (50.000δρχ) για όσους δεν πλήρωναν ασφαλιστικές εισφορές. Για τους υπόλοιπους ανερχόταν στις

100.000δρχ. Αυτό αποτέλεσε αντικίνητρο για τη συμμετοχή περισσότερων στο μέτρο.

- **Εγκατάσταση νέων αγροτών:** έχουν συμμετάσχει σε αυτό αρκετοί νέοι της ευρύτερης περιοχής (25-30 κτηνοτρόφοι και 5-6 γεωργοί μόνο στο Δήμο Ερεσού). Παλαιότερα η ενίσχυση ήταν 4.5 εκ δρχ με ζωικό κεφάλαιο 50 επιλέξιμα πρόβατα (τα οποία κατά τις εκτιμήσεις των κτηνοτρόφων είναι απελπιστικά λίγα). Ο νέος παραγωγός δεσμευόταν να νοικιάσει ένα βοσκότοπο και να εξασκήσει το επάγγελμα για 10 έτη. Με τη νέα μορφή του προγράμματος, ανάλογα με τις γραμματικές γνώσεις του δικαιούχου θα δίνεται επιδότηση 8.5εκ δρχ. αλλά σταδιακά ανάλογα με την πρόοδο. Αυτό το πρόγραμμα, παρά τις χρονικές καθυστερήσεις που φθάνουν έως και τα 2 έτη για τις γέφυρες των ΚΠΣ, θεωρείται ότι κινείται προς τη σωστή κατεύθυνση αλλά χρειάζεται μεγαλύτερη διαδικαστική ευελιξία για την εκταμίευση των χρημάτων, αλλιώς οι δικαιούχοι χρεώνονται με δάνεια.
- το πρόγραμμα **LEADER I, II, PLUS:** επιδοτεί ένα ποσοστό 85% της δαπάνης για δημοτικές επιχειρήσεις, επενδύσεις ή μελέτες. Οι παραγωγοί το γνωρίζουν σε συλλογικό επίπεδο. Μόνο ο τοπικός συνεταιρισμός έλαβε μέρος και εκσυγχρόνισε το τυροκομείο του, καθώς και ένας ιδιώτης που έφτιαξε έναν ξενώνα.
- Άλλα προγράμματα και σεμινάρια κατάρτισης. Τα σεμινάρια κατάρτισης των αγροτών δεν εμφανίζουν μεγάλη συμμετοχή. Δύο από αυτά έγιναν με πρωτοβουλία του Δήμου Ερεσού. Από την άλλη πλευρά, τα Ολοκληρωμένα Γεωργικά Προγράμματα έχουν πολύ μικρό προϋπολογισμό για να καλύψει τις ανάγκες του τόπου.

Πίνακας 7. Ενισχύσεις στον πρωτογενή τομέα (1998-2000)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	1998		1999		2000	
	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΑ	ΑΡΙΘΜ	ΠΟΣΑ
ΣΧΕΔΙΑ ΒΕΛΤΙΩΣΗΣ	411	49.533.001.110	614	10.775.000.729	0	0
ΝΕΟΙ ΑΓΡΟΤΕΣ	102		0	0	0	0
ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΑΓΡΟΤΩΝ	390	125.377.000	375	170.854.026	195	51.330.000

Πηγή: Διεύθυνση Γεωργίας Λέσβου

4.4.6. Συμβουλευτική

Οι παραγωγοί πρέπει να υποστηρίζονται από επιστήμονες (γεωπόνους-κτηνιάτρους) σε τακτά διαστήματα για τον πρόσθετο λόγο που σχετίζονται με το ευαίσθητο οικοσύστημα και τα μικρά περιθώρια κέρδους. Η περιοχή στερείται την πολύτιμη συμβουλευτική εξειδικευμένων επιστημόνων που χρειάζεται ο πρωτογενής τομέας και συμβάλλει στην υπανάπτυξη και τον μη εκσυγχρονισμό της πρωτογενούς παραγωγής. Οι συνέπειες είναι οι εξής: οι αγρότες αναγκάζονται να αγοράζουν μόνοι τους τα λιπάσματά τους (περιβαλλοντικές συνέπειες), ενώ οι κτηνοτρόφοι γίνονται οι ίδιοι κτηνίατροι. Όσον αφορά στους γεωπόνους, αναφέρεται στα εμπειρικά δεδομένα ότι η κεντρική διοίκηση τούς κρατά στα γραφεία για να διεκπεραιώνουν γραφειοκρατικές διαδικασίες (καταστάσεις με επιδοτήσεις κλπ.) στην πρωτεύουσα του νησιού. Συγχρόνως, έχει προωθήσει στην περιφέρεια άπειρους στο πεδίο γεωπόνους, ενώ αρκετοί ιδιώτες γεωπόνοι διαπρέπουν ως μελετητές, αποσπώντας υπέρογκα ποσά (έως και 300.000δρχ το κομμάτι) κάνοντας μελέτες, -τις έχουν αναγάγει πλέον σε κύριο επάγγελμα- για να ενταχθούν οι παραγωγοί στα αναπτυξιακά προγράμματα. Όσον αφορά στους κτηνιάτρους, καταγράφεται απλώς η απουσία τους από την περιοχή. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Υπάρχουν επιδημικές ασθένειες (μελιταίος πυρετός). Οι κτηνοτρόφοι είναι απροετοίμαστοι».

«Πας σε γεωπόνους. Τους πληρώνεις. Ιδιώτες... Για να μπει σ' ένα πρόγραμμα πρέπει να πας σε ιδιώτη γεωπόνο, να κάνει τα χαρτιά, να τα υποβάλεις στις Δνσεις Γεωργίας... Να κάνει τη μελέτη... [μπορεί να κοστίσει] και 300.000... Δεν υπάρχει κανείς να μας βοηθήσει».

«Υπάρχει οργανική θέση γεωπόνου και κτηνιάτρου στην Άντισσα. Όχι του Δήμου. Είναι νομαρχιακή. Αλλά, δυστυχώς, αντί να κάνουν αποκέντρωση, κάνουν συγκέντρωση. Τους μάζεψαν όλους τους κτηνιάτρους στη Μυτιλήνη. Βγαίνουν έξω περιστασιακά. Δε ξέρω γιατί... Ήταν απόφαση κυβερνητική... Να κάνει συγκέντρωση των υπηρεσιών [στη Μυτιλήνη]... Το διεκδικούμε, αλλά είναι απόφαση κυβερνητική. Τους μάζεψε εκείνους τους κτηνιάτρους και τους γεωπόνους, και κατόπιν σήμερα πια οι γεωπόνοι, να τους κάνει γραφιάδες. Οι γεωπόνοι σήμερα, δεν κάνουν τίποτα άλλο παρά να κάνουν καταστάσεις επιδοτήσεων. Έπρεπε αυτή τη δουλειά να την κάνει κάποιος γραφιάς... Και να είναι οι γεωπόνοι έξω στη γεωργία... Αυτή η γεωπόνος, η οποία έχουμε εμείς, βοηθάει βέβαια, αλλά είναι καινούργια. Δεν έχει την εμπειρία την οποία θα είχε ένας παλιός γεωπόνος. Εμείς την έχουμε όχι μόνο ως γεωπόνο, αλλά διεκπεραιώνει κι άλλες υποθέσεις στο Δήμο, στη Διοίκηση, στην Περιφέρεια, στη Νομαρχία. Αλλά εκείνο που χρειάζεται είναι κάποιος έμπειρος γεωπόνος. Σας λέω, παρόλο που υπάρχει η έδρα, η οργανική θέση, είναι αλλού... Συνεργαζόμασταν τότε, σας λέω, που υπήρχαν οι γεωπόνοι στα χωριά, τότε, συνεργαζόνταν με τους κτηνοτρόφους και τους βοσκούς και κάναν ολόκληρο πρόγραμμα. Κάναμε ραντισμούς. Κάναμε και λιπάνσεις βοσκοτόπων. Αλλά όλα αυτά βοηθιούνταν από το κράτος τότε. Υπήρχαν τα προγράμματα. Κάθονταν δίπλα στον αγρότη ο γεωπόνος, ο οποίος τον βοηθούσε. Και του έλεγε τι να κάνει».

«Δεν έρχεται κανένας. Αμα χτυπήσει κανένα [πρόβατο] κανένα πόδι, άλλος θα το βάλει στο αυτοκίνητο να το πάει, άλλος θα πάρει φάρμακα... [Αμα είναι κάτι επείγον για το πρόβατο.] Θα ψοφήσει. Δεν έρχεται κανένας... Οι πιο πολλοί ξέρουν. Βλέπουν, όταν το ζώο, το μαστάρι παρουσιάζει είτε πυρετό, είτε τρίψιμο, είτε κάτι άλλα... Υπάρχουν ορισμένα βιβλία. Μπορεί να σωθεί, αλλά έχει περιπτώσεις που με κανένα τρόπο δε γίνονται καλά. Έχει μορφές-μορφές. Αν είναι ελαφράς μορφής, μπορεί να το σώσεις. Αν είναι βαριάς μορφής μένουν κουσούρια. Χαλάει το μαστάρι και τελειώνει πια. Το πρόβατο πρέπει να πάει για σφαγή. [Αυτό θέλει παρακολούθηση, βέβαια.] Ε, παρακολούθηση. Αμα το πάρεις είδηση. Αμα δεν το πάρεις... έχει περιπτώσεις που σε 24 ώρες... Αλλά δεν υπάρχει καμιά ενημέρωση. Ούτε γεωπόνος, ούτε κτηνίατρος. Τίποτα, κανένας. Πριν 30 χρόνια έρχονταν. Τώρα δεν πατεί...».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Άντισσα, Σκαλοχώρι, Χίδηρα)

4.4.7. Σχέσεις με τοπικούς φορείς

Οι κάτοικοι έχουν αρκετά παράπονα από τους φορείς κεντρικής ή τοπικής αυτοδιοίκησης στο νησί της Λέσβου. Ειδικά όσον αφορά στον οικονομικό τομέα (τιμές προϊόντων-καθυστερήσεις στις επιδοτήσεις), που είναι και ο πιο ευαίσθητος, παρατηρείται μία έλλειψη οργάνωσης και μέριμνας για τα αυξημένα καθημερινά προβλήματα των

παραγωγών. Άλλα παράπονα έχουν να κάνουν με την έλλειψη ενημέρωσης, τη γραφειοκρατία, την απόσταση. Επιγραμματικά αναφέρονται τα εξής:

- Δεν έχουν συχνή και επαρκή ενημέρωση από τους φορείς σχετικά με τα προβλήματα που τους απασχολούν.
- Αναγκάζονται να δαπανούν υπέρογκα ποσά για τη σύνταξη μελετών σε ιδιώτες μελετητές γεωπόνους ώστε να εξασφαλίσουν την ένταξη σε διάφορα προγράμματα, ενώ αυτές οι μελέτες θα μπορούσαν να γίνονται δωρεάν ή με χαμηλότερο αντίτιμο από υπηρεσίες τοπικών φορέων.
- Εκφράζουν δυσαρέσκεια λόγω της γραφειοκρατίας, της ανεπάρκειας, της έλλειψης οργάνωσης και ενδιαφέροντος και της εγκατάλειψης της υπαίθρου. Ενώ κάθε χρόνο παρατηρείται καθυστέρηση στην εκταμίευση των επιδοτήσεων. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Κάναμε συλλαλητήριο, χύσαμε το γάλα με αίτημα την άνοδο της τιμής του γάλακτος. Κερδίζουν οι μεσάζοντες».

«Έχουμε υποστήριξη όταν πιέσουμε».

«Υπάρχει ανεπάρκεια και ανοργανωσιά».

«... έχουν γίνει μόνο δύο σεμινάρια στο Δήμο [Ερεσού] κι ένα που έγινε στην Καλλονή πριν από 4 χρόνια περίπου».

«Πιστεύουμε ότι η αιτία που δεν έχουμε καλή ενημέρωση και πολλή συνεργασία είναι ότι είμαστε 100χλμ από την πρωτεύουσα. Αυτό πιστεύω εγώ ότι είναι. Εδώ πιο κοντά έχουμε πιο πολλές συνεργασίες».

«... πας μέχρι τη Μυτιλήνη και σου λέει Φύγε τώρα θα κλείσουμε».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Βατούσα, Μεσότοπο)

4.4.8. Συνεταιρισμοί

Οι αγροκτηνοτροφικοί συνεταιρισμοί είναι κοινωνικοί εταίροι που μπορούν να συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη, την ενημέρωση των παραγωγών για τις αειφορικές διαχειριστικές πρακτικές, την ανάπτυξη τοπικού ανταγωνισμού, την υποστήριξη των μελών τους, την κοινωνική προσφορά. Ο Αγροκτηνοτροφικός Συνεταιρισμός Ερεσού αγοράζει

ζωοτροφές σε χονδρική τιμή και τις στους κτηνοτρόφους σε χαμηλότερες τιμές, αγοράζει τα προϊόντα τους σε υψηλότερες τιμές από τους εμπόρους, διεκπεραιώνει γραφειοκρατικές διαδικασίες, διαχειρίζεται τυροκομεία και ελαιοτριβεία, δίνει δουλειά σε οικονομικούς μετανάστες, και ασκεί κοινωνικό έργο με την παροχή συσσιτίου. Ο ρόλος του σε σχέση με παλαιότερα εμφανίζεται μειωμένος. Παλαιά δανειοδοτούσε τους παραγωγούς, και όταν εκείνοι αντιμετώπιζαν πρόβλημα, τότε πάγωνε τους τόκους, τους έδινε προθεσμία αποπληρωμής και αγόραζε τις σοδειές τους σε καλές τιμές. Σήμερα, όμως, τα δάνεια δίνονται από την Αγροτική Τράπεζα με συνέπεια να επιβαρύνονται οι παραγωγοί με τόκους, ενώ οι συνεταιρισμοί αντιμετωπίζουν προβλήματα βιωσιμότητας και αδυνατούν να ανταγωνιστούν τους μεγάλεμπορους. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Παλαιότερα ο Συνεταιρισμός είχε 100 πελάτες, σήμερα μόνο 2. Οι επιταγές είναι τρίμηνες και τετράμηνες (ελλείπει ζεστό χρήματος). Κατά συνέπεια δε γίνεται γρήγορη εκκαθάριση, ούτε μπορεί να δώσει προκαταβολές. Αυτό έχει ως συνέπεια μια αύξηση +30 δρχ (0,09 €) στο κιλό γάλα.»

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό)

4.5. Το πρόβλημα της ερημοποίησης και η περιβαλλοντική προστασία

4.5.1. Το πρόβλημα της ερημοποίησης

Στην έρευνα πεδίου διερευνήθηκαν οι αντιλήψεις των παραγωγών για το φαινόμενο της ερημοποίησης, τα αίτια και η εξέλιξη του φαινομένου σε βάθος χρόνου, ο ρόλος των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, η κατάσταση των φυσικών πόρων και οι διαχειριστικές πρακτικές. Από τα αποτελέσματα των εμπειρικών δεδομένων προκύπτει ότι η πλειοψηφία των αγροτών/κτηνοτρόφων αδυνατεί να προσδιορίσει τον όρο «ερημοποίηση» και τον ταυτίζουν με την πληθυσμιακή απερήμωση της περιοχής. Το γεγονός αυτό πρέπει να αποδοθεί σε πρόβλημα ορολογίας καθώς το πρόβλημα της ερημοποίησης το συναντούν καθημερινά τους, ενώ είναι

σαφές ότι στα λεγόμενα των παραγωγών απεικονίζεται η εγκατάλειψη της υπαίθρου. Από την άλλη πλευρά, διαπιστώνεται σοβαρό κενό ενημέρωσης των παραγωγών και έλλειψης μόνιμων δομών πληροφόρησης για το χρόνιο πρόβλημα της περιοχής και τις εφαρμοστέες αειφορικές διαχειριστικές πρακτικές. Όταν τους ζητείται να αιτιολογήσουν το φαινόμενο των υποβαθμισμένων εδαφών, συνηθίζουν να το αποδίδουν σε φυσικά αίτια, π.χ. ανομβρία, διάβρωση, μείωση της βιοποικιλότητας, ξηρασία, πλημμύρες, αλλά και σε ανθρωπογενή όπως η ανεξέλεγκτη άντληση υδάτων και η υπερβόσκηση σε συνδυασμό με τις κλιματικές συνθήκες. Είναι χαρακτηριστικό το τελευταίο ζήτημα του συνδυασμού ανθρωπογενών και περιβαλλοντικών παραγόντων οι οποίοι μέσα σε ένα δυσμενές κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον εντείνουν το φαινόμενο της ερημοποίησης. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Υπάρχει έλλειψη χώματος...»

«Οι χείμαρροι. Οι πολλές καλλιέργειες τριφυλλιών, η ανεξέλεγκτη άντληση των υδάτων. Οι αντλίες δουλεύουν 24 ώρες/ημέρα. Παλιά (νέμι) τα οπωροκηπευτικά ήταν απότιστα. Οι καιρικές συνθήκες, η ανομβρία, η μείωση της βιοποικιλότητας, η ξηρασία...»

«... Η περιοχή μας είναι χαρακτηρισμένη από το Υπουργείο Γεωργίας ως ορεινή-μη αρδεύσιμη. Το 95% είναι ορεινή περιφέρεια, υπάρχει ανομβρία.»

«Ανομβρία, διάβρωση. Δε φταίνε οι παραγωγοί.»

«Η ανομβρία είναι. Οι πηγές οι μικρές χαθήκαν.»

«Άμα η χρονιά δεν είναι καλή δεν έχει πουθενά [χόρτο]. Η χρονιά φέτος, εμείς που είμαστε 70 και 80 χρόνων, δεν έχουμε φτάσει τέτοια χρονιά. Λόγω καιρού. Και φυτοκάλυψη μεγάλη. Το χόρτο δεν έχει σταματήσει μέχρι σήμερα από τη μέρα που έβρεξε.»

«Οι γεωτρήσεις που αρδεύουν τα τριφύλλια. Τα πρόβατα δε φταίνε. Δε φυτρώνει πολύ χόρτο.»

«Ανθρώπινες αιτίες. Κυρίως, ανθρώπινες αιτίες. Τα φυσικά αίτια... τότε που ήταν η ανομβρία, βοηθούσε και η ανομβρία. Να σκεφτείς ότι περάσαν 10-12 χρόνια ανομβρία. Αφού είχαμε πρόβλημα το να πιούμε νερό. Όλο αυτό το πράγμα βοηθούσε στην ερημοποίηση. Δε βοηθούσε στη σωστή φυτοκάλυψη των βοσκοτόπων.»

«... έχω κάνει γεώτρηση πριν από 10 χρόνια. Δεν ήξερε κανένας τι θα πει γεώτρηση. Τώρα έγιναν άλλες 4 εδώ. Έχει νερό. Όχι όμως μεγάλη ποσότητα νερού.»

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Σκαλοχώρι, Βατούσα, Άντισσα, Ρεύμα)

4.5.2. Επιπτώσεις από την αλλαγή των χρήσεων γης

Ένα αξιόλογο ποσοστό των σημερινών βοσκοτόπων ήταν πριν μερικές δεκαετίες καλλιεργήσιμη γη που τη συγκρατούσαν στα απότομα εδάφη με την κατασκευή αναβαθμίδων (σέτια ή πεζούλες στην τοπική διάλεκτο). Οι γαίες σπέρνονταν δημητριακά, καπνό, είχαν ελαιώνες και συκεώνες, καλλιέργειες που έδιναν ένα ονομαστικό εισόδημα για τα δεδομένα της εποχής, παρότι εξέλιπαν τα μεταφορικά μέσα και τα καλλιεργητικά μηχανήματα των ημερών μας. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Μέχρι το '70, ήταν οι καλλιέργειες πολύ περισσότερες. Και βάζαμε και πάρα πολλές πατάτες τότε. Αλλά μετά είχα πρόβλημα με την πώληση. Άρχισα να έχω πρόβλημα...»

«Μέχρι και το '65 είχε μεγάλη καλλιέργεια καπνού... Και σιτηρά και καπνό.»

«Όλα τα βουνά ήταν. Αλλά, όχι όμως μετά το '70.»

«Παλιά σπέρναν όλα τα βουνά που είναι βράχια τώρα... Από δω και κάτω όλα σπερνόνταν. Το μισό το χρόνο τρώγαν ψωμί που σπέρναν, το άλλο μισό αγοράζαν.»

«Πάνω στα βοσκοτόπια... που έχουμε τα πρόβατα, το '60-65 καλλιεργούσαν και άλλοι... αγρότες. Και έβγαζε περίπου 5000 οκάδες καπνό... τώρα, έχουν μείνει τα σέτια... Οι αναβαθμίδες αυτές. Τώρα, άρχισαν κι αυτά σιγά-σιγά να χαλάν. Και παρασύρει και το χώμα τώρα η βροχή.»

«Παλιότερα υπήρχαν στην Ερεσό συκεώνες μεγάλοι. Αλλά, αφενός μεν για τη συκιά δεν αντέχει στο χρόνο πολύ. Σαπίζει. Αφετέρου, γιατί τότε δεν ήταν αποδοτικό προϊόν. Άρα ή αυτοκαταστράφηκαν τα δέντρα ή τα κατέστρεψαν και τα αντικατέστησαν με πατατοκαλλιέργειες. Εντελώς λαθεμένη επιλογή γιατί η χώρα μας πώς να ανταγωνιστεί από δω τη Κίνα π.χ. Με καϊκία τα μεταφέραν, τα μισά σάπιζαν στο δρόμο. Και στη συνέχεια μείναν στο τριφύλλι, το οποίο είναι αποδοτικό, αποδοτική καλλιέργεια συγκρινόμενη με εισαγόμενες ζωοτροφές.»

«... Δεν υπήρχε δουλειά πουθενά. Ο κόσμος καθόνταν... και σπέρναν... Παλιά είχαμε αγελάδες και σπέρναμε. Στάρι, κριθάρι, βγάζαμε τη σοδειά που λένε. Μετά ρημάζαν.»

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Αντισσα, Μεσότοπο)

Η εκμηχάνιση της γεωργίας στις πεδινές περιοχές της Ελλάδας στις αρχές της δεκαετίας του '70 με την ένταση της παραγωγής, θεωρείται ότι αύξησε τον ανταγωνισμό μεταξύ των περιοχών της χώρας και οδήγησε σε εγκατάλειψη των λιγότερο παραγωγικών εκτάσεων και μετανάστευση. Οι

αναβαθμίδες που υπήρχαν στα πρανή έπαψαν να συντηρούνται καθώς δεν υπήρχε εργατικό δυναμικό και καταστράφηκαν από το χρόνο και από τις διόδους που έγιναν για μονοπάτια. Η συνεπακόλουθη διάβρωση και οι βροχοπτώσεις παρέσυραν το χώμα και σήμερα εμφανίζουν αραιή φυτοκάλυψη και μειωμένη παραγωγικότητα που επιτείνονται από τη νέα χρήση τους ως βοσκοτόπια. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Άρχισε ο κόσμος να φεύγει. Οι νέοι, άρχισαν να φεύγουνε.»

«[πριν] 30 χρόνια περίπου... και περισσότερο, 40. Έφυγε ο κόσμος από δω, από το χωριό μας. Γερμανία....»

Δεν έβγαζε μεροκάματο καλό με την καλλιέργεια στο βουνό. Τώρα, ό,τι και να είναι πάνω στο βουνό δε μπορεί να βγάλει μεροκάματο καλό ο εργάτης. Και κάθε παιδί, φρόντιζε ο αγρότης να το στείλει στην Αθήνα. Ήταν η μόδα τότε. Και από τότε άρχισε η ερημοποίηση διότι δεν απέδιδαν τα βουνά τόσο πολύ.»

«Τώρα πια... Δε σπέρνουν τα βουνά. Είχε χωράφια... Μπορείς να πληρώσεις τώρα να κάνεις αυτά τα πράγματα;»

«... Μισοί-μισοί ήτανε. Αλλά κάθε κτηνοτρόφος τότε είχε πολύ λιγότερα πρόβατα. Δηλαδή, η μονάδα του κάθε κτηνοτρόφου ήτανε 70-80 πρόβατα. Τώρα ο κτηνοτρόφος κάτω από 200 πρόβατα ....»

«Πριν 25 χρόνια υπήρχαν 5.500 κεφάλια ενώ σήμερα 15.000. Τότε κυριαρχούσε η γεωργία.»

«Εύφορο μέρος δεν έχει... Παλιά τα σπέρναν... Θερίζαν. Τώρα δεν τα σπέρνουν. Αλλάζαν... Όλα ήταν πιο εύφορα.»

«Τα βοσκοτόπια αυτά που βλέπετε, παλιά όλα σπερνότουσαν. Είχαμε τα ζώα, εντάξει. Αλλά δεν υπήρχε μια σπιθαμή να μη σπέρνονταν.»

«Καταρχήν, εδώ στο δικό μας το χωριό, καταργήθηκε η γεωργία. Τελείωσε. Δεν υπάρχει τέτοιο πράγμα. Πριν, μέσα στο βοσκοτόπο είχε πρόβατα. Είχε βόδια, έβαζε, έσπειρε σιτάρι, φύτευε καπνό, ήταν ο κόσμος γεμάτος.»

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Αντισσα, Χίδηρα, Βατούσα)

Οι παραγωγοί θυμούνται και αναγνωρίζουν τη σημασία των αναβαθμίδων για την περιοχή. Γι' αυτό ζητούν ενισχυτικά προγράμματα συντήρησης-κατασκευής αναβαθμίδων. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Υπήρχε ένα πρόγραμμα της ΕΟΚ αλλά δεν το προχώρησαν. Να κατασκευάζονται αναβαθμίδες. Αλλά δεν προχώρησε αυτό το πράγμα... προστατεύεται το χόμα με δημιουργία πεζούλας, να κάνουν πεζούλες...» (Συν.:11)

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό)

Πέρα από το οικονομικό κόστος της κατασκευής και συντήρησης των αναβαθμίδων, υπάρχει και η παράμετρος της νοοτροπίας. Ο κόσμος έχει συνηθίσει πλέον στην κτηνοτροφία και στις επιδοτήσεις. Προσπαθώντας να ανταποκριθεί στον ανταγωνισμό και στις αυξημένες καταναλωτικές του ανάγκες, έχει στραφεί στην εκτατική κτηνοτροφία, προσδέθηκε στο άρμα των επιδοτήσεων, επιβάρυνε τους φυσικούς πόρους, ενώ παλαιότερα αποζητούσε μόνο να καλύψει τις οικογενειακές του διατροφικές ανάγκες. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Όταν γύρισα απέξω ήταν όλα σπαρμένα. Τώρα έχουν γίνει όλα βοσκοτόπια. Δεν υπάρχει πια μέρος πουθενά. Και να το σπείρεις δε γίνεται τίποτα. Δεν έχει κανένα να σπείρει. Το χωριό τώρα δεν έχει ούτε ένα τέτοιο».

«Χειρότερο γίνεται. Τείνει και προς οικοπεδοποίηση. Δηλαδή, κτήματα που απείχαν 3-4 χλμ από τη θάλασσα που παλιά ήταν μονάχα για καλλιέργεια... να απαγορεύεται η κάθετη ανάπτυξη. Ο κάμπος να μείνει ανέπαφος. Να μη χτιστεί. Σήμερα χτίζουν σκόρπια».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Ρεύμα)

Ζώα έλξης-μεταφοράς

Σημαντικό ρόλο στις καλλιέργειες των περασμένων δεκαετιών στις αναβαθμίδες, πριν από την έλευση των γεωργικών μηχανημάτων, είχαν τα ζώα έλξης (βόδια και αγελάδες) και μεταφοράς (γαϊδούρια). Στο διάστημα 1961-1981 παρατηρήθηκε μείωση των βοοειδών της τάξεως του 24%, ενώ τα πρόβατα αυξήθηκαν κατά 134% (Γιούργα και Μάργαρης 1994). Σήμερα αυτά έχουν αντικατασταθεί από τα γεωργικά μηχανήματα (τρακτέρ) και τα αγροτικά αυτοκίνητα, χωρίς όμως να υπάρχει δυνατότητα επιστροφής στις προηγούμενες χρήσεις γης καθώς τα πρηνή που φιλοξενούσαν τις αναβαθμίδες δεν προσφέρονται για καλλιέργειες με τα σημερινά μηχανήματα. Έτσι, εγκαταλείφθηκε η γεωργική εκμετάλλευση των πρηνών και οι παραγωγοί στράφηκαν στην εκτατική κτηνοτροφία. Ακόμη, στο

φαινόμενο αυτό συντελεί και ο παράγοντας κόστους συντήρησης-κατασκευής αναβαθμίδων που δεν μπορεί να αναληφθεί από τους παραγωγούς. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Όταν σπέρναμε εδώ πάνω, είχαμε τα γελάδια. Τρακτέρ δεν είχαμε καθόλου. Και ποιος πάει, τώρα, με τα γελάδια και τα γαϊδούρια να κάνει το βουνό στάρι; Ούτε ένα γελάδι δεν έχουμε δείγμα. Παλιά είχε 400-200 μοσχάρια. Τώρα ούτε ένα».

«Όταν δει τα μέρη τα οποία καλλιεργούμε εμείς, γελάει. Παντού δε πιάνουν καθόλου τα μέρη τα δικά μας. Γιατί έχουν τεράστιες εκτάσεις. Γιατί έχουν μικρότερο κόστος. Ένας κτηνοτρόφος της Θεσσαλίας έχει κάτω από το μισό κόστος από εμάς... Εδώ που είχα... τα πρόβατα, είχε κι ένα ζευγάρι γελάδια το 'σπερνα. Αλλά αυτά τα πράγματα ποιος να τα κάνει; Είναι να πάρεις το τρακτέρ να σπείρεις πάνω; Συμφέρει;».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Μεσότοπο)

4.5.3. Διαχειριστικές πρακτικές

Διζωνικό (αμάλαγο) σύστημα διαχείρισης βοσκοτόπων

Οι κτηνοτρόφοι της περιοχής εφαρμόζουν παραδοσιακά συστήματα διαχείρισης των βοσκοτόπων, αφενός ελλείπει βοσκοτόπων και αφετέρου λόγω της μείωσης των παραγωγικών τους δυνατοτήτων. Συγκεκριμένα, εφαρμόζουν το «αμάλαγο» ή διζωνικό σύστημα, έναν τύπο σύντομης αγρανάπαυσης, αλλάζουν δηλαδή τόπο βόσκησης κατά κανόνα σε εξαμηνιαία χρονικά διαστήματα χωρίζοντας το βοσκότοπο στα δύο ή νοικιάζοντας και δεύτερο. Αυτό επιτρέπει στο χόρτο να βλαστήσει και να αναπτυχθεί σε «ικανοποιητικό βαθμό» για να βοσκήσουν τα ζώα. Αυτή η πρακτική, προϋποθέτει αριθμό ζωικού κεφαλαίου που συνάδει με τη φέρουσα ικανότητα των βοσκοτόπων, κάτι που δε συμβαίνει στην πραγματικότητα καθώς οι αριθμοί των ζώων έχουν αυξηθεί ως συνέπεια των επιδοτήσεων και της μειωμένης παραγωγής. Το γεγονός αυτό, οδηγεί σε μεγάλη ζήτηση βοσκοτόπων και σε αυξημένα ενοίκια που επιβαρύνουν τους κτηνοτρόφους. Έτσι, περιφράζουν το μισό βοσκότοπο για το διάστημα ενός τριμήνου ή εξαμήνου και οδηγούνται σε εντατική εκμετάλλευση του υπολοίπου με καταστροφικές συνέπειες για το έδαφος. Σύμφωνα με τα

αποτελέσματα πειραματικής έρευνας στην περιοχή Σιγρίου, δεν αρκεί ένα εξάμηνο με το διζωνικό σύστημα για την αναγέννησή της βιομάζας αλλά αρκετά έτη. Σύμφωνα με είναι δυνατή η αναγέννηση της μετά από ορισμένο χρονικό διάστημα. Σε διάστημα 5 ετών παρατηρήθηκε υπερδιπλάσια αύξηση και τριπλάσια σε διάστημα 7 ετών (Γιούργα 1999). Ακόμη, οι κτηνοτρόφοι ζημιώνονται υπέρογκα, καθώς αναγκάζονται να χορηγούν στα ζώα εισαγόμενες ζωοτροφές, επειδή το χόρτο στους βοσκότοπους δεν επαρκεί ούτε η τοπική παραγωγή τριφυλλιού φθάνει για να καλύψει τις ανάγκες. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Βελτιώνει τη γονιμότητα. Φράζεται το μισό βοσκοτόπι ανά εξάμηνο».

«Άμα έχει ορισμένα κτήματα, κι είναι τα πρόβατα λίγα γίνεται το αμάλαγο. Τα εμποδίζει και πάνε στο ένα μέρος και μετά πάνε στο άλλο. Τα μετακινεί. Αφήνει σηκώνεται το χόρτο και μετά τα πάει πάλι μέσα».

«... Άμα έχεις δύο βοσκοτόπια, πας τα πρόβατα από το ένα στο άλλο».

«...Το βοσκότοπο... τον έχω αμάλαγο. Αυτός έχει χόρτα τώρα... Θα κατεβάσω τα πρόβατα από πάνω, θα τα πάω κάτω. Εκεί θα βρουν τα πρόβατα καλύτερη βοσκή. Θα είναι και πιο μυρισμένη. Δε θα έχει βρωμίσει. Θα αφήσω το βοσκότοπο πάνω αμάλαγο... Και θα περάσω τους καλοκαιρινούς μήνες...Αμάλαγο λέγεται ένα χωράφι το οποίο... Δε βοσκείται... Το αφήνω αμάλαγο 1-2 μήνες. Ή 3 μήνες. Θα σηκώσει μια βοσκή... Όταν τα μεταφέρεις τα πρόβατα, ανεβαίνει και το γάλα.»

«[η επιλογή του τόπου] Εξαρτάται από την περίοδο του έτους. Το αμάλαγο εξαρτάται από το μέρος. Άλλες φορές έχει [χόρτο] κι άλλες όχι.»

«Οι πιο πολλοί πού να βρουν να έχουν δυο βοσκοτόπια; Έχει ένα, τα φράζει, τα χωρίζει...»

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Ρεύμα, Χίδηρα, Βατούσα)

Υπερβόσκηση

Η αύξηση του ζωικού κεφαλαίου ως συνέπεια της έλλειψης ποιοτικών χαρακτηριστικών του ίδιου, της μειωμένης φυτοκάλυψης των βοσκοτόπων, και του καθεστώτος χορήγησης των επιδοτήσεων (ανά κεφαλή) έχει υπερκεράσει τη φέρουσα δυνατότητα των βοσκοτόπων. Αυτό έχει ως συνέπεια την άσκηση μεγάλης πίεσης στα βοσκοτόπια που αδυνατούν να παραγάγουν την αναγκαία φυτοκάλυψη που θα συγκρατήσει το χώμα. Έτσι, αρκετά πλέον βοσκοτόπια παρουσιάζουν έντονα σημάδια ερημοποίησης. Ας

σημειωθεί ότι η εξαφάνιση της φυτοκάλυψης είναι μία από τις ενδείξεις της ερημοποίησης. Τα εμπειρικά δεδομένα δείχνουν με σαφήνεια ότι έχει συμβεί μία μεγάλη αύξηση του ζωικού κεφαλαίου και ότι η υπερβόσκηση ευθύνεται για τη μειωμένη παραγωγικότητα των βοσκοτόπων. Επίσης, το γεγονός αυτό διασταυρώνεται από στατιστικά στοιχεία που αναφέρθηκαν σε προηγούμενες ενότητες (αύξηση προβάτων κατά 134%, Γιούργα και Μάργαρης 1994). Εκτιμάται ότι η ορθολογική διαχείριση των βοσκοτόπων με εκτίμηση της παραγωγικότητας του καθενός, η ποιοτική αλλαγή του ζωικού κεφαλαίου με έμφαση στην αύξηση της παραγωγής και στη μείωση του αριθμού των ζώων, συνεπικουρούμενη από μία αλλαγή στον τρόπο χορήγησης των επιδοτήσεων, βάσει παραγωγής και όχι ανά κεφαλή, θα αποτελούσαν μέτρα προς την κατεύθυνση της αειφορίας (Λούμου κ.ά. 1994). Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Πριν 25 χρόνια υπήρχαν 5.500 κεφάλια ενώ σήμερα 15.000. Τότε κυριαρχούσε η γεωργία.»

«Πριν από 20 χρόνια υπήρχαν 5-6.000 κεφάλια, ενώ σήμερα ο Συνεταιρισμός έχει 17.000.»

«... Υπάρχουν 10.000 αιγοπρόβατα πάνω από τις δυνατότητες του χωριού.»

«... έχουν πληθύνει και τα ζώα που βόσκουν τώρα. Επειδή τα επιλέξιμα ανέβασαν τον αριθμό των ζώων... δεν ήταν κοπάδι πάνω από 70-80, μια μονάδα προβάτων. Τώρα κάθε μονάδα έχει 200 πρόβατα τουλάχιστον.»

«Στον ίδιο βοσκοτόπο που εγώ είχα 80 πρόβατα, τώρα έχω 200 πρόβατα.»

«Υπάρχει υπερβόσκηση. Μια μάντρα που έχει χωρητικότητα 100 προβάτων, χρησιμοποιείται για 200.»

«... Δε φυτρώνει πολύ χόρτο. Ο πληθυσμός των προβάτων είναι μεγάλος.»

«... έχει μεγάλες επιπτώσεις. Γιατί συνέχεια τρώει το χορτάρι. Δεν μπορεί να αναπτύξει λίγο χόρτο.»

«Πιο καλά ήταν παλιά. Καλλιεργούνταν η γη. Όλα έγιναν βοσκοτόπια.»

«Το βλέπεις το καμμένο, τρίβει-τρίβει-τρίβει στο βράχο επάνω για να φάει ένα χορταράκι. Πάλι καλά που είναι χειμώνας και βρέχει. Φέτος είναι καλή χρονιά. Σε χρονιές ανυδρίας... το χώμα ξύνει. Είναι να τα λυπάσαι τα πρόβατα.»

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Σκαλοχώρι, Βατούσα)

Ζωοτροφές

Οι ζωοτροφές (γιέμια στην τοπική διάλεκτο), με την εξαίρεση των τριφυλλιών που παράγονται στην περιοχή της Ερεσού, είναι ως επί το πλείστον εισαγόμενες και έχουν υψηλό μεταφορικό κόστος. Αυτό αντανακλάται σε υψηλή αγοραστική τιμή και ως συνέπεια μείωση του εισοδήματος των κτηνοτρόφων σε συνδυασμό με τις χαμηλές τιμές που επιτυγχάνουν για τα προϊόντα τους. Καθώς το χόρτο δεν επαρκεί (φέρουσα ικανότητα βοσκοτόπου) για το μεγάλο αριθμό του ζωικού κεφαλαίου, οδηγούνται σε υπερκατανάλωση ζωοτροφών. Το φαινόμενο έχει δύο διαστάσεις: εξαντλητική και μη αειφορική εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και εισοδηματική αφαίμαξη των παραγωγών με την αγορά ακριβών εισροών για να συμπληρώσουν τις διατροφικές ανάγκες του μεγάλου ζωικού κεφαλαίου. Οι τοπικοί συνεταιρισμοί βοηθούν τους κτηνοτρόφους καθώς δίνουν ζωοτροφές επί πιστώσει. Οι ζωοτροφές που καλύπτουν διατροφικές ανάγκες του ζωικού κεφαλαίου είναι οι εξής: βαμβακόπιτες, καλαμπόκια, ζαχαρότευτλα (ζαχαρόπιτες). Σύμφωνα με τους κτηνοτρόφους το χόρτο είναι η πιο γλυκιά αυτοφυής τροφή που έχει ως αρνητικό στοιχείο τα υψηλά ενοίκια των βοσκοτόπων. Η καλύτερη ζωοτροφή είναι το τριφύλλι το οποίο είναι τοπικό προϊόν με χαμηλή τιμή αλλά δεν επαρκεί για να καλύψει τις ανάγκες του ζωικού κεφαλαίου. Οι ζωοτροφές δίνονται συμπληρωματικά όταν δεν υπάρχει χόρτο ή όταν βρέχει. Επίσης, παρατηρείται μία ισχυρή σχέση μεταξύ εισροών και διατήρησης υψηλού αριθμού ζωικού κεφαλαίου. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Γίνεται υπερκατανάλωση ζωοτροφών. Αναγκάζονται, για να αντεπεξέλθουν στις ανάγκες της ζωής, να αυξήσουν τον αριθμό των ζωοτροφών.»

«Μη βλέπετε φέτος που είναι καλή χρονιά και έχει χόρτα και βρέχει. Και έχουμε τα πρόβατα και τρώνε βοσκή ελεύθερη... Πέρσι, τέτοια εποχή ήθελα 200 κιλά ζωοτροφές/μέρα και 4-5 δέματα τριφύλλι.»

«... Χωρίς να φάνε ζωοτροφές, ούτε γάλα βγάζουν ούτε αρνιά έχουν.»

«Η ενίσχυση των ζωοτροφών τα διατηρεί. Η περιοχή μας δεν είναι για τόσα πρόβατα.»

«... αν σε βοηθήσει η βροχή η πολλή και ο καλός καιρός και βγάλουν χόρτο πολύ τα βουνά, θα έχει λιγότερες ζωοτροφές να ταΐσεις. Εκεί εξαρτάται κατά πόσο θα είσαι πιο καλός ή πιο χειρότερος. Το αποτέλεσμα. Το οικονομικό αποτέλεσμα. Γιατί αν αναγκαστείς να αγοράσεις πολλές ζωοτροφές θα είναι εις βάρος του τελικού αποτελέσματος.»

«Αν δεν ήταν οι ζωοτροφές, δε θα μπορούσες να έχεις, ας πούμε, 10.000 πρόβατα εδώ. Θα είχαμε 5.000.»

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Ρεύμα)

Παρακάτω αναφέρονται ενδεικτικές τιμές ζωοτροφών ανά κιλό:

«... Οι ζωοτροφές είναι ακριβές: η μπαμπακόπιτα κοστίζει 80 δρχ [0,23 €], το καλαμπόκι 70 δρχ [0,21 €], τα ζαχαρότεντρα 65 δρχ [0,19 €]» (Συν.:2)

«Οι ζωοτροφές πάνε πάνω τώρα. Φέτος είναι πιο ακριβά τα καλαμπόκια. Οι μπαμπακόπιτες, όλα αυξήθηκαν. Τα γιέμια είναι ακριβά πολύ. Οι ζωοτροφές. Πολύ ακριβές. Το τριφύλλι πέντε φράγκα το παίρνουμε. Εμείς όταν παίρνουμε το καλαμπόκι, το ωφελείται ο έμπορας, το ωφελείται ο συνεταιρισμός, το ωφελείται η ένωση. Κάνει παζάρια η ένωση μαζί με τους εμπόρους και μας δίνουν το πριμ.»

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό, Χίδηρα, Βατούσα)

Ο ρόλος της πυρκαγιάς

Σύμφωνα με τα εμπειρικά δεδομένα, υπήρχε παλαιότερα οργανωμένη κρατική προσπάθεια για να ελεγχθεί τόσο η ανάπτυξη της «μη παραγωγικής» φυτοκάλυψης (αγριόχορτα-αστοιβές) με τη μέθοδο των ψεκασμών όσο και οι εκούσιες πυρκαγιές. Είναι απαραίτητο σήμερα να αναληφθούν παρόμοια μέτρα που θα καλύπτουν τις πληγείσες περιοχές και θα έχουν συμπληρωματικότητα, δηλαδή ενημέρωση των παραγωγών για τις αειφορικές διαχειριστικές πρακτικές και οικονομική ενίσχυση σε περιπτώσεις απώλειας εισοδήματος. Οι συνέπειες της πρακτικής της εκούσιας πυρκαγιάς αποτυπώνονται σε μία και μόνο φράση του κτηνοτρόφου που είναι ενδεικτική της ζημιάς που γίνεται:

«Τα χρώματα που θα κατεβούν θα πέσουν σ' αυτό.»

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό)

Η καταστροφή που επιφέρει αυτή η πρακτική είναι τεράστια. Οι αστοιβές δεν είναι οι μόνες που εξαφανίζονται. Έχει εξαφανιστεί και η τόσο πολύτιμη για τη συγκράτηση του χώματος φυτοκάλυψη. Χωρίς την κάλυψη του προστατευτικού στρώματος της βλάστησης, το χώμα παρασύρεται με τις πρώτες βροχές αφήνοντας εκτεθειμένο το μητρικό πέτρωμα. Είναι χαρακτηριστική η περίοδος όπου εφαρμόζεται η πρακτική της εκούσιας πυρκαγιάς, δηλαδή κατά το τέλος Οκτωβρίου οπότε ξεκινά η περίοδος των βροχοπτώσεων. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Τέλος Οκτωβρίου μέχρι να βρέξει... από το πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και έλεγε ότι δεν πρέπει να καίμε τις αστοιβές... Δηλαδή, γίνεται διάβρωση του εδάφους... Να μη τα ψεκάσουμε. Της λέω... δεν είπαμε να βάλουμε φωτιά και να καεί όλο. Κατά ζώνες. Πώς θα ζήσουμε εμείς; Αυτή [αστοιβή] έχει την ιδιότητα: είναι αυτή εδώ και να απλώσει και να πιάσει το τραπέζι ολόκληρο. Υπάρχουν χιλιάδες... Είναι ένας χαμηλός θάμνος στο δρόμο. Δεν είναι θάμνος. Αυτή είναι η διαφορά. Δεν είναι θάμνος. Είναι ένα παράσιτο, πώς να στο πω; ... Το τρώνε τα ζώα μόνο. Όχι βέβαια πολύ όταν ανθίσει. Μιλάμε για 15 μέρες... Φέτος δεν κάψαμε τίποτα. Δε μας βοήθησε η χρονιά... Πέρσι κάψαμε. Τέλος Οκτωβρίου περίπου».

«Πρώτον, να ψεκάσουμε... Να δούμε τι θα ψεκάσεις. Πόσο θα ψεκάσεις; Μετά θα 'ρθουνε και οι οικολόγοι: ψεκάξεις και σκοτώνονται τα έντομα, έρχονται τα πουλιά και ψοφάνε... Είμαι σε αμηχανία. Όπως ήρθε το καλοκαίρι πάλι, ένα ζευγάρι από το Υπουργείο Γεωργίας... Γεωπόνος... Και μετά της λέω: Να ο βοσκότοπος που κάψαμε, να και ο βοσκότοπος που δεν κάψαμε. Πες μου εσύ ποιος είναι ο πιο καλός; Καθόταν και με κοίταζε. Λέω, τι με κοιτάς; Όπως είναι ο βοσκότοπος αυτός, βλέπω που είναι και αναλόγως με τον καιρό βάζω φωτιά και τον καίω. Θα κάψω φέτος αυτό, του χρόνου θα κάψω το άλλο. Τα χώματα που θα κατεβούν θα πέσουν σ' αυτό. Κατάλαβες; Δηλαδή, αν δε γινόταν αυτό το πράγμα, εμείς θα έπρεπε να φύγουμε. Αυτά είναι τα βοσκοτόπια μας. Δε με ενδιαφέρει».

(Πηγή: Συνεντεύξεις σε Ερεσό)

4.5.4. Μελλοντικές προοπτικές

Η εγκατάλειψη της γεωργίας που επήλθε ως συνέπεια της εκμηχάνισης, των μειωμένων παραγωγικών δυνατοτήτων της περιοχής και του υψηλού ανταγωνισμού με τις υπόλοιπες περιοχές της Ελλάδας, οδήγησε σε πληθυσμιακή απερήμωση την περιοχή. Αν δεν υπάρξει βελτίωση της κτηνοτροφικής παραγωγής και αύξηση του εισοδήματος των παραγωγών, υπάρχει κίνδυνος να επαναληφθεί το φαινόμενο όταν λήξουν οι

επιδοτήσεις. Οι κτηνοτρόφοι βλέπουν δυσοίωνο το μέλλον του πρωτογενούς τομέα αλλά και της ίδιας της περιοχής. Έχουν συνείδηση των για τις κοινωνικές επιπτώσεις που πηγάζουν από την εγκατάλειψη της υπαίθρου. Οι προτάσεις που διατύπωσαν έχουν ήδη αναφερθεί στην Ενότητα 4.2.8. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Πιο έρημο από τώρα [το μέλλον της περιοχής]. Ένας-ένας οι λίγοι κτηνοτρόφοι που υπάρχουν θα γερνούν και θα τα παρατούν.» (Συν.:5)

«... Έχει νέα παιδιά που μένουν εδώ πέρα. Και γίνονται νέοι αγρότες. Θέλει να μείνει δηλαδή ο κόσμος. Αμα υπάρχουν οι προοπτικές. Αμα βοηθάει και το κράτος λίγο....» (Συν.:8)

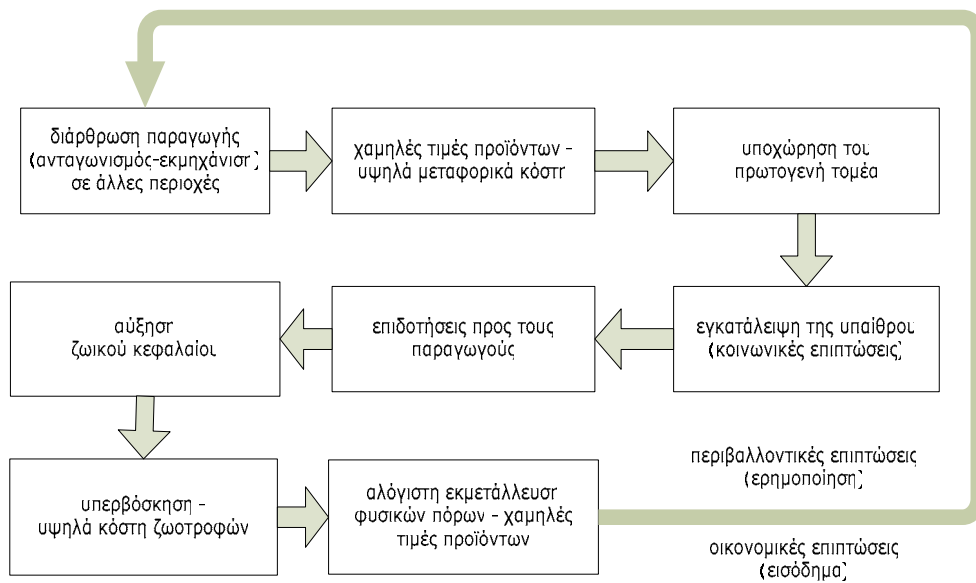
«... Πάμε για διάλυση. Ποιο μέλλον; Έχει μέλλον η κτηνοτροφία και η γεωργία; Όταν έχει το λάδι ένα διακοσάρι;» (Συν.:12)

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Με βάση τα αποτελέσματα των εμπειρικών δεδομένων, προκύπτει ότι το δυσμενές κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον στην περιοχή της Δυτικής Λέσβου, σε συνδυασμό με τις μειονεκτικές χωρικές συνθήκες και τη μη-αιφορική διαχείριση των φυσικών πόρων, έχουν σοβαρές κοινωνικο-περιβαλλοντικές επιπτώσεις που εντείνουν και αναπαράγουν το φαινόμενο της ερημοποίησης.

Η γεωγραφική απομόνωση και η μορφολογία της περιοχής δεν ευνοούν την ένταση της καλλιέργειας, εμποδίζοντας τα τοπικά προϊόντα από το να διεκδικήσουν ένα ανταγωνιστικό μερίδιο στην αγορά. Τα μειωμένα εισοδήματα από την πρωτογενή παραγωγή οδηγούν σε μετανάστευση του εργατικού δυναμικού που αντανακλάται στην εγκατάλειψη της γεωργίας και των αναβαθμίδων. Η αλλαγή των χρήσεων γης από γεωργική σε κτηνοτροφική, σε συνδυασμό με τη μονοκλαδικότητα του πρωτογενούς τομέα οδηγούν σε ανορθολογικές και μη-αιφορικές πρακτικές διαχείρισης των φυσικών πόρων. Η εκτατικοποίηση της κτηνοτροφίας σε συνδυασμό με τις εκούσιες πυρκαγιές μειώνουν τη φυτοκάλυψη και την παραγωγικότητα του εδάφους, γεγονός τα οποία συνεπικουρούνται από τον τρόπο διάθεσης των επιδοτήσεων και οδηγούν τους παραγωγούς σε σχεδόν απόλυτη εξάρτηση από τις επιδοτήσεις και ανορθολογική αύξηση του ζωικού κεφαλαίου.

Πρόκειται για έναν ατέρμονα κύκλο ανορθολογικής και μη-αιφορικής διαχείρισης φυσικών πόρων με σοβαρές κοινωνικο-οικονομικές επιπτώσεις ο οποίος στις σημερινές του διαστάσεις μπορεί να αναπαρασταθεί ως εξής:

Για να επιτευχθεί η βιώσιμη ανάπτυξη μίας υποβαθμισμένης περιοχής με τα παραπάνω χαρακτηριστικά, απαιτείται ένα αειφορικό και ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης που θα λαμβάνει υπόψη τις κοινωνικο-οικονομικές, περιβαλλοντικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες της περιοχής. Οι ενισχυτικές δράσεις πρέπει να έχουν την πλήρη (οικονομική) υποστήριξη των κυβερνητικών πολιτικών, ενώ ευχής έργον θα ήταν η τοπική αυτοδιοίκηση να αποκτήσει πόρους και τεχνογνωσία ώστε να μπορέσει να αποφασίσει, να σχεδιάσει και να εφαρμόσει βιώσιμα (long-term) προγράμματα τοπικής ανάπτυξης. Προηγουμένως, θα πρέπει να γίνει πραγματικότητα η αποκέντρωση και η διάχυση των δημοκρατικών λειτουργιών προς τη βάση. Η δημιουργία ενός ταμείου που θα συγκεντρώνει τούς απαραίτητους πόρους σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο (π.χ. διάθεση ενός ποσοστού από το ΑΕΠ) και θα τους διαθέτει στην τοπική αυτοδιοίκηση θα συμβάλει στην αυτοδιαχείριση (πραγματική αυτοδιοίκηση) των τοπικών κοινωνιών. Σημαντικό ρόλο στην αυτοδιοίκηση

μπορούν να παίξουν οι τοπικοί κοινωνικοί εταίροι π.χ. συνεταιρισμοί και ΜΚΟ.

Η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας κρίνεται πολύτιμη τόσο για την κατανόηση και συνειδητοποίηση του προβλήματος ώστε να γίνει κτήμα των παραγωγών-διαχειριστών της γης για να πάψουν να εφαρμόζουν ακατάλληλες διαχειριστικές πρακτικές και να υιοθετήσουν ξανά ήπιες παραδοσιακές πρακτικές. Η επαρκής ενημέρωση, υποστήριξη και εξασφάλιση της αποδοχής και συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας, η οποία στο κάτω-κάτω θα κληθεί και να εφαρμόσει τα όποια μέτρα και πολιτικές, είναι βασικό συστατικό της αποτελεσματικότητάς τους.

Είναι ανάγκη επίσης, οι τοπικές κοινωνίες να ενισχυθούν με μέτρα που θα συμβάλλουν στην παραμονή του πληθυσμού στην περιοχή –ιδιαιτέρα των νέων, αυξάνοντας την απασχόληση, δημιουργώντας υποδομές, παρέχοντας κοινωνικές υπηρεσίες, επαγγελματική ενημέρωση και κατάρτιση. Στη συνέχεια θα γίνει αναφορά σε προτεινόμενα μέτρα - κοινωνικο-οικονομικού κυρίως περιεχομένου- τα οποία πιστεύεται ότι θα ενισχύσουν τις πληγείσες από την ερημοποίηση περιοχές της Δυτικής Λέσβου.

Οι πολιτικές ανάπτυξης της υπαίθρου θα πρέπει να θέτουν μακροπρόθεσμους στόχους προς την κατεύθυνση της βιώσιμης ανάπτυξης και της ισόρροπης ανάπτυξης μεταξύ πόλεως και υπαίθρου. Η αποτελεσματικότητα των πολιτικών ανάπτυξης της υπαίθρου αναμένεται να μειώσει την έντονη αστικοποίηση που εμφανίζεται σε άλλα γεωγραφικά διαμερίσματα και να τονώσει την ύπαιθρο. Η μέχρι τώρα εμπειρία έχει δείξει ότι οι πολιτικές σχεδιάζονται με ταξινομητικά κριτήρια που δε λαμβάνουν υπόψη τις γεωγραφικές ιδιαιτερότητες ή μειονεξίες της περιοχής. Θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ενδεικτικά μέτρα για την ανάπτυξη των μειονεκτικών αγροτικών περιοχών όπως η Δυτική Λέσβος: καταπολέμηση της εγκατάλειψης της υπαίθρου, ανάπτυξη υποδομών, παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, εκσυγχρονισμός και διαφοροποίηση της

παραγωγής π.χ. επενδυτικά κίνητρα, εγκατάσταση νέων αγροτών, εκπαίδευση, ανάπτυξη τοπικών αγορών, κανάλια διανομής προϊόντων, πρόωρη συνταξιοδότηση.

Προτείνεται η λήψη μέτρων που θα θεραπεύσουν τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες, π.χ. παροχή κινήτρων εγκατάστασης στην περιοχή, πριμοδότηση απόστασης για τα τοπικά προϊόντα, συγκοινωνιακές υποδομές. Τα ανωτέρω μέτρα πρέπει να βρίσκονται υπό συνεχή παρακολούθηση (monitoring) και αξιολόγηση ώστε να λαμβάνουν υπόψη τις αλλαγές στον κοινωνικό ιστό και τις διακυμάνσεις της αγοράς. Θα πρέπει να εφαρμοστεί καλύτερη διαχείριση των πόρων και σωστός προγραμματισμός των μέτρων ώστε να μην επικαλύπτονται (περιορισμός της γραφειοκρατίας). Οι μηχανισμοί σχεδιασμού και εφαρμογής των πολιτικών θα πρέπει να είναι αποκεντρωμένοι και να εξασφαλίζουν τη διαρκή συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων π.χ. Τοπικοί Συνεταιρισμοί, ΜΚΟ, καθώς και του τοπικού πληθυσμού. Η τοπική αυτοδιοίκηση θα μπορούσε να αναλάβει ενισχυμένο ρόλο σε όλα τα στάδια των πολιτικών ανάπτυξης της υπαίθρου (σχεδιασμός, λήψη αποφάσεων, εφαρμογή), προωθώντας την περιβαλλοντική συνείδηση και αναπτύσσοντας μόνιμες δομές ενημέρωσης και πληροφόρησης, που να στοχεύουν σε διαφορετικές παραγωγικές ομάδες (αγρότες, κτηνοτρόφους, λήπτες αποφάσεων).

Ειδικότερα για τον πρωτογενή τομέα, προτείνεται η παροχή κινήτρων για τον εκσυγχρονισμό των παραγωγικών πρακτικών και την απόκτηση ευελιξίας και ανταγωνισμού απέναντι στις απαιτήσεις της αγοράς. Αυτό προϋποθέτει τη δημιουργία δομών για την ενημέρωση του παραγωγού (αποκέντρωση, πληροφόρηση, εμπνευστικές, επιστημονική γνώση). Ο εκσυγχρονισμός της παραγωγής απαιτεί την αναδιάρθρωση των καλλιεργειών, την προώθηση ήπιων συστημάτων διαχείρισης της παραγωγής με έμφαση στον ορθολογισμό και την αειφορία των φυσικών πόρων. Για ένα βιώσιμο και περιβαλλοντικά ήπιο πρωτογενή τομέα προτείνονται τα εξής μέτρα: οικονομικές ενισχύσεις που θα θεραπεύουν τις

γεωγραφικές και περιβαλλοντικές μειονεξίες τις περιοχής σε σχέση με τη στερεά Ελλάδα (κόστος παραγωγής, μεταφοράς), ενίσχυση και ανάδειξη των τοπικών προϊόντων, αύξηση των ποσοτώσεων γάλακτος, ανασυγκρότηση, εξυγίανση, αναβάθμιση, και βιωσιμότητα των αγροκτηνοτροφικών συνεταιρισμών, υιοθέτηση επιδοτούμενων προγραμμάτων για την κατασκευή αναβαθμίδων, ανάπτυξη αειφορικής συνείδησης των παραγωγών και απεμπλοκή τους από την εξάρτηση στις επιδοτήσεις. εκτίμηση φέρουσας ικανότητας βοσκοτόπων και προσδιορισμός συχνότητας βόσκησης επιλογή του κατάλληλου συστήματος βόσκησης σε σχέση με την εποχή, επιλογή του κατάλληλου ζωικού κεφαλαίου για τη χλωρίδα της περιοχής, ποιοτική βελτίωση και ποσοτική μείωση ζωικού κεφαλαίου ώστε να αυξηθεί η παραγωγή με λιγότερες επιπτώσεις στη χλωρίδα, αλλαγή του καθεστώτος των επιδοτήσεων όχι κατά κεφαλήν αλλά σύμφωνα με την απόδοση, ενίσχυση των τοπικών παραγόμενων ζωοτροφών με ποιοτικά χαρακτηριστικά ώστε να αποφευχθούν οι εισροές, υιοθέτηση ψεκασμών στη θέση των εκούσιων πυρκαγιών, ολοκληρωμένη πολιτική διαχείρισης υδάτινων πόρων, διατήρησης του καθεστώτος χρήσης γης, μείωση φορολογίας και επιβολής ΦΠΑ, ανάπτυξη οδικού δικτύου, έλεγχο κατακερματισμού ιδιωτικών γαιών, ανάπτυξη επαρκούς χωροταξικής νομοθεσίας.

Όσον αφορά την απασχόληση προτείνεται η εξασφάλιση της πλήρους απασχόλησης καθώς και της πολυ-απασχόλησης, η αναβάθμιση της εκπαίδευσης με την ενίσχυση των ικανοτήτων και τη διαρκή κατάρτιση με έμφαση σε επαγγέλματα που χρειάζεται η περιοχή, η ενίσχυση της τοπικής και νεανικής επιχειρηματικότητας.

Η ανάπτυξη ολοκληρωμένων κοινωνικών υποδομών και παροχών π.χ. των αγροτικών συντάξεων ή η καθιέρωση του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες επιβίωσης και παραμονής για τους κατοίκους των αγροτικών και μειονεκτικών περιοχών, ενώ συγχρόνως απαιτεί υψηλό βαθμό αποκέντρωσης. Συγκεκριμένα

προτείνονται τα εξής μέτρα: εκσυγχρονισμός, εξυγίανση, ποιοτική αναβάθμιση και καθολική πρόσβαση στις υπηρεσίες κοινωνικής ασφάλισης/υγείας λαμβάνοντας υπόψη τις τοπικές ανάγκες σε υποδομές, εμπλοκή τοπικής αυτοδιοίκησης για μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα, στελέχωση με ειδικότητες, π.χ. παροχή κινήτρων για απομακρυσμένες περιοχές, προσαρμογή των κοινωνικών παροχών στις διακυμάνσεις του πληθωρισμού,

Τέλος για τη μεταναστευτική πολιτική προτείνεται η καταπολέμηση της παράνομης εργασίας που χαρακτηρίζεται από χαμηλά μεροκάματα, ενώ οι εισφορές από την αύξηση της νόμιμης εργασίας θα πρέπει να διατίθενται στην τοπική αυτοδιοίκηση με τριπλό όφελος: α) οι εισφορές ξαναγυρίζουν στους νόμιμους μετανάστες εργαζόμενους με τη μορφή υπηρεσιών και εκείνοι αποκτούν συνείδηση της προσφοράς τους στην περιοχή και εξετάζουν την πιθανότητα μόνιμης παραμονής, β) δεν υπάρχει διαφυγή χρήματος από την τοπική κοινωνία, και γ) οι σχέσεις ντόπιων κατοίκων-μεταναστών βελτιώνονται καθώς οι πρώτοι αντιλαμβάνονται ότι οι δεύτεροι συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη.

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adornato, F. 2001. Quale ruolo per l'agricoltura nella lotta alla desertificazione, στο *Desertificazione: ruolo dell'agricoltural e politiche di settore*, Seminario di studio, Potenza 2001.
- Ανθοπούλου, Θ., Ιακωβίδου, Ο., Κουτσούρης, Α., και Ι. Σπιλάνης. 1998. Χωρικές και Αναπτυξιακές Διαστάσεις του Αγροτουρισμού στην Ελλάδα. Στο *Ανασυγκρότηση του Αγροτικού Χώρου*. 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας, Αθήνα 1998.
- Apostolopoulos, K. and Mergos, G. 1997. Economic Constraints on the Development of Livestock Production Systems in Disadvantaged Areas. Στο *Livestock Systems in European Rural Development*. Nafplio 1997.
- Arianoutsou-Faraggitaki, M. 1985. Desertification by Overgrazing in Greece: The Case of Lesvos Island, *Journal of Arid Environments*, No. 9, pp.237-242.
- Bauer, S., and Mickan, S. 1997. Necessity for Integration of Agricultural, Regional and Environmental Policy for Disadvantaged Rural Areas. Στο *Livestock Systems in European Rural Development*. Nafplio 1997.
- Blaikie, P. and Brookfield, H. 1987. *Land Degradation and Society*. London: Routledge.
- Briassoulis, H. *The Institutional Complexity of Policy Making to Combat Desertification in Mediterranean Europe*.
- Γιούργα, Χ. 1999. Οι βοσκότοποι της Λέσβου. Στο *Προβατοτροφία Βορείου Αιγαίου: Προβλήματα και Προοπτικές Ανάπτυξης*. Πρακτικά Αναπτυξιακού Συνεδρίου, Καλλονή 1998, σελ.58-67.
- Γιούργα, Χ. 1994. Ο ρόλος των σύγχρονων καταναλωτικών προτύπων και γεωργικών πρακτικών στη γεωργία και το περιβάλλον των νησιών του Αιγαίου. Στο *Η Ελληνική Γεωργία στα Πλαίσια της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Αγοράς*. Πρακτικά 2^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου Αγροτικής Οικονομίας, Θεσσαλονίκη 1992, σελ.577-594.
- Γιούργα, Χ. 1991. *Η αλλαγή του παραδοσιακού προτύπου διαχείρισης της γης στο αρχιπέλαγος του Αιγαίου: Επιπτώσεις στα νησιωτικά οικοσυστήματα*. Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Convention to Combat Desertification. 2000. *Assessment of the Status of Land Degradation in Arid, Semi-Arid and Dry Sub-Humid Areas*. Conference of the Parties, Fourth Session, Bonn 2000.
- Ελληνική Επιτροπή για την Καταπολέμηση της Απερήμωσης (ΕΕΚΑ). 2000. *Ελληνικό Προσχέδιο Δράσης κατά της Απερήμωσης*. Υπουργείο Γεωργίας, Αθήνα.
- Ε.Σ.Υ.Ε. 2001. *Προσωρινά Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού 2001*, Αθήνα.
- Ε.Σ.Υ.Ε. *Απογραφή Πληθυσμού 1991*, Αθήνα.

- Ε.Σ.Υ.Ε. 1958, 1993. *Αποτελέσματα Απογραφής Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 1951, 1991, Αθήναι.*
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. 1999. *Μεταρρύθμιση της ΚΑΠ: Αγροτική Ανάπτυξη. Ε.Ε. Γενική Διεύθυνση Γεωργίας, Βρυξέλλες. Νο 3.*
- European Commission. 2003. *Mediterranean Desertification. Framing the policy context. Project Report, EC DG Research, Sustainable Development, Global Change and Ecosystem, Brussels.*
- European Commission. 1999. *The MEDALUS Project Mediterranean Desertification and Land Use. Project Report, EC DG XII Science, Research and Development, Brussels.*
- European Commission. 1994. *Desertification and Land Degradation in the European Mediterranean. Research and Development Report, EC DG XIII, Brussels.*
- European Commission. 1992. *Desertification and Land Degradation in the European Mediterranean. EC DG XII Science, Research and Development, Brussels.*
- Eurostat. 2002. *Statistical Yearbook 2002.*
- Greek National Committee for Combating Desertification (GNCCD). 2002. *Second National Report of Greece on the Implementation of the United Nations Convention to Combat Desertification. Athens.*
- Greek National Committee for Combating Desertification (GNCCD). 2001. *Greek National Action Plan for Combating Desertification. (Extended Summary). Athens.*
- Greek National Committee for Combating Desertification (GNCCD). 2000. *First National Report of Greece on the Implementation of the United Nations Convention to Combat Desertification. Athens.*
- Ιωσηφίδης, Θ. και Πολιτίδης, Θ. 2003. Κοινωνικο-οικονομική δυναμική και ερημοποίηση: Αποτελέσματα έρευνας πεδίου στη Δυτική Λέσβο. Στο *Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές (Less Favored Areas-LFAs) και Στρατηγικές Ανάπτυξης: Οικονομικές, Κοινωνικές, Περιβαλλοντικές Διαστάσεις και Μηχανισμοί Υποστήριξης*. Πρακτικά Συνεδρίου Τμημάτων Γεωγραφίας και Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, σε CD-ROM, σελ. 385-407, Μυτιλήνη 2003.
- Ιωσηφίδης, Θ. 2002. Κοινωνικές διαστάσεις του προβλήματος της ερημοποίησης. Πρακτικά 6ου Πανελληνίου Γεωγραφικού Συνεδρίου, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη: 432-438.
- Jenkins, J. and Wilson, G. 2001. (ed). National Team Reports on Policy Work Already Conducted in Research Areas Under Previous Projects. *MEDACTION: Module 2, Effects of Past Policies in the Target Areas, Deliverable 15.* (διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.icis.unimaas.nl/MEDACTION>)
- Iosifides T., and Korres G. 2002. Social and economic dimensions of land degradation and desertification. Στο *From Industry to Advanced Services: Perspectives of European Metropolitan Regions*. CD-ROM

- Proceedings of the 42nd Conference of the European Regional Science Association (ERSA), Άρθρο No 7. Germany 2002.
- Katsaros, D. The Process of Change in the Livestock Systems of Small Family Farmers in Response to New Local Development Programs: The Example of the Mountainous Region of Evritania. Στο *Livestock Production in the European Less Favoured Areas*, LSIRD Conference, Ireland.
- Kosmas, C. 2001. Actions Taken to Combat Desertification in Greece. Στο *Sicilia a Rischio: Dalla precisione alla prevenzione delle pericolosità geologiche*. III Congresso Regionale, Agrigento 2001.
- Kosmas, C., Danalatos, N.G. and St. Gerontidis. 2000. The effect of land parameters on vegetation performance and degree of erosion under Mediterranean conditions. *Catena*. No. 40, pp. 3-17.
- Κουκουραβάς, Θ, και Κουτσίδου, Ε. 2000. Η επίδραση της βόσκησης σε μεσογειακό φρυγανικό οικοσύστημα στην περιοχή του απολιθωμένου δάσους στη Λέσβο. Πτυχιακή εργασία, Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Κουλοχέρης, Β., Μάργαρης, Ν.Σ. 1995. Η διαχειριστική τακτική των βοσκοτόπων, στο παρόν και στο παρελθόν, σε δύο κοινότητες της Λέσβου, τη Φίλια και το Σκαλοχώρι. Πτυχιακή εργασία, Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Κουλούρη, Μ. 1997. *Χρήσεις γης και διάβρωση, σε μεσογειακού τύπου οικοσυστήματα*. Πτυχιακή εργασία, Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Κουτσίδου, Ε., Μάργαρης, Ν.Σ. 1995. Φυσική αναγέννηση υποβαθμισμένων μεσογειακών οικοσυστημάτων ως αποτέλεσμα αποκλεισμού της βοσκητικής πίεσης: η περίπτωση της Χίου. Διδακτορική διατριβή, Μυτιλήνη.
- Koutsouris, A., Louloudis, L., Vlahos, G. and D. Sergianni. 2001. *Report on Policy Work already conducted in the Lesvos Area under previous Projects*. MEDACTION, Module 2: Effects of Past Policies in the Target Areas, Deliverable 15.
- Koutsouris, A., Louloudis, L., Vlahos, G. and D. Sergianni. 2001. *Report on Published and Unpublished References on Policy Implementation and Desertification at the Local, Regional, and National Level in Greece*. MEDACTION, Module 2: Effects of Past Policies in the Target Areas, Deliverable 16.
- Λούμου, Α., Γιούργα, Χ., και Ν.Σ. Μάργαρης. 1994. Διαβρωτικά φαινόμενα και υποβάθμιση των παραγωγικών δυνατοτήτων των εδαφών υπό την επίδραση της βόσκησης. *Επιθεώρηση Αγροτικών Μελετών*, 12, σελ.89-95.
- MEDACTION, Module 4. 2003. *Development of a Desertification Policy Support Framework*. Final Report (διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.icis.unimaas.nl/medaction>)

- Μπουζούκης, Β., Μάργαρης, Ν.Σ. 1994. Η αναγέννηση της μεσογειακής χλωρίδας στο απολιθωμένο δάσος της Λέσβου. Πτυχιακή εργασία, Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- National Action Programme to Combat Desertification 2000: Portugal*. June 1999.
- National Centre for Social Research (NCSR) and Institute of Urban and Rural Sociology (IURS). 2003. *Rural Development Policies and Desertification in the Southern European Countries (Greece, Italy, Portugal, Spain)*. MEDACTION, Deliverable 35.
- Παπαδόπουλος Α. και Λιαρίκος Κ. 2003. Προς ποια αγροτική ανάπτυξη των λιγότερο ευνοημένων περιοχών στην Ελλάδα; Στο *Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές (Less Favored Areas-LFAs) και Στρατηγικές Ανάπτυξης: Οικονομικές, Κοινωνικές, Περιβαλλοντικές Διαστάσεις και Μηχανισμοί Υποστήριξης*. Πρακτικά Συνεδρίου Τμημάτων Γεωγραφίας και Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, σε CD-ROM, σελ. 359-384, Μυτιλήνη 2003.
- Papanastasis, V. P. 2000. Land Degradation caused by Overgrazing and Wildfires and Management Strategies to prevent and mitigate their effects. pp. 187-98. Στο *Desertification in Europe: Mitigation Strategies, Land Use Planning*. EC Luxemburg.
- Patier, E.D., and Herranz, D.T. 1997. The Support to Livestock Production in Less-Favoured Areas under the Common Agricultural Policy of the European Union. Στο *Livestock Systems in European Rural Development*. Nafplio 1997.
- Perez-Trejo, F. 1994. *Desertification and Land Degradation in the European Mediterranean*. European Commission, DG XII Science, Research and Development, Luxembourg.
- Povellato, A. 2001. MEDACTION: Le politiche di lotta alla desertificazione. Στο *Desertificazione: ruolo dell'agricoltural e politiche di settore*, Seminario di studio, Potenza 2001.
- Ρόντος Κ. 2003. Δημογραφικές εξελίξεις, περιφερειακές ιδιαιτερότητες και πρότυπα ανάπτυξης της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου. Στο *Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές (Less Favored Areas-LFAs) και Στρατηγικές Ανάπτυξης: Οικονομικές, Κοινωνικές, Περιβαλλοντικές Διαστάσεις και Μηχανισμοί Υποστήριξης*. Πρακτικά Συνεδρίου Τμημάτων Γεωγραφίας και Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, σε CD-ROM, σελ. 385-407, Μυτιλήνη 2003.
- Σπιλάνης Ι., Κίζος Α., και Θ. Ιωσηφίδης. 2003. Οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις της ανάπτυξης σε λιγότερο ευνοημένες περιοχές. Στο *Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές (Less Favored Areas-LFAs) και Στρατηγικές Ανάπτυξης: Οικονομικές, Κοινωνικές, Περιβαλλοντικές Διαστάσεις και Μηχανισμοί Υποστήριξης*. Πρακτικά Συνεδρίου Τμημάτων Γεωγραφίας και Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, σε CD-ROM, σελ. 385-407, Μυτιλήνη 2003.

- Stoforos, C.E. and Apostolopoulos, C.D. 1998. Sheep and Goat Meat Production in Disadvantaged Areas: Socio-Economic Indicators for Greece. Στο *Identification of Types of Livestock System*. Workshop, Greece 1998.
- Thomas, D.S.G. and Middleton N.J. 1994. *Desertification: Exploding the Myth*. London: Wiley.
- Υπουργείο Γεωργίας. 2000. *Κόστος εισροών αγροτικής παραγωγής και μέτρα ενίσχυσης εισοδημάτων για την καλλιεργητική περίοδο 2000 – 2001*. Αθήνα.
- Υπουργείο Γεωργίας. *Εφαρμογή του Εγγράφου Προγραμματισμού Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΠΑΑ) 2000-2006*. Καν. (Ε.Κ) 1257/99. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.minagric.gr/greek/3.3.html>
- United Nations Environment Programme (UNEP). *World Atlas of Desertification*. Second Edition. London.
- Yassoglou, N.J. and C. Kosmas. 1997. Desertification in the Mediterranean Europe. A case in Greece. *RALA Report*. No. 200. <http://www.rala.is/rade/ralareport/default.htm>
- Χατζηιωάννου, Τ., Μάργαρης, Ν.Σ., Λούμου, Α., και Χ. Γιούργα. 1996. Διαβρωτικά φαινόμενα και υποβάθμιση των παραγωγικών δυνατοτήτων των εδαφών υπό την επίδραση της βόσκησης: η περίπτωση των παρανέστιων βοσκοτόπων. Πτυχιακή εργασία, Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Zervas, G. 1997. Current Trends in Animal Production Practices in Southern European Systems, στο *Granada Workshop*, LSIRD, Spain 1997.

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

- DESERTLINKS (Combating Desertification in Mediterranean Europe: Linking Science with Stakeholders):** είναι ένα διεθνές διεπιστημονικό ερευνητικό πρόγραμμα χρηματοδοτούμενο από την Ε.Ε. για τη δημιουργία ενός συστήματος δεικτών ερημοποίησης για τη Μεσογειακή Ευρώπη.
- Desertification Information System for the Mediterranean (DISMED):** Σκοπός του ήταν να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα των εθνικών πολιτικών στις χώρες της Μεσογείου, στη λήψη μέτρων για την καταπολέμηση της ερημοποίησης και της ξηρασίας.
- European Environmental Agency (EEA):**
<http://glossary.eea.eu.int/EEAGlossary/R>

INTEREGG: Κοινοτική Πρωτοβουλία που αφορά στη διεθνή συνεργασία για την προώθηση της αρμονικής και ισορροπημένης ανάπτυξης του ευρωπαϊκού χώρου.

LEADER (Links between Actions for the Development of Rural Economy): Κοινοτική Πρωτοβουλία που αφορά στην ανάπτυξη των ικανοτήτων των τοπικών φορέων στις αγροτικές κοινότητες.

MEDACTION (Policies for Land Use to Combat Desertification): Διεθνές πολυ-επιστημονικό ερευνητικό πρόγραμμα για την εκτίμηση των αιτίων και των επιπτώσεων της υποβάθμισης του εδάφους και την ανάπτυξη ολοκληρωμένων πολιτικών επιλογών και στρατηγικών για την καταπολέμηση του φαινομένου της ερημοποίησης στην περιοχή της Βόρειας Μεσογείου.
<http://www.icis.unimaas.nl/MEDACTION>

MEDALUS (Mediterranean Desertification and Land Use): Το Medalus είναι ένα διεθνές διεπιστημονικό ερευνητικό πρόγραμμα χρηματοδοτούμενο από την Ε.Ε. για τα περιβαλλοντικά προβλήματα της Μεσογείου ιδιαίτερα για το πρόβλημα της υποβάθμισης της γης και την απερίμωση. <http://www.medalus.demon.co.uk/>

7. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ (ΕΜΠΕΙΡΙΚΑ ΚΑΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ)

7.1 Εμπειρικά Δεδομένα – Συνεντεύξεις

ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ ΜΕ ΑΓΡΟΤΕΣ ΚΑΙ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΟΥΣ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΛΕΣΒΟ (ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΕΡΕΣΣΟΥ-ΑΝΤΙΣΣΗΣ)

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΒΑΣΙΚΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

1. Με ποιους τρόπους οι οικονομικές, κοινωνικές και χωρικές συνθήκες επηρεάζουν τις παραγωγικές πρακτικές.
2. Στρατηγικές επιβίωσης και αναπαραγωγής στην περιοχή.
3. Αποτελεσματικότητα των πολιτικών και επιπτώσεις τους (θετικές ή αρνητικές) στο πρόβλημα της ερημοποίησης.
4. Αντιλήψεις σχετικά με το πρόβλημα της ερημοποίησης, επίπεδο περιβαλλοντικής συνειδητότητας και ευαισθητοποίησης.
5. Διερεύνηση των μελλοντικών προοπτικών και προτάσεις.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Ποιοτικές συνεντεύξεις σε βάθος (in-depth interviews) με χρήση μαγνητοφώνου.

ΟΜΑΔΕΣ – ΣΤΟΧΟΙ

1. Αρχηγοί αγροτικών εκμεταλλεύσεων και κτηνοτροφικών μονάδων (μεγάλου μεγέθους και μικρού / μεσαίου μεγέθους).
2. Τοπικοί θεσμικοί παράγοντες, λήπτες αποφάσεων και μη κυβερνητικές οργανώσεις.

ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

1. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ Η ΤΗΣ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΗΣ ΜΟΝΑΔΑΣ

- Μέγεθος
- Είδος καλλιέργειας ή κτηνοτροφικής παραγωγής
- Τύπος ιδιοκτησίας (ιδιόκτητη γη, ενοικίαση γης κτλ.)
- Χρόνος απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα
- Ηλικία του αρχηγού εκμετάλλευσης ή της μονάδας
- Διάρθρωση της εργασίας (οικογένεια, συμβοηθούντα μέλη, εργάτες γης κτλ.)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

1. *Ποιο είναι το μέγεθος της καλλιέργειάς σας σε στρέμματα ή το μέγεθος της κτηνοτροφικής σας μονάδας σε αριθμό ζώων;*
2. *Ποιο είναι το/τα είδος/η της καλλιέργειας ή της κτηνοτροφικής μονάδας;*
3. *Σε ποια περιοχή βρίσκεται η καλλιέργεια ή η κτηνοτροφική μονάδα;*
4. *Είστε ο ιδιοκτήτης της γης ή την ενοικιάζετε; Αναφέρετε το διάστημα που την ενοικιάζετε. Αναφέρετε πιθανούς συνδυασμούς.*
5. *Πόσα χρόνια συνολικά ασχολείστε με τον πρωτογενή τομέα;*
6. *Είναι ο πρωτογενής τομέας η βασική σας απασχόληση; Αν όχι, ποια είναι;*
7. *Ποια είναι η ηλικία σας;*
8. *Πόσα άτομα εργάζονται στην καλλιέργεια της γης ή στην κτηνοτροφική μονάδα; Αναφέρετε αν είναι μέλη της οικογένειάς σας, εργάτες γης ή άλλοι ή συνδυασμός των παραπάνω κατηγοριών.*

2. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

- Οικονομικά προβλήματα (πορεία των εισοδημάτων από τον πρωτογενή τομέα και προοπτικές)
- Κοινωνικά προβλήματα (ανεργία, υπο-απασχόληση, φτώχεια, κοινωνικός αποκλεισμός, υγεία, εκπαίδευση, κοινωνική πρόνοια)
- Χωρικές ανισότητες-γεωγραφική απομόνωση (αντιλήψεις για την περιοχή και το μέλλον της σε σχέση με το «κέντρο»)
- Δημογραφικά προβλήματα (εσωτερική μετανάστευση, ηλικιακή διάρθρωση των εκμεταλλεύσεων, εισερχόμενη μετανάστευση και ο ρόλος της στην πρωτογενή παραγωγή κτλ.)
- Τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη (αντιλήψεις σχετικά με την ανάπτυξη και προτάσεις).
- Γενική αναφορά στις συνθήκες ζωής και αιτίες παραμονής στην περιοχή.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

9. *Αντιμετωπίζετε οικονομικά προβλήματα ή δυσκολίες και πού τα αποδίδετε;*
10. *Σε σχέση με το παρελθόν η οικονομική σας κατάσταση βελτιώθηκε ή επιδεινώθηκε και σε τι οφείλεται;*
11. *Πώς βλέπετε τις οικονομικές σας προοπτικές;*

12. Έχετε αντιμετωπίσει στο παρελθόν ή αντιμετωπίζετε σήμερα πρόβλημα ανεργίας ή υποαπασχόλησης; Πού οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας;
13. Γνωρίζετε αν υπάρχει ανεργία ή υποαπασχόληση στην περιοχή σας και σε ποιους αφορά κυρίως; Πού οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας;
14. Γνωρίζετε αν υπάρχει φτώχεια στην περιοχή σας και σε ποιους αφορά κυρίως; Πού οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας;
15. Θεωρείτε ότι η ανεργία/υποαπασχόληση σχετίζεται με τη φτώχεια και πώς;
16. Τι προβλήματα νομίζετε ότι αντιμετωπίζουν όσοι είναι άνεργοι/υποαπασχολούμενοι ή φτωχοί; Αποκλείονται από κάποιους τομείς της κοινωνικής ζωής;
17. Πώς κρίνετε την κατάσταση των υποδομών υγείας στην περιοχή;
18. Πώς κρίνετε την κατάσταση της εκπαίδευσης στην περιοχή;
19. Πώς κρίνετε το επίπεδο κοινωνικής πολιτικής ή πρόνοιας γενικά στην περιοχή;
20. Αισθάνεστε γεωγραφικά απομονωμένοι σε σχέση με την ηπειρωτική Ελλάδα ή μη ευνοημένοι σε σχέση με την πρωτεύουσα του νησιού;
21. Πιστεύετε ότι η περιοχή και το νησί γενικότερα είναι ανεπτυγμένο ή όχι και γιατί;
22. Υπάρχουν προοπτικές για την παραμονή των νέων στην περιοχή ή όχι και γιατί;
23. Απασχολούνται οι νέοι άνθρωποι στην πρωτογενή παραγωγή και αν όχι γιατί;
24. Έχουν φύγει ή φεύγουν άνθρωποι (ειδικότερα νέων ηλικιών) από την περιοχή και για ποιους λόγους;
25. Υπάρχουν ξένοι μετανάστες στην περιοχή, και αν γνωρίζετε, πόσοι περίπου και ποιας εθνικότητας;
26. Σε ποιους τομείς απασχολούνται οι μετανάστες και τι εργασίες αναλαμβάνουν;
27. Πώς κρίνετε τον ρόλο των μεταναστών στην πρωτογενή παραγωγή;
28. Πώς εκτιμάτε ότι θα ήταν η κατάσταση του πρωτογενούς τομέα (τι θα κάνατε εσείς, ποιες θα ήταν οι επιπτώσεις) αν δεν υπήρχαν οι μετανάστες;
29. Έχετε κοινωνικές σχέσεις με μετανάστες; Θα συνάπτατε συγγενικές σχέσεις με μετανάστες;
30. Ποια είναι η γνώμη σας για την κοινωνική θέση που πρέπει να έχουν οι μετανάστες;
31. Είστε ευχαριστημένοι από την εργασία που προσφέρουν οι μετανάστες;
32. Τι πιστεύετε ότι πρέπει να γίνει για να αναπτυχθεί περισσότερο η περιοχή;
33. Για ποιους λόγους συνεχίζετε να μένετε σε αυτήν την περιοχή; Είναι επιλογή σας;

3. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΕΠΙΒΙΩΣΗΣ

- Πηγές προέλευσης των εισοδημάτων (διερεύνηση του φαινομένου της πολυ-απασχόλησης).
- Κοινωνικά δίκτυα (αλληλεγγύη).
- Εναλλακτικές προοπτικές απασχόλησης στην ύπαιθρο (τουρισμός, αγροτουρισμός, αναδιάρθρωση καλλιεργειών).
- Μελλοντικές προοπτικές.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

34. Συμπληρώνετε το εισόδημά σας από άλλη πηγή και αν ναι από ποια; Γιατί προχωρήσατε σε τέτοια ενέργεια;
35. Κρίνετε το εισόδημά σας ικανοποιητικό και αν όχι γιατί;
36. Από πόσα μέλη αποτελείται η οικογένειά σας;
37. Διαμένουν όλα τα μέλη στην περιοχή και αν όχι πού; Τι δυσκολίες αντιμετωπίζετε λόγω της απόστασης;
38. Είχατε ποτέ οικονομικές δυσκολίες στην διάρκεια των οποίων σας έχουν βοηθήσει άλλοι από την περιοχή ή από άλλες περιοχές;
39. Εσείς έχετε βοηθήσει οικονομικά ή με άλλο τρόπο συντοπίτες σας ή σε άλλες περιοχές;
40. Πώς κρίνετε σε γενικές γραμμές το επίπεδο των κοινωνικών σχέσεων στην περιοχή;
41. Υπάρχει γενικά αλληλοβοήθεια και αλληλεγγύη σε περίπτωση οικονομικών δυσκολιών ή άλλων έκτακτων προβλημάτων στην περιοχή;
42. Σκεφτήκατε ποτέ ή σκέφτεστε σήμερα να αλλάξετε απασχόληση και αν ναι προς ποια κατεύθυνση;
43. Τι γνώμη έχετε για τον τουρισμό σαν απασχόληση και τι ρόλο παίζει στην περιοχή;
44. Γνωρίζετε αν υπάρχουν εναλλακτικές μορφές τουρισμού;
45. Τι σχέση υπάρχει μεταξύ του τουρισμού και της γεωργίας/κτηνοτροφίας;
46. Πώς κρίνετε το μέλλον της περιοχής;

4. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ

- Γενικές εκτιμήσεις και αντιλήψεις σχετικά με την ευρωπαϊκή και κυβερνητική αγροτική πολιτική και πολιτική ανάπτυξης της υπαίθρου.
- Επιδότησεις από ευρωπαϊκές και εθνικές πηγές (σχετικό ύψος επιδοτήσεων, διαχρονική εξέλιξή τους, επίπεδο ικανοποίησης από αυτές, σπουδαιότητα για την πρωτογενή αγροτική παραγωγή, εκτίμηση των προοπτικών των εκμεταλλεύσεων αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις, προοπτικές για το μέλλον των επιδοτήσεων).
- Τιμές των αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων (διαχρονική πορεία των τιμών, επίπεδο ικανοποίησης από τις τιμές, προοπτικές για το μέλλον των τιμών, παράγοντες που επηρεάζουν ή καθορίζουν τις τιμές – κόστος παραγωγής, εισροές, μεσάζοντες, προγράμματα και μέτρα στήριξης εισοδήματος και τιμών κτλ.).
- Πολιτικές που επηρεάζουν την ηλικιακή διάρθρωση των καλλιεργειών (νέοι αγρότες, προγράμματα πρόωρης συνταξιοδότησης).
- Γενικές και ειδικότερες κοινωνικές πολιτικές (εκπαίδευση, υγεία, πρόνοια, βασικές υποδομές, κοινωνική ασφάλιση, απασχόληση).
- Συμμετοχή σε προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης και ανάπτυξης της υπαίθρου στο παρελθόν και σήμερα (LEADER, INTERREG, Πρόγραμμα για την Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000-2006, προγράμματα αγροτικής εκπαίδευσης, κατάρτισης, πληροφόρησης, αγρο-περιβαλλοντικά προγράμματα, προγράμματα στήριξης εισοδήματος σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, προγράμματα αναδιάρθρωσης καλλιεργειών, επίπεδο ικανοποίησης από τα προγράμματα, εκτίμηση των επιπτώσεών τους, προτάσεις και προοπτικές).
- Τοπικές και περιφερειακές πολιτικές (σχέσεις, βοήθεια, ενημέρωση, πληροφόρηση και υποστήριξη από τοπικούς και περιφερειακούς φορείς

άσκησης πολιτικής – δήμοι, Νομαρχίες, Περιφέρεια, Υπουργείο Αγιαίου κτλ.) .

- Συμμετοχή σε ενώσεις και συνεταιρισμούς (επίπεδο ικανοποίησης από τη συμμετοχή τους και ουσιαστικά οφέλη από αυτήν).
- Εφαρμογή πολιτικών και προγραμμάτων σε τοπικό επίπεδο (ικανοποίηση από την εφαρμογή, περιορισμοί, προβλήματα, γραφειοκρατία, συντονισμός, πελατειακές σχέσεις, πραγματικά οφέλη από τις πολιτικές και τα προγράμματα που φτάνουν στο τοπικό επίπεδο).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

47. *Πώς κρίνετε γενικά την κυβερνητική/Ευρωπαϊκή αγροτική πολιτική;*
48. *Έχετε λάβει στο παρελθόν ή λαμβάνετε σήμερα επιδοτήσεις από εθνικούς ή κοινοτικούς πόρους;*
49. *Οι επιδοτήσεις μειώνονται ή αυξάνονται με το πέρασμα των ετών;*
50. *Είστε ικανοποιημένος από το ύψος των επιδοτήσεων και αν όχι γιατί;*
51. *Πιστεύετε ότι το ύψος των επιδοτήσεων θα αυξηθεί στο μέλλον ή θα μειωθεί και γιατί;*
52. *Είστε ικανοποιημένος από τις διαδικασίες που ακολουθούνται για να εισπράξετε τις επιδοτήσεις και αν όχι γιατί;*
53. *Κρίνετε σημαντικές τις επιδοτήσεις και τα βοηθήματα για την συνέχιση της παραγωγής ή όχι;*
54. *Πώς εκτιμάτε την κατανομή των επιδοτήσεων μεταξύ μικρών και μεγάλων παραγωγών;*
55. *Τι θα κάνατε αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις, ποιες νομίζετε ότι θα ήταν οι επιπτώσεις αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις;*
56. *Είστε ικανοποιημένος από τις τιμές των προϊόντων σας;*
57. *Ποια είναι η διαχρονική πορεία των τιμών, αυξάνονται ή μειώνονται με το πέρασμα των ετών και γιατί;*
58. *Πώς καθορίζονται οι τιμές των προϊόντων σας; Τι περιθώρια υπάρχουν να επιβάλλει ο παραγωγός την τιμή που επιθυμεί;*
59. *Ποιοι είναι βασικοί παράγοντες που καθορίζουν το κόστος παραγωγής; Τι ποσοστό κέρδους μένει τελικά για τον παραγωγό;*
60. *Το κόστος παραγωγής αυξάνεται ή μειώνεται με το πέρασμα των ετών και γιατί;*
61. *Γνωρίζετε αν υπάρχουν προγράμματα υποστήριξης των νέων αγροτών ή πρόωρης συνταξιοδότησης αγροτών;*
62. *Συμμετείχατε εσείς ή κάποιος άλλος από την οικογένειά σας σε τέτοια προγράμματα, τότε και για πόσο διάστημα;*
63. *Είστε ικανοποιημένος από την συμμετοχή σας σε τέτοια προγράμματα και πώς τα κρίνετε γενικά;*
64. *Νιώθετε ικανοποιημένος από το παρεχόμενο μορφωτικό επίπεδο στην περιοχή σας;*
65. *Είστε ικανοποιημένος από την κοινωνική σας ασφάλιση (ύψος μελλοντικής σύνταξης, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κτλ);*
66. *Έχετε σκεφτεί ποτέ να κάνετε ιδιωτική ασφάλεια ή είστε ήδη ασφαλισμένος σε ιδιωτικό φορέα και γιατί; Ποιο είναι το είδος αυτής ασφάλειας;*
67. *Γνωρίζετε τα προγράμματα LEADER και INTEREGG; Γνωρίζετε, επίσης, προγράμματα αγροτικής εκπαίδευσης, κατάρτισης και πληροφόρησης, ή αγροπεριβαλλοντικά;*
68. *Έχετε ποτέ συμμετάσχει και επωφεληθεί από τέτοια προγράμματα, αν ναι τότε, και για πόσο διάστημα;*
69. *Είστε ικανοποιημένος από την συμμετοχή σας σε αυτά και γιατί;*

70. Νομίζετε ότι αυτά τα προγράμματα ωφελούν την ανάπτυξη της περιοχής, φθάνουν τα ποσά που εξαγγέλλονται στους τελικούς αποδέκτες; Αν όχι γιατί;
71. Έχετε επαφές και υποστήριξη από τοπικούς φορείς (δήμους, νομαρχία, περιφέρεια, υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης) για θέματα που αφορούν την πρωτογενή παραγωγή; Τι προβλήματα έχετε αντιμετωπίσει ή διακρίνει στις διαδικασίες (γραφειοκρατία, καθυστερήσεις, πελατειακές σχέσεις, διαφάνεια, έλλειψη συντονισμού, έλλειψη πληροφόρησης κτλ).
72. Είστε ικανοποιημένος από την συνεργασία σας με τους τοπικούς φορείς;
73. Συμμετέχετε σε συνεταιρισμούς ή όχι και γιατί;
74. Κρίνετε ότι οι συνεταιρισμοί είναι επωφελείς για την παραγωγή ή όχι και γιατί;

5. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ Η ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

- Ερημοποίηση (επίπεδο γνώσης και συνειδητοποίησης του προβλήματος).
- Ενημέρωση-πληροφόρηση σχετικά με την ερημοποίηση (αν υπάρχει και από ποιες πηγές).
- Αιτίες και ερμηνεία του προβλήματος από τους παραγωγούς.
- Διαχρονική πορεία της παραγωγικότητας και γονιμότητας της γης (εκτιμήσεις και προοπτικές).
- Η κατάσταση των φυσικών πόρων σύμφωνα με τους παραγωγούς (ποιότητα του εδάφους, κλίμα, υδάτινοι πόροι, γεωμορφολογία).
- Ο ρόλος του ανθρώπινου παράγοντα σύμφωνα με τους παραγωγούς.
- Προβληματισμός σχετικά με το περιβάλλον (εκτιμήσεις των παραγωγών, οικολογική συνείδηση).
- Καλλιεργητικές πρακτικές (ένταση καλλιέργειας, αγρανάπαυση, χρήση λιπασμάτων, αρδεύσεις, γεωτρήσεις, αλλαγή τοποθεσίας βόσκησης κτλ.).
- Βιολογική γεωργία (επίπεδο γνώσης και πληροφόρησης, απόψεις, ενδιαφέρον, προοπτικές).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

75. Γνωρίζετε τι σημαίνει ερημοποίηση;
76. Έχετε ξανακούσει τον όρο ερημοποίηση και από πού;
77. Ποιες νομίζετε ότι είναι οι αιτίες της ερημοποίησης;
78. Ποιες νομίζετε ότι είναι οι επιπτώσεις της ερημοποίησης;
79. Κατά την άποψή σας, πώς εκδηλώνεται το πρόβλημα της ερημοποίησης στην περιοχή σας;
80. Πότε παρατηρήσατε για πρώτη φορά το πρόβλημα στην περιοχή σας;
81. Τι αλλαγές επήλθαν από τότε στην παραγωγικότητα και γονιμότητα της γης;
82. Νομίζετε ότι οι ανθρώπινες δραστηριότητες ευθύνονται για το πρόβλημα και αν ναι με ποιο τρόπο;
83. Τι κρίνετε ότι πρέπει να γίνει για την επίλυση ή την ανάσχεση του προβλήματος και από ποιους (παραγωγούς, πολιτεία, τοπικοί φορείς, από όλους μαζί);
84. Πώς κρίνετε την ποιότητα και την ποσότητα των φυσικών πόρων στην περιοχή (νερά, έδαφος κτλ);

85. Η ποιότητα των πόρων βελτιώνεται ή επιδεινώνεται με το πέρασμα των ετών και ποιος νομίζετε ότι ευθύνεται για αυτό;
86. Ενδιαφέρεστε για την ποιότητα των πόρων και για το περιβάλλον γενικά;
87. Δίνετε σημαντική προτεραιότητα στην περιβαλλοντική προστασία ή όχι και γιατί;
88. Έχετε λάβει στο παρελθόν ή λαμβάνετε σήμερα κάποια μέτρα για την προστασία των πόρων και του περιβάλλοντος γενικά; Αν ναι ποια ακριβώς; Αν όχι γιατί;
89. Ποιος είναι ο ρόλος του κράτους στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος στην περιοχή σας;
90. Ποιες είναι οι καλλιεργητικές σας πρακτικές και τι μεθόδους πρωτογενούς παραγωγής εφαρμόζετε (αρδεύσεις, αγρανάπαυση, εντατικοποίηση της παραγωγής, λιπάσματα, φυτοφάρμακα, αλλαγή τόπων βόσκησης κτλ)
91. Ποιες θεωρείτε τις καταλληλότερες πρακτικές για την πρωτογενή παραγωγή και την προστασία του περιβάλλοντος; Εφαρμόσατε στο παρελθόν ή σήμερα κάποια από αυτές;
92. Για ποιους λόγους δεν τις εφαρμόζετε και τι νομίζετε ότι πρέπει να γίνει για να το κάνετε;
93. Αν είστε κτηνοτρόφος, με ποια κριτήρια επιλέγετε τον τόπο βόσκησης; Αλλάζετε τόπους βόσκησης και γιατί; Ποιος είναι ο μέσος χρόνος βόσκησης σε μια τοποθεσία;
94. Γνωρίζετε τι είναι η βιολογική γεωργία και τι προοπτικές υπάρχουν;
95. Από ποιον έχετε ενημερωθεί για τη βιολογική γεωργία και τότε;
96. Ενδιαφερθήκατε ποτέ ή ενδιαφέρεστε σήμερα για τη βιολογική γεωργία και γιατί;

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ				
α/α	Ημερομηνία	Τοποθεσία	Διάρκεια	Αριθμός ατόμων
1	17/11/2002	Ερεσός	60'	5
2	17/11/2002	Ερεσός	40'	1
3	31/11/2002	Ερεσός	40'	1
4	31/11/2002	Σκαλοχώρι	60'	5
5	7/12/2002	Βατούσα	45'	2
6	7/12/2002	Βατούσα	30'	1
7	18/12/2002	Ρεύμα	30'	5
8	18/12/2002	Χίδηρα	40'	5
9	10/01/2003	Ερεσός	30'	1
10	10/01/2003	Ερεσός	60'	1
11	14/01/2003	Μυτιλήνη	45'	1
12	21/01/2003	Άντισσα	45'	2
13	21/01/2003	Μεσότοπος	45'	5
Σύνολο ατόμων				35

Σημείωση: όπου γίνεται διάλογος δηλώνεται με παύλες

Συνέντευξη αρ.1:

Δήμος Ερεσού

Ερωτώμενοι: 5 συνταξιούχοι κτηνοτρόφοι και ο Γραμματέας του Γεωργοκτηνοτροφικού Συνεταιρισμού Ερεσού.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

1. Ποιο είναι το μέγεθος της καλλιέργειάς σας σε στρέμματα ή το μέγεθος της κτηνοτροφικής σας μονάδας σε αριθμό ζώων:

- 15.000 επιλέξιμα (18.000 πρόβατα στην περιοχή).

- Έχω περίπου 30 πρόβατα. Η ιδιότητα του Γραμματέα είναι για μένα χόμπι για την οποία όμως πληρώνομαι. Ο πατέρας μου ήταν κτηνοτρόφος και είχε πάνω από 100 πρόβατα. Εγώ είμαι οικονομολόγος.

5. Πόσα χρόνια συνολικά ασχολείστε με τον πρωτογενή τομέα:

Από το 1991 και έπειτα αποτελεί τη βασική μου απασχόληση.

7. Ποια είναι η ηλικία σας:

39 ετών.

8. Πόσα άτομα εργάζονται στην καλλιέργεια της γης ή στην κτηνοτροφική μονάδα; Αναφέρετε αν είναι μέλη της οικογένειάς σας, εργάτες γης ή άλλοι ή συνδυασμός των παραπάνω κατηγοριών.

Μόνος. Στο Συνεταιρισμό εργάζονται 3 μόνιμοι, ενώ στις μεγάλες μονάδες 5-6 άτομα το μέγιστο. Υπάρχουν 2 τυροκομικοί συνεταιρισμοί στο νησί (Ερεσού και Μανταμάδου).

9. Αντιμετωπίζετε οικονομικά προβλήματα ή δυσκολίες και πού τα αποδίδετε;

Παλαιότερα ο Συνεταιρισμός είχε 100 πελάτες, σήμερα μόνο 2. Οι επιταγές είναι τρίμηνες και τετράμηνες (ελλείπει ζεστό χρήματος). Κατά συνέπεια δε γίνεται γρήγορη εκκαθάριση, ούτε μπορεί να δώσει προκαταβολές. Αυτό έχει ως συνέπεια μια αύξηση +30 δρχ (0,09 €) στο κιλό γάλα. Ο συνεταιρισμός τυροκομεί για λογαριασμό των παραγωγών.

10. Σε σχέση με το παρελθόν η οικονομική σας κατάσταση βελτιώθηκε ή επιδεινώθηκε και σε τι οφείλεται;

Η κατάσταση είναι βελτιωμένη λόγω των επιδοτήσεων. Το 80% των κτηνοτρόφων ενοικιάζουν μάντρες.

11. Πώς βλέπετε τις οικονομικές σας προοπτικές;

Αβέβαιες. Το ΚΠΣ τελειώνει το 2006. Θα μείνουν μόνο οι ιδιοκτήτες.

12. Έχετε αντιμετωπίσει στο παρελθόν ή αντιμετωπίζετε σήμερα πρόβλημα ανεργίας ή υποαπασχόλησης; Πού οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας;

Δεν υπάρχει ενδιαφέρον (οφείλεται σε τεμπελιά).

17. Πώς κρίνετε την κατάσταση των υποδομών υγείας στην περιοχή;

Υπάρχει ΚΥ στην Αντισσα (17 χλμ απόσταση). Υπάρχει αγροτικός γιατρός στην Ερεσό. Δίνονται παραπεμπτικά για το Νοσοκομείο της Μυτιλήνης. Δεν είμαι ευχαριστημένος. Οι ειδικευμένοι γιατροί επισκέπτονται την Ερεσό 1 φορά/εβδομάδα κατόπιν ραντεβού.

18. Πώς κρίνετε την κατάσταση της εκπαίδευσης στην περιοχή;

Υπάρχει Δημοτικό και Γυμνάσιο. Το Λύκειο είναι στην Αντισσα. Η Νομαρχία έχειβάλει δωρεάν λεωφορείο για τη μεταφορά των μαθητών.

22. Υπάρχουν προοπτικές για την παραμονή των νέων στην περιοχή ή όχι και γιατί;

Υπάρχουν προοπτικές. Οι νέοι απασχολούνται [κληρονομική απασχόληση].

23. Απασχολούνται οι νέοι άνθρωποι στην πρωτογενή παραγωγή και αν όχι γιατί;

Ναι.

24. Έχουν φύγει ή φεύγουν άνθρωποι (ειδικότερα νέων ηλικιών) από την περιοχή και για ποιους λόγους;

- Έχουν φύγει αρκετοί και έχουν επιστρέψει.

- Έφυγαν λόγω ανεργίας. Έχουν παραμείνει ελάχιστοι (70-80).

25. Υπάρχουν ξένοι μετανάστες στην περιοχή, και αν γνωρίζετε, πόσοι περίπου και ποιας εθνικότητας;

Αλβανοί στην πλειοψηφία, Βούλγαροι, Ρουμάνοι, Ρώσοι.

26. Σε ποιους τομείς απασχολούνται οι μετανάστες και τι εργασίες αναλαμβάνουν;

Εποχιακές κτηνοτροφικές δραστηριότητες.

27. Πώς κρίνετε τον ρόλο των μεταναστών στην πρωτογενή παραγωγή;

- Θα ήταν πιο δύσκολα δίχως αυτούς, βοηθούν. Οι σχέσεις είναι ομαλές χωρίς προβλήματα.

- Θα ήταν πιο δύσκολα χωρίς αυτούς.

29. Έχετε κοινωνικές σχέσεις με μετανάστες; Θα συνάπτατε συγγενικές σχέσεις με μετανάστες;

Ο Συνεταιρισμός απασχολεί Αλβανούς. Δεν υπάρχουν πολλές κοινωνικές σχέσεις γιατί έχουμε κλειστό κύκλο επαφών. Οι Αλβανοί, πριν 4-5 χρόνια έφεραν τους συγγενείς τους. Υπάρχει εποχιακή μετακίνηση (2-3 μήνες) προς την πατρίδα τους. Επίσης, υπάρχουν πολλές λεσβίες αλλά δε δημιουργούν προβλήματα. Προέρχονται από διάφορα μέρη και έχουν αγοράσει τα μισά μαγαζιά της Ερεσού.

34. Συμπληρώνετε το εισόδημά σας από άλλη πηγή και αν ναι από ποια; Γιατί προχωρήσατε σε τέτοια ενέργεια;

Ο τουρισμός αποτελεί τη βασική πηγή εσόδων της περιοχής.

Υπάρχει ταυτόχρονη πολυ-απασχόληση (καλλιεργούνται τριφύλλια, πατάτες, ελιές, ενοικιάζονται δωμάτια, λειτουργούν εστιατόρια). Συνδυασμός επαγγελμάτων, κτηνοτροφικές δραστηριότητες το χειμώνα – τουριστικές το καλοκαίρι.

35. Κρίνετε το εισόδημά σας ικανοποιητικό και αν όχι γιατί;

- Ικανοποιητικό για τις συνθήκες του χωριού. Το 75% των κατοίκων έχουν ιδιότητα σπίτια στην Ερεσό.

- Ικανοποιητικό για τις συνθήκες του χωριού.

36. Από πόσα μέλη αποτελείται η οικογένειά σας;

2 παιδιά μικρών ηλικιών.

38. Είχατε ποτέ οικονομικές δυσκολίες στην διάρκεια των οποίων σας έχουν βοηθήσει άλλοι από την περιοχή ή από άλλες περιοχές;

Παλαιότερα ο Συνεταιρισμός έδινε δάνεια στα μέλη του.

39. Εσείς έχετε βοηθήσει οικονομικά ή με άλλο τρόπο συντοπίτες σας ή σε άλλες περιοχές;

Υπάρχει αλληλεγγύη. Ο Συνεταιρισμός έχει καθιερώσει συσσίτιο για το γηροκομείο (ιδιωτική πρωτοβουλία) στο οποίο συνεισφέρουν οι ντόπιοι (Σύλλογος και Συνεταιρισμός).

42. Σκεφτήκατε ποτέ ή σκέφτεστε σήμερα να αλλάξετε απασχόληση και αν ναι προς ποια κατεύθυνση;

Δεν υπάρχουν επιλογές.

50. Οι επιδοτήσεις μειώνονται ή αυξάνονται με το πέρασμα των ετών;

Τα περασμένα χρόνια κυμαίνονταν στα ίδια επίπεδα. Φέτος είναι πεσμένες.

51. Πιστεύετε ότι το ύψος των επιδοτήσεων θα αυξηθεί στο μέλλον ή θα μειωθεί και γιατί;

Θα υπάρχουν μέχρι το 2006. Μετά θα παγώσουν. Η πίτα θα μοιράζεται το ίδιο ακόμα κι αν αυξηθούν οι κτηνοτρόφοι (κατά κεφαλήν).

56. Τι θα κάνατε αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις, ποιες νομίζετε ότι θα ήταν οι επιπτώσεις αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις;

Θα ήμασταν σε πολύ χειρότερη κατάσταση. Όταν συνταξιοδοτείται κάποιος κόβονται οι επιδοτήσεις και η εξισωτική. Ο συνταξιούχος παίρνει ένα μέρος, ενώ ο νέος δύο. Η επιδότηση σήμερα είναι περίπου 7 πρόβατα/10 στρέμματα. Θα γίνει 4,5 στρέμματα/πρόβατο. Ευνοούνται οι μεγάλοι ιδιοκτήτες. Ορισμένοι δε θέλουν να δηλώσουν τους βοσκότοπους και περνά σε άλλον. Το ενοίκιο είναι 300.000 (880,41 €).

57. Είστε ικανοποιημένος από τις τιμές των προϊόντων σας;

Όχι, το κιλό κρέας κυμαίνεται στις 1000-1100/κιλό (2,93-3,23 €) Φεβρουάριος-Μάρτιος. Μετά ανεβαίνει στις 2000/κιλό (5,87 €). Αργότερα ξανακατεβαίνει στις 1000. Οι χαμηλές τιμές οφείλονται στο ότι η Λέσβος είναι νησί, άρα μικρή αγορά. Οι μεγάλες ιδιοκτησίες δεν απαλλοτριώνονται. Δεν υπάρχει οδικό δίκτυο και απαγορεύεται να περάσεις μέσα από τις μεγάλες ιδιοκτησίες. Υπάρχουν δυσχέρειες με τα μέσα μεταφοράς (γαϊδούρια).

62. Γνωρίζετε αν υπάρχουν προγράμματα υποστήριξης των νέων αγροτών ή πρόωρης συνταξιοδότησης αγροτών;

Ναι, για τους νέους αγρότες, πολλοί έχουν συμμετάσχει στην Άγρα και στο Μεσότοπο. Περίπου 25-30 νέοι στην Ερεσό. Το πρόγραμμα δίνει περίπου 4.500.000 (13.206,16 €) για αποθήκη, κτηνοτροφική μονάδα, ζωικό κεφάλαιο. Γνωρίζω την πρόωρη συνταξιοδότηση. Οι συντάξεις είναι 50.000 δρχ/μήνα (146,74 €).

67. Έχετε σκεφτεί ποτέ να κάνετε ιδιωτική ασφάλεια ή είστε ήδη ασφαλισμένος σε ιδιωτικό φορέα και γιατί; Ποιο είναι το είδος αυτής ασφάλειας;

Ελάχιστοι έχουν κάνει ιδιωτική ασφάλιση.

68. Γνωρίζετε τα προγράμματα LEADER και INTEREGG; Γνωρίζετε, επίσης, προγράμματα αγροτικής εκπαίδευσης, κατάρτισης και πληροφόρησης, ή αγροπεριβαλλοντικά;

Ναι, το LEADER. Είχαμε συμμετάσχει ως Συνεταιρισμός (αγορά ψυγείων). Επιδοτούν ένα ποσοστό 85%. Γνωρίζουμε και το INTEREGG, αλλά δε συμμετείχαμε.

70. Είστε ικανοποιημένος από την συμμετοχή σας σε αυτά και γιατί;

Ναι, από τα ΠΕΠ αγοράσαμε μηχανήματα.

72. Έχετε επαφές και υποστήριξη από τοπικούς φορείς (δήμους, νομαρχία, περιφέρεια, υπουργείο Αγροτικού Περιεργίου) για θέματα που αφορούν την πρωτογενή παραγωγή; Τι προβλήματα έχετε αντιμετωπίσει ή διακρίνει στις διαδικασίες (γραφειοκρατία, καθυστερήσεις, πελατειακές σχέσεις, διαφάνεια, έλλειψη συντονισμού, έλλειψη πληροφόρησης κτλ).

Το γραφείο του Συνεταιρισμού βοηθάει τα μέλη του. Οι διαδικασίες όμως, δεν είναι σύντομες. Υποβάλλουν αίτηση το Φεβρουάριο δηλώνοντας τα πρόβατά τους, τα οποία είναι υποχρεωμένοι να κρατήσουν μέχρι το Μάιο γιατί έρχεται ελεγκτική επιτροπή του Υπ. Γεωργίας. Η επιδότηση πληρώνεται μετά από 1 έτος. Η καθυστέρηση θα μπορούσε να είναι μικρότερη. Δεν υπάρχει ενημέρωση. Ενίοτε διεξάγονται σεμινάρια. Η μεγάλη πλειοψηφία των μελών του Συνεταιρισμού είναι ενεργοί κτηνοτρόφοι.

75. Κρίνετε ότι οι συνεταιρισμοί είναι επωφελείς για την παραγωγή ή όχι και γιατί;

Βοηθούν. Δίνουν ζωτροφές χωρίς πληρωμή, μεγαλύτερη τιμή στο γάλα, αντιμετωπίζουν τη γραφειοκρατία.

76. Γνωρίζετε τι σημαίνει ερμημοποίηση;

Όχι.

77. Έχετε ξανακούσει τον όρο ερμημοποίηση και από πού;

Όχι. Καμία ενημέρωση.

78. Ποιες νομίζετε ότι είναι οι αιτίες της ερμημοποίησης;

Οι χειμάρροι. Οι πολλές καλλιέργειες τριφυλλιών, η ανεξέλεγκτη άντληση των υδάτων. Οι αντλίες δουλεύουν 24 ώρες/ημέρα. Παλιά (νέμι) τα οπωροκηπευτικά ήταν απότιστα. Οι καιρικές συνθήκες, η ανομβρία, η μείωση της βιοποικιλότητας, η ξηρασία. Υπάρχει έλλειψη επιστημόνων που θα μας ενημερώνουν (κτηνίατροι στην Καλλονή). Οι ίδιοι προμηθεύονται τα φυτοφάρμακά τους. Υπάρχει υπερβόσκηση. Μια μάντρα που έχει χωρητικότητα 100 προβάτων, χρησιμοποιείται για 200. Γίνεται υπερκατανάλωση ζωοτροφών. Αναγκάζονται για να αντεπεξέλθουν στις ανάγκες της ζωής να αυξήσουν τον αριθμό των ζωοτροφών.

86. Η ποιότητα των πόρων βελτιώνεται ή επιδεινώνεται με το πέρασμα των ετών και ποιος νομίζετε ότι ευθύνεται για αυτό;

Επιδεινώνεται. Φέτος οι βροχοπτώσεις βοηθούν στο εισόδημα γιατί υπάρχει περισσότερο χορτάρι.

87. Ενδιαφέρεστε για την ποιότητα των πόρων και για το περιβάλλον γενικά;

Όχι.

94. Αν είστε κτηνοτρόφος, με ποια κριτήρια επιλέγετε τον τόπο βόσκησης; Αλλάζετε τόπους βόσκησης και γιατί; Ποιος είναι ο μέσος χρόνος βόσκησης σε μια τοποθεσία;

Κάνουμε το αμάλαγο. Δηλαδή την εναλλαγή των τόπων βόσκησης.

95. Γνωρίζετε τι είναι η βιολογική γεωργία και τι προοπτικές υπάρχουν;

Ναι. Κάνουμε ίδια χρήση όχι για εμπόριο (χρήση κοπριάς). Στην πράξη πολλοί την επιτελούν.

Ελεύθερη συζήτηση

Η πλειοψηφία των κτηνοτρόφων έχουν 100-150 πρόβατα. Όσοι έχουν πάνω από 10 πρόβατα λαμβάνουν επιδότηση. Τα επιλέξιμα είναι τα δηλωμένα. Τα 100 πρόβατα είναι δικαιώματα, περιουσία την οποία μπορεί κάποιος να πουλήσει.

Οι περισσότεροι εκμισθωτές γης είναι Αθηναίοι. Το 30% των βοσκοτόπων είναι ιδιόκτητοι. Δεν υπάρχουν κοινοτικά βοσκοτόπια. Τα ενοίκια είναι ακριβά. Τα 700 στρέμματα νοικιάζονται προς 800.000 δρχ/έτος (2.347,76 €). Η τιμή του ενοικίου εξαρτάται από την ποιότητα του βοσκοτόπου, την πρόσβαση σε αυτόν, το μέγεθος (στρέμματα), το καπέλο.

Συνέντευξη αρ.2:

Δήμος Ερεσού

Ερωτώμενος: 1 συνταξιούχος κτηνοτρόφος.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

1. Ποιο είναι το μέγεθος της καλλιέργειάς σας σε στρέμματα ή το μέγεθος της κτηνοτροφικής σας μονάδας σε αριθμό ζώων;

Παλαιότερα είχα 300 πρόβατα. Σήμερα έχω περίπου 150. Ο βοσκότοπος απέχει 3 χλμ. από την Άντισσα. Το νοικιάζω 3 τόνους γάλα για 400 στρ., δηλαδή 720.000 δρχ / έτος (2.112,99 €).

7. Ποια είναι η ηλικία σας;

68 ετών. Κάνω το βοσκό από 8 ετών. Πρώτα υπήρχαν ενοικιοστάσια.

8. Πόσα άτομα εργάζονται στην καλλιέργεια της γης ή στην κτηνοτροφική μονάδα; Αναφέρατε αν είναι μέλη της οικογένειάς σας, εργάτες γης ή άλλοι ή συνδυασμός των παραπάνω κατηγοριών.

Η σύζυγος και 1 Αλβανός (2 άτομα). Ο εργάτης απασχολείται 5-6 μήνες Φεβρουάριο-Ιούλιο.

9. Αντιμετωπίζετε οικονομικά προβλήματα ή δυσκολίες και πού τα αποδίδετε;

Ναι. Οι ζωοτροφές είναι ακριβές: η μπαμπακόπιτα κοστίζει 80 δρχ (0,23 €), το καλαμπόκι 70 δρχ (0,21 €), τα ζαχαρότευτλα 65 δρχ (0,19 €).

10. Σε σχέση με το παρελθόν η οικονομική σας κατάσταση βελτιώθηκε ή επιδεινώθηκε και σε τι οφείλεται;

Πιο παλιά ήταν καλύτερα. Δεν ταΐζαμε τόσο πολύ τα πρόβατα.

13. Γνωρίζετε αν υπάρχει ανεργία ή υποαπασχόληση στην περιοχή σας και σε ποιους αφορά κυρίως; Πού οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας;

Υπάρχει στους νέους.

14. Γνωρίζετε αν υπάρχει φτώχεια στην περιοχή σας και σε ποιους αφορά κυρίως; Πού οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας;

Ναι, υπάρχουν προβλήματα.

17. Πώς κρίνετε την κατάσταση των υποδομών υγείας στην περιοχή;

Υπάρχει ΚΥ στην Άντισσα. Είμαστε ικανοποιημένοι.

21. Πιστεύετε ότι η περιοχή και το νησί γενικότερα είναι ανεπτυγμένο ή όχι και γιατί;

Όχι. Τα ενοίκια είναι ακριβά για την ποιότητα του τόπου.

22. Υπάρχουν προοπτικές για την παραμονή των νέων στην περιοχή ή όχι και γιατί;

Όχι. Έχω 2 γιους, και 1 κόρη (στην Αμερική). Οι 2 γιοι κάνουν μεροκάματα στην περιοχή.

24. Έχουν φύγει ή φεύγουν άνθρωποι (ειδικότερα νέων ηλικιών) από την περιοχή και για ποιους λόγους;

Γενικά οι νέοι φεύγουν. Υπάρχει εποχιακή απασχόληση.

25. Υπάρχουν ξένοι μετανάστες στην περιοχή, και αν γνωρίζετε, πόσοι περίπου και ποιας εθνικότητας;

Αλβανοί, Ρουμάνοι, Βούλγαροι. Προσφέρουν φθηνά χέρια και χτυπούν τα μεροκάματα. Μεγάλο ποσοστό από αυτούς είναι πολύ-απασχολούμενοι.

28. Πώς εκτιμάτε ότι θα ήταν η κατάσταση του πρωτογενούς τομέα (τι θα κάνατε εσείς, ποιες θα ήταν οι επιπτώσεις) αν δεν υπήρχαν οι μετανάστες;

Θα ήταν διαφορετικά. Παίρνουν τις δουλειές από τους Έλληνες, οι οποίοι θα δέχονταν να κάνουν εποχιακές δουλειές.

31. Είστε ευχαριστημένοι από την εργασία που προσφέρουν οι μετανάστες;

Είναι αναγκαίο κακό.

34. Συμπληρώνετε το εισόδημά σας από άλλη πηγή και αν ναι από ποια; Γιατί προχωρήσατε σε τέτοια ενέργεια;

Όχι.

38. Είχατε ποτέ οικονομικές δυσκολίες στην διάρκεια των οποίων σας έχουν βοηθήσει άλλοι από την περιοχή ή από άλλες περιοχές;

Όχι.

41. Υπάρχει γενικά αλληλοβοήθεια και αλληλεγγύη σε περίπτωση οικονομικών δυσκολιών ή άλλων έκτακτων προβλημάτων στην περιοχή;

Υπάρχει φτώχεια αλλά και φθόνος.

47. Πώς κρίνετε γενικά την κυβερνητική/Ευρωπαϊκή αγροτική πολιτική;

Αρνητική.

49. Έχετε λάβει στο παρελθόν ή λαμβάνετε σήμερα επιδοτήσεις από εθνικούς ή κοινοτικούς πόρους;

Παίρνω επιδότηση.

50. Οι επιδοτήσεις μειώνονται ή αυξάνονται με το πέρασμα των ετών;

Σήμερα οι επιδοτήσεις κατεβαίνουν από τα 7,5 στρέμματα στα 4 στρέμματα/κεφάλι.

Παίρνουν αεροφωτογραφίες, ζητούν 1 € το κεφάλι για να δώσουν αργότερα 7 € πίσω.

51. Είστε ικανοποιημένος από το ύψος των επιδοτήσεων και αν όχι γιατί;

Όχι.

53. Είστε ικανοποιημένος από τις διαδικασίες που ακολουθούνται για να εισπράξετε τις επιδοτήσεις και αν όχι γιατί;

Δεν φθάνουν στα χέρια των παραγωγών. Είναι δύσκολη υπόθεση, υπάρχουν καθυστερήσεις.

56. Τι θα κάνατε αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις, ποιες νομίζετε ότι θα ήταν οι επιπτώσεις αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις;

Θα ήταν πιο καλά τα πράγματα. Με τις επιδοτήσεις ανακατεύτηκαν ξένοι με το αντικείμενο αυξάνοντας τα ενοίκια. Ο ίδιος θα ήμουν καλύτερα. Θα έβρισκα τόπους ενοικίασης. Θα τα τάιζα 10 τόνους γέμι όλο το χρόνο αντί για 70-80.

57. Είστε ικανοποιημένος από τις τιμές των προϊόντων σας;

Είναι χαμηλές 900 δρχ/κιλό (2,64 €) το αρνί. Δεν υπάρχει κάποιος που να καθορίζει τις τιμές. Υπάρχει μονοπώλιο (1 έμπορος στην περιοχή).

62. Γνωρίζετε αν υπάρχουν προγράμματα υποστήριξης των νέων αγροτών ή πρόωρης συνταξιοδότησης αγροτών;

Ναι. Πριν 3 χρόνια πήραν μερικοί νέοι. Μετά πάγωσαν τα προγράμματα. εξαρτάται από την απόσταση από τις εκλογές. Η σύνταξη ανέρχεται στις 100.000 δρχ/μήνα (293,47 €).

66. Είστε ικανοποιημένος από την κοινωνική σας ασφάλιση (ύψος μελλοντικής σύνταξης, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κτλ);

Έχουμε αυξημένη συμμετοχή στα φάρμακα.

68. Γνωρίζετε τα προγράμματα LEADER και INTEREGG; Γνωρίζετε, επίσης, προγράμματα αγροτικής εκπαίδευσης, κατάρτισης και πληροφόρησης, ή αγροπεριβαλλοντικά;

Όχι.

70. Είστε ικανοποιημένος από την συμμετοχή σας σε αυτά και γιατί;

Θα μπορούσα να κρατήσω το παιδί.

72. Έχετε επαφές και υποστήριξη από τοπικούς φορείς (δήμους, νομαρχία, περιφέρεια, υπουργείο Αγιαίου) για θέματα που αφορούν την πρωτογενή παραγωγή; Τι προβλήματα έχετε αντιμετωπίσει ή διακρίνει στις διαδικασίες (γραφειοκρατία, καθυστερήσεις, πελατειακές σχέσεις, διαφάνεια, έλλειψη συντονισμού, έλλειψη πληροφόρησης κτλ).

Τίποτα. Κάναμε συλλαλητήριο, χύσαμε το γάλα με αίτημα την άνοδο της τιμής του γάλακτος. Πέρσι είχε 180 δρχ/κιλό (0,53 €). Κερδίζουν οι μεσάζοντες. Ο τυρέμπορος Κ. μας έδωσε πέρσι 240 δρχ/κιλό (0,7 €). Οι έμποροι αναγκάστηκαν να μας προσφέρουν 245 δρχ/κιλό (0,72 €).

74. Συμμετέχετε σε συνεταιρισμούς ή όχι και γιατί:

Ναι.

75. Κρίνετε ότι οι συνεταιρισμοί είναι επωφελείς για την παραγωγή ή όχι και γιατί:

Κερδίζουν οι έμποροι αφού δεν υπάρχουν πολλοί Συνεταιρισμοί. Κάνουμε ένα χρόνο να πάρουμε τα χρήματα (επιδοτήσεις). Όταν το γάλα έχει παχιά λιπαρά ανεβαίνει η τιμή του περίπου στις 300 δρχ/κιλό (0,88 €).

76. Γνωρίζετε τι σημαίνει ερμημοποίηση:

Όχι.

77. Έχετε ξανακούσει τον όρο ερμημοποίηση και από πού:

Όχι.

78. Ποιες νομίζετε ότι είναι οι αιτίες της ερμημοποίησης:

Οι οικολόγοι. Ελευθερώνουν αλεπούδες και απαγορεύουν το κάψιμο των αστοιβών.

85. Πώς κρίνετε την ποιότητα και την ποσότητα των φυσικών πόρων στην περιοχή (νερά, έδαφος κτλ):

Θέλουμε βροχοπτώσεις. Στην Άντισσα πάνω από 2000 στρέμματα ράντιζαν τα αεροπλάνα και φύτευαν χορτάρι. «Το κράτος είμαστε εμείς.» Ακόμη κι οι παπάδες παίρνουν επιδοτήσεις. Υπάρχουν άνθρωποι που παίρνουν 3 συντάξεις.

91. Ποιες είναι οι καλλιεργητικές σας πρακτικές και τι μεθόδους πρωτογενούς παραγωγής εφαρμόζετε (αρδεύσεις, αγροανάπαυση, εντατικοποίηση της παραγωγής, λιπάσματα, φυτοφάρμακα, αλλαγή τόπων βόσκησης κτλ):

Όταν είχα πολλά πρόβατα, είχα 2-3 τοποθεσίες. Σήμερα είμαι στάσιμος. Δεν υπάρχουν τόποι.

94. Αν είστε κτηνοτρόφος, με ποια κριτήρια επιλέγετε τον τόπο βόσκησης; Αλλάζετε τόπους βόσκησης και γιατί; Ποιος είναι ο μέσος χρόνος βόσκησης σε μια τοποθεσία:

Η επιλογή γίνεται το χειμώνα με νότια έκθεση, την άνοιξη με βορινή γιατί έχει πολύ χορτάρι.

95. Γνωρίζετε τι είναι η βιολογική γεωργία και τι προοπτικές υπάρχουν:

Περίπου. Εξαρτάται από την έκταση, το εισόδημα.

Ελεύθερη συζήτηση

Πολλοί θέλουν να πουλήσουν τα κοπάδια γιατί τα μεροκάματα είναι υψηλά. Ο Αλβανός που είχα έπαιρνε 200.000 δρχ/μήνα (586,94 €). Μετά ζήτησε 10.000 δρχ. (29,35 €) μεροκάματο.

Συνέντευξη αρ.3:

Δήμος Ερεσού

Ερωτώμενος: Πρόεδρος του Γεωργοκτηνοτροφικού Συνεταιρισμού Ερεσού.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

1. Ποιο είναι το μέγεθος της καλλιέργειάς σας σε στρέμματα ή το μέγεθος της κτηνοτροφικής σας μονάδας σε αριθμό ζώων:

Έχω 120 πρόβατα και 20 αρνιά στην τοποθεσία Πετραδερή 4 χλμ από την Ερεσό.

4. Είστε ο ιδιοκτήτης της γης ή την ενοικιάζετε; Αναφέρατε το διάστημα που την ενοικιάζετε. Αναφέρατε πιθανούς συνδυασμούς.

Ναι.

5. Πόσα χρόνια συνολικά ασχολείστε με τον πρωτογενή τομέα:

Από το 1981.

6. Είναι ο πρωτογενής τομέας η βασική σας απασχόληση; Αν όχι, ποια είναι:

Ναι.

7. Ποια είναι η ηλικία σας;

51 ετών.

8. Πόσα άτομα εργάζονται στην καλλιέργεια της γης ή στην κτηνοτροφική μονάδα; Αναφέρετε αν είναι μέλη της οικογένειάς σας, εργάτες γης ή άλλοι ή συνδυασμός των παραπάνω κατηγοριών.

Μόνος. Βοηθά και η σύζυγος. Τα 2 αγόρια (25 & 17 ετών) δεν ασχολούνται.

9. Αντιμετωπίζετε οικονομικά προβλήματα ή δυσκολίες και πού τα αποδίδετε;

Ναι. Στην ανομβρία που επηρεάζει τις τιμές των ζωοτροφών.

10. Σε σχέση με το παρελθόν η οικονομική σας κατάσταση βελτιώθηκε ή επιδεινώθηκε και σε τι οφείλεται;

Ναι, λόγω των επιδοτήσεων. Αλλιώς θα ήμασταν όλοι χαμένοι.

11. Πώς βλέπετε τις οικονομικές σας προοπτικές;

Εξαρτημένες από τις επιδοτήσεις. Πριν από 20 χρόνια υπήρχαν 5-6.000 κεφάλια, ενώ σήμερα ο Συνεταιρισμός έχει 17.000.

13. Γνωρίζετε αν υπάρχει ανεργία ή υποαπασχόληση στην περιοχή σας και σε ποιους αφορά κυρίως; Πού οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας;

Πολλή. Οφείλεται στην εποχική απασχόληση και αφορά στους νέους και στους μεσήλικες.

14. Γνωρίζετε αν υπάρχει φτώχεια στην περιοχή σας και σε ποιους αφορά κυρίως; Πού οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας;

Υπάρχει.

17. Πώς κρίνετε την κατάσταση των υποδομών υγείας στην περιοχή;

Δεν υπάρχει σωστή εξυπηρέτηση. Ένας οδηγός ασθενοφόρου δεν επαρκεί.

18. Πώς κρίνετε την κατάσταση της εκπαίδευσης στην περιοχή;

Υπάρχει Δημοτικό και Γυμνάσιο στην Ερεσό. Το Λύκειο είναι στην Άντισσα. Το Γυμνάσιο ιδρύθηκε το 1992-93 κατόπιν ενεργειών των τοπικών φορέων.

21. Πιστεύετε ότι η περιοχή και το νησί γενικότερα είναι ανεπτυγμένο ή όχι και γιατί;

Τα βουνά είναι άγονα.

22. Υπάρχουν προοπτικές για την παραμονή των νέων στην περιοχή ή όχι και γιατί;

Οι νέοι είναι λίγοι. Η απασχόλησή τους είναι κληρονομική.

24. Έχουν φύγει ή φεύγουν άνθρωποι (ειδικότερα νέων ηλικιών) από την περιοχή και για ποιους λόγους;

Πολλοί έχουν φύγει στην Αθήνα ή μετανάστες στο εξωτερικό.

25. Υπάρχουν ξένοι μετανάστες στην περιοχή, και αν γνωρίζετε, πόσοι περίπου και ποιας εθνικότητας;

Αλβανοί, Βούλγαροι. Στην Ερεσό υπάρχουν περίπου 70 άτομα. Οι 20-25 είναι μόνιμοι. Υπάρχει χαμηλή εποχιακή μετακίνηση.

26. Σε ποιους τομείς απασχολούνται οι μετανάστες και τι εργασίες αναλαμβάνουν;

Αγροτικές, κτηνοτροφικές εργασίες, οικοδομές, σερβιτόροι.

28. Πώς εκτιμάτε ότι θα ήταν η κατάσταση του πρωτογενούς τομέα (τι θα κάνατε εσείς, ποιες θα ήταν οι επιπτώσεις) αν δεν υπήρχαν οι μετανάστες;

Θα δούλευαν οι ντόπιοι. Παίρνουν τις δουλειές από τους Έλληνες. Προσφέρουν φθηνά μεροκάματα.

29. Έχετε κοινωνικές σχέσεις με μετανάστες; Θα συνάπτατε συγγενικές σχέσεις με μετανάστες;

Οι σχέσεις μας είναι ομαλές. Φοβούνται και κάθονται φρόνιμα.

31. Είστε ευχαριστημένοι από την εργασία που προσφέρουν οι μετανάστες;

Ναι.

33. Για ποιους λόγους συνεχίζετε να μένετε σε αυτήν την περιοχή; Είναι επιλογή σας;

Δεν υπάρχουν επιλογές.

34. Συμπληρώνετε το εισόδημά σας από άλλη πηγή και αν ναι από ποια; Γιατί προχωρήσατε σε τέτοια ενέργεια;

Μερικοί, ναι. Οι κτηνοτρόφοι σπέρνουν, ασχολούνται με τον τουρισμό. Παλαιότερα υπήρχαν 330 κτηνοτρόφοι, ενώ σήμερα είναι 129. Δεν αντικαθίστανται από νέους. Τα ζώα αυξάνονται (από πώληση βοσκοτόπων).

38. Είχατε ποτέ οικονομικές δυσκολίες στην διάρκεια των οποίων σας έχουν βοηθήσει άλλοι από την περιοχή ή από άλλες περιοχές;

Ο Συνεταιρισμός προσφέρει μια σχετική βοήθεια.

41. Υπάρχει γενικά αλληλοβοήθεια και αλληλεγγύη σε περίπτωση οικονομικών δυσκολιών ή άλλων έκτακτων προβλημάτων στην περιοχή;

Ναι.

47. Πώς κρίνετε γενικά την κυβερνητική/Ευρωπαϊκή αγροτική πολιτική;

Υπάρχει καθυστέρηση στην πληρωμή των επιδοτήσεων.

50. Οι επιδοτήσεις μειώνονται ή αυξάνονται με το πέρασμα των ετών;

Το 1981 άρχισαν να έρχονται οι επιδοτήσεις οι οποίες ήταν για τους λίγους (τους πληροφορημένους). Από το 1984-5 διευρύνθηκαν στην πλειοψηφία των κτηνοτρόφων.

51. Είστε ικανοποιημένος από το ύψος των επιδοτήσεων και αν όχι γιατί;

Από τα 7,5 στρέμματα/κεφάλι, φέτος μειώθηκε στα 3,5 στρέμματα/κεφάλι. Η συμπληρωματική δίνει άλλα 7 €/πρόβατο.

54. Κρίνετε σημαντικές τις επιδοτήσεις και τα βοηθήματα για την συνέχιση της παραγωγής ή όχι;

Ναι. Ως προς τα επιλέξιμα ο αριθμός των προβάτων παραμένει σταθερός (είχα 80 πρόβατα από το 1980 ενώ σήμερα έχω 120).

59. Πώς καθορίζονται οι τιμές των προϊόντων σας; Τι περιθώρια υπάρχουν να επιβάλλει ο παραγωγός την τιμή που επιθυμεί;

Το κιλό ανέρχεται στις 1000-1100/κιλό (2,93-3,23 €), χωρίς τους μεσάζοντες.

60. Ποιοι είναι βασικοί παράγοντες που καθορίζουν το κόστος παραγωγής; Τι ποσοστό κέρδους μένει τελικά για τον παραγωγό;

Τα ακριβά ενοίκια. Το γάλα έχει 250 δρχ/κιλό (0,73 €). Από τα 129 μέλη του Συνεταιρισμού, τα 70 νοικιάζουν βοσκοτόπια. Οι υπόλοιποι (59) είναι ιδιοκτήτες.

61. Το κόστος παραγωγής αυξάνεται ή μειώνεται με το πέρασμα των ετών και γιατί;

Οι τιμές των ζωοτροφών μέσα σε μια πενταετία είναι σταθερές.

62. Γνωρίζετε αν υπάρχουν προγράμματα υποστήριξης των νέων αγροτών ή πρόωρης συνταξιοδότησης αγροτών;

Ναι. Πριν 10-15 χρόνια υπήρχε η πρόωρη, σήμερα φθίνει. Οι συντάξεις ανέρχονται στις 50.000 δρχ/μήνα (146,74 €).

66. Είστε ικανοποιημένος από την κοινωνική σας ασφάλιση (ύψος μελλοντικής σύνταξης, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κτλ);

Έχουμε ποσοστό συμμετοχής.

68. Γνωρίζετε τα προγράμματα LEADER και INTEREGG; Γνωρίζετε, επίσης, προγράμματα αγροτικής εκπαίδευσης, κατάρτισης και πληροφόρησης, ή αγροπεριβαλλοντικά;

Ναι, το LEADER μέσω του Συνεταιρισμού. Τα προγράμματα είναι ωφέλιμα. Είμαι ικανοποιημένος.

72. Έχετε επαφές και υποστήριξη από τοπικούς φορείς (δήμους, νομαρχία, περιφέρεια, υπουργείο Αγροτικού) για θέματα που αφορούν την πρωτογενή παραγωγή; Τι προβλήματα έχετε αντιμετωπίσει ή διακρίνει στις διαδικασίες (γραφειοκρατία, καθυστερήσεις, πελατειακές σχέσεις, διαφάνεια, έλλειψη συντονισμού, έλλειψη πληροφόρησης κτλ).

Έχουμε υποστήριξη όταν πιέσουμε.

75. Κρίνετε ότι οι συνεταιρισμοί είναι επωφελείς για την παραγωγή ή όχι και γιατί;

Μόνο 6-7 άτομα στην περιοχή δεν ανήκουν στο Συνεταιρισμό. Η συμμετοχή είναι 50.000 δρχ/έτος (146,74 €). Οι κτηνοτρόφοι βοηθούνται με τις αιτήσεις, δίνει ζωοτροφές επί πιστώσει.

76. Γνωρίζετε τι σημαίνει ερημοποίηση;

Όχι.

78. Ποιες νομίζετε ότι είναι οι αιτίες της ερημοποίησης;

Ανομβρία, διάβρωση. Δε φταίνε οι παραγωγοί.

83. Νομίζετε ότι οι ανθρώπινες δραστηριότητες ευθύνονται για το πρόβλημα και αν ναι με ποιο τρόπο;

Οι γεωτρήσεις που αρδεύουν τα τριφύλλια. Τα πρόβατα δε φταίνε. Δε φυτρώνει πολύ χόρτο. Ο πληθυσμός των προβάτων είναι μεγάλος. Δεν υπάρχουν διέξοδοι στην απασχόληση.

88. Δίνετε σημαντική προτεραιότητα στην περιβαλλοντική προστασία ή όχι και γιατί;

Ο βιολογικός καθαρισμός του Δήμου είναι σημαντικός. Θα έκανα αναβαθμίσεις αν υπήρχε χρηματοδότηση. Παλιά καλλιεργούνταν σιτάρι και καπνός.

94. Αν είστε κτηνοτρόφος, με ποια κριτήρια επιλέγετε τον τόπο βόσκησης; Αλλάζετε τόπους βόσκησης και γιατί; Ποιος είναι ο μέσος χρόνος βόσκησης σε μια τοποθεσία;

Κάνουμε το αμάλαγο. Βελτιώνει τη γονιμότητα. Φράζεται το μισό βοσκοτόπι ανά εξάμηνο.

95. Γνωρίζετε τι είναι η βιολογική γεωργία και τι προοπτικές υπάρχουν;

Όχι.

97. Ενδιαφερθήκατε ποτέ ή ενδιαφέρεστε σήμερα για τη βιολογική γεωργία και γιατί;

Αν υπήρχε ενημέρωση.

Ελεύθερη συζήτηση

Στην περιοχή κυριαρχεί η κτηνοτροφία. Οι αγρότες δεν παίρνουν επιδοτήσεις παρά μόνο από θεομηνίες. Οι καλλιέργειες στοχεύουν σε τοπική κατανάλωση. Πριν 25 χρόνια υπήρχαν 5.500 κεφάλια ενώ σήμερα 15.000. Τότε κυριαρχούσε η γεωργία. Το μεταφορικό μέσο ήταν το ζευγάρι βόδια. Στο διάστημα Απρίλιος-Σεπτέμβριος καλλιεργούνται τριφύλλια. Όταν η ζωοτροφή είναι καλαμπόκι κάνει το γάλα να μη μυρίζει.

Συνέντευξη αρ.4:

Χωριό Σκαλοχώρι

Ερωτώμενοι: 3 συνταξιούχοι κτηνοτρόφοι, 1 οικονομολόγος και 1 εργολάβος.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

1. Ποιο είναι το μέγεθος της καλλιέργειάς σας σε στρέμματα ή το μέγεθος της κτηνοτροφικής σας μονάδας σε αριθμό ζώων;

Είχα περίπου 150 πρόβατα, τώρα έχω τα μισά. Οι υπόλοιποι έχουν περίπου 300. Οι ιδιοκτήτες είναι στην Αθήνα, στο εξωτερικό αλλά και ντόπιοι. Στο 1 στρέμμα τα 600μ είναι ζιζάνια. Το νοίκι ανέρχεται στις 2000/στρέμμα. Στα 7 ζώα αντιστοιχούν 10 στρέμματα. Οι επιδοτήσεις από το 1991 κρατούν σταθερούς τους αριθμούς των ζώων.

7. Ποια είναι η ηλικία σας;

- 68 ετών, γεννημένος το 1934.

8. Πόσα άτομα εργάζονται στην καλλιέργεια της γης ή στην κτηνοτροφική μονάδα; Αναφέρετε αν είναι μέλη της οικογένειάς σας, εργάτες γης ή άλλοι ή συνδυασμός των παραπάνω κατηγοριών.

Η σύζυγος και ένας εποχιακός εργάτης (Αλβανός).

9. Αντιμετωπίζετε οικονομικά προβλήματα ή δυσκολίες και πού τα αποδίδετε;

Ναι. Στο ότι είναι ορεινό μέρος, υπάρχει λιγοστός ωφέλιμος χώρος, στην ανομβρία, στις κλιματικές συνθήκες.

13. Γνωρίζετε αν υπάρχει ανεργία ή υποαπασχόληση στην περιοχή σας και σε ποιους αφορά κυρίως; Πού οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας;

Τις μεγάλες ηλικίες.

17. Πώς κρίνετε την κατάσταση των υποδομών υγείας στην περιοχή;
Υπάρχει ΚΥ στην Καλλονή. Ένας αγροτικός γιατρός στο Σκαλοχώρι. Το ΚΥ είναι εξοπλισμένο αλλά δεν είναι επανδρωμένο με ειδικότητες.
20. Αισθάνεστε γεωγραφικά απομονωμένοι σε σχέση με την ηπειρωτική Ελλάδα ή μη εννοημένοι σε σχέση με την πρωτεύουσα του νησιού;
Είμαστε γεωγραφικά απομονωμένοι με ίσες υποχρεώσεις με την υπόλοιπη Ελλάδα.
22. Υπάρχουν προοπτικές για την παραμονή των νέων στην περιοχή ή όχι και γιατί;
Ελάχιστες.
23. Απασχολούνται οι νέοι άνθρωποι στην πρωτογενή παραγωγή και αν όχι γιατί;
Ελάχιστοι.
25. Υπάρχουν ξένοι μετανάστες στην περιοχή, και αν γνωρίζετε, πόσοι περίπου και ποιας εθνικότητας;
Αλβανοί, περίπου 20 άτομα.
26. Σε ποιους τομείς απασχολούνται οι μετανάστες και τι εργασίες αναλαμβάνουν;
Αγροτικές, κτηνοτροφικές εργασίες, οικοδομές, εποχιακή απασχόληση.
28. Πώς εκτιμάτε ότι θα ήταν η κατάσταση του πρωτογενούς τομέα (τι θα κάνατε εσείς, ποιες θα ήταν οι επιπτώσεις) αν δεν υπήρχαν οι μετανάστες;
Θα λιγόστευαν τα ζώα. Είναι απαραίτητοι.
31. Είστε ευχαριστημένοι από την εργασία που προσφέρουν οι μετανάστες;
Ναι, σε γενικές γραμμές.
32. Τι πιστεύετε ότι πρέπει να γίνει για να αναπτυχθεί περισσότερο η περιοχή;
Ένα εργοστάσιο για επενδύσεις. Μεταποιητικές μονάδες, πιστοποίηση, σταθερή ποιότητα, τυποποίηση προϊόντων, έλεγχος στην παραγωγή, ανόθευτα προϊόντα, ονομασία προέλευσης. Οικολογικά προϊόντα χωρίς λιπάσματα και ραντίσματα.
34. Συμπληρώνετε το εισόδημά σας από άλλη πηγή και αν ναι από ποια; Γιατί προχωρήσατε σε τέτοια ενέργεια;
Σχεδόν όλοι από ελαιώνες.
35. Κρίνετε το εισόδημά σας ικανοποιητικό και αν όχι γιατί;
Όχι.
37. Διαμένουν όλα τα μέλη στην περιοχή και αν όχι πού; Τι δυσκολίες αντιμετωπίζετε λόγω της απόστασης;
Εκτός νησιού.
38. Είχατε ποτέ οικονομικές δυσκολίες στην διάρκεια των οποίων σας έχουν βοηθήσει άλλοι από την περιοχή ή από άλλες περιοχές;
Ο Αγροκτηνοτροφικός Συνεταιρισμός υπάρχει από το 1924-25. Υπάρχει αλληλεγγύη, έντοκος δανεισμός ανάλογος των τραπεζών.
42. Σκεφτήκατε ποτέ ή σκέφτεστε σήμερα να αλλάξετε απασχόληση και αν ναι προς ποια κατεύθυνση;
Υπάρχουν 20χλμ ακτογραμμών, υπάρχουν προοπτικές απασχόλησης με τον τουρισμό. Όμως το οδικό δίκτυο είναι ανεπαρκές.
47. Πώς κρίνετε γενικά την κυβερνητική/Ευρωπαϊκή αγροτική πολιτική;
Προσαρμοζόμαστε στην πολιτική της ΕΕ.
49. Έχετε λάβει στο παρελθόν ή λαμβάνετε σήμερα επιδοτήσεις από εθνικούς ή κοινοτικούς πόρους;
Ναι, πριν καιρό.
50. Οι επιδοτήσεις μειώνονται ή αυξάνονται με το πέρασμα των ετών;
- Την περίοδο 1978-1986 υπήρχε ροή των επιδοτήσεων. Μετά μπήκε η εξισωτική (τα επιλέξιμα). Παίρνουν πίσω τον ΦΠΑ. Πέρσι είχε 7,5 στρ./κεφάλι.
- Σήμερα είναι ικανοποιητικά. Τα 300 κεφάλια όλο το χρόνο για 2 άτομα μαζί με τις επιδοτήσεις προσφέρουν λιγότερο εισόδημα από 1 δημόσιο υπάλληλο.
55. Πώς εκτιμάτε την κατανομή των επιδοτήσεων μεταξύ μικρών και μεγάλων παραγωγών;
Πρέπει να γίνει κατανομή κατά κεφαλήν.

56. Τι θα κάνατε αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις, ποιες νομίζετε ότι θα ήταν οι επιπτώσεις αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις;

Έχουμε απόλυτη εξάρτηση.

60. Ποιοι είναι βασικοί παράγοντες που καθορίζουν το κόστος παραγωγής; Τι ποσοστό κέρδους μένει τελικά για τον παραγωγό;

Υψηλό κόστος μεταφοράς και οι μεσάζοντες.

61. Το κόστος παραγωγής αυξάνεται ή μειώνεται με το πέρασμα των ετών και γιατί;

Αυξάνεται.

62. Γνωρίζετε αν υπάρχουν προγράμματα υποστήριξης των νέων αγροτών ή πρόωρης συνταξιοδότησης αγροτών;

- Ναι. 2-3 άτομα συμμετείχαν. Υπάρχουν εμπόδια. Η πρόωρη συνταξιοδότηση δεν τελεσφόρησε.

- Υπάρχει έλλειψη επιστημόνων (γεωπόνοι, κτηνίατροι). Δε θίγεται στα συλλαλητήρια.

- Υπάρχουν επιδημικές ασθένειες (μελιταίος πυρετός). Οι γεωργοί/κτηνοτρόφοι είναι απροετοίμαστοι.

- Υπάρχουν 16-17.000 αιγοπρόβατα χωρίς κτηνίατρο.

68. Γνωρίζετε τα προγράμματα LEADER και INTEREGG; Γνωρίζετε, επίσης, προγράμματα αγροτικής εκπαίδευσης, κατάρτισης και πληροφόρησης, ή αγροπεριβαλλοντικά;

- Ναι, το LEADER.

- Όχι. Υπάρχει έλλειψη ενημέρωσης. Στα σεμινάρια (ΚΕΚΑΝΑΛ) δεν υπήρξε προσέλευση.

72. Έχετε επαφές και υποστήριξη από τοπικούς φορείς (δήμους, νομαρχία, περιφέρεια, υπουργείο Αιγαίου) για θέματα που αφορούν την πρωτογενή παραγωγή; Τι προβλήματα έχετε αντιμετωπίσει ή διακρίνει στις διαδικασίες (γραφειοκρατία, καθυστερήσεις, πελατειακές σχέσεις, διαφάνεια, έλλειψη συντονισμού, έλλειψη πληροφόρησης κτλ).

Έχουμε περιοδικές επαφές. Υπάρχει ανεπάρκεια και ανοργανωσιά.

74. Συμμετέχετε σε συνεταιρισμούς ή όχι και γιατί;

Όλοι συμμετέχουν.

75. Κρίνετε ότι οι συνεταιρισμοί είναι επωφελείς για την παραγωγή ή όχι και γιατί;

Δίνουν δάνεια και ζωοτροφές επί πιστώσει.

76. Γνωρίζετε τι σημαίνει ερημοποίηση;

- Ναι. Η περιοχή μας είναι χαρακτηρισμένη από το Υπουργείο Γεωργίας ως ορεινή-μη αρδεύσιμη.

- Το 95% είναι ορεινή περιφέρεια, υπάρχει ανομβρία.

77. Ποιες νομίζετε ότι είναι οι αιτίες της ερημοποίησης;

Υπάρχει έλλειψη χώματος, η περιοχή είναι ηφαιστειογενής.

83. Νομίζετε ότι οι ανθρώπινες δραστηριότητες ευθύνονται για το πρόβλημα και αν ναι με ποιο τρόπο;

Δεν ευθύνονται οι άνθρωποι.

85. Πώς κρίνετε την ποιότητα και την ποσότητα των φυσικών πόρων στην περιοχή (νερά, έδαφος κτλ);

- Όχι επαρκή.

- Έχουν λιγοστεύσει τα βαθιά ύδατα. Τα αιγοπρόβατα είναι ελευθέρως βοσκής, έχουν συνηθίσει στις ζωοτροφές.

- Η ξηρασία είναι 15 χρόνια. Αντίθετα, όταν χορταίνουν με χόρτο δεν πηγαίνουν στις ζωοτροφές. Οι Συνεταιρισμοί υπολειπόμενων, κάνουν εμπόριο, δεν έχουν κοινές εκμεταλλεύσεις-καλλιέργειες.

- Υπάρχει υπερβόσκηση. Φταίει το κλίμα. Υπάρχουν 10.000 αιγοπρόβατα πάνω από τις δυνατότητες του χωριού (λόγω των επιδοτήσεων).

94. Αν είστε κτηνοτρόφος, με ποια κριτήρια επιλέγετε τον τόπο βόσκησης; Αλλάζετε τόπους βόσκησης και γιατί; Ποιος είναι ο μέσος χρόνος βόσκησης σε μια τοποθεσία;

Ανάλογα με τις ανάγκες.

95. Γνωρίζετε τι είναι η βιολογική γεωργία και τι προοπτικές υπάρχουν;

Ναι. Είναι δύσκολη στην εφαρμογή και ασύμφορη.
96. Από ποιον έχετε ενημερωθεί για τη βιολογική γεωργία και πότε;
Δεν υπάρχουν ισχυρά κίνητρα.

Ελεύθερη συζήτηση

Οι μαθητές μειώθηκαν από 120 στους 30.

Συνέντευξη αρ.5:

Χωριό Βατούσα
Ερωτώμενοι: 2 συνταξιούχοι κτηνοτρόφοι.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

1. Ποιο είναι το μέγεθος της καλλιέργειάς σας σε στρέμματα ή το μέγεθος της κτηνοτροφικής σας μονάδας σε αριθμό ζώων;

Γύρω στα 3500 πρόβατα (αιγοπρόβατα) στο χωριό.

4. Είστε ο ιδιοκτήτης της γης ή την ενοικιάζετε; Αναφέρατε το διάστημα που την ενοικιάζετε. Αναφέρατε πιθανούς συνδυασμούς.

Κανένας κτηνοτρόφος δεν έχει δικιά του βοσκοτόπια... Σχεδόν είναι όλοι του ενοικίου, διότι οι ιδιοκτήτες της γης, άλλοι βρίσκονται στην Αθήνα, έχει ορισμένα που είναι κοινοτικά...κι άλλοι είναι στη Μυτιλήνη, άλλοι εδώ πέρα, Αθήνα, Αμερική. Δε συμφέρουν πολύ τα βοσκοτόπια εδώ. Μικροί-μεγάλοι είναι περίπου γύρω στους 60...

Κι από αυτούς τους 60, πόσοι έχουν δικιά τους γη;

Σχεδόν κανείς εξ' ολοκλήρου, μονάχα ένας είναι.

5. Πόσα χρόνια συνολικά ασχολείστε με τον πρωτογενή τομέα;

Εγώ, το επάγγελμά μου ήταν... αλλά διατηρούσα όμως και κτηνοτροφία από τα παιδικά μου χρόνια, από τον πατέρα μου και είχαμε λίγα πρόβατα. Μετά, όμως, έκανα εγώ δικιά μου πολλά. Τα οποία τα κατήργησα.

8. Πόσα άτομα εργάζονται στην καλλιέργεια της γης ή στην κτηνοτροφική μονάδα; Αναφέρατε αν είναι μέλη της οικογένειάς σας, εργάτες γης ή άλλοι ή συνδυασμός των παραπάνω κατηγοριών.

Δεν έχουμε κανένα. Μονάχα Αλβανούς. Καμιά δεκαριά. (Δουλεύουν στην κτηνοτροφία, ελιές, οικοδομές (εποχιακά), όπου βρουν.

9. Αντιμετωπίζετε οικονομικά προβλήματα ή δυσκολίες και πού τα αποδίδετε;

Πολλά. Εδώ η περιοχή. Αγοράζει τη βαμβακόπιτα, να πούμε, στις 70 δραχ. Το γάλα εξακολουθεί να βρίσκεται επί σειρά ετών στην ίδια τιμή.

Πού οφείλεται αυτό;

Στο μονοπώλιο. Είναι 3 (έμποροι) αλλά συνεννοούνται.

10. Σε σχέση με το παρελθόν η οικονομική σας κατάσταση βελτιώθηκε ή επιδεινώθηκε και σε τι οφείλεται;

Τα ίδια. Είναι λίγο καλύτερα τώρα.

12. Έχετε αντιμετωπίσει στο παρελθόν ή αντιμετωπίζετε σήμερα πρόβλημα ανεργίας ή υποαπασχόλησης; Πού οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας;

Ανεργία; Μα δεν έχουμε ανθρώπους εδώ πέρα.

17. Πώς κρίνετε την κατάσταση των υποδομών υγείας στην περιοχή;

Έχουμε στην Άντισσα, Κέντρο Υγείας. Έχουμε κι 1 γιατρό εδώ. Τοπικό γιατρό. Και το Κέντρο Υγείας και ο τοπικός γιατρός είναι άπειροι άνθρωποι. Είναι για να μετρούν την πίεση και να γράφουν τα φάρμακα. Τι να τους κάνουμε; Αν κανείς δούνε ότι είναι σοβαρά, (του λένε) φύγε στο νοσοκομείο.

22. Υπάρχουν προοπτικές για την παραμονή των νέων στην περιοχή ή όχι και γιατί;

Όχι. Τι να γίνει; Κτηνοτρόφος; Δε γίνεται.

24. Έχουν φύγει ή φεύγουν άνθρωποι (ειδικότερα νέων ηλικιών) από την περιοχή και για ποιους λόγους;

Πολλοί. Παλιά ο πληθυσμός ήταν περίπου 2500 πριν το '50. Όταν άρχισε...εκτός την Αθήνα βέβαια, έχουμε και την Αυστραλία. Πιο πολλές οικογένειές μας έχουμε στην Αυστραλία παρά εδώ. Έχω 6 φίλους, παντρεύτηκαν, έκαναν παιδιά. Δε γυρίζουν πίσω.

25. Υπάρχουν ξένοι μετανάστες στην περιοχή, και αν γνωρίζετε, πόσοι περίπου και ποιας εθνικότητας;

Μονάχα Αλβανούς έχουμε, διότι δεν έχουμε άλλους να εργαστούν.

27. Πώς κρίνετε τον ρόλο των μεταναστών στην πρωτογενή παραγωγή;

Πολύ δουλειά.

28. Πώς εκτιμάτε ότι θα ήταν η κατάσταση του πρωτογενούς τομέα (τι θα κάνατε εσείς, ποιες θα ήταν οι επιπτώσεις) αν δεν υπήρχαν οι μετανάστες;

Είμαστε ευχαριστημένοι εφόσον δεν υπάρχουν άλλοι. Εγώ έχω ένα γαμπρό. Δεν ξέρω αν προσέξατε τώρα που ερχόσασταν, έχει ένα βενζινάδικο, παρακάτω. Αυτός έχει τα περισσότερα πρόβατα στο χωριό. Περίπου στα 550 αιγοπρόβατα. Έχει 3 Αλβανούς, όλο το χρόνο. Εάν δεν ήταν αυτοί, δεν θα είχε πρόβατα. Ποιος να τα κοιτάξει;

29. Έχετε κοινωνικές σχέσεις με μετανάστες; Θα συνάπτατε συγγενικές σχέσεις με μετανάστες;

Ε, όχι και πολύ. Αυτοί οι άνθρωποι έρχονται εδώ για εργασία. Δε ξοδεύουν λεφτά στα καφενεία.

32. Τι πιστεύετε ότι πρέπει να γίνει για να αναπτυχθεί περισσότερο η περιοχή;

- Ένα εργοστάσιο. Παραγωγική μονάδα.

- Έχει τυροκομείο. Ιδιόκτητο. Του φέρνει γάλα όλο το χωριό. Όχι μονάχα από το χωριό αλλά απ' όλο το νησί. Αν έχετε υπόψη σας από το Πλωμάρι, τη Γέρα.

34. Συμπληρώνετε το εισόδημά σας από άλλη πηγή και αν ναι από ποια; Γιατί προχωρήσατε σε τέτοια ενέργεια;

Πολύ λίγες ελιές. Οι οποίες ούτε μ' αυτές μπορούν να προοδεύσουν. Δεν υπάρχουν χέρια.

41. Υπάρχει γενικά αλληλοβοήθεια και αλληλεγγύη σε περίπτωση οικονομικών δυσκολιών ή άλλων έκτακτων προβλημάτων στην περιοχή;

Μονάχα καταθέσεις στην τράπεζα την Αγροτική.

46. Πώς κρίνετε το μέλλον της περιοχής;

Πιο έρημο από τώρα. Ένας-ένας οι λίγοι κτηνοτρόφοι που υπάρχουν θα γερνούν και θα τα παρατούν.

49. Έχετε λάβει στο παρελθόν ή λαμβάνετε σήμερα επιδοτήσεις από εθνικούς ή κοινοτικούς πόρους;

Παίρνουμε επιδοτήσεις.

50. Οι επιδοτήσεις μειώνονται ή αυξάνονται με το πέρασμα των ετών;

Λιγοστεύουν. Μειώνονται.

51. Είστε ικανοποιημένος από το ύψος των επιδοτήσεων και αν όχι γιατί;

Να σας πω. Ορισμένοι άνθρωποι, όχι όλοι, παράδειγμα τώρα, δε βαριέσαι λέει, τι δώσαμε, τι ζητάμε; Δηλαδή, ανοίγουν το χέρι. Ότι δώσουν. Αυτό γίνεται.

56. Τι θα κάνατε αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις, ποιες νομίζετε ότι θα ήταν οι επιπτώσεις αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις;

Δε θα είχε κτηνοτροφία καθόλου. Θα καταργηθεί η κτηνοτροφία.

Σε σχέση με παλιά ο αριθμός των αιγοπροβάτων έχει αυξηθεί;

Έχει αυξηθεί. Θα σας πω γιατί.

Πήγαμε και στην Ερεσό. Μιλήσαμε με πολύ κόσμο. Μας είπαν το ίδιο. Γιατί;

Καταρχήν, εδώ στο δικό μας το χωριό, καταργήθηκε η γεωργία. Τελείωσε. Δεν υπάρχει τέτοιο πράγμα. Πριν, μέσα στο βοσκότοπο είχε πρόβατα. Είχε βόδια, έβαζε, έσπειρε σιτάρι, φύτευε καπνό, ήταν ο κόσμος γεμάτος.

Η αγροτική γη τι έγινε;

Πρόβατα.

Αηλαδή, άλλαξε χρήση από αγροτική έγινε βοσκοτόπια.

Ναι.

Τα αιγοπρόβατα αυξήθηκαν:

Γύρω στις 3500. Ενώ παλιά ήταν χίλια.

Αυτή η αύξηση οφείλεται στις επιδοτήσεις:

Όχι, οφείλεται στο ότι καταργήθηκε η γεωργία. Τα βοοειδή καταργήθηκαν τελείως. Δεν υπάρχουν.

Εδώ πέρα, τα πρόβατα είναι περισσότερα απ' ό τι σηκώνει η περιοχή:

Βέβαια. Η ενίσχυση των ζωοτροφών τα διατηρεί. Η περιοχή μας δεν είναι για τόσα πρόβατα.

57. Είστε ικανοποιημένος από τις τιμές των προϊόντων σας:

Προ 15 ημερών, πουλούσα το αρνί γάλακτος 2000/κιλό, σήμερα έχει κατέβει κάτω από τις 1500. Οι δε χασάπηδες, έμποροι ας το πούμε, που τα παίρνουν από δω, που αυτοί σχεδόν το μονοπώλησαν, απειλούν ότι θα κατέβουν στις 1000. Αυτοί δικαιολογούν ότι δεν καταναλώνεται το αρνί.

60. Ποιοι είναι βασικοί παράγοντες που καθορίζουν το κόστος παραγωγής; Τι ποσοστό κέρδους μένει τελικά για τον παραγωγό; ο κόστος μεταφοράς παίζει ρόλο:

Θάλασσα. Όταν λένε ότι η βαμβακόπιτα έχει σαν τη ζωοτροφή, 70δρχ/κιλό...στο χωριό που παράγεται θα αλλάξει χέρια.

62. Γνωρίζετε αν υπάρχουν προγράμματα υποστήριξης των νέων αγροτών ή πρόωρης συνταξιοδότησης αγροτών:

Δεν έχουμε κανένα (νέο αγρότη). Γιατί δεν έχει τα προσόντα κανείς. Η πρόωρη συνταξιοδότηση δίνει 50000/μήνα.

67. Έχετε σκεφτεί ποτέ να κάνετε ιδιωτική ασφάλεια ή είστε ήδη ασφαλισμένος σε ιδιωτικό φορέα και γιατί; Ποιο είναι το είδος αυτής ασφάλειας:

Όχι.

68. Γνωρίζετε τα προγράμματα LEADER και INTEREGG; Γνωρίζετε, επίσης, προγράμματα αγροτικής εκπαίδευσης, κατάρτισης και πληροφόρησης, ή αγροπεριβαλλοντικά:

Όχι.

69. Έχετε ποτέ συμμετάσχει και επωφεληθεί από τέτοια προγράμματα, αν ναι πότε, και για πόσο διάστημα:

Εδώ απέναντι ο γαμπρός μου έχει πάρει. Έχει και πινακίδα απέξω.

72. Έχετε επαφές και υποστήριξη από τοπικούς φορείς (δήμους, νομαρχία, περιφέρεια, υπουργείο Αιγαίου) για θέματα που αφορούν την πρωτογενή παραγωγή; Τι προβλήματα έχετε αντιμετωπίσει ή διακρίνει στις διαδικασίες (γραφειοκρατία, καθυστερήσεις, πελατειακές σχέσεις, διαφάνεια, έλλειψη συντονισμού, έλλειψη πληροφόρησης κτλ):

Καμιά.

77. Έχετε ξανακούσει τον όρο ερημοποίηση και από πού:

Όχι. Ερημώνει ο τόπος. (μετά τις εξηγήσεις) Πιο καλά ήταν παλιά. Καλλιεργούνταν η γη. Όλα έγιναν βοσκοτόπια. Άγρια δένδρα και...εν τω μεταξύ αυτά τα άγρια δένδρα που λέμε, έρχεται το Δασαρχείο από πάνω που μας λέει ότι δεν έχουμε δικαίωμα ούτε ένα κλαδί να κόψουμε. Για παράδειγμα, ένας αγρότης έχει ένα κτήμα. Και έχει αυτές τις βαλανιδιές που λέμε. Θέλει να κόψει ένα δένδρο. Να μεταφέρει τα ξύλα, να τα βάλει στη σόμπα του.

85. Πώς κρίνετε την ποιότητα και την ποσότητα των φυσικών πόρων στην περιοχή (νερά, έδαφος κτλ):

Έχει γεωτρήσεις. Εγώ έχω κάνει γεώτρηση πριν από 10 χρόνια. Δεν ήξερε κανένας τι θα πει γεώτρηση. Τώρα έγιναν άλλες 4 εδώ. Έχει νερό. Όχι όμως μεγάλη ποσότητα νερού.

95. Γνωρίζετε τι είναι η βιολογική γεωργία και τι προοπτικές υπάρχουν:

Όχι.

Συνέντευξη αρ.6:

Χωριό Βατούσα

Ερωτώμενος: 1 συνταξιούχος κτηνοτρόφος.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

1. Ποιο είναι το μέγεθος της καλλιέργειάς σας σε στρέμματα ή το μέγεθος της κτηνοτροφικής σας μονάδας σε αριθμό ζώων;

30 πρόβατα, 3 κατσίκια, 1 γαϊδουράκι.

3. Σε ποια περιοχή βρίσκεται η καλλιέργεια ή η κτηνοτροφική μονάδα;

Περίπου 1 χλμ από το χωριό.

4. Είστε ο ιδιοκτήτης της γης ή την ενοικιάζετε; Αναφέρατε το διάστημα που την ενοικιάζετε. Αναφέρατε πιθανούς συνδυασμούς.

Έχω και νοικιασμένα. Δίπλα έχω ιδιόκτητη. Το ενοίκιο που δίνω είναι 400 κιλά γάλα.

7. Ποια είναι η ηλικία σας;

88.

8. Πόσα άτομα εργάζονται στην καλλιέργεια της γης ή στην κτηνοτροφική μονάδα; Αναφέρετε αν είναι μέλη της οικογένειάς σας, εργάτες γης ή άλλοι ή συνδυασμός των παραπάνω κατηγοριών.

Μόνος. Είχα πολλά παλιά και τα έδωσα (100 πρόβατα).

10. Σε σχέση με το παρελθόν η οικονομική σας κατάσταση βελτιώθηκε ή επιδεινώθηκε και σε τι οφείλεται;

Καλά.

12. Έχετε αντιμετωπίσει στο παρελθόν ή αντιμετωπίζετε σήμερα πρόβλημα ανεργίας ή υποαπασχόλησης; Πού οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας;

Δουλειές υπάρχουν. Χέρια δεν υπάρχουν. Αλβανοί ήλθαν και δουλεύουν.

25. Υπάρχουν ξένοι μετανάστες στην περιοχή, και αν γνωρίζετε, πόσοι περίπου και ποιας εθνικότητας;

Αλβανοί. Καμιά δεκαριά.

26. Σε ποιους τομείς απασχολούνται οι μετανάστες και τι εργασίες αναλαμβάνουν;

Χωράφια, ελιές, μεροκάματα. 10000 μεροκάματα. Οι Έλληνες 15-20000.

34. Συμπληρώνετε το εισόδημά σας από άλλη πηγή και αν ναι από ποια; Γιατί προχωρήσατε σε τέτοια ενέργεια;

Λίγες ελιές.

49. Έχετε λάβει στο παρελθόν ή λαμβάνετε σήμερα επιδοτήσεις από εθνικούς ή κοινοτικούς πόρους;

Παίρνω.

57. Είστε ικανοποιημένος από τις τιμές των προϊόντων σας;

210δρχ/κιλό.

77. Έχετε ξανακούσει τον όρο ερημοποίηση και από πού;

Όχι. (μετά τις εξηγήσεις) Αρκετό σήμερα το χόρτο. Τα ζώα σήμερα συντηρούνται από το χόρτο και ζωοτροφές. Παλιά τα ζώα ψοφούσαν μέσα στις παγωνιές. Δεν είχε ο κόσμος να τα ταΐσει.

85. Πώς κρίνετε την ποιότητα και την ποσότητα των φυσικών πόρων στην περιοχή (νερά, έδαφος κτλ);

Λιγοστά. Το καλοκαίρι δεν υπάρχουν νερά. Τα ζώα πίνουν από τα ποτάμια, τα πηγάδια.

92. Ποιες θεωρείτε τις καταλληλότερες πρακτικές για την πρωτογενή παραγωγή και την προστασία του περιβάλλοντος; Εφαρμόσατε στο παρελθόν ή σήμερα κάποια από αυτές;

Όχι.

93. Για ποιους λόγους δεν τις εφαρμόζετε και τι νομίζετε ότι πρέπει να γίνει για να το κάνετε;

Με ποια κριτήρια επιλέγετε τον τόπο βόσκησης; Αλλάζετε τόπους βόσκησης και γιατί; Ποιος είναι ο μέσος χρόνος βόσκησης σε μια τοποθεσία;

(η επιλογή) Εξαρτάται από την περίοδο του έτους. Το αμάλαγο εξαρτάται από το μέρος. Άλλες φορές έχει (χόρτο) κι άλλες όχι.

Συνέντευξη αρ.7:

Χωριό Ρεύμα

Ερωτώμενοι: 5 άτομα συνταξιούχοι κτηνοτρόφοι.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

1. Ποιο είναι το μέγεθος της καλλιέργειάς σας σε στρέμματα ή το μέγεθος της κτηνοτροφικής σας μονάδας σε αριθμό ζώων;

Το χωριό (έχει) γύρω στα 500-600 πρόβατα. Το χωριό είχε πολλά άτομα (κτηνοτρόφους). Φύγανε τώρα. Θα' μαστε τώρα 4-5 άτομα. Το χωριό έχει καμιά εκατοστή άτομα 80-100 (κατοίκους), αλλά το χειμώνα μένουν 15-20 άτομα (συμφωνούν όλοι).

3. Σε ποια περιοχή βρίσκεται η καλλιέργεια ή η κτηνοτροφική μονάδα;

Κοντά στο χωριό. Γύρω-γύρω.

4. Είστε ο ιδιοκτήτης της γης ή την ενοικιάζετε; Αναφέρατε το διάστημα που την ενοικιάζετε. Αναφέρατε πιθανούς συνδυασμούς.

- Ιδιόκτητη, νοικιασμένη (πλειοψηφία). Δεν υπάρχουν κοινοτικά.
- Έχουμε και δικά μας αλλά τα νοίκια είναι περισσότερα.
- Σχεδόν μισά-μισά.

8. Πόσα άτομα εργάζονται στην καλλιέργεια της γης ή στην κτηνοτροφική μονάδα; Αναφέρατε αν είναι μέλη της οικογένειάς σας, εργάτες γης ή άλλοι ή συνδυασμός των παραπάνω κατηγοριών.

Όποιος δεν μπορεί και είναι σαν εμένα γέρος, κι υπάρχει κανένας Αλβανός, τον παίρνει για καμιά 2 μέρες και αρμέγει τα πρόβατα.

9. Αντιμετωπίζετε οικονομικά προβλήματα ή δυσκολίες και πού τα αποδίδετε;

Δηλαδή τι οικονομικά; Να το καταλάβουμε αυτό το πράγμα.

Οικονομικές δυσκολίες.

Δύσκολα (τα πράγματα).

10. Σε σχέση με το παρελθόν η οικονομική σας κατάσταση βελτιώθηκε ή επιδεινώθηκε και σε τι οφείλεται;

Ε, δεν μπορούμε να πούμε. (Όλοι) Σχεδόν και πιο καλύτερα από παλιά.

13. Γνωρίζετε αν υπάρχει ανεργία ή υποαπασχόληση στην περιοχή σας και σε ποιους αφορά κυρίως; Πού οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας;

Ανεργία δεν υπάρχει. Στις ελιές άμα ραβδίζουν, θα πάρει κανέναν άμα δε μπορεί μόνος του, κανένα Αλβανό.

Εδώ υπάρχει κτηνοτροφία και ελιές.

Παλιά το χωριό πόσα άτομα είχε;

Παλιά πηγαίνανε σε μένα 36 παιδιά. (Άλλος 65 παιδιά).

Πότε, για ποια χρονολογία λέτε;

Πριν, το '40.

Αν θυμάστε, τη δεκαετία του '80, πώς ήταν τα πράγματα εδώ;

- Ε, το '80 είχε 80+ άτομα.
- Καμιά εκατοστή άτομα είχε τότε. Όλα τα σπίτια ήταν γεμάτα τότε.
- Εκεί, όπως πας στην Πτερούντα, είχε πολλά σπίτια. Ο δρόμος είναι κοινοτικός.

- Μετά το '50 φύγανε όλοι.

17. Πώς κρίνετε την κατάσταση των υποδομών υγείας στην περιοχή;

Έχουμε κι αγροτικό γιατρό. Έρχεται μια φορά την εβδομάδα.

19. Πώς κρίνετε το επίπεδο κοινωνικής πολιτικής ή πρόνοιας γενικά στην περιοχή;

Έχουμε Κέντρο Υγείας κοντά. Καλά είναι.

24. Έχουν φύγει ή φεύγουν άνθρωποι (ειδικότερα νέων ηλικιών) από την περιοχή και για ποιους λόγους;

Έχουν φύγει (νέοι).

Πόσοι ήταν παλιά;

- Είχε αρκετούς νέους.

- Πώς δεν είχε; Όλος ο κόσμος εδώ ήταν. Αλλά αυτό που σου λέω είναι το κυριότερο. Δε μπορούμε να βάλουμε ούτε μια πέτρα, ένα κεραμίδι να γυρίσουμε.

- Ακόμα και στο κτήμα να θες να πας να χτίσεις...

- Ένα μαντρί για τα πρόβατα, φοβάσαι.

- Άδεια θέλει.

- Το πιο κυριότερο πράγμα είναι αυτό.

25. Υπάρχουν ξένοι μετανάστες στην περιοχή, και αν γνωρίζετε, πόσοι περίπου και ποιας εθνικότητας; Απ' ότι μας είπαν και άλλοι, απασχολούν ξένους εδώ, μετανάστες.

Δεν έχει άλλους. Δεν υπάρχει κανένας. Κανένας Αλβανός είναι.

Πόσοι είναι περίπου;

Εδώ δεν είναι πολλοί. Στη Βατούσα, στα άλλα χωριά είναι πολλοί. Αλλού 5, αλλού 10, αλλού 20.

28. Πώς εκτιμάτε ότι θα ήταν η κατάσταση του πρωτογενούς τομέα (τι θα κάνατε εσείς, ποιες θα ήταν οι επιπτώσεις) αν δεν υπήρχαν οι μετανάστες;

Άμα δεν ήταν οι Αλβανοί, χειρότερα. Ακόμα κι η πεθερά θα 'πρεπε να δουλέψει.

31. Είστε ευχαριστημένοι από την εργασία που προσφέρουν οι μετανάστες;

- (Από κοινού). Δουλεύουν. Δουλεύουν. Παντού.

- Εγώ έχω πέντε πρόβατα. Άμα δεν πάρω ξένο να τα αρμέξω, δε μπορώ.

32. Τι πιστεύετε ότι πρέπει να γίνει για να αναπτυχθεί περισσότερο η περιοχή;

- Θέλουμε ένα δρόμο.

- Αλλά εδώ μας γκρεμίζουν τα έτοιμα. Δε μπορεί να χτίσει κανένας. Ένας που πάει να χτίσει ένα... αποχωρητήριο -να το πω χωριανά- δεν αφήνουν να το χτίσει. Δε μπορεί να πλυθεί, πού μπορεί να κάνει μπάνιο; Ένα κεραμίδι θέλουμε να βάλουμε στα σπίτια, δε μπορούμε να το βάλουμε.

- Αυτά είναι τα κυριότερα.

- Θέλει ένας να 'ρθει απ' την Αθήνα, να χτίσει ένα σπίτι και φοβάται. Πού να το χτίσω;

Και θέλετε και δρόμους έτσι;

- Πώς δε θέλουμε;

- Δεν έχουμε πουθενά; Με τα γαϊδούρια πηγαίνουμε.

34. Συμπληρώνετε το εισόδημά σας από άλλη πηγή και αν ναι από ποια; Γιατί προχωρήσατε σε τέτοια ενέργεια;

Ελιές, κτηνοτροφία, αλιεία.

35. Κρίνετε το εισόδημά σας ικανοποιητικό και αν όχι γιατί;

- Ελάχιστο.

- Είναι τα νοίκια. Είναι τα γέμια. Πολλά πράγματα.

39. Εσείς έχετε βοηθήσει οικονομικά ή με άλλο τρόπο συντοπίτες σας ή σε άλλες περιοχές;

- Ποιος να βοηθήσει τον άλλο;

- Δεν έγινε κανένα τέτοιο πράγμα για να ξέρουμε.

49. Έχετε λάβει στο παρελθόν ή λαμβάνετε σήμερα επιδοτήσεις από εθνικούς ή κοινοτικούς πόρους;

Παίρνει ο κόσμος επιδοτήσεις.

50. Οι επιδοτήσεις μειώνονται ή αυξάνονται με το πέρασμα των ετών;

Καλύτερα. Γιατί, σε διευκολύνει. Παίρνεις ένα μάστορα να ραβδίσει τις ελιές, λες, άντε θα πάρω και γω το πριμ κάτι θα μου μείνει και μένα.

Οι επιδοτήσεις είναι κατά κεφαλήν;

Ναι, κατά κεφαλήν.

52. Πιστεύετε ότι το ύψος των επιδοτήσεων θα αυξηθεί στο μέλλον ή θα μειωθεί και γιατί;

Το μέλλον, είπαν θα διαρκέσουν ακόμα 6 χρόνια. Άκουσα τον πρωθυπουργό να λέει αυτό το πράγμα.

56. Τι θα κάνατε αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις, ποιες νομίζετε ότι θα ήταν οι επιπτώσεις αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις;

(Από κοινού). Χειρότερα. Δε θα μπορούσαμε να τα φέρουμε κοντά-κοντά. Θα πήγαινε τσίμα-τσίμα.

57. Είστε ικανοποιημένος από τις τιμές των προϊόντων σας;

Το γάλα; (Πολλοί) Τσάμπα. Φθηνά είναι αυτά τα πράγματα.

58. Ποια είναι η διαχρονική πορεία των τιμών, αυξάνονται ή μειώνονται με το πέρασμα των ετών και γιατί;

- Παλιά όσο είχε το κρέας είχε και το λάδι. Τώρα το παίρνει ένα πεντακοσάρι το λάδι.

- Σε σχέση με άλλα μέρη το γάλα είναι ακριβότερο. Ενώ εμάς 200, 220, 250.

Γιατί συμβαίνει αυτό το πράγμα;

- Γιατί είναι περισσότερα τα γάλατα και δεν έχει ανταγωνισμό. Όπως φαίνεται αυτό το πράγμα...

- Και το κρέας είναι το ίδιο.

Από την άλλη μεριά αυξάνονται οι ζωοτροφές.

Βέβαια. Όλοι το παίρνουν. Αναγκάστηκαν να το πάρουν. Το καλαμπόκι 70 πάει.

62. Γνωρίζετε αν υπάρχουν προγράμματα υποστήριξης των νέων αγροτών ή πρόωρης συνταξιοδότησης αγροτών;

- ... να ο γιος του είναι.

- Ακόμα, είναι γραμμένος από πόσους μήνες. Εγκρίθηκε. Ακόμα τίποτα. Περιμένουμε. Αίτηση έκανε. Όλα τα έκανε. Τώρα περιμένει.

- Δεν έχουν εγκριθεί φαίνεται ακόμα.

68. Γνωρίζετε τα προγράμματα LEADER και INTEREGG; Γνωρίζετε, επίσης, προγράμματα αγροτικής εκπαίδευσης, κατάρτισης και πληροφόρησης, ή αγροπεριβαλλοντικά;

Όχι.

72. Έχετε επαφές και υποστήριξη από τοπικούς φορείς (δήμους, νομαρχία, περιφέρεια, υπουργείο Αιγαίου) για θέματα που αφορούν την πρωτογενή παραγωγή; Τι προβλήματα έχετε αντιμετωπίσει ή διακρίνει στις διαδικασίες (γραφειοκρατία, καθυστερήσεις, πελατειακές σχέσεις, διαφάνεια, έλλειψη συντονισμού, έλλειψη πληροφόρησης κτλ).

- Πώς δεν έχει (καθυστέρηση); Πήγε στη Μυτιλήνη. Πήγε σε συμβολαιογραφεία. Όχι πως δεν πήγε. Παντού πήγε.

- Έχουμε ανταποκριτή στη Βατούσα, ο οποίος άμα του πει ο δήμος κάτω παίρνει τηλέφωνο εδώ πέρα. Δεν έχουμε παράπονο.

74. Συμμετέχετε σε συνεταιρισμούς ή όχι και γιατί;

(Από κοινού) Ναι.

75. Κρίνετε ότι οι συνεταιρισμοί είναι επωφελείς για την παραγωγή ή όχι και γιατί;

Ο Συνεταιρισμός παίρνει τα γάλατα, φέρνει τα καλαμπόκια, τις ζωοτροφές.

Και σας βοηθάει και στις επιδοτήσεις;

- Ε, τι; Ποιος θα τα κάνει;

- Έχουμε κάνει ένα βιβλιάριο και πάμε στην τράπεζα και τις παίρνουμε.

76. Γνωρίζετε τι σημαίνει ερμημοποίηση;

- Α, δε ξέρουμε τι είναι. Όχι.

- Ερμημος; Που ερμημώνουν τα πάντα; Αυτό είναι;

81. Πότε παρατηρήσατε για πρώτη φορά το πρόβλημα στην περιοχή σας;

Όταν γύρισα απέξω ήταν όλα σπαρμένα. Τώρα έχουν γίνει όλα βοσκοτόπια. Δεν υπάρχει πια μέρος πουθενά. Και να το σπείρεις δε γίνεται τίποτα. Δεν έχει κανένα να σπείρει. Το χωριό τώρα δεν έχει ούτε ένα τέτοιο.

85. Πώς κρίνετε την ποιότητα και την ποσότητα των φυσικών πόρων στην περιοχή (νερά, έδαφος κτλ):

- Το έδαφος είναι τώρα πιο θρεμμένο, πιο καλό.
- Ξεκουράστηκε τόσα χρόνια.
- Μπορεί επειδή υπάρχουν τρακτέρια, είναι κάμποι σπέρνουν τριφύλλια. Αλλά εδώ εμάς δεν είναι. Είναι βουνά εδώ πέρα.

Εδώ η περιοχή σηκώνει τόσα πρόβατα:

Αυτά που έχουμε τα σηκώνει και τα διατηρούμε. Άλλος τα έχει μέσα στο μαντρί.

Τα δίνετε και ζωοτροφές, έτσι:

Βέβαια. Χωρίς να φάνε ζωοτροφές, ούτε γάλα βγάζουν ούτε αρνιά έχουν.

Ξέρετε γιατί σας ρωτάω; Γιατί μόνο με το χόρτο έζω...

- Όχι.
- Παλιά ήταν. Παλιά ήταν μόνο με σκέτο χόρτο. Τώρα τα διατηρούμε με καρπούς και συντηρούνται καλά.

Μήπως παλιά είχε περισσότερο χόρτο:

Δεν έφτανε.

86. Η ποιότητα των πόρων βελτιώνεται ή επιδεινώνεται με το πέρασμα των ετών και ποιος νομίζετε ότι ευθύνεται για αυτό:

- Άμα βρέχει κι είναι η χρονιά. Έχουμε και λίμνες ανοιχτές που λέμε εμείς και κρατάνε όλο το καλοκαίρι. Άμα δε βρέξει κι είναι η χρονιά στεγνή, είναι λίγα τα νερά.
- Έχουμε έλλειμμα.
- Δεν ανοίγουν οι φλέβες.
- Μονάχα η κοινότητα κάνει γεωτρήσεις. Ιδιώτης δεν έχει κάνει κανείς εδώ.
- Ιδιώτης όχι.

87. Έχετε λάβει στο παρελθόν ή λαμβάνετε σήμερα κάποια μέτρα για την προστασία των πόρων και του περιβάλλοντος γενικά; Αν ναι ποια ακριβώς; Αν όχι γιατί:

- Άμα έχει ορισμένα κτήματα, κι είναι τα πρόβατα λίγα γίνεται το αμάλαγο. Τα εμποδίζει και πάνε στο ένα μέρος και μετά πάνε στο άλλο.
- Τα μετακινεί.
- Τα μετακινεί. Αφήνει σηκώνεται το χόρτο και μετά τα πάει πάλι μέσα.

Υπάρχει πιθανότητα από τα πολλά τα πρόβατα να μην έχει πολύ χόρτο:

- Όχι. Άμα η χρονιά δεν είναι καλή δεν έχει πουθενά. Η χρονιά φέτος, εμείς που είμαστε 70 και 80 χρόνων, δεν έχουμε φτάσει τέτοια χρονιά. Λόγω καιρού. Και φυτοκάλυψη μεγάλη. Το χόρτο δεν έχει σταματήσει μέχρι σήμερα από τη μέρα που έβρεξε.
- Γιατί έβρεξε πολύ νωρίς φέτος και είναι και ο καιρός ζεστός, καλός.

94. Γνωρίζετε τι είναι η βιολογική γεωργία και τι προοπτικές υπάρχουν:

- Άλλος λέει να κάνει τις ελιές βιολογικές, χωρίς λιπάσματα και χωρίς τίποτα.
- Εμείς δε βάζουμε.
- Εμείς δε τα βάζουμε. Έρχεται μονάχα ένα συνεργείο και ραντίζει για το δάκο.
- Αυτό μονάχα. Εμείς λιπάσματα δε βάζουμε.
- Άμα βάλουμε τίποτα είναι από κοπριές...
- Όλα γίνονται βιολογικά.

Συνέντευξη αρ.8:

Χωριό Χίδηρα

Ερωτούνται: 4 κτηνοτρόφοι και ο Αντιπρόεδρος του Συνεταιρισμού.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

1. Ποιο είναι το μέγεθος της καλλιέργειάς σας σε στρέμματα ή το μέγεθος της κτηνοτροφικής σας μονάδας σε αριθμό ζώων; Πόσα πρόβατα έχει το χωριό περίπου;

Κάπου 9.000. (βλ. Ερώτηση 80).

4. Είστε ο ιδιοκτήτης της γης ή την ενοικιάζετε; Αναφέρατε το διάστημα που την ενοικιάζετε. Αναφέρατε πιθανούς συνδυασμούς.

Οι πιο πολλοί είναι δικά τους. Δεν έχουμε κοινοτικά εμείς. Λίγα πράγματα. Πάνε στην Ερεσό.

Μας είπαν άλλοι κτηνοτρόφοι από άλλα χωριά που είχαμε πάει: Ερεσό, Άντισσα, κτλ. Σκαλοχώρι είχαμε πάει την προηγούμενη φορά, ότι νοικιάζουν.

Κι εδώ νοικιάζουν. Βεβαίως. Κοινοτικά νοικιάζουν. Αλλά δεν έχουμε εδώ εμείς κοινοτικά. Αλλά είναι από ιδιώτες.

Αυτοί που νοικιάζουν τη γη μ' αυτούς που είναι δικά τους, πόσοι είναι περίπου; Η αναλογία; Δηλαδή, πόσους κτηνοτρόφους έχει το χωριό περίπου;

Όλοι κτηνοτρόφοι είμαστε. 110 άτομα.

Απ' αυτούς πόσοι είναι δικά τους τα κτήματα;

Και δικά τους να είναι μερικοί είναι λίγος χώρος ο δικός τους και παίρνουν κι άλλα για να έχουν περισσότερα πρόβατα.

Τα ενοίκια είναι ακριβά ή φθηνά;

- Ακριβά.

- Είναι ακριβά.

Πώς βγαίνουν τα ενοίκια;

Δηλαδή, άμα έχει 50 πρόβατα ένας βοσκότοπος πάει μέχρι 2,5 τόνους γάλα. Δηλαδή, 650.000/χρόνο. Για 50 πρόβατα.

8. Πόσα άτομα εργάζονται στην καλλιέργεια της γης ή στην κτηνοτροφική μονάδα; Αναφέρατε αν είναι μέλη της οικογένειάς σας, εργάτες γης ή άλλοι ή συνδυασμός των παραπάνω κατηγοριών.

Πολλοί λίγοι. 2-3 άτομα είναι που απασχολούν εργάτες.

2-3 άτομα. Μάλλον, θα είναι και οι μεγάλοι αυτοί.

Ε, ναι. 300-250 πρόβατα.

Ο μέσος όρος των προβάτων που έχει κάθε άτομο εδώ περίπου;

- Γύρω στα 100.

- 150-130. Τόσα περίπου

9. Αντιμετωπίζετε οικονομικά προβλήματα ή δυσκολίες και πού τα αποδίδετε;

- Δυσκολίες πολλές.

- Πολλές δυσκολίες. Με τα πρόβατα εδώ έχουμε πολλά προβλήματα. Δεν έχουμε αγροτικούς δρόμους. Οι περισσότεροι πηγαίνουν με τα ζώα.

10. Σε σχέση με το παρελθόν η οικονομική σας κατάσταση βελτιώθηκε ή επιδεινώθηκε και σε τι οφείλεται;

- Κάπως καλύτερη είναι τώρα.

- Πριν 10 χρόνια το ίδιο είναι. Από 10 χρόνια άμα βάλεις είναι το ίδιο.

13. Γνωρίζετε αν υπάρχει ανεργία ή υποαπασχόληση στην περιοχή σας και σε ποιους αφορά κυρίως; Πού οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας;

- Πώς δεν υπάρχει. Υπάρχει.

- Πώς δεν υπάρχει;

- Πολλοί κάθονται. Τι να κάνουν; Πάνε στον μπαμπά τους. Έχουν 100-150 πρόβατα.

17. Πώς κρίνετε την κατάσταση των υποδομών υγείας στην περιοχή;

Κέντρο Υγείας έχει στην Άντισσα. Ο αγροτικός γιατρός έρχεται μια φορά την εβδομάδα.

Είστε ευχαριστημένοι από την κατάσταση της υγείας εδώ;

Όχι, δεν είμαστε. Εδώ έπρεπε να έχει τουλάχιστον κάθε μέρα γιατρό.

24. Έχουν φύγει ή φεύγουν άνθρωποι (ειδικότερα νέων ηλικιών) από την περιοχή και για ποιους λόγους;

Οι περισσότεροι μένουν.

Και με τι ασχολούνται;

Πάλι με την κτηνοτροφία.

25. Υπάρχουν ξένοι μετανάστες στην περιοχή, και αν γνωρίζετε, πόσοι περίπου και ποιας εθνικότητας;

- Αλλοδαποί; Υπάρχουν. Αλβανοί. Καμιά δεκαριά άτομα.

- Αλβανοί.

- Τα μεροκάματα πάνε 10-15€.

Δεν έχει εργατικά χέρια εδώ;

Ε, ξέρεis οι ντόπιοι ζητάνε περισσότερα.

Αυτοί είναι μόνιμοι εδώ; Οι Αλβανοί;

- Ναι, μόνιμοι. Νοικιάζουν σπίτια.

- Τρία άτομα είναι με τις οικογένειές τους.

26. Σε ποιους τομείς απασχολούνται οι μετανάστες και τι εργασίες αναλαμβάνουν;

Οι περισσότεροι στα τυροκομεία. Έχει ένα εδώ, κι ένα στη Βατούσα.

Στην κτηνοτροφία απασχολούνται;

Εποχιακά, ναι.

28. Πώς εκτιμάτε ότι θα ήταν η κατάσταση του πρωτογενούς τομέα (τι θα κάνατε εσείς, ποιος θα ήταν οι επιπτώσεις) αν δεν υπήρχαν οι μετανάστες;

- Τα ίδια θα ήταν.

- Για την κτηνοτροφία δε θα άλλαζε τίποτα.

Γιατί απασχολούνται λίγοι, ε;

Λίγοι απασχολούνται. Οι μόνοι που ωφελούνται απ' αυτούς είναι αυτοί που έχουν τυροκομεία, ελιές αυτοί που έχουν γιατί τους παίρνουν και ραβδίζουν.

29. Έχετε κοινωνικές σχέσεις με μετανάστες; Θα συνάπτατε συγγενικές σχέσεις με μετανάστες;

Όχι.

Κάθονται μαζί σας στα καφενεία.

- Ναι.

- Κάθονται.

Άρα τα πάτε καλά;

- Ναι. Καλά τα πάμε.

- Όσους έχουμε εδώ πέρα αυτή τη στιγμή, τα πάμε καλά.

32. Τι πιστεύετε ότι πρέπει να γίνει για να αναπτυχθεί περισσότερο η περιοχή;

- Τι να γίνει; Ένα εργοστάσιο.

- Αγροτικοί δρόμοι.

- Οι αγροτικοί δρόμοι τι; Άντε έγινε ο αγροτικός δρόμος... Να γίνει ένα εργοστάσιο εδώ πουθενά να μπορεί να απασχολεί... Ο αγροτικός δρόμος άντε έγινε, τι να τους κάνεις;

Άμα ερχόταν ένας από τη Δημαρχία ή από την Κυβέρνηση και σας έλεγε «Πείτε μου πέντε πράγματα να τα κάνουμε αύριο»; Εδώ για να φτιάξουν πιο καλά τα πράγματα. Τι θα του λέγατε;

- Θα του λέγαμε τις ζωοτροφές να πρωμοδοτήσει, τα κρέατά μας...

- Αγροτικοί δρόμοι.

Δε μπορούν να γίνουν εδώ πέρα μονάδες που λέτε, σε σχέση με την κτηνοτροφία;

- Έχει τυροκομεία.

- Γαλακτοκομεία.

- Σφαγεία έχει στην Ερεσό και στο Σκαλοχώρι. Το πιο κοντινό είναι στο Σκαλοχώρι.

Εδώ, εκτός από την κτηνοτροφία υπάρχει καμιά προοπτική να αναπτυχθεί κάποιος άλλος τομέας να ασχολείται ο κόσμος;

- Στο μέλλον μπορεί. Να κάνουμε τα θερμοκήπια.

- Δε μπορείς να κάνεις τίποτα εδώ.

- Ή κανένα εργοστάσιο να γίνει. Να απορροφήσει.

- Έχει κάτω εδώ πέρα ένας ένα οινοποιείο. Δε ξέρω αν το είδατε. Ο Μ. Αλλά δεν απασχολεί. Απασχολεί εποχιακά. 1 άτομο απασχολεί συνέχεια.

34. Συμπληρώνετε το εισόδημά σας από άλλη πηγή και αν ναι από ποια; Γιατί προχωρήσατε σε τέτοια ενέργεια; Εκτός από την κτηνοτροφία έχει εισοδήματα εδώ η περιοχή;

Ελιές, λίγες.

Άρα είναι καθαρά κτηνοτροφική;

- Καθαρά κτηνοτροφική.

- Έχει κάτι θερμοκήπια...

35. Κρίνετε το εισόδημά σας ικανοποιητικό και αν όχι γιατί;

- Το γάλα 10 χρόνια τώρα έχει ίδια τιμή.

- Το αρνί το ίδιο.

- 20 χρόνια έχει την ίδια τιμή.

Για ποιο λόγο δεν αλλάζουν οι τιμές;

- Από εδώ τα παίρνουν φθηνά και στην Αθήνα τα τρώει ο κόσμος ακριβά.

Γιατί γίνεται αυτό; Ποιοι κερδίζουν;

Οι έμποροι.

Από την άλλη μεριά, το κόστος παραγωγής πώς το βλέπετε; Μειώνεται-αυξάνεται; Οι ζωοτροφές, όλα αυτά;

- Οι ζωοτροφές πάνε πάνω τώρα.

- Φέτος είναι πιο ακριβά τα καλαμπόκια.

- Οι ζωοτροφές φέτος, ναι, είναι λίγο αυξημένες.

- Οι μπαμπακόπιτες, όλα αυξήθηκαν. Ναι, είναι τώρα πάνω πάλι.

Αυτά είναι φέτος αυξημένα.

- Τα γιέμια είναι ακριβά πολύ. Οι ζωοτροφές. Πολύ ακριβές. Το τριφύλλι πέντε φράγκα το παίρνουμε. Εμείς όταν παίρνουμε το καλαμπόκι, το ωφελείται ο έμπορος, το ωφελείται ο συνεταιρισμός, το ωφελείται η ένωση. Κάνει παζάρια η ένωση μαζί με τους εμπόρους και μας δίνουν το πριμ.

Και πώς απορροφούνται τα προϊόντα;

Εδώ, τοπικά.

Σε πόσους εμπόρους;

Τρεις έμποροι είναι που παίρνουν το... τα τυροκομεία. Δεν έχουμε επιλογές πολλές.

Υπάρχει ανταγωνισμός μεταξύ τους;

Α, όχι. Τα βρίσκουν. Τρία άτομα είναι. Συνεννοούνται.

Ο συνεταιρισμός δεν έχει δύναμη να πιέσει;

- Όχι.

- Το καλαμπόκι πάει 63 δρχ. Η ζαχαρόπιτα και η μπαμπακόπιτα... αυτά είναι με το κιλό.

Παίζει ρόλο που είναι νησί και έχει αυξημένα μεταφορικά;

Ναι. Είναι αυξημένα μεταφορικά.

Δηλαδή, αυτό είναι διπλό το κόστος. Μια είναι αυξημένα τα μεταφορικά που έρχονται οι ζωοτροφές, και μια είναι τα δικά σας προϊόντα...

Να πάνε στην Αθήνα. Πάλι αυξημένα.

Οπότε χάνετε από δύο πλευρές.

Ναι, ναι.

Έχετε εσείς κάποια λύση να προτείνετε γι' αυτό το θέμα;

- Τι μπορεί να γίνει;

- Το κράτος πρέπει να δώσει καμιά επιδότηση σ' αυτά τα μεταφορικά.

Έχει τέτοιες επιδοτήσεις; Δεν υπάρχουν.

- Πρέπει να έχει. Αλλά, οι έμποροι τα παίρνουν.
- Οι εμπόροι τα παίρνουν.
- Εμείς δεν παίρνουμε τίποτα απ' αυτά.
- Εμείς δεν παίρνουμε τίποτα.

Από τον ΦΠΑ που είναι κατά 5% μειωμένος; Κερδίζετε τίποτα;

- Όχι στα καλαμπόκια, στις ζωοτροφές. ΦΠΑ παίρνουμε από τα γάλατα...
- Το κρέας...αυτά που πουλάμε.

Πόσο είναι το ποσοστό;

- 5%.
- Το γάλα μας είναι το πιο φθηνό. 50 φράγκα από τα άλλα μέρη.

Για ποιο λόγο;

Συνεννοούνται.

41. Υπάρχει γενικά αλληλοβοήθεια και αλληλεγγύη σε περίπτωση οικονομικών δυσκολιών ή άλλων έκτακτων προβλημάτων στην περιοχή;

Ε, βέβαια. Άμα χρειαστεί κάποιος, βοηθάει ο ένας τον άλλον.

Ο συνεταιρισμός βοηθάει;

- Ο συνεταιρισμός είναι εμάς φτωχός. Δε μπορεί να βοηθήσει.
- Ναι, δεν έχει εισοδήματα. Παίρνουν τα καλαμπόκια. Ένα φράγκο κρατούν, δύο.

46. Πώς κρίνετε το μέλλον της περιοχής; Σε σχέση με την κτηνοτροφία;

- Τα ζώα είναι μονάχα. Ελιές δεν έχουμε...άλλο τίποτα. Κτηνοτροφικό μέρος είναι.
- Κοίταξε να δεις. Έχει νέα παιδιά που μένουν εδώ πέρα. Και γίνονται νέοι αγρότες. Θέλει να μείνει δηλαδή ο κόσμος. Άμα υπάρχουν οι προοπτικές. Άμα βοηθάει και το κράτος λίγο... Οι επιδοτήσεις, αυτά που δίνει...

51. Είστε ικανοποιημένοι από το ύψος των επιδοτήσεων και αν όχι γιατί;

Φέτος είναι οι επιδοτήσεις... η φετινή χρονιά είναι πεσμένες. Άλλες φορές παίρναμε επιλέξιμα 7.000, φέτος πήραμε μόνο 15€.

Γιατί τις έκοψαν;

Δε ξέρω.

52. Πιστεύετε ότι το ύψος των επιδοτήσεων θα αυξηθεί στο μέλλον ή θα μειωθεί και γιατί;

- Λένε ότι... από λόγια ξέρω ότι σιγά-σιγά θα μειώνονται. Και το 2006 μπορεί να τελειώσουν και τελείως.
- Τα πρίμια; Κάποτε θα τελειώσουν.

56. Τι θα κάνατε αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις, ποιες νομίζετε ότι θα ήταν οι επιπτώσεις αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις;

- Δε θα έμενε κανένας εδώ πέρα.
- Κάποτε φύγανε ο κόσμος από εδώ πέρα. Και στην Αυστραλία Έλληνες και στη Γερμανία Έλληνες. Τώρα γυρίζανε.

Ο πληθυσμός του χωριού πόσος είναι;

- 544
- 550

Θυμάστε παλιά πόσοι ήτανε; 20 χρόνια περίπου πριν;

- Ε, βέβαια. 700-800.
- Τα σπίτια είναι κλειστά. Αλλά δεν έχουν φύγει όπως σε άλλα χωριά.
- Τώρα, τα τελευταία χρόνια δε φεύγει.

Ο αριθμός των ζώων είπατε είναι;

(7-9.000)

Σε σχέση με παλιά αυξήθηκε ή μειώθηκε;

Τώρα με τις επιδοτήσεις αυξήθηκε.

62. Γνωρίζετε αν υπάρχουν προγράμματα υποστήριξης των νέων αγροτών ή πρόωρης συνταξιοδότησης αγροτών;

- Ναι. Εδώ πέρα είναι καμιά 15αριά και παραπάνω.

- Έγιναν πολλοί.

Αυτά τα προγράμματα βοηθάνε τον κόσμο να μείνει εδώ πέρα;

E, βοηθάνε.

Το πρόγραμμα συνταξιοδότησης, το γνωρίζετε;

Το γνωρίζουμε. Αλλά εδώ πέρα δεν έχει κανένα. Δεν έγινε καμιά διαδικασία. Δεν πήρε κανέναν. Ας' τα παλιά που πήραν μερικοί.

66. Είστε ικανοποιημένος από την κοινωνική σας ασφάλιση (ύψος μελλοντικής σύνταξης, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κτλ);

Όσοι πληρώσαν, παίρνουν.

Το ύψος των συντάξεων πώς το κρίνετε; Υψηλό-χαμηλό;

- E, 50.000 παίρνουν.

- 50.000/μήνα. 52.000 παίρνουν αυτοί που δε δώσαν.

Ο ασφαλισμένος στον ΟΓΑ, πόση είναι η συμμετοχή του στα φάρμακα;

25%.

68. Έχετε σκεφτεί ποτέ να κάνετε ιδιωτική ασφάλεια ή είστε ήδη ασφαλισμένος σε ιδιωτικό φορέα και γιατί; Ποιο είναι το είδος αυτής ασφάλειας;

Έχει πολύ κόσμο.

69. Γνωρίζετε τα προγράμματα LEADER και INTEREGG; Γνωρίζετε, επίσης, προγράμματα αγροτικής εκπαίδευσης, κατάρτισης και πληροφόρησης, ή αγροπεριβαλλοντικά;

Το έχουμε ακούσει. Αλλά δε ξέρουμε καθόλου.

72. Έχετε επαφές και υποστήριξη από τοπικούς φορείς (δήμους, νομαρχία, περιφέρεια, υπουργείο Αγρίου) για θέματα που αφορούν την πρωτογενή παραγωγή; Τι προβλήματα έχετε αντιμετωπίσει ή διακρίνει στις διαδικασίες (γραφειοκρατία, καθυστερήσεις, πελατειακές σχέσεις, διαφάνεια, έλλειψη συντονισμού, έλλειψη πληροφόρησης κτλ).

- Πώς δεν έχουμε.

- Μεγάλη γραφειοκρατία υπάρχει.

- Τόσα χρόνια είχανε αυτά τα στέγαστρα... βάλαν τα μηχανήματα κι ακόμα τα χρήματα δεν τα πήραν. Τα πήραν από την τράπεζα, οι πιο πολλοί ας πούμε, και περιμένουν 3 χρόνια τώρα.

- 3 χρόνια.

Έχετε καμιά ενημέρωση από δήμους, νομαρχίες για προγράμματα.

- Κανείς δεν έρχεται εδώ πέρα.

- Κανείς.

Εσείς το ζητάτε;

- Τα μαθαίνουμε. Τα προγράμματα τα μαθαίνουμε. Έρχονται στην κοινότητα. Έρχεται χαρτί στην κοινότητα. Άμα διαβάσεις και τα καταλάβεις, εντάξει.

- Άνθρωπος δεν έρχεται εδώ πέρα, να πει τίποτα.

Με τις διαδικασίες;

Πας σε γεωπόνους. Τους πληρώνεις. Ιδιώτες.

Εγώ λέω να μην πληρώνετε. Το κράτος να τα κάνει δωρεάν.

- Για να μπεις σ' ένα πρόγραμμα πρέπει να πας σε ιδιώτη γεωπόνο, να κάνει τα χαρτιά, να τα υποβάλεις στις Δνσεις Γεωργίας,

- Να κάνει τη μελέτη...

Δηλαδή όλη αυτή η διαδικασία πόσο μπορεί να κοστίζει;

- Μπορεί και 300.000

- Πόσα έδωσες στο γεωπόνο για να βάλεις την κόρη σου;

- 200.000

- Την έβαλες τελικά;

- Την έβαλα.

- Τα πήρε;

- Τα πήρε.

- Δεν υπάρχει κανείς να μας βοηθήσει. Ένα χαρτί να πας να βγάλεις θα πληρώσεις.

- Στο συνεταιρισμό να πας, θα πληρώσεις.

- Πληρώνεται ο Γραμματέας. Συμπληρώνει τις αιτήσεις. Βάζει μια υπεύθυνη δήλωση...

76. Γνωρίζετε τι σημαίνει ερημοποίηση;

Όχι.

77. Έχετε ξανακούσει τον όρο ερημοποίηση και από πού;

Που φεύγουν από δω;

80. Κατά την άποψη σας, πώς εκδηλώνεται το πρόβλημα της ερημοποίησης στην περιοχή σας;

- Εύφορο μέρος δεν έχει.
- Παλιά τα σπέρναν.
- Θεριζαν. Τώρα δεν τα σπέρνουν. Αλλάξαν.
- Όλα ήταν πιο εύφορα.

Πότε αλλάξανε;

- 30 χρόνια περίπου.
- και περισσότερο. 40. Έφυγε ο κόσμος από δω, από το χωριό μας. Γερμανία...

Μας είπαν ότι έχει η περιοχή πολλά πρόβατα. Δεν τα σηκώνει τόσα πρόβατα.

- Αλήθεια είναι. Τα τρώνε όλα.
- Ναι, έχει πολλά. Περίπου εμείς έχουμε 10.000 πρόβατα. Δεν είναι 8 και 9.000. Αλλά τα ταΐζουν καλαμπόκια.
- Καλαμπόκια.
- Αν δεν ήταν οι ζωοτροφές, δε θα μπορούσες να έχεις, ας πούμε, 10.000 πρόβατα εδώ. Θα είχαμε 5.000
- 4.000
- Οι ζωοτροφές τα κρατάνε αυτά. Χόρτα φέρνουν από έξω, σπαρτά που λένε. Μπαμπακόπιτες, ζαχαρόπιτες...

Μας είπαν κάποιοι ότι υπάρχουν πολλά πρόβατα και δε φτάνει το χόρτο.

- Το τρώνε όλο.
- Ναι. Καλαμπόκια.
- καλαμπόκια, μπαμπακόπιτες.
- Όχι. Εγώ νομίζω ότι τα πολλά τα ζώα, του δίνουν περισσότερο χόρτο στο έδαφος. Με την κοπριά που ρίχνουν.

85. Πώς κρίνετε την ποιότητα και την ποσότητα των φυσικών πόρων στην περιοχή (νερά, έδαφος κτλ);

- Πάνε και ανοίγουν με μηχανήματα για τα ζώα (γεωτρήσεις).
- Δεν έχει πολλές γεωτρήσεις.

89. Έχετε λάβει στο παρελθόν ή λαμβάνετε σήμερα κάποια μέτρα για την προστασία των πόρων και του περιβάλλοντος γενικά; Αν ναι ποια ακριβώς; Αν όχι γιατί; Εκτός από αυτό το αμάλαγο που εφαρμόζετε εδώ στην περιοχή, άλλα μέτρα για την προστασία του εδάφους εφαρμόζετε, αγροπεριβαλλοντικά που τα λέμε;

Όχι.

Δηλαδή, κάποια να μην καλλιεργούνται ή να μη βάλει...να μη τα βοσκήσει μια χρονιά, με επιδότηση του κράτους, όμως. Γίνεται;

Όχι, δεν έχει τέτοια.

91. Ποιες είναι οι καλλιεργητικές σας πρακτικές και τι μεθόδους πρωτογενούς παραγωγής εφαρμόζετε (αρδεύσεις, αγρανάπαυση, εντατικοποίηση της παραγωγής, λιπάσματα, φυτοφάρμακα, αλλαγή τόπων βόσκησης κτλ); Το αμάλαγο, γίνεται εδώ σ' αυτή την περιοχή;

Γίνεται.

Γιατί το κάνουν αυτό;

Για τον καιρό που γυρνά, να έχουν να τα ταΐσουν.

93. Για ποιους λόγους δεν τις εφαρμόζετε και τι νομίζετε ότι πρέπει να γίνει για να το κάνετε;

Αν είστε κτηνοτρόφος, με ποια κριτήρια επιλέγετε τον τόπο βόσκησης; Αλλάζετε τόπους βόσκησης και γιατί; Ποιος είναι ο μέσος χρόνος βόσκησης σε μια τοποθεσία;

- Δικά του. Ατομικά.
- Δεν έχει επιλογή. Έχει ένα κομμάτι, τα πάει εκεί.

Το αμάλαγο, το κάνετε στο ίδιο βοσκοτόπι:

- Όχι. Άμα έχεις δύο βοσκοτόπια, πας τα πρόβατα από το ένα στο άλλο.
- Οι πιο πολλοί πού να βρουν να έχουν δυο βοσκοτόπια; Έχει ένα, τα φράζει, τα χωρίζει...

Δεν υπάρχει πληθώρα βοσκοτόπων:

Δεν υπάρχει.

94. Γνωρίζετε τι είναι η βιολογική γεωργία και τι προοπτικές υπάρχουν:

Ναι. Εδώ, στο χωριό μας; Μόνο αυτό το οινοποιείο. Τα κρασιά. Αλλά εδώ πέρα και οι ελιές, όλες βιολογικές είναι. Μόνο ο ψεκασμός είναι, κι αυτός...

Συνέντευξη αρ.9:

Δήμος Ερεσού

Ερωτώμενος: Δήμαρχος Ερεσού.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

1. Ποιο είναι το μέγεθος των καλλιεργειών σε στρέμματα ή το μέγεθος των κτηνοτροφικών μονάδων σε αριθμό ζώων; Πόσα πρόβατα έχει το χωριό περίπου:

Έχει κάποια εικόνα ο Δήμος για αριθμό προβάτων ή ζώων:

Πρέπει να έχει. Δεν έχω να σας το δώσω εγώ. Μπορεί να έχει. Δηλαδή άμα ρωτήσετε τον αντιδήμαρχο θα μας το πει. Αλλά αυτή τη στιγμή λείπει στη Μυτιλήνη. Αυτός θα σας τα πει και κατά χωριό. Και νομίζω δεν υπάρχει καλύτερος απ' αυτόν.

2. Ποια είναι τα είδη των καλλιεργειών και των κτηνοτροφικών μονάδων:

Είναι η κύρια συνισταμένη η κτηνοτροφία. Ο τουρισμός είναι η δεύτερη κατά τη γνώμη μου. Βεβαίως, στατιστικά στοιχεία επίσημα δεν υπάρχουν. Εικασίες κάνω, για να μιλάμε σοβαρά. Μια εικόνα. Κοιτάξτε τώρα. Τα Χίδηρα είναι με 95% κτηνοτροφικό χωριό. Η Πτερούντα τα ίδια. Η Βατούσα περίπου τα ίδια. Αν τώρα υπάρχουν και 5 καφετζήδες ή 1-2 ξυλουργοί που στηρίζουν τη ζωή των υπολοίπων δηλαδή... Η Άντισσα είναι τα ίδια. Ερεσός και Σίγρι υπάρχει ο παράγων τουρισμός. Τα υπόλοιπα επαγγέλματα είναι τα βοηθητικά.

Άρα είναι κυρίως κτηνοτροφία και τουρισμός.

Πρώτη η κτηνοτροφία, έπειτα ο τουρισμός. Και βεβαίως, όταν λέμε κτηνοτροφία, επειδή είναι μικτά τα πράγματα, σε ένα βαθμό είναι και γεωργία μαζί. Δηλαδή, έχει τα πρόβατά του ένας, έχει κι ένα κτήμα ελιές.

Και μιλάμε κυρίως για αιγο-προβατοτροφία εδώ:

Προβατοτροφία. 99%. Δηλαδή, εγώ ξέρω 1-2 κτηνοτρόφους μόνο. Στην Ερεσό δε ξέρω κανένα κτηνοτρόφο να έχει κατσίκες. Στην Άντισσα ξέρω έναν που έχει λίγες. Δηλαδή 99%, να μη πω... τουλάχιστον προβατοτροφία. Για μεγάλα ζώα δεν υπάρχει εδώ. Για βοοειδή δεν υπάρχει εδώ.

Είπατε ότι υπάρχει λίγη γεωργία. Τι καλλιεργούν περίπου:

Ελιές κατά κύριο λόγο. Στο νησί που είμαστε.

Πρέπει να καλλιεργούν και τίποτα ζωοτροφές...

Καλλιεργούν τριφύλλια, ενισχυτική της κτηνοτροφίας. Συμπληρωματικό είναι αυτό. Ελιές. Τώρα, κάπου υπάρχουν μερικά αμπέλια, κάπου υπάρχουν μερικά φρούτα. Παλιότερα υπήρχαν στην Ερεσό συκεώνες μεγάλοι. Αλλά, αφενός μεν για τη συκιά δεν αντέχει στο χρόνο πολύ. Σαπίζει. Αφετέρου, γιατί τότε δεν ήταν αποδοτικό προϊόν. Άρα ή αυτοκαταστράφηκαν τα δέντρα ή τα κατέστρεψαν και τα αντικατέστησαν με πατατοκαλλιέργειες. Εντελώς λαθεμένη επιλογή γιατί η χώρα μας πώς να ανταγωνιστεί από δω τη Κίνα π.χ. Με καϊκία τα μεταφέραν, τα μισά σάπιζαν στο δρόμο. Και στη

συνέχεια μείναν στο τριφύλλι, το οποίο είναι αποδοτικό, αποδοτική καλλιέργεια συγκρινόμενη με εισαγόμενες ζωοτροφές. Επειδή τα βουνά τα δικά μας δεν έχουνε... Εδώ είναι ένα ζήτημα. Δηλαδή, οι βοσκότοποι έχουν υπερεκμετάλλευση – πώς να το πω;

Υπερβόσκηση.

Υπερβόσκηση. Νομίζω ότι έχουν εξαντληθεί.

4. Υπάρχει ένα θέμα με την ενοικίαση της γης. Υπάρχει, δηλαδή, ένα μεγάλο ποσοστό κτηνοτρόφων σε μερικά χωριά που νοικιάζουν τη γη.

Βεβαίως. Άντισσα – Χιδήρα κυρίως.

Οι ιδιοκτήτες της γης, είναι κι αυτοί κτηνοτρόφοι; Ή δεν έχουν καμιά σχέση με τον κλάδο; Έχουνε φύγει;

Καταρχήν είναι ο Δήμος ιδιοκτήτης κάποιων εκτάσεων. Τα πρώην κοινοτικά, νυν δημοτικά. Να πω ότι είναι με του Δημοσίου μαζί 10.000-12.000 στρέμματα. Ας πούμε, γιατί δεν είναι ακριβώς.

Εσείς ακολουθείτε κάποια συγκεκριμένη διαδικασία δημοπρασιών που τα νοικιάζετε στους κτηνοτρόφους;

Εμείς ακολουθούμε τη διαδικασία που κληρονομήσαμε. Η οποία έχει λάθη μέσα. Παρατυπίες. Και μάλιστα τώρα βρισκόμαστε σ' ένα στάδιο αντιδικιών. Κοιτάζετε να δείτε. Ο στόχος μας είναι να εξομαλυνθεί η κατάσταση. Να σας πω. Ο νόμος λέει ότι οι δημοτικές βοσκήσιμες εκτάσεις διατίθενται καταρχήν στους δημότες. Δηλαδή, καλούνται οι δημότες και λένε ότι εγώ θέλω να βοσκήσω εκεί πάνω. Τους διατίθεται μ' ένα κατά κεφαλήν τίμημα να βόσκει πάνω σε κάθε δημοτικό βοσκότοπο ο κάθε βοσκός, κτηνοτρόφος 20 πρόβατα ας πούμε. Αυτό προβλέπει ο νόμος.

Προβλέπει ο νόμος και όριο προβάτων;

Όχι. Το αποφασίζει το Δημοτικό Συμβούλιο. Ανάλογα με τις αιτήσεις κλπ. Ξέρεις τώρα. Στη συνέχεια, αφού ικανοποιηθούν όλες αυτές οι ανάγκες, το περίσσευμα βοσκής, όπως το λέει ο νόμος, δημοπρατείται. Εμείς, όμως, τι κληρονομήσαμε εδώ; Δε διατίθεται, και εγώ νομίζω ότι είναι λάθος αυτή η διαδικασία. Είναι λάθος. Μπορεί να είναι σωστή για περιοχές όπου υπάρχουν βοοειδή. Που ξέρω γω, δε μπορεί καθένας να έχει 500 κεφάλια. Ή ένα σπίτι, ένας κτηνοτρόφος έχει 10-20 αγελάδες τις βάζει πάνω στο βουνό... Εδώ έχουμε 10.000 στρέμματα ξέρω γω εδώ πάνω μεταξύ Χιδήρων και Άντισσας. Άμα τους πεις «Βάλτε ρε παιδιά από 30 ο καθένας» δε λέει τίποτα. Δε μπορεί να ζήσει αυτός. Είναι λάθος το σύστημα αυτό. Δε μπορείς μια διάταξη ενός νόμου να την εφαρμόζεις με όμοιο τρόπο σ' όλη την Ελλάδα. Είναι θέμα σχετικό.

Ο κόσμος πιο πολύ αναφερόταν στα ιδιωτικά και όχι τόσο στα (δημοτικά). Δεν είχαν τόσα παράπονα. Τους φαίνονταν αυξημένες οι τιμές, τα ενοίκια. Μας είπαν για 2½-3 τόνους γάλα το χρόνο... που αυξάνουν το κόστος παραγωγής.

Αλλά εδώ τίθεται θέμα πια και της προστασίας της ιδιοκτησίας. Τι να κάνουμε; Δεν είμαστε κομμουνιστικό καθεστώς. Λοιπόν, έχει ο άλλος ένα βουνό. Το οποίο είναι βοσκότοπος. Είναι γιατρός στην Αθήνα. Τι να τον κάνεις αυτόν; Άδικο είναι. Γιατί αυτός μπορεί να έχει εισόδημα 1εκ/ημέρα το ιατρείο του και να παίρνει κι άλλο 1εκ/χρόνο από τον κτηνοτρόφο. Στην ουσία τι είναι; Ένα μεροκάματό του είναι. Το διεκδικεί όμως. Αν του πεις «Δώσ' το 900» δεν το δίνει. Δηλαδή, έχουμε τέτοια παραδείγματα. Καλά, αυτός που ζει στην πόλη, στην Μυτιλήνη κι έχει ανάγκη και συμπληρώνει το εισόδημά του μ' αυτά τα ενοίκια. Δεν αφήνει κέρδη. Έχει συζητηθεί κατά καιρούς και στη Βουλή...

Επιδότηση ενοικίου υπάρχει για τη γη;

Νομίζω όχι.

8. Πόσα άτομα εργάζονται στην καλλιέργεια της γης ή στις κτηνοτροφικές μονάδες; Αναφέρατε αν είναι μέλη των οικογενειών, εργάτες γης ή άλλοι ή συνδυασμός των παραπάνω κατηγοριών.

Απασχολούν εργάτες. Κατά κύριο λόγο Αλβανούς. Αλλοδαπούς ας πούμε.

Εδώ στο Δήμο έχετε υπόψη πόσοι είναι αυτοί;

Όχι. Δε το ξέρω. Ενδεχομένως ο αντιδήμαρχος να σας το πει κι αυτό. Ή να μπορεί να το βρει. Είναι ζητήματα που δεν πολυασχολούμαι εγώ.

9. Αντιμετωπίζουν οι καλλιεργητές/κτηνοτρόφοι οικονομικά προβλήματα ή δυσκολίες και πού τα αποδίδετε;

Προφανώς. Κοιτάζτε να δείτε. Ένας κτηνοτρόφος ο οποίος νοικιάζει ένα βοσκότοπο, πληρώνει ενοίκιο, δηλαδή, στον ιδιοκτήτη. Που πληρώνει κατά κανόνα ζωοτροφές γιατί δεν αρκεί η βοσκή η φυσική. Και πληρώνει και κανένα εργατή αλλοδαπό ή δε ξέρω τι, έχει ελπίδα να του περισσέψει η επιδότηση. Αν δεν υπάρξουν αυτά τα κατά κεφαλήν στην περιοχή μας δηλαδή τώρα, είναι βέβαιο ότι θα μπει μέσα. Άρα, συμπέρασμα: με τη μείωση αυτών των επιχορηγήσεων -πώς τα λένε αυτά- είναι βέβαιο ότι θα βρεθεί εκτός. Θα βρεθεί μη ανταγωνιστική η κτηνοτροφία. Κι αυτός είναι ο λόγος που εμάς, σαν δημοτική αρχή, όχι εμάς, και τους άλλους δηλαδή, συναδέλφους μας, μάς βάζει σε... το μυαλό μας, να δούμε δηλαδή τι θα γίνει στο μέλλον. Αυτό είναι εξαιρετικά σημαντικό γιατί εγώ δε βλέπω δυνατότητα να ανατραπεί αυτό. Να ανατραπεί αυτός ο κίνδυνος. Γιατί είναι μικρές οι εκμεταλλεύσεις, είναι μη εκσυγχρονισμένες. Οι 90 στους 100 κτηνοτρόφους μας -να μη πω και 95 δε ξέρω τι βόσκουν τα πρόβάτα τους και παράγουν το προϊόν όπως ο παππούς τους.

Παραδοσιακά εντελώς δηλαδή.

Και κατά τρόπο, θα έλεγα εγώ, επικίνδυνο.

Επικίνδυνο γιατί;

Για την υγεία του καταναλωτή και για την ποιότητα του καταναλωτή. Δηλαδή, παλιότερα εμένα ο παππούς μου ήταν αυτός (δείχνει φωτογραφία) με τα πρόβατα. Άρμεγε τα πρόβατα, φόρτωνε ένα -πώς το λένε- 7-8,10 ζώα τενεκέδες και κουβάλαγε το γάλα 7-8 γλμ σε 1-1:30 ώρα. Ντούκου-ντούκου το γάλα σε συνθήκες υγιεινής. Τα άρμεγε με τα χέρια. Μετάδοση μικροβίων, βρωμιάς και 95 δε ξέρω τι. Τώρα, αρμέγουν κατά τον ίδιο τρόπο, τα βάζουν σε βυτία, τα αφήνουν στην άκρη του δρόμου και περνάει το βυτίο του τυροκομείου ή το φορτηγό και τα αδειάζει μέσα σε μεγαλύτερα βυτία και τα αφήνει άδεια εκεί. Αυτό σημαίνει ότι, από το Γενάρη που αρχίζουν και γεννάνε και παράγουν γάλα μέχρι και τον Μάιο-Ιούνιο που λειτουργούν τα τυροκομεία, κυρίως το πρόβειο γάλα -γιατί οι κατσίκες συνεχίζουν ακόμη αλλά δεν έχουμε εμείς τέλος πάντων- αυτό είναι εκτεθειμένο σε μικρόβια, σε θερμοκρασίες, σε... Ενώ πρέπει να υπάρχουνε, τα προβλέπουν οι κανονισμοί, υπάρχουν παγολεκάνες -δε ξέρω πώς τα λένε ακριβώς- για να μεταφέρεται το γάλα κατά τρόπο υγιή που έχει επιδράσεις τόσο στην ποιότητα του προϊόντος όσο και στην ύλη. Μ' άλλα λόγια, όλα αυτά άμα θα' ρθούνε Γερμανοί, ευρωπαίοι καλλιεργητές για να μας ελέγξουν τον τρόπο παραγωγής, μετακίνησης των προϊόντων, όπως και των σφαγείων. Τούτο εδώ έχει εκσυγχρονιστεί το δικό μας το σφαγείο. Πέρσι τέτοιο καιρό άρχισε να λειτουργεί. Παρόλα αυτά, και τώρα που καθόμαστε εδώ είναι για κλείσιμο. Γιατί έχει ακόμα πολλές ελλείψεις γιατί κάνουμε τις δουλειές μας μισές, Ελληνικές. Δηλαδή, δε ξέρω αν είναι σκόπιμο να τα λέμε όλα αυτά, αλλά εν πάση περιπτώσει τα λέμε. Έπρεπε στο νησί αυτό να γίνει ένα σφαγείο. Και να είναι βιομηχανική μονάδα. Γιατί τα χρήματα ήταν συγκεκριμένα. 500 εκ. τυχαία το μήνα. 500εκ - 1 σφαγείο. Το κέρδος του νησιού. Πλήρως εξοπλισμένο, σύμφωνα με τις προδιαγραφές και τότε τα κρέατα αυτά θα ήταν και κατάλληλα για εξαγωγή. Δόθηκε η πίστωση ή τέλος πάντων πάρθηκε η απόφαση το 1 σφαγείο στην αρχή το κάνανε 3 για λόγους ισορροπιών και κατέληξαν 5. Για λόγους πολιτικών ισορροπιών. Και τα 5 αυτά είναι ελλιπή. Μ' άλλα λόγια, το αρνί που σφάζουμε εδώ δε μπορεί να βγει. Μπορεί να πάει στην Αθήνα, για εξωτερική κατανάλωση επιτρέπεται, αλλά δε μπορεί να πάει Γερμανία. Δεν έχει τις προδιαγραφές να πάει στην Ευρώπη.

12. Οι δημότες έχουν αντιμετωπίσει στο παρελθόν ή σήμερα πρόβλημα ανεργίας ή υποαπασχόλησης; Πού οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας;

Εγώ δε ξέρω κανένα που να θέλει να δουλέψει και δε βρίσκει δουλειά.

17. Πώς κρίνετε την κατάσταση των υποδομών υγείας στην περιοχή;

Είναι ανεπαρκείς. Το Κέντρο Υγείας μπορεί να προσφέρει περισσότερα. Αν επανδρωθεί με όσα προβλέπονται. Δεν είμαι πρόχειρος να σας πω τις ελλείψεις του. Επίσης, τα αγροτικά ιατρεία που υπάρχουν εδώ θα μπορούσαν να προσφέρουν περισσότερα και ξέρετε τι γίνεται; Εγώ, εκεί που συνήθως στενοχωριέμαι και αγανακτώ πολλές φορές είναι η δημόσια διοίκηση που είναι ο μεγάλος ασθενής, γενικά μιλώ. Και στο δεύτερο είναι όταν δε μπορούμε να κάνουμε σαν κράτος τα εύκολα. Δηλαδή, κενώθηκε η θέση του αγροτικού γιατρού Σιγρίου. Έχει συμπληρωθεί. Την έχει πάρει ο κύριος τάδε. Αφού την πήρε λοιπόν αυτός θα πάει 3-4 μήνες να μετεκπαιδευτεί στη Μυτιλήνη. Δηλαδή, 30 Αυγούστου τελειώνει η θητεία του ενός, προσλήφθηκε αμέσως ο άλλος και να πάει σε 6 μήνες στο χωριό. Και λέω τώρα εγώ: αυτό το πράγμα δεν έπρεπε να προβλεφθεί και να μην υπάρχει αυτό το κενό; Να υπάρχει μια αλληλοκάλυψη. Απλά πράγματα. Που δε στοιχίζουν και τίποτα.

Άλλες κοινωνικές υπηρεσίες εδώ κρατικές αποκεντρωμένες στην περιοχή (υπάρχουν); Πρόνοια, παράρτημα του ΙΚΑ;

Όχι. Παράρτημα του ΙΚΑ δεν υπάρχει. Περνούσε η «Βοήθεια στο Σπίτι», τον Παιδικό Σταθμό. Δεν υπάγεται στο Υπουργείο. Στο Δήμο είναι αυτό.

Άρα είναι δημοτικές κοινωνικές υπηρεσίες. Οι κρατικές είναι συγκεντρωμένες κάτω στη Μυτιλήνη.

Αυτού του είδους οι δήμοι, γιατί προφανώς δεν είμαστε ο μοναδικός, υπάρχουν σ' όλη την Ελλάδα, σ' όλους τους νομούς, τις περιφέρειες. Εμείς πληρώνουμε πολύ ακριβά το τίμημα της απομάκρυνσης, της απόστασης...

20. Αισθάνεστε γεωγραφικά απομονωμένοι σε σχέση με την ηπειρωτική Ελλάδα ή μη ευνοημένοι σε σχέση με την πρωτεύουσα του νησιού;

Εμείς πληρώνουμε πολύ ακριβά το τίμημα της απομάκρυνσης, της απόστασης. Το κράτος δεν είναι δίκαιο. Η απόσταση οδηγεί στην απομόνωση που οδηγεί στην εγκατάλειψη. Κι αυτό υπάρχει σ' όλους τους τομείς. Δηλαδή, ο υπάλληλος που διορίζεται εδώ... για απόσπαση. Κι αυτό το πράγμα μονίμως το ζητάμε εμείς κάθε που μας συγκεντρώνουν υπουργοί, περιφέρειες. «Βάλτε την εντοπιότητα πρώτον όρο στο ΑΣΕΠ. Κάνε διακήρυξη. Βάλε πρώτον όρο: εντοπιότητα.» Να, εδώ πήραμε 3 κοπελιές με τον Καποδίστρια. Ε, η μόνη που τελικά μας μένει είναι 1 που κατέβηκε απ' την Άντισσα.

Δεν υπήρχε πρόβλεψη για κάποια υπηρεσία...

Α, αυτή είναι για βραβείο στο Guinness. Τις προσλάβανε με διαδικασία άμογη. Πράγματι, αξιοκρατική. Τις εκπαιδύσανε αμειβόμενες. Μας υποχρεώνουν την πρόσληψη, τη μονιμοποίηση. Και σε μας έτυχε να είναι και οι 3 καλές. Αλλά ξέρω από συναδέλφους που στους 3 βγήκε ο 1 καλός. Τους άλλους 2... Τι να τον κάνω βρε αδερφέ; Δε τον θέλω. Δε πατάει. Δε δουλεύει. Όχι θα τον πάρεις. Μας επιβάλλει να μονιμοποιηθούν και βάζει μια σημείωση χωρίς επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού. Δηλαδή, εις βάρος του Δήμου. Και έρχεται μια ωραία πρωία, μια δικιά μου απ' αυτές τις 3 κοπελίτσες με την οποία έχω άριστες σχέσεις. Πατέρας με κόρη. Και μου λέει: «Θα υποβάλλω να πάω στη Νομαρχία. Λέει δε μπορώ.» Τι να σε κάνω; Την πήραν στη Νομαρχία, και χάσαμε εμείς μια υπάλληλο που ήταν ήδη εκπαιδευμένη.

Εσείς δε μπορούσατε να φέρετε αντίρρηση;

Όχι. Δε μας ρώτησε καθόλου. Παιρατήθηκε. Υπέβαλε τα χαρτιά της. Προσλήφθηκε. Υπέβαλε την παραίτησή της κι αυτή τη στιγμή είναι υπάλληλος της Νομαρχίας.

24. Έχουν φύγει ή φεύγουν άνθρωποι (ειδικότερα νέων ηλικιών) από την περιοχή και για ποιους λόγους;

Ναι. Αυτό είναι τεράστιο πρόβλημα. Στην Ερεσό που είναι ο μεγαλύτερος οικισμός του Δήμου είχε 1550 κατοίκους στην τελευταία απογραφή και στο μεσοπόλεμο και στο πρώτο μεταπολεμικό διάστημα είχε 4500. Η Άντισσα τα ίδια.

Σε σχέση με το άμεσο παρελθόν, δηλαδή με την απογραφή του 1991, έχετε βρει διαφορές;

Ναι. Η Ερεσός διατηρεί τον πληθυσμό περίπου. Ίσως να έχει μια μικρή διαφορά προς τα άνω. Ο Μεσότοπος έχει τάση προς τα άνω. Το Σίγρι έχει τάση προς τα άνω. Όλα τα άλλα χωριά τάση προς τα κάτω με μεγαλύτερη -πώς να το πούμε- διαφορά στην Αντισσα. Δηλαδή, η Αντισσα είχε 200 κατοίκους μείωση από το 2001. Από το 1991 στο 2001.

Παρατηρούμε μια τάση, μέσα από την έρευνα που κάνουμε αυτές τις μέρες, ότι τα χωριά που βασίζονται 100% στην κτηνοτροφία...

Δεν έχουν μέλλον.

Έχουν μια πρωτοική πορεία και στον πληθυσμό. Ενώ, τώρα το επιβεβαιώνετε και σεις. Ας πούμε η Ερεσός δε βασίζεται 100% στην κτηνοτροφία, αλλά έχει κάποια διαφοροποίηση...

Να σας πω τη διαφορά: στα Χίδηρα που είναι το μόνο κτηνοτροφικό χωριό του Δήμου αλλά και της περιοχής. Γιατί ξέρουμε εμείς τι γίνεται και στο Σκαλοχώρι, και στη Φίλια. Τα παρακολουθούμε. Και στην Άγρα. Η Άγρα έχει αυξητικές τάσεις. Γιατί; Γιατί πήγαν κι αγόρασαν το μισό κάμπο της Καλλονής. Ποια είναι η διαφορά; Οι βοσκότοποι και οι καλλιέργειες. Ποια είναι η διαφορά τώρα; Στα Χίδηρα μια κτηνοτροφική οικογένεια κάνει τα παιδιά της κτηνοτρόφους. Έχει 2 γιους τους κάνει τσομπάνηδες. 18-20 χρόνων. Αν πάτε στα Χίδηρα, το βράδυ δηλαδή...

Πήγαμε το πρωί. Και μάλιστα μιλήσαμε με τον πρόεδρο του συνεταιρισμού πολύ ώρα. Μας είπε ότι υπάρχουν νέοι που ασχολούνται με την κτηνοτροφία και μάλιστα έχουν συμμετάσχει στο πρόγραμμα νέων αγροτών. Έχουν βάλει, δηλαδή, νέους πολλούς από το χωριό μέσα στο πρόγραμμα. Αυτό το έκαναν μόνο σ' εκείνο το χωριό.

Το φαινόμενο αυτό είναι σχεδόν μοναδικό. Δηλαδή ελάχιστοι στη Βατούσα κτηνοτρόφοι θα κάνουν το γιο τους κτηνοτρόφο. Θέλουν να τον δουν κάτι άλλο. Το ίδιο στην Αντισσα. Πολύ περισσότερο στην Ερεσό. Που εδώ υπάρχει και η διέξοδος του τουρισμού. Που κάποιος ξέρω γω μπορεί το καλοκαίρι να γίνει τουλάχιστον σερβιτόρος. Αν δε γίνει επιχειρηματίας.

Τελικά υπάρχουν προοπτικές να μη φύγουν άλλοι νέοι από δω;

Θα μπορούσαν να υπάρχουν. Αλλά το πλαίσιο λειτουργίας, οι κανόνες. Αλλά τι να το κάνω εγώ τώρα; Λέει το Υπουργείο Εργασίας π.χ. ότι φεύγουν τόσα δις στην Απασχόληση. Και τι κάνουν; Κάνουν σεμινάρια ή επιδοτούν επιχειρήσεις κάτω των 50 ατόμων, δε ξέρω τι, ή σεμινάρια κατάρτισης όπου τι γίνεται τώρα; Η γνωστή αλυσίδα θα κάνουν τα σεμινάρια. Θα τα μοιράσουν έτσι, θα τα μοιράσουν αλλιώς. Η δική μας περιοχή σε τι θα ωφεληθεί απ' αυτό; Σε τίποτα. Και η παραδίπλα περιοχή. Ο Δήμος Μανταμάδου. Ή αντίστοιχοι δήμοι. Γιατί εμείς είμαστε η περιφέρεια. Που λειτουργούμε πάλι τώρα συγκεντρωτικά. Δηλαδή, αυτή τη στιγμή το πρόβλημα είναι ότι η 3η φάση της μετανάστευσης ήταν εξωτερική. Ήταν η εσωτερική προς την πρωτεύουσα, τώρα είναι η 3η φάση των χωριών προς την πρωτεύουσα του νομού. Η οποία λειτουργεί κατασταλτικά διότι μετατρέπει τη Μυτιλήνη σ' ένα κακέκτυπο της Αθήνας. Αυτό κάνει. Αντί λοιπόν να κρατήσουν αυτά τα πράγματα εδώ. Πολύ καλά είναι τα αγροτικά προγράμματα.

27. Πώς κρίνετε τον ρόλο των μεταναστών στην πρωτογενή παραγωγή;

Απόλυτα [έχουν σημασία].

28. Πώς εκτιμάτε ότι θα ήταν η κατάσταση του πρωτογενούς τομέα (τι θα κάνατε εσείς, ποιες θα ήταν οι επιπτώσεις) αν δεν υπήρχαν οι μετανάστες;

Θα βολεούντουσαν, βεβαίως, ο καθένας όπως παλιά, αλλά τώρα βοηθάνε. Ο Μεσότοπος έχει ~1-2.

29. Έχετε κοινωνικές σχέσεις με μετανάστες; Θα συνάπτατε συγγενικές σχέσεις με μετανάστες;

Σε γενικές γραμμές οι σχέσεις είναι καλές. Ελάχιστες... 1-2 φορές είχαμε κάτι φασαρίες κυρίως μεταξύ τους. Βρέθηκε ένας, πώς να τον πω, απείθαρχος, έγινε μια φορά μια φασαρία, έχουσε συμβεί κι ανάμεσα στους ντόπιους. Σε γενικές γραμμές υπάρχει αποδοχή, ίσως γιατί λόγω απομόνωσης κι επειδή είμαστε και νησί τα κακοποιά στοιχεία δεν έρχονται γιατί δεν έχουν εύκολη οδό διαφυγής. Θα τους

τσιμπήσουνε. Βεβαίως, υπάρχει μια διάθεση, δηλαδή, Ουκρανοί, Ρουμάνοι κτλ. είναι καλύτεροι με τελευταίους τους Αλβανούς. Λόγω, δε ξέρω.

Οι Αλβανοί είναι περισσότεροι.

Περισσότεροι. Κι έχουμε κι αρκετούς Ρουμάνους, Ουκρανέζες. Να, χτες κάναν ένα πολιτικό γάμο μ' έναν ντόπιο από δω με μια Ουκρανέζα.

32. Τι πιστεύετε ότι πρέπει να γίνει για να αναπτυχθεί περισσότερο η περιοχή:

Για να κάνουμε όλα αυτά που οραματιζόμαστε θα είμαστε εκτός πραγματικότητας για να σας τα πω. Εγώ θα το θέσω γενικότερα το ζήτημα. Γιατί από την εμπειρία μου επί τόσα χρόνια η περιφέρεια η δική μας υπήρξε αδικημένη από απόψεως κατανομής των πόρων. Και μιλώ για την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου. Η κατανομή των πόρων του Β' ΚΠΣ, του Α' (ΚΠΣ), των ΜΟΠ κτλ. Δυστυχώς, και παρότι υπάρχει και συνταγματική τώρα πρόβλεψη ότι η εκτελεστική εξουσία κατά την εφαρμογή των νόμων θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της την ιδιαιτερότητα των νησιωτικών περιοχών, εντούτοις, πάλι και σ' αυτή την κατανομή του Γ' (ΚΠΣ) είμαστε πάλι... Όχι μόνο δε μειώνουμε την ψαλίδα με τις άλλες περιφέρειες αλλά τη διευρύνουμε. Δηλαδή, ύδρευση-αποχέτευση. Περιβάλλον έτσι δεν είναι; Που είναι βασικό για όλα. Στο Γ' ΚΠΣ η ύδρευση-αποχέτευση για την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου είναι 10δισ. Άρα στα 2δισ περίπου που είναι τα συνεχιζόμενα έργα, οι «γέφυρες» που λέμε από το Β' στο Γ', μένουν 8 καθαρά δισ. Για 3 νομούς. Αν μεταφέρουμε το 44% που είναι ο Ν.Λέσβου στα 8δισ είναι 3,520δισ, μείον 20% και κάτι περίπου που παίρνει η Λήμνος, σημαίνει ότι γύρω στα 2,5δισ [για την ακρίβεια 2,816δισ] θα δώσει το ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου στο νησί της Λέσβου τα επόμενα 6 χρόνια. Τώρα, για να καταλάβετε την κλίμακα, ξέρετε ασφαλώς, να σας πω εγώ ότι 2δισ θέλει η Άντισσα (ύδρευση-αποχέτευση). Τώρα πάει αλλού η κουβέντα, σε πολιτικές ισορροπίες, πάει και σε ένα σωρό. Πάντως αυτή είναι η πραγματικότητα. Υπάρχει βεβαίως και το Ταμείο Συνοχής που χρηματοδοτεί συγκοινωνιακά έργα μεγάλα και έργα περιβάλλοντος, αλλά εκεί για να μπει ένα οικισμός, ένα έργο πρέπει να είναι μεγαλύτερο των 3,5δισ -πάλι σε δραχμές μιλώ- και ισοδύναμο πληθυσμό πάνω από 15.000. Άρα από το νησί μας μπαίνει μόνο η Μυτιλήνη. Κι αν πληροί τους όρους. Γιατί τώρα πρόσφατα έμαθα κι άλλους όρους.

Ο πληθυσμός του Δήμου (Ερεσού-Αντίσσης) πόσος είναι:

Γύρω στους 5.600

Τελικά υπάρχουν προοπτικές να μη φύγουν άλλοι νέοι από δω:

Θα μπορούσαν να υπάρχουν.

34. Συμπληρώνουν το εισόδημά τους από άλλη πηγή και αν ναι από ποια; Γιατί προχωρούν σε τέτοιες ενέργειες:

Αυτό είναι χαρακτηριστικό του Μεσοτόπου. Αυτό που σας έλεγα πριν. Αλλά εκεί είναι το φαινόμενο σε ένταση. Ο κάθε μεσοτοπίτης έχει, ας πούμε, 200 πρόβατα, είναι οικοδόμος, άλλος μογατζής, άλλος χτίστης, άλλος σοβατζής. Έχει και πατάτες, έχει και ντομάτες, έχει κι ελιές. Βέβαια αυτοί έχουνε και διαδοχή στα παιδιά τους. Είναι ένα χωριό που ο γιος συνεχίζει τον πατέρα. Γι' αυτό κι είναι ένα χωριό που έχει από 1004 κατοίκους πήγε τώρα στους 1040.

Υπάρχει διαφοροποίηση της παραγωγής γενικά:

Αυτό είναι γενικό φαινόμενο. Δε μπορεί να είναι δηλαδή, ελάχιστοι είναι αυτοί που ζουν από μια πηγή εισοδήματος. Εκεί έχουν την κτηνοτροφία, αλλά έχουν και τις ελιές, τα αμπέλια. Άλλος δουλεύει σερβιτόρος το καλοκαίρι ή έχει ένα μπαρ. Κλείνει τον Οκτώβριο, πηγαίνει στα πρόβατα, ξανακατεβαίνει τον Απρίλιο. Υπάρχουν διάφορα τέτοια.

Εδώ τα τουριστικά ακίνητα στην Ερεσό, δηλαδή τα μπαρ κλπ. ανήκουν σε ντόπιους, σε ξένους; Σε μετανάστες:

Ιδιοκτησιακά σε ντόπιους. Αλλά την επιχείρηση τα τελευταία χρόνια τη νοικιάζουν και ξένοι. Και Εγγλέζους έχουμε, και Αυστριακούς έχουμε. Ενοικιαστές.

38. Έχουν οι δημότες οικονομικές δυσκολίες στην διάρκεια των οποίων τους έχουν βοηθήσει άλλοι από την περιοχή ή από άλλες περιοχές:

Τι να σας πω; Θα υπάρχει. Αλλά τι γίνεται; Εάν έχω εγώ καλό ιστορικό, να δανείστηκα 3 φορές και τα επέστρεψα, βγαίνω έξω και βρίσκω όσα θέλω. Ο νοικοκύρης, δηλαδή, ο άνθρωπος που τον σέβονται και τον εκτιμούν, ο φερέγγυος μπορώ να πω, θα βρει, θα πάρει, θα δανειστεί. Θα του δώσουνε. Όποιος έχει θα του δώσει. Ο άλλος που δανείζεται και είναι δύσκολος και δεν τα επιστρέφει με καυγάδες κλπ. Αυτός δε θα βρει φυσικά. Δε θα βρει πουθενά.

51. Είστε ικανοποιημένος από το ύψος των επιδοτήσεων και αν όχι γιατί;

Δεν έχω άποψη. Να σας πω γιατί; τώρα, κανονικά πρέπει να πω ότι δεν είναι ικανοποιητικό. Αλλά αν με ρωτήσετε γιατί δε ξέρω να απαντήσω.

Ως προς την εκταμίευση των χρημάτων των επιδοτήσεων;

Ε, τώρα είναι η γνωστή ιστορία. Έχουμε να πληρώσουμε επιδοτήσεις και προγράμματα των νέων αγροτών κλπ. Εδώ, στην περιοχή ξέρω ανθρώπους που έχουν ακόμα... και παρεμβαίνω και εγώ απ' τον Μάιο. Τον άλλο μήνα... Τον άλλο μήνα... Τον άλλο μήνα... Τώρα μας είπαν τέλη Νοεμβρίου, δεν τα έδωσαν ακόμη.

56. Τι θα γινόταν αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις, ποιες νομίζετε ότι θα ήταν οι επιπτώσεις αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις; Πάρα πολλοί μας μίλησαν ότι έχουν απόλυτη εξάρτηση σχεδόν, και το είπατε και σεις στην αρχή από τις επιδοτήσεις.

Η κτηνοτροφία, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, που δε ξέρω αν υπάρχουν κίολας, ποιος είναι δε ξέρω... Να σας πω. Αυτός που έχει ιδιόκτητο βοσκότοπο, αυτός δεν είναι τόσο εξαρτημένος. Δηλαδή, ο αντιδήμαρχός μας έχει ιδιόκτητο βοσκότοπο, έχει και πρόβατα αν και συνταξιούχος, τέλος πάντων. Ένας που έχει ιδιόκτητο βοσκότοπο, που έχει 10-20-30 στρέμματα και φυτεύει τριφύλλι. Δε πληρώνει ενοίκιο. Έχει και τα τριφύλλια του. Συμπληρώνει με καλαμπόκια λίγο κτλ. Αν πληρώνει και κανένα... Αυτουνού του περισσεύουν οι επιδοτήσεις συν κάτι άλλο. Συν και κάτι. Ένας που δεν τα' χει αυτά, πληρώνει ενοίκιο στο βοσκότοπο, αγοράζει και τα τριφύλλια και τα καλαμπόκια, και πληρώνει και μεροκάματο...

Υπάρχει ένας προβληματισμός αν κοπούν ή όχι; Τι θα γίνει;

Κοιτάζτε κάτι. Ο κόσμος θα την πληρώσει. Και θα την πληρώσει σκληρά. Θα υποστούμε ένα κύμα ανεργίας, άρα μετανάστευσης, τραγικό. Αυτά τα χωριά, τα δικά μας χωριά, τα εσωτερικά και τα υπόλοιπα θα σβήσουν. Κατακόρυφα. Αλλά, ξέρετε, δε φταίει όμως αυτός. Οι επιδοτήσεις έπρεπε να δοθούν. Ελεγχόμενες και με κατεύθυνση του εκσυγχρονισμού. Όχι πάρε την επιδότηση και πάρε διαμέρισμα στην Αθήνα. Εδώ στην Ερεσό είναι 1-3, άντε 4 αγρότες που έχουν αρδευτικό μηχάνημα. Στην Άντισσα είναι 1-2, στα Χίδηρα δε ξέρω αν είναι κανένας, 1 νομίζω κ.έξ. Λοιπόν, πώς συμβαίνει να μου πείτε εμένα αυτά; Εμένα μου έχει κάνει μεγάλη εντύπωση στα Χίδηρα που δεν υπάρχει αγρότης που δεν έχει διαμέρισμα στην Αθήνα. Πώς τα παίρνει αυτά; Αλλά, αύριο που θα φθάσουν με τη μείωση λόγω του ΚΑΠ κτλ. Είναι βέβαιο ότι αυτό θα γίνει με τη διεύρυνση της ΕΕ... που θα πάνε; Πώς θα ζήσει αυτός; Αυτός έχει μάθει την επιδότηση για συμπλήρωμα στο εισόδημά του. Και δεν έκανε κανένα εκσυγχρονισμό. Να σας πω: ένας αγρότης που είχε 10 στρέμματα γης κάπου τον επιδοτούν 1 τρακτέρ παράδειγμα. Τι να το κάνει; Θα μπορούσαν μέσα στην Ερεσό να υπάρχουν 2-3 τρακτέρ. Και έχει ο καθένας το τρακτέρ του. Έλλειμμα πολιτικής σε κεντρικό επίπεδο. Δεν είναι μόνο αυτά. Είναι κι εκείνα που λέγαμε πιο πριν για την απασχόληση κλπ.

Υπάρχουν άτομα που δεν είναι αγρότες, κτηνοτρόφοι και έχουν πάρει επιδοτήσεις;

Δεν το ξέρω. Δε μπορώ να πω.

57. Είστε ικανοποιημένος από τις τιμές των τοπικών προϊόντων;

Είναι χαμηλές αλλά ακούστε να δείτε. Γιατί ο αγρότης, ο κτηνοτρόφος βασανίζεται κλπ. Ο καταναλωτής, όμως, θα πάρει 1 κιλό τυρί να φάει. Δεν τον ενδιαφέρει αν το παράγει ο παραγωγός στην Ερεσό ή στη Γερμανία. Το ξέρετε καλύτερα από μένα. Όλα ξεκινάνε από τη λέξη «ανταγωνισμός.» Όφειλε, λοιπόν, το κράτος, η ηγεσία να τους οδηγήσει να καταλάβουν να γίνονται ανταγωνιστικοί. Αντ' αυτού, τους έκανε με διαμερίσματα, με αυτοκίνητα.

Το προηγούμενο σαββατοκύριακο ρώτησα αν υπάρχει οργανωμένο κίνημα εδώ για την τυποποίηση των προϊόντων, για τη βελτίωση της ποιότητας. Κάποιοι κτηνοτρόφοι το είπαν αυτό. Μου λένε «Δεν το έχουμε.»

Όταν εγώ τους τα λέω αυτά, και τους τα λέω σκληρά καμιά φορά. Τους έλεγα: «Ρε παιδιά, θα γίνει έτσι. Θα μειωθούν οι επιδοτήσεις. Δε θα'χετε να φάτε.» Μου λένε: «Φάε τη γλώσσα σου Δήμαρχε.» Λέω εγώ: «Εγώ τη γλώσσα μου θα τη φάω. Εσύ τι θα τρως;» Οι άνθρωποι δεν έχουνε... σου λένε, δε βαριέσαι, θα τη βολέψουμε. Πάλι θα μας τα δώσουνε. Δε θα είναι ο Σημίτης... Τους τα λέω: την τυποποίηση, ελάτε μαζί μου. Αυτοί ξέρεις τι λένε; «Ελα μωρέ, εντάξει. Θα είναι ο Σημίτης. Θα τα βολέψουμε. Μπορεί να 'ρθει μεθαύριο ο Καραμανλής. Πάλι θα μας τα βολέψει. Μπορεί να 'ρθει και κανένας άλλος. Θα τη βολέψουμε.» Δεν τους έδωσαν... Δε φταίει ο απλός ο κόσμος. «Ελα μωρέ, σιγά. Θα τη βολέψουμε.»

62. Γνωρίζετε αν υπάρχουν προγράμματα υποστήριξης των νέων αγροτών ή πρόωρης συνταξιοδότησης αγροτών;

(Νέοι Αγρότες) Ναι, ξέρω. Δε ξέρω αριθμό, δηλαδή. Συζητώντας στη Δνση Γεωργίας... Κοιτάζετε να δείτε. Θέλουν σπρώξιμο. Δε φεύγουν εύκολα απ' αυτά που έχουν μάθει απ' τον παππού τους. Πρέπει να τον πείσεις. Να τον πείσεις.

Θέλει ενημέρωση.

Συγγνώμη. Εδώ είμαστε ο μόνος Δήμος που βγάλαμε ένα τευχάκι και τους το μοιράζαμε στα σπίτια. Πηγαίνουμε και τους τα λέμε. Τους βγάλαμε μια δημοτική εφημερίδα. Ένα τετρασέλιδο και το μοιράζουμε πόρτα-πόρτα. Μετά, φέραμε γεωπόνους και τους μαζέψαμε και δω, και στην Άντισσα. Για το γάλα και για τα προγράμματα τα καινούργια κλπ. Με γεωπόνους της υπηρεσίας. Άσε που δεν έρχονται. Η απάντηση: «Ε, ήρθατε μια φορά, θα μας ξανάρθετε;» Και τους λέω εγώ. Και γίνομαι και δυσάρεστος: «Εκείνοι γιατί να ξανάρθουν. Εσύ πρέπει να πας. Να 'ρθει στο σπίτι σου, να σου μοιράσει λεφτά; Εσύ πρέπει να πας. Να ανησυχήσεις και να πας. Και έλα σε μας να σε καθοδηγήσουμε.» Κανείς δεν έρχεται. Θέλουν πάρα πολύ δουλειά.

68. Γνωρίζετε τα προγράμματα LEADER και INTEREGG; Γνωρίζετε, επίσης, προγράμματα αγροτικής εκπαίδευσης, κατάρτισης και πληροφόρησης, ή αγροπεριβαλλοντικά;

Πολύ καλά είναι τα αγροτικά προγράμματα. Αλλά θέλει να απλοποιηθούν και να επεκταθούν. Να σας πω ένα παράδειγμα τώρα. Διαφημίζονται, ακούγονται και στις εφημερίδες κλπ. τα Ολοκληρωμένα Γεωργικά Προγράμματα. 300εκ. Είναι κόστος επενδύσεων. Τα Ολοκληρωμένα Προγράμματα Γεωργικής Ανάπτυξης. 300εκ λοιπόν, 10 κτηνοτρόφοι να κάνουν μια επένδυση των 30εκ τελειώσανε. Και μιλάμε για 5-6 χρόνια. Τι να κάνουν 300εκ; Είχανε μαζέψει όλους τους Δήμους στην Καλλονή στο θέατρο και μας λέγαν κλπ. ότι είναι ένα εξαιρετικό παιδί, η προσπάθειά του, μελετητής κλπ. και...και...και... Άκουγα και γω και έκανα όνειρα. Θα κάνουμε εκείνο, θα κάνουμε τ' άλλο... Κάποια στιγμή αρπάζω το νούμερο σε ευρώ.

Δηλαδή το πρόβλημα είναι ότι είναι λίγο;

Μηδέν. Μηδέν.

LEADER I, II;

Το μόνο που έχει γίνει εδώ στην περιοχή, είναι ένας ξενώνας εδώ δίπλα. Πήρε μια επιδότηση από το LEADER. Ανικανότητα... Τίποτα. Ούτε ιδιωτικές... Ανικανότητα των δημοτικών, κοινοτικών και ιδιωτικών.

Το LEADER βασίζεται σε συντάξεις. Πολλές φορές συμμετέχουν και συνεταιρισμοί.

Τίποτα. Μέχρι στιγμής τίποτα. Τώρα περιμένω από το LEADER +.

Εσείς είστε ο φορέας διαχείρισης του LEADER +;

Όχι εμείς. Η ΕΤΑΛ είναι. Και μέσω ΕΤΑΛ μετέχει η ΤΕΔΚ. Και μέσω ΤΕΔΚ... Αλλά εμείς δικαιουμαστε ένα ποσοστό. Δηλαδή, μπορεί στο προηγούμενο LEADER, αν θυμάμαι καλά, μπορούσε σε κάθε μέτρο το 85% να το δίνει για δημοτικές επιχειρήσεις, επενδύσεις ή μελέτες.

Αγροπεριβαλλοντικά;

Κοιτάζτε. Εγώ, αυτά όσο μπορώ τα παρακολουθώ. Και με ενδιαφέρει να τα προωθήσω κιόλας. Είτε μικρά, είτε μεγάλα. Να, τώρα προχτές, πήρα μια ελάχιστη χρηματοδότηση για να βγάλουμε κάποια τευχάκια κι ένα βιβλίο. Θα σας το δώσω ή θα το στείλω για να το έχετε στο πανεπιστήμιο. Γιατί; Έχει αξία γιατί συνήθως οι δήμοι εκδίδουν τουριστικούς οδηγούς. Με τα παραθαλάσσια, τα μοναστήρια κλπ. Καλά είναι αυτά. Και μεις προσπαθούμε να κάνουμε. Εμείς τώρα βγάζουμε ένα βιβλίο με τριπλό περιεχόμενο. Περί πανίδος, περί χλωρίδος και περί ορυκτών. Τα ορυκτά μας, η πανίδα μας και η χλωρίδα μας. Καταπληκτικό. Κι αυτό το πήρα μέσα από ένα πρόγραμμα του ΥΠΕΧΩΔΕ για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

76. Γνωρίζετε τι σημαίνει ερημοποίηση;

Εμείς έχουμε αυτό εδώ [παρουσιάζει τεύχος για το ΕΣΔ]. Και είμαστε και η πρώτη περιοχή που προτείνεται για τις πιλοτικές εφαρμογές αυτού εδώ. Αλλά εγώ τι να το κάνω τούτο; Όταν το πήγα σ' αυτούς που μετέχουν στην επιτροπή, λέω «Ρε παιδιά εγώ τότε που συντάχθηκε αυτό το πράγμα, λειτούργησα για να μας βάλουν, προτείνουν πιλοτική περιοχή. Και μας έβαλαν και πρώτη. Κάπου πίεσα και παρακάλεσα κτλ. Μας έβαλαν, λοιπόν, Δυτική Λέσβος κτλ. Του Αλέξανδρου ο αδελφός κ.έξ. Νομίζοντας και εγώ, ότι άμα το πάρουμε αυτό...

Γιατί το κάνατε αυτό; Γιατί υπήρχε κάποιο πρόβλημα έτσι;

Πρόβλημα. Βέβαια υπάρχει. Η υπερβόσκηση. Ήρθαν και οι φετινές βροχές να βελτιώσουν την κατάσταση. Μέχρι πέρσι το χειμώνα, έκαναν λιτανειές να βρέξει.

80. Κατά την άποψη σας, πώς εκδηλώνεται το πρόβλημα της ερημοποίησης στην περιοχή σας;

Εγώ πιστεύω ότι σιγά-σιγά χάνεται η γονιμότητα της γης, η πυκνότητα του φυτικού πλούτου, το ποσοστό της επιφανείας που καλλιεργείται μειώνεται κατά τη γνώμη μου διότι δεν είναι αποδοτικό λόγω αυτών των λόγων, και τι άλλο να πω; Δε ξέρω.

Είναι η ξηρασία, είναι η υπερβόσκηση. Θα πω, ότι πιθανότατα δεν είναι και αποδοτικές οι καλλιέργειες που υπήρχαν, συκεώνες π.χ. Σήμερα άμα υπήρχαν θα ήταν καταπληκτική...

Εμείς έχουμε παρατηρήσει αγροτικές χρήσεις γης στο παρελθόν να έχουν εγκαταλειφθεί και να έχουν γίνει βοσκοτόπια.

Έλλειψη χεριών ή συμφέροντος. Άμα δε τους συμφέρει. Γι' αυτό σας είπα τους συκεώνες.

Οπότε, όταν μετατρέπεται η αγροτική γη σε βοσκοτόπο και γίνεται υπερβόσκηση εκεί και αυτό έχει σχέση. Ίσως, δε ξέρω. Όταν αλλάζει χρήση.

Μπορεί. Αυτό συμβαίνει, αλλά εγώ δε ξέρω. Δε νομίζω ότι είναι σε τόσο μεγάλο... Να σας πω. Είτε, τώρα που το σκέπτομαι, ειδικά στην Ερεσό, λόγου χάρη, λόγω της τουριστικής διεξόδου έχουμε πολλά κομμάτια μέσα στον κάμπο που τ' αφήνουν χέρσα και τα δίνουν στα πρόβατα.

Αυτό το φαινόμενο διαχρονικά πώς έχει εξελιχθεί;

Χειρότερο γίνεται. Τείνει και προς οικοπεδοποίηση. Δηλαδή, κτήματα που απείχαν 3-4 χλμ από τη θάλασσα που παλιά ήταν μονάχα για καλλιέργεια, δε μπορούσε να το κάνει τίποτα άλλο. Σίγουρα επειδή έγιναν οι δρόμοι οι αγροτικοί τώρα, και πάνε τα αυτοκίνητα κτλ., φτιάχνει ένα σπίτι ο άλλος και τελειώνει. Και εδώ πάλι δεν υπάρχει χωροταξικό σχέδιο, δεν υπάρχει πολεοδομικό, δεν υπάρχει τίποτα. Δηλαδή, λέω εγώ, απλή σκέψη: γιατί να μη γίνει επέκταση του πολεοδομικού οικισμού της Σκάλας παράλληλα προς τη θάλασσα και να περιλάβει και τα δεξιά-αριστερά βουνά; Εντάξει, που σήμερα είναι βοσκοτόπια, τι είναι, να ενταχθούν στον πολεοδομικό ιστό, αλλά να απαγορευτεί η κάθετη ανάπτυξη. Ο κάμπος να μείνει ανέπαφος. Να μη χιστεί. Σήμερα χτίζουν σκόρπια.

Εμείς έχουμε παρατηρήσει μεγάλη αύξηση από τα προηγούμενα χρόνια, λόγω των επιδοτήσεων, του αριθμού των ζώων στην περιοχή. Έτσι μας είπαν.

Δε το ξέρω εγώ αυτό. Ειλικρινά. Δε ξέρω τον αριθμό. Αλλά επειδή είναι κατά κεφαλήν είναι προφανές ότι θα συμβεί αυτό. Και μάλιστα υπάρχουν και μερικά χωριά. Δηλαδή,

στην Ερεσό, η δήλωση που κάνουν οι κτηνοτρόφοι, ότι έχω τόσα-τόσα και αθροίζεις, βγάζεις ένα κοστούμι... αυτό είναι πραγματικότητα. Στο Μεσότοπο δεν είναι πραγματικότητα. Δε ξέρω αν συμβαίνει σ' όλα τα χωριά αυτό. Στα Χίδηρα σίγουρα δε συμβαίνει. Να σας πω τώρα και ένα καλαμπούρι για να γελάσετε. Όταν πήγε ο γεωπόνος για να μετρήσει για την επιδότηση στα Χίδηρα, τον περίμεναν και μετέφεραν πρόβατα από τα Μυστεγνά. Με φορτηγό. Φόρτωσε 100 πρόβατα, τα πήγε, τα ξεφόρτωσε, τα μέτρησαν και το βράδυ τα ξαναεπέστρεψε.

Αυτό το ζήτημα της υπερβόσκησης τι είναι δηλαδή; Μας είπαν μερικοί ότι «εδώ ο βοσκότοπος που έχω» λέει «σηκώνει 50 πρόβατα και εγώ βάζω 200.»

Ναι. Και συμπληρώνουν με καλαμπόκια και τριφύλλια.

Ναι. Εκεί εντοπίζεται το πρόβλημα; Για να το βάλουμε στις σωστές διαστάσεις.

Αυτός βάζει 200. Τα ταΐζει τα άλλα για να πάρει την επιδότηση.

Αν τα 50 άφηναν και λίγο χόρτο. Τώρα, τα 200 ας πούμε...

Το βλέπεις το καημένο, τρίβει-τρίβει-τρίβει στο βράχο επάνω για να φάει ένα χορταράκι. Πάλι καλά που είναι χειμώνας και βρέχει. Φέτος είναι καλή χρονιά. Σε χρονιές ανυδρίας... το χώμα ξύνει. Είναι να τα λυπάσαι τα πρόβατα.

Παρόλο ότι έχουν, δίνουν και ζωοτροφές: μπαπακόπιτες, ζαχαρόπιτες;

Εντάξει, αυτά τους τα δίνουν στους στεγασμένους χώρους.

85. Πώς κρίνετε την ποιότητα και την ποσότητα των φυσικών πόρων στην περιοχή (νερά, έδαφος κτλ):

Για τα ζώα; Αν εξαιρέσουμε τη φετινή χρονιά, που είναι ακραία. Βρέχει μέρα παρά μέρα εδώ. Εγώ πιστεύω ότι υπάρχει πρόβλημα. Δηλαδή, η Ερεσός υδρεύεται από γεωτρήσεις. Το νερό που πίνουμε. Ναι υπάρχει πρόβλημα. Πώς να ποτίσεις και τα ζώα; Που ποτίζουν ζώα ή ποτίζουν και κάποια δέντρα και μερικά οπωροφόρα κτλ. Σε χρονιές ανομβρίας, την πρώτη χρονιά που είχαμε αναλάβει εμείς, 15-20 Αυγούστου έτρεμε η καρδούλα μου. Γιατί μου έλεγε ο νερούλας «κι αν θα βγάλουμε τον Αύγουστο.»

Και τα τριφύλλια θέλουν πολύ νερό.

Τα τριφύλλια έχουνε. Δε τους φτάνει να ποτίσουν. Μερικοί τρυπάνε. Έχουνε ο καθένας τη δική του. Εδώ, θα λυθεί το πρόβλημα της Ερεσού με το φράγμα. Το οποίο είναι το μεγαλύτερο στο Αιγαίο από πλευράς χωρητικότητας. Έχει ολοκληρωθεί το έργο. Ολοκληρώθηκε το φράγμα και τώρα είναι στη διαδικασία της δημοπράτησης. Έχει ενταχθεί στο Γ' ΠΕΠ. Το αρδευτικό. Και θα 'χουμε, ίσως μια πρωτιά, ότι κατά κανόνα γίνονται αυτά, παραμένουν 5-10 χρόνια, εστίες μόλυνσης, κουνουπιών κτλ. Αυτοκαταστρέφονται συνήθως. Και μεις κατορθώσαμε με πιέσεις. Βοηθάει πάρα πολύ. Είναι Μυτιληνιός ο Δντής κι έχει... των υπηρεσιών του Υπουργείου Γεωργίας. Κι επιδιώκει να είναι φίλος. Είναι και μηχανικός. Γνωρίζομαστε από παλιά. Και μας βοηθάει πολύ. Και γενικά όλο τον κόσμο τον βοηθάει.

94. Γνωρίζετε τι είναι η βιολογική γεωργία και τι προοπτικές υπάρχουν; Είδαμε τους βιολογικούς αμπελώνες του Μ.

Ακούστε. Αυτός ο άνθρωπος το κάνει από χόμπι. Ήρθε από την Αθήνα. Δημοσιογράφος είναι. Φιλολόγος-δημοσιογράφος. Παντρεύτηκε μια πλούσια γυναίκα, γιατρίνα. Έκανε το χόμπι του και μπράβο του.

Οργανωμένη κίνηση;

Εγώ προσωπικά έχω κάνει πολλές φορές. Και συζητήσεις. Και προσπάθειες. Δεν εμπιστεύονται. Δεν τους πείθεις, δηλαδή. «Αντε μωρέ» λέει. «Εγώ θα κάνω, θα δείξω...» Εμείς τώρα, όταν αναλάβαμε, υπήρχε ένα συνεταιριστικό ελαιοτριβείο στη Βατούσα που ήταν χρεωμένο. Χρωστούσε στην Αγροτική Τράπεζα από κάποια μηχανήματα που πήρε και ήταν υπό κατάσχεση. Ήρθαμε σε μια συμφωνία. Μας το μεταβίβασε σε μας και πληρώνουμε εμείς τις δόσεις. Έχω κάνει εγώ, μια μελέτη καινούργια να προσθέσω μια μονάδα παραγωγής βιολογικού λαδιού και μια μικρή μονάδα... Μικρά πράγματα, δηλαδή. Μη περιμένετε...

Είναι μια καλή αρχή.

Ναι. Είναι μια καλή αρχή. Αλλά τι συμβαίνει; Πρέπει αυτός το κτήμα του να το αφήσει χωρίς φάρμακο για 3 χρόνια. Τότε θα 'χει κάποιες συνέπειες. Ε, αυτές τις συνέπειες δε δέχεται να τις υποστεί. Διότι δεν έχει εμπιστοσύνη. Δεν εμπιστεύεται, λέει: «Καλά, να υποστώ εγώ αυτά τα 3 χρόνια. Μετά από 3 χρόνια είναι σίγουρο αυτό που μου λες;» «Ρε παιδιά, αυτό. Ρε παιδιά εκείνο. Θα βγάζουμε λάδι στη Βατούσα και θα λέμε: βιολογικό. Και θα πουλιέται. Θα μας παρακαλάνε... Και πιο ακριβό κτλ.» Έχει ένα αγροτικό συνεταιριστικό τυροκομείο στη Βατούσα πάλι. Και τους είπα εγώ: «Ελάτε να το κάνουμε μαζί. Και να παράγει παραδοσιακά. Όχι πολλά. Δηλαδή, να παίρνουμε, ξέρω γω, 2 τόνους γάλα/ημέρα. Όχι παραπάνω. 50 και 60 τόνους. (Αλλά) 1-2. Και να παράγουμε τυρί κατά τον παραδοσιακό τρόπο, το λαδοτύρι. Γιατί δεν υπάρχει πουθενά αλλού λαδοτύρι. Είναι το λαδοτύρι που είναι βουτηγμένο στην παραφίνη. Λαδοτύρι σημαίνει αυτό το τυρί μέσα στο λάδι. Να το φας και μετά να το φας. Και τους λέω: «Ελάτε να ξεκινήσουμε και να μελετήσουμε. Και να κάνουμε μικρές ποσότητες απ' αυτό. Σιγά-σιγά μπορεί να μεγαλώσει.» Δεν ανταποκρίνονται. Φοβούνται. Αισθάνονται τη σιγουριά. Προτιμούν να τους εκμεταλλευτεί ο Α ή ο Β έμπορος, ή τέλος πάντων ακουμπάνε πάνω σε συνεταιρισμό, που είναι ο συνεταιρισμός της Ερεσού ο μόνος υγιής και κερδοφόρος, νομίζω του νησιού. Με τυροκομείο δικό του.

Οι άλλοι συνεταιρισμοί, οι κτηνοτροφικοί, τι ρόλο παίζουν;

Στην Ερεσό ο ρόλος του είναι σημαντικότερος. Στα άλλα χωριά κυρίως κάνει αγορά ζωοτροφές με κάποια έκπτωση, που δίνει σε καλύτερες τιμές. Δίνει κάτι βεβαιώσεις που βγάζει για τις επιδοτήσεις... Στην Άντισσα έχει ένα συνεταιριστικό ελαιοτριβείο. Δεν είμαι βέβαιος, ότι όλα αυτά που λέμε, ο συνεταιριστικός εκεί, το ελαιοτριβείο κτλ. έχει παθητικό. Ξέρω ότι της Ερεσού δεν έχει. Και ότι στην εκκαθάριση κάθε χρονιάς, ενώ οι άλλοι παραγωγοί εισπράττουν 200δρχ το κιλό το γάλα, εδώ θα εισπράξει 10-20δρχ παραπάνω. Και μάλιστα, αναφέρθηκε το κασέρι της Ερεσού, τυχαία στην τηλεόραση ένας τυράς. Είχε τυριά όλης της Ελλάδας. Και λέει: το καλύτερο κασέρι της Ελλάδας. Και πράγματι είναι. Διότι είναι καθαρά πρόβειο. Και προσεγμένο. Και χωρίς...

Αυτό θα μπορούσε να αποτελέσει ονομασία προέλευσης.

Όχι. Νομίζω ότι έχει γίνει ονομασία προέλευσης.

Συνέντευξη αρ.10:

Δήμος Ερεσού

Ερωτώμενος: 1 εν ενεργεία κτηνοτρόφος.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

1. Ποιο είναι το μέγεθος των καλλιέργειών σε στρέμματα ή το μέγεθος των κτηνοτροφικών μονάδων σε αριθμό ζώων; Πόσα πρόβατα έχει το χωριό περίπου;

Έχω γύρω στα 230 ζώα. Σκέτα πρόβατα.

3. Σε ποια περιοχή βρίσκεται η καλλιέργεια ή η κτηνοτροφική μονάδα;

Έχω ένα βοσκότοπο πάνω από το χωριό. Κι έχω ένα βοσκότοπο εκεί πέρα που είναι το ελικοδρόμιο. Τα έχω από τέλος Ιουλίου μέχρι και 15 Δεκεμβρίου απάνω, στο βοσκότοπο αυτό, και μετά τα κατεβάζω εδώ πέρα κάτω που είναι κοντά και τα αράζω για να τα πιάσω στα χέρια να τα αρμέγω.

7. Ποια είναι η ηλικία σας;

41 χρόνων.

8. Πόσα άτομα εργάζονται στην καλλιέργεια της γης ή στην κτηνοτροφική μονάδα; Αναφέρετε αν είναι μέλη της οικογένειάς σας, εργάτες γης ή άλλοι ή συνδυασμός των παραπάνω κατηγοριών.

Όχι. Μόνο τους μήνες που αρμέγουμε με βοηθάει ο πατέρας μου. Όχι δεν παίρνω ξένους (εργάτες). Παίρνω καμιά φορά, αλλά όχι συνέχεια. Όταν χρειάζεται.

Αλβανούς κυρίως;

Όχι. Δεν τους παίρνω τους Αλβανούς.

9. Αντιμετωπίζετε οικονομικά προβλήματα ή δυσκολίες και πού τα αποδίδετε;

Πάρα πολλά. Είμαι και σύμβουλος στο Συνεταιρισμό Ερεσού. Διετέλεσα αντιπρόεδρος του Συνεταιρισμού. Πάρα πολλά προβλήματα. Οικονομικά προβλήματα.

10. Σε σχέση με το παρελθόν η οικονομική σας κατάσταση βελτιώθηκε ή επιδεινώθηκε και σε τι οφείλεται;

Όχι. Για να μιλήσουμε για το 2002, είμαστε κάτω. Πήραμε πέρυσι γύρω στα 7.200δρχ ενίσχυση από επιλέξιμα. Αυτά μειωθήκανε φέτος γύρω στα 4.300-4.500δρχ.

Πόσα επιλέξιμα έχετε;

Εγώ έχω γύρω στα 140 επιλέξιμα.

Αυτά, πότε είχαν καθοριστεί;

Αυτά τα αγόρασα. Τα δικαιώματα τα αγόρασα. Γιατί είχε βγει ένας νόμος, μιλάμε το '85 περίπου το οποίο δικαιολογούσε το 65% των προβάτων που έπρεπε να έχεις και είχαμε εδώ τότε Γραμματέα που είναι και σήμερα Αντιδήμαρχος. Τυπικότατος. Ο Κ. Δε μπορώ να πω. Του τα 'δωσε το χωριό, το 65% και είμαστε το μόνο χωριό το οποίο έχει λιγότερα επιλέξιμα πάνω στο νησί.

Τώρα δε γίνονται αγοραπωλησίες προβάτων;

Συνέχεια γίνονται.

12. Έχετε αντιμετωπίσει στο παρελθόν ή αντιμετωπίζετε σήμερα πρόβλημα ανεργίας ή υποαπασχόλησης; Πού οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας;

Κοιτάζτε. Ανεργία οπωσδήποτε υπάρχει... γιατί βέβαια δε μπορούμε να πούμε... προπάντων τους χειμωνιάτικους μήνες. Το καλοκαίρι εντάξει, είναι ο τουρισμός, κάπως βελτιώνονται τα πράγματα. Αλλά το χειμώνα...

Σε τι οφείλεται αυτό;

Να σας πω. Να πάρουμε ένα παράδειγμα από την κτηνοτροφία. Στην κτηνοτροφία πάνω τώρα βγήκε ένας νόμος, προχθές είχαμε Γενική Συνέλευση στην Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών Λέσβου και... να πάω στο Υπουργείο Εμπορίου. Και πήρα στα χέρια μου ένα χαρτί το οποίο λέει: απαγορεύεται να πουλάμε τα αμνοερίφια, τα μικρά μιλάμε, μικρής ηλικίας όπως λέει, με το κεφάλι επάνω. Πλην τους μήνες που είναι το Πάσχα. Δηλαδή, το Πάσχα είναι καλό το κεφάλι. Δεν είναι επιβλαβές στον άνθρωπο. Τους άλλους μήνες είναι; Πώς να το καταλάβω και γω να πούμε; Εγώ θα κατεβάσω τώρα, σε περίπου 10 μέρες θα τα σφάξω, 140-150 αρνιά. Θα σφάξω δικά μου. Θα ανοίξουμε στις 15 του μηνός το τυροκομείο του Συνεταιρισμού, το οποίο είναι το μόνο τυροκομείο, ο μόνος Συνεταιρισμός πάνω στο νησί που είναι βιώσιμος, ο δικός μας και ο Μανταμάδος που τυροκομάμε το γάλα. Θα βγαίνουμε εμείς στο εμπόριο. Θα πάρω 150 κεφάλια. Ή πρέπει να τα χαρίσω στον έμπορο, γιατί λένε ότι μπορεί αν θέλει ο έμπορος να τα πάρει με το κομμάτι. Και το κομμάτι, απ' ότι ακούω, μιλάνε για 25 λεπτά. Μιλάμε για 85δρχ. Ή να τα ρίξω μέσα στην κατάνυξη και να τα φάμε σιγά-σιγά εμείς. Απόμειναν 150 κεφάλια, όσο να μην είναι, το λιγότερο είναι 150 κιλά. Η τιμή πέρυσι τις αντίστοιχες εποχές, είχε γύρω στις 700δρχ/κιλό. Εμείς το πουλήσαμε στον έμπορο. Αυτή τη στιγμή μιλάμε για 1.400-1.500δρχ. Κι έχουμε ακόμα 7 Δεκεμβρίου. Όλα αυτά αντί να πάνε προς το καλύτερο πάνε προς το χειρότερο. Τα γάλατά μας: Ευτυχώς ήρθε, έκανε κάποιες προσπάθειες ο... Κ. Αλλά είναι και δίκιο μαχαίρι ο Κ. Ναι μεν ωφέλησε όλους. Αλλά εμάς για παράδειγμα σαν Συνεταιρισμός δε μας ωφέλησε. Γιατί παίρνει το βασικό από εδώ πέρα και το πάει (εκεί) που έχει τα εργοστάσιά του. Βέβαια, εντάξει δικαιολογημένα ο άνθρωπος, τι να το κάνει; Και το πουλάει «κασέρι Μυτιλήνης.» Εμείς έχουμε το κασέρι το οποίο είναι πατροπαράδοτο.

Και πολύ καλό.

Και πολύ καλό. Αλλά δε μπορούμε να ανταγωνιστούμε ούτε τον Κ., ούτε τον έμπορο. Κακά τα ψέματα, να πούμε. Είμαστε μια μικρή μονάδα. Είμαστε πλήρως εκσυγχρονισμένοι. Μιλάμε, τελευταία λέξη της τεχνολογίας υπάρχει μέσα στο τυροκομείο.

Με τι λεφτά γίνανε αυτά;

Αυτά γίνανε και σε κάτι προγράμματα του LEADER, να πούμε, αλλά ως επί το πλείστον λεφτά δικά μας, κτηνοτρόφων... Όταν κάνουμε την εκκαθάριση... Εγώ αυτή τη στιγμή έχω πάρει 100δρχ από το τυροκομείο. Από το γάλα μου το περσινό. Γιατί ο Συνεταιρισμός πρέπει να πουλήσει το τυρί. Να πάρει την επιταγή που ο έμπορος κάτω από 6 μήνες επιταγή δε δίνει. Να λήξει η επιταγή. Και να τελειώσει όλη η φάση αυτή. Να φύγουν όλα τα κασέρια. Να λήξουν οι επιταγές. Και να καθίσουμε... Γιατί άμα δε λήξουν οι επιταγές και σκαλώσει μια επιταγή δε μπορούμε να την κάνουμε εκκαθάριση εμείς... Πρέπει να βγάλουμε ένα μέσο όρο. Πέρσι βγάλαμε γύρω στις 285δρχ κατά κιλό το γάλα. Καλό, αλλά τότε πληρωθήκαμε, όμως ε; Πληρωθήκαμε το Μάιο. Για το γάλα του 2001. Εγώ όμως, για το 2001 είχα φτάσει και πήγαινα γάλα από το 2000 το Δεκέμβριο. Έπιασα τα πρόβατα. Κατάλαβες; Από το 2000 το Δεκέμβριο μέχρι το 2002 το Μάιο, μετά εγώ πρέπει να ζήσω. Τα βοσκοτόπια τα νοικιάζουμε απ' τους διάφορους που τα έχουν. Όσοι έχουν κάποια, εντάξει. Οι πιο πολλοί νοικιάζουν. Αυτά πρέπει να πληρωθούν. Ήρθε ο Ιούλιος-Αύγουστος, βάλε το παζάρι που θα κάνεις. Πρέπει να τα πληρώσεις τα πράγματα αυτά. Πού θα τα βρούμε να τα πληρώσουμε;

Εδώ η περιοχή πόσα πρόβατα έχει;

Ποια περιοχή;

Η περιοχή Ερεσού;

Πρέπει να έχει γύρω στα 18.000 πρόβατα περίπου.

Αν ξέρετε, για όλο το Δήμο;

Όχι. Για όλο το Δήμο δε ξέρω.

Η Άντισσα;

Η Άντισσα έχει λιγότερη κτηνοτροφία από εμάς.

17. Πώς κρίνετε την κατάσταση των υποδομών υγείας στην περιοχή;

Κοιτάξτε να δείτε. Το Κέντρο Υγείας της Άντισσας είναι καλό. Τώρα, έρχεται και κάθε... 2 φορές την εβδομάδα νομίζω γιατροί από τη Μυτιλήνη. Υπάρχουν μηχανήματα, αλλά αν επανδρωθεί λίγο περισσότερο θα 'ναι καλύτερα. Τώρα έχει κάνει κι ο Δήμος, έχει ένα λεωφορείκι μικρό το οποίο χρησιμοποιούταν παλιά στην κοινότητα Άντισσας στο ΚΑΠΗ και το βάζει κάθε Πέμπτη. Το παίρνουν όσοι δεν έχουν αυτοκίνητο και τους πάει στην Άντισσα που έρχονται οι γιατροί και τους εξετάζουν και τους φέρνει πίσω. Από το Μεσότοπο γίνεται (για) παράδειγμα Τετάρτη, από τα Χίδηρα...

Αυτό το κάνει ο Δήμος;

Είναι προσωπικά θέμα Δημάρχου. Και βέβαια, από τον καιρό που απολύθηκα φαντάρος, το '82 το Δεκέμβριο μέχρι σήμερα, έχουμε τεράστια διαφορά. Γιατί εγώ από το '82 δεν είχα άνθρωπο να κρατήσει την οικογένεια. Έχω σπουδάσει μηχανικός κι αποφάσισα να μείνω εδώ πέρα. Μ' άρεσε. Μ' αρέσουν τα πρόβατα. Έχω έρωτα με τα πρόβατα.

Τι μηχανικός σπουδάσατε;

Μηχανικός αυτοκινήτων. Δούλευα στη ΔΕΗ. Είχα δίπλωμα πριν πάω φαντάρος μέσα στη ΔΕΗ. Έχω βγάλει την Εργοδηγών στην Αθήνα. Και την ήξερα τη δουλειά πολύ καλά. Και στρατό που πήγα, εξάσκηση τη δουλειά μου και πέρασα πάρα πολύ καλά. Αλλά επειδή μ' άρεσε, από μικρός δίπλα στα πρόβατα. Άσχετα που ο πατέρας μου δεν είχε καμιά δουλειά με τα πρόβατα. Εμένα, μ' αρέσουν τα ζώα. Αποφάσισα να ασχοληθώ με τα ζώα. Όσο για το θέμα της υγείας, τότες δεν είχαμε γιατρό. Είχαμε ένα αγροτικό γιατρό. Πότε ήταν ο άνθρωπος, και πότε δεν ήταν. Τώρα ξέρουμε ότι, αν ω

μη γένοιτο πάθει κάτι, παίρνεις αυτοκίνητο, πας στην Αντισσα. Ο αγροτικός είναι για παρηγοριά. Κατάλαβες;

Το ασθενοφόρο έρχεται:

Το ασθενοφόρο είναι λίγο δύσκολο. Πότε έχει ένα γιατρό, πότε υπάρχει άλλο περιστατικό. Ένα ασθενοφόρο για όλα τα χωριά. Θέλουμε κι άλλο ασθενοφόρο οπωσδήποτε. Τώρα έχει βγάλει ο Δήμος ένα κοινωνικό λειτουργό, ένα αυτοκινητάκι...

18. Πώς κρίνετε την κατάσταση της εκπαίδευσης στην περιοχή:

(Για το παιδί) Όταν γυρίζει 2 η ώρα από το σχολείο, πάει στο ημερήσιο μετά. Κλείνει 4 η ώρα. 4:30 πάει αγγλικά. Μετά θα πάει κιθάρα. Εδώ. Ναι, υπάρχει ένα ζευγάρι το οποίο έχει εγκατασταθεί μόνιμα εδώ πέρα. Η γυναίκα είναι δασκάλα αγγλικών και ο σύζυγος κάνει μαθήματα κιθάρα και μουζουκίου στα παιδιά. Κάνουν πολύ καλή δουλειά. Πάρα πολύ καλή. Ο δικός μου πάει γύρω στα 4 χρόνια κιθάρα. Παίζει αρκετά κομμάτια. Τώρα διαβάζει ένα κομμάτι και το παίζει. Δουλεύει κάθε μέρα. Δηλαδή, έχουμε βελτιωθεί. Αλλά, είμαστε απομακρυσμένοι πολύ. Από το κέντρο. Είμαστε απομονωμένοι.

19. Πώς κρίνετε το επίπεδο κοινωνικής πολιτικής ή πρόνοιας γενικά στην περιοχή:

Όχι (δεν έχουμε ΙΚΑ). Υπαγόμαστε στην Καλλονή.

20. Αισθάνεστε γεωγραφικά απομονωμένοι σε σχέση με την ηπειρωτική Ελλάδα ή μη εννοημένοι σε σχέση με την πρωτεύουσα του νησιού:

Είμαστε απομονωμένοι. Γιατί εσύ, όταν θέλεις να κάνεις κάτι και έχεις σπουδάσει στη Μυτιλήνη, οποιαδήποτε υπηρεσία να ειδοποιήσεις, σε μισή ώρα θα είναι εκεί πέρα να δει κάτι και να αυτό... Εγώ, παράδειγμα, θέλω να κάνω ένα σπίτι. Πρέπει να 'ρθει η Αρχαιολογία. Εάν ήμουνα κοντά, αυθημερόν θα λυνόταν το θέμα.

Τώρα:

Έκανα γύρω στις 20 μέρες. Και δε λέω, εντάξει. Και να σου πω και κάτι; Γίνονται γρήγορα. Ευχαριστώ την κυρία, πώς την λένε αυτήν εκεί πέρα. Εντάξει, πήγα κάτω, ήρθε και γρήγορα σε 20 μέρες. Αλλά, αν ήμασταν κοντά, σε 1-2 μέρες θα λυνόταν το θέμα. Υπάρχει τεράστια διαφορά, τα προβλήματα, από ένα χωριό που είναι κοντά στην πόλη, από μας που είμαστε 100χλμ μακριά. Είμαστε πολύ απομακρυσμένοι. Συγκοινωνία έχει μόνο μία τώρα. Δε συμφέρει να βάλεις και άλλη. 6:30 το πρωί και γυρνά στις 4:00 το απόγευμα όποιος δεν έχει αυτοκίνητο. Ή πρέπει να πάρεις ταξί, ή πρέπει να έχεις δικό σου αυτοκίνητο να πας κάτω.

Το καλοκαίρι:

Το καλοκαίρι, Ιούλιο-Αύγουστο έχουμε 3 την ημέρα.

22. Υπάρχουν προοπτικές για την παραμονή των νέων στην περιοχή ή όχι και γιατί:

Μένουν. Τώρα μένουν. Μιλάμε, το '82 δεν είχε άνθρωπο της ηλικίας να μείνω.

Τι πληθυσμό είχε περίπου τότε; Η Ερεσός:

Κοίταξε. Ο πληθυσμός είναι standard, αλλά δε μένουν όλοι εδώ πέρα. Τώρα όμως, βέβαια, από τότες έχει μεγάλη διαφορά. Πολύ μεγάλη διαφορά να πούμε. Να φανταστείς, ότι τότες δεν υπήρχαν ούτε καφετέριες εδώ πέρα, ούτε τίποτα. Ήταν 3 καφενεία πάνω στην πλατεία.

23. Απασχολούνται οι νέοι άνθρωποι στην πρωτογενή παραγωγή και αν όχι γιατί:

Ασχολούνται νέοι άνθρωποι, αλλά δε ξέρω κατά πόσο θα μείνουνε.

Πού απασχολούνται οι νέοι:

Το καλοκαίρι με τον τουρισμό. Το χειμώνα 1-2. Το χειμώνα έχουμε κάτι λίγα πράγματα.

Υπάρχει υποαπασχόληση στο νομό Λέσβου:

Υποαπασχόληση. Υπάρχει υποαπασχόληση.

25. Υπάρχουν ξένοι μετανάστες στην περιοχή, και αν γνωρίζετε, πόσοι περίπου και ποιας εθνικότητας:

Ναι, υπάρχουν. Βούλγαροι και Ρουμάνοι και Αλβανοί. Όχι μεγάλα πράγματα.

Πόσοι είναι περίπου οι Αλβανοί:

Καμιά 15αριά.

Στην Ερεσό:

Στην Ερεσό, ναι.

Οικογένειες:

Ναι, υπάρχουν και οικογένειες, παιδιά, ναι.

Οι άλλες εθνικότητες:

Οι Ρουμάνοι είναι 2 οικογένειες μόνο. Οι Βούλγαροι έρχονται εποχιακά. Έρχονται προς το Μάιο. Έρχονται και φεύγουν.

28. Πώς εκτιμάτε ότι θα ήταν η κατάσταση του πρωτογενούς τομέα (τι θα κάνατε εσείς, ποιες θα ήταν οι επιπτώσεις) αν δεν υπήρχαν οι μετανάστες:

Βέβαια, δυσκολότερα θα ήταν. Εντάξει. Όχι πως δεν το αξίζουν. Το αξίζουν. Αλλά δεν έχω να σε πληρώσω εγώ. Δε φτάνουν να σε πληρώσω. Τα πρόβατα που έχω εγώ, αν πω να πάρω άτομο, δε θα βγάλω τίποτα.

Άρα σας διατηρεί και σας. Σας βοηθάει και ο μετανάστης:

Ναι. Μας βοηθάει.

29. Έχετε κοινωνικές σχέσεις με μετανάστες; Θα συνάπτατε συγγενικές σχέσεις με μετανάστες:

Έχουμε. Έχουμε. Ειδικά με τους Ρουμάνους και με τους Βούργαρους, εντάξει.

Οι Αλβανοί:

Έχει και παιδιά καλά. Στους Αλβανούς. Είναι τώρα 2-3 παιδιά που τους έχουμε στα πρόβατα. Αυτοί έχουν καλές σχέσεις. Πολύ καλές σχέσεις. Όχι, ότι έχουμε με τους άλλους τίποτα, να πούμε. Προς θεού. Ούτε αυτό... αλλά δεν έχουμε και κοινωνικές σχέσεις αναμεταξύ μας. Αυτοί οι οποίοι είναι εξοικειωμένοι μαζί μας δεν έχουν δικό τους ύπνο. Οι άλλοι έχουν δικό τους ύπνο... Όχι το καλοκαίρι. Φεύγουνε το Σεπτέμβριο. Και πάνε 2 μήνες στην πατρίδα τους. Και γυρνάνε.

32. Τι πιστεύετε ότι πρέπει να γίνει για να αναπτυχθεί περισσότερο η περιοχή:

Πες μου εσύ τι να κάνει; Να σου πω κάτι. Να γινόταν υπηρεσία στην Καλλονή. Να ήταν, παράδειγμα, το αεροδρόμιο της Μυτιλήνης στην Καλλονή θα ήταν θέμα τεράστιο. Αν ήταν το νοσοκομείο της Μυτιλήνης στην Καλλονή... ή αποκέντρωση υπηρεσιών. Γιατί η Μυτιλήνη είναι 100χλμ, η Καλλονή είναι 45χλμ.

Το λιμάνι:

Το λιμάνι του Σιγρίου. Είμαστε εντάξει, αλλά να μπει και καράβι, όμως. Φέτος είχαμε μείωση του τουρισμού λόγω του ότι δεν ερχόταν καράβι στο Σίγρι. Μας προτιμάει πολύ η Β.Ελλάδα, πάρα πολύ η Θεσσαλονίκη- Καβάλα. Από Β.Ελλάδα κατεβαίνει πολύς κόσμος, αλλά φέτος λόγω του κόψιμου του караβιού...

Γιατί κόπηκε αυτό:

Αυτό λένε δεν μπορούσε να προσεγγίσει στο Σίγρι, θέλει βελτιώσεις το νέο λιμάνι. Αλλά ο Δήμαρχος είπε ότι (το) απαγκίστρωσε από την Αρχαιολογία που ήταν αυτό και νομίζω ότι θα γίνει. Θα φτιαχτεί. Μετά είναι και άγωνα γραμμή, εντάξει. Δε συμφέρει. Θέλει επιδότηση. Δε συμφέρει τον εφοπλιστή, το κράτος, δε ξέρω ποιον, κάποια εταιρεία να πιάνει μόνιμα. Είναι και το άλλο, όμως, ότι δε θέλουν κι από τη Μυτιλήνη.

Γιατί γίνεται αυτό; Θα κόψει την κίνηση:

Ε, βέβαια. Θα κόψει. Όλα τα αυτοκίνητα που φεύγουν από δω (προς τα) κάτω, δε θα πάνε από δω; Εγώ, που φεύγω από δω πέρα, θα πάρω ταξί θα πάω στη Μυτιλήνη, θα φάω θα πω και το βράδυ θα φύγω στην Αθήνα. Όλα αυτά κόβονται.

Θα βγάλει όμως την περιοχή από την απομόνωση.

Ναι, αλλά τα μεγάλα ψάρια, οι μεγαλοκαρχαρίες δεν αφήνουν την κουτάλα να πάρει και λίγο απ' αυτούς.

Τι πρέπει να γίνει για να αναπτυχθεί ο τόπος; Αν έρχονταν από τη Νομαρχία και σας ρωτούσαν τι πρέπει να κάνουμε για να γίνουν πιο καλά τα πράγματα:

Να μη μας βάζει στην ίδια ζυγαριά που βάζει τους άλλους παραγωγούς. Είμαστε μια μειονεκτική περιοχή. Μα δε λέμε ψέματα. Οι ίδιοι μας το λένε. Πρώτον, αντιμετωπίζεται σαν μειονεκτική περιοχή. Σας είπα, ότι εσύ τον φραπέ τον πίνεις 5δρχ,

τον παίρνω και εγώ 5δρχ. Ναι, αλλά εσύ δεν έχεις έξοδα. Πράγματα, τα αγοράζουνε κάτω από τη μισή τιμή που τα αγοράζουμε εμείς.

34. Συμπληρώνετε το εισόδημά σας από άλλη πηγή και αν ναι από ποια; Γιατί προχωρήσατε σε τέτοια ενέργεια;

Κάνω κι άλλη δουλειά. Το καλοκαίρι δουλεύω στο μαγαζί του αδερφού μου.

Υπάρχουν κτηνοτρόφοι οι οποίοι κάνουν άλλες δουλειές;

Όλοι κάνουμε άλλες δουλειές. Εδώ... δε βγαίνει. Δε βγαίνει ο άλλος. Πώς να το κάνουμε;

Τι άλλες δουλειές κάνουν;

Άλλος πατάτες βάζει. Εγώ, παράδειγμα, βάζω και τριφύλλια όπως κι άλλα άτομα. Για ζωτροφές. Ή πάει και δουλεύει σ' ένα μαγαζί το καλοκαίρι ή πάει στην οικοδομή.

Κάτι κάνει. Δε μπορεί. Δε βγαίνει.

35. Κρίνετε το εισόδημά σας ικανοποιητικό και αν όχι γιατί;

Για τις ώρες που δουλεύω, δεν είναι ικανοποιητικό. Βέβαια, είμαι σηκωμένος από τις 5 η ώρα το πρωί.

Πόσες ώρες δουλεύετε τη μέρα;

Τώρα, αυτήν την εποχή που δεν αρμέγω είμαι σηκωμένος από τις 5 η ώρα το πρωί. Ακόμα δεν τέλειωσα.

12 ώρες δηλαδή;

Ναι. Το λιγότερο. Όταν όμως πάει ένας εργαζόμενος, και δουλεύει 7 ώρες... Τις πιο πολλές φορές δε δουλεύει κιόλας. Να λέμε την αλήθεια, να πούμε.

36. Από πόσα μέλη αποτελείται η οικογένειά σας;

Έχω ένα γιο 11 χρονών και μια κόρη 19 μηνών.

38. Είχατε ποτέ οικονομικές δυσκολίες στην διάρκεια των οποίων σας έχουν βοηθήσει άλλοι από την περιοχή ή από άλλες περιοχές;

Πολλοί, ναι.

Υπάρχει αλληλεγγύη;

Αλληλεγγύη, ναι.

Για παράδειγμα, ο άλλος πες πως είναι στο χείλος της καταστροφής.

Ναι. Έχουν γίνει. Κι όταν είσαι συνεταιριζόμενος στο Συνεταιρισμό Ερεσού... πολλές φορές μου έχουν τύχει περιστατικά τέτοια. Έτυχε γάλα να το πληρώσουμε και 350δρχ. Όχι, να το πληρώσουμε 350δρχ. Είχε πάρει 350δρχ το γάλα αλλά το του κρατούσαμε την επόμενη χρονιά. Γιατί ο Συνεταιρισμός κάνει και κοινωνικό έργο. Βέβαια, εξαρτάται από το Συμβούλιο και απ' τον Πρόεδρο.

...και χρήματα;

Τι χρήματα να δώσουμε δηλαδή; Όχι. Αυτό δεν το κάνουμε εμείς. Αυτό γινότανε.... Παλιά δίναμε κτηνοτροφικά δάνεια. Για 1 χρόνο. Αλλά τώρα, η τράπεζα τα έκοψε. Και γίνονται κατευθείαν. Από την Αγροτική Τράπεζα. Έφυγε ο Συνεταιρισμός απ' τη μέση. Κατάλαβες; Όταν ήταν όμως ο Συνεταιρισμός στη μέση, και δεν μπορούσε να το πληρώσει... Και βλέπαμε εμείς ότι ο έμπορας αυτός, πράγματι υπάρχει πρόβλημα...

Τα κλείνει ο Συνεταιρισμός. Να μη τρέχει ο τόκος του. Και του δίναμε μια προθεσμία. Να τα δώσει στον Συνεταιρισμό. Κατάλαβες;

47. Πώς κρίνετε γενικά την κυβερνητική/Ευρωπαϊκή αγροτική πολιτική;

Τι πράγμα δηλαδή;

Αν είναι θετική/αρνητική;

Κοιτάξτε να δείτε. Δεν είμαστε στην ίδια κατηγορία τώρα εμείς με τη Θεσσαλία. Καμία σχέση. Πρώτον, τα βουνά μας είναι ορεινά. Αν φέρω εγώ αυτόν τον άνθρωπο εδώ πέρα, δε μπορεί να ζήσει εδώ. Είναι αλλιώς μαθημένος. Έρχεται ένας τυροκόμος εδώ πέρα, εδώ και 13 χρόνια από τα Τρίκαλα, ο οποίος έχει εκτάσεις εκεί πέρα με καλαμπόκι και με βαμβάκι και τέτοια να πούμε. Το χειμώνα είναι τυροκόμος εδώ πέρα. Σε μας. Όταν δει τα μέρη τα οποία καλλιεργούμε εμείς, γελάει. Παντού δε πίνουν καθόλου τα μέρη τα δικά μας. Γιατί έχουν τεράστιες εκτάσεις. Γιατί έχουν

μικρότερο κόστος. Ένας κτηνοτρόφος της Θεσσαλίας έχει κάτω από το μισό κόστος από εμάς. Μη βλέπετε φέτος που είναι καλή χρονιά...

Λόγω περιοχής:

Λόγω περιοχής, ναι. Μη βλέπετε φέτος που είναι καλή χρονιά και έχει χόρτα και βρέχει. Και έχουμε τα πρόβατα και τρώνε βοσκή ελεύθερη. Όταν μια κακή χρονιά, εγώ για παράδειγμα, θέλω τη μέρα... Πέρυσι, τέτοια εποχή ήθελα 200 κιλά ζωοτροφές/μέρα και 4-5 δέματα τριφύλλι.

Γιατί; Γιατί δεν είχε χόρτο.

Γιατί δεν είχε χόρτο. Βέβαια. Ναι, ήτανε κακοκαιρία. Είχε χιόνια, παγωνιές. Δεν ακούγεται το χόρτο. Τέτοια χρονιά δεν έχουμε ξαναδεί. Όχι, εγώ που είμαι μαθημένος, 40 χρονών. Παππούδες 80 χρονών, αυτή τη χρονιά δεν την έχουν ξαναδεί. Είναι μια από τις πάρα πολύ καλές χρονιές.

Εξαιρέση, δηλαδή:

Εξαιρέση. Ναι. Μιλάμε για το χόρτο. Δε ξέρουμε πώς θα εξελιχθεί. Μέχρι σήμερα μιλάμε. Τώρα, ένας κτηνοτρόφος της Θεσσαλίας απάνω, έχει χόρτα δωρεάν. Όταν θερίσουν τα στάρια τους, τα καλαμπόκια τους και τα μαζέψουν, αμολάνε τα πρόβατα μέσα χωρίς να πληρώνουν μία. Εμείς πού θα τα βάλουμε; Καταρχάς είναι αυτό. Και είναι μόνιμα αυτό. Πέρυσι θέλαν να μας κόψουν την επιδότηση των ζωοτροφών. Έδινε το κράτος 10δρχ/κιλό περίπου μεταφορά των ζωοτροφών από Αθήνα εδώ. Θέλαν να το κόψουν. Τελικά το αφήκανε. Μέχρι στιγμής δεν το έχουν κόψει. Και μας επιτρέπουν να κάνουμε μια πρόβλεψη ανά 2 μήνες. Σε 2 μήνες θα ταΐσουμε τόσες ζωοτροφές. Αυτές τις ζωοτροφές είμαστε υποχρεωμένοι να τις πάρουμε. Αν θέλουμε παραπάνω, όμως, δεν μπορούμε να το πάρουμε. Βέβαια, το κάνουμε με κανένα Συνεταιρισμό, να δούμε αν αυτός έχει τίποτα υπόλοιπα να τα πάρουμε εμείς. Αν δεν έχει υπόλοιπα θα το πληρώσουμε σε τιμή που πρέπει να το πληρώσουμε. Ο κτηνοτρόφος της Θεσσαλίας πληρώνει τη βαμβακόπιτα 40, το καλαμπόκι 30δρχ, εμείς το πληρώνουμε εδώ πέρα 69δρχ και είναι επιδοτημένο. Χωρίς την επιδότηση, 82-85δρχ. Ο κτηνοτρόφος έχει αγορά εκεί πέρα να δώσει το αρνί του. Οτιδήποτε έχει, το γάλα του σε 10 εμπόρους, εμείς έχουμε 2 εμπόρους τώρα. Είναι και αυτές οι καραντίνες που χτυπάνε συνέχεια το νησί. Θέλει ένας να 'ρθει να πάρει πρόβατο. Το λεσβιακό πρόβατο είναι πολύ καλό πρόβατο. Πάρα πολύ καλό. Και τακτικό. Και στο γάλα και στα πάντα. Αλλά, η τιμή τους σήμερα ένα καλό πρόβατο με το αρνί του είναι στις 30.000. Δήλωσα, εγώ παράδειγμα, να βάλω 50 αρνιά θηλυκά και να βγάλω 50 πρόβατα. Να πάρω 5δρχ, όπως το κάναμε παλιά. Πριν αρχίσει η καραντίνα. Τώρα δε μπορώ να το κάνω. Είμαι αναγκασμένος να πάω να τα σφάζω. Το πρόβατο έχει 500δρχ/κιλό. Εδώ και 20 χρόνια.

Για όλους αυτούς τους παράγοντες παραμένουν ίδιες οι τιμές.

Ίδιες οι τιμές, ναι. Κοιτάζτε να δείτε. Οι τόποι βόσκησης είναι... πώς θα πληθύνουν;

Είναι όλοι κατελημμένοι.

Βέβαια. Σχεδόν κατελημμένοι, ναι. Από κτηνοτρόφους.

Που ήτανε και πριν κτηνοτρόφοι.

Αιτήσεις κάνανε και ορισμένοι που γίνανε κτηνοτρόφοι.

Και οι πιο πολλοί νοικιάζουν.

Νοικιάζουν.

Άρα κι αυτό είναι ένα κόστος.

Βέβαια. Μεγάλο κόστος.

...Τυροκόμοι από Τρίκαλα. Υπάρχουν ντόπιοι.

Ντόπιοι δεν υπάρχουν. Είχαμε έναν πριν από χρόνια, ο οποίος πήρε σύνταξη τώρα. Τώρα έχουμε ένα παιδί το οποίο δουλεύει αρκετά χρόνια στο τυροκομείο. Γιατί χρειάζεται γενναία απόφαση να του δώσουμε τα φώτα να γίνει. Τυροκομάει μόνος του. Εντάξει, όλα τα κάνει. Αλλά πρέπει να τον αβαντάρει και το εκάστοτε συμβούλιο ή η ΓΣ. Διότι, ω μη γένοιτο, δεν πάει καλά η παραγωγή. Όχι πως αυτός ο τυροκόμος που φέραμε είναι καλύτερος. Πολλές φορές τα χάλασε και τα πέταξε. Αλλά αυτή είναι η ζωή του κτηνοτρόφου. Αν τύχει και το καταστρέψει, ποιος θα μας αποζημιώσει;

Δηλαδή να βοηθήσει:

Να βοηθήσει το παιδί να λάβει το ρίσκο. Να πει, ότι αυτόν τον άνθρωπο θα τον κάνω τυροκόμο.

Υπάρχουν κάτι προγράμματα εκπαίδευσης.

Όχι. Εκπαίδευση έχει κάνει ο άνθρωπος ... 15 χρόνια.

Αλλά, κι άμα μπει μέσα να τον καλύψετε εσείς.

Ναι. Όχι πως αυτόν δεν τον καλύψαμε... Αυτόν που τον φέραμε απέξω, ήρθε πολτός, όταν πρωτοήρθε. Τον έφερε ένας άλλος μάστορας. Αλλά, εντάξει. Βλέπεις, ο Κ. ήταν Γραμματέας του Συνεταιρισμού, τον είδε. Είναι και μεγαλοκτηνοτρόφος. Έχει ασθένεια απ' τον Συνεταιρισμό, πολύ μεγάλη ασθένεια. Εγκέφαλος σκέτος. Αυτός τα έκανε όλα. Βοήθησε πάρα πολύ σαν Γραμματέας. Και τον εμπιστευτήκε. Εντάξει, σε γενικές γραμμές καλά πήγε. Δεν μπορούμε να πούμε. Τώρα τον ξεπληρώνουμε.

51. Είστε ικανοποιημένος από το ύψος των επιδοτήσεων και αν όχι γιατί:

Φέτος είναι γύρω στα 3 χιλιάρικα κάτω. Πέρυσι πήραμε 7.200 ανά επιλέξιμο πρόβατο και φέτος πήραμε γύρω στα 4.500 χιλιάρικα. Εκεί περίπου πήραμε.

Όλοι οι κτηνοτρόφοι παίρνουν.

Ναι. Όλοι οι κτηνοτρόφοι. Αλλά, παράδειγμα, σας λέω ότι εγώ έχω 200 πρόβατα και παίρνω μόνο 149 επιλέξιμα. Αιτούμαι κάθε χρόνο. Μόνο που αιτούμαι. Δε μας δίνει το κράτος άλλα δικαιώματα. Σου λέει, αγόρασε. Καλά, να βρω ν' αγοράσω.

56. Τι θα κάνατε αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις, ποιες νομίζετε ότι θα ήταν οι επιπτώσεις αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις:

Δε θα είχα 200 πρόβατα. Θα είχα 100. Δε με συμφέρει. Ένας άλλος ο οποίος δεν έχει μεράκι για τα πρόβατα θα τα πουλήσει όλα. Μη νομίζεις ότι οι επιδοτήσεις... Οι επιδοτήσεις φουσκώνουν και τα βοσκοτόπια. Εσύ που έχεις βοσκοτόπο παίρνεις 3-4 επιδοτήσεις.

58. Ποια είναι η διαχρονική πορεία των τιμών, αυξάνονται ή μειώνονται με το πέρασμα των ετών και γιατί:

(βλ. Ερώτηση 47). Ίδιες οι τιμές, ναι.

62. Γνωρίζετε αν υπάρχουν προγράμματα υποστήριξης των νέων αγροτών ή πρόωρης συνταξιοδότησης αγροτών:

Ναι. Παλιά ήταν 4.5εκ όταν είχες 50 πρόβατα ζωικό κεφάλαιο. Έχεις ένα βοσκοτόπο γύρω στα 60 στρέμματα ή δικό σου ή κάνεις ενοικιαστήριο στο συμβολαιογράφο. Και μια δεκαετία από μένα, παράδειγμα, που έχω το βοσκοτόπο, σου νοικιάζουν το χώρο για 10 χρόνια με συμβολαιογραφική πράξη και σου δίνουν και 50 επιλέξιμα. Αυτά σε δεσμεύουν για 10 χρόνια. Να εξασκείς αυτό το επάγγελμα. Υπάρχει, όμως, ένα πρόβλημα εκεί πέρα. Γιατί πολλοί, όπως συμβαίνει τώρα, με 50 πρόβατα δε μπορούσε να ζήσει. Δουλεύουν κι απέξω. Θέλουν να βάλουν ορισμένα ένσημα σε δουλειές που πρέπει να βάλεις ένσημα, και δε μπορούν να βάλουν. Κι αυτό τον κτηνοτρόφο τον βάζει σε καλούπι μέσα. Κατάλαβες; Τώρα λένε ότι θα γίνει διαφορετικά. Θα είναι ανάλογα με τις γραμματικές γνώσεις τις οποίες έχεις, θα δίνεται επιδότηση 8.5εκ, αλλά θα στα δίνουν σταδιακά. Θα σου δίνουν 2εκ, θα βλέπουν τι κάνεις και αναλόγως θα πράττουν. Αυτό που κάνουν δεν είναι κακό. Αυτό είναι καλό.

Έχουν επωφεληθεί άνθρωποι απ' αυτό το πρόγραμμα:

Ναι. Έχουνε πάρει. Πολλά άτομα.

Είναι και προγράμματα που κρατάνε τον κόσμο εδώ στην περιοχή.

Ναι. Κρατάνε τον κόσμο.

Άλλα προγράμματα αγροτικής εκπαίδευσης, κατάρτισης υπάρχουν:

Όχι. Ένα σεμινάριο έχει γίνει στην Καλλονή. Το μόνο το οποίο μου άρεσε.

Τι αφορούσε αυτό:

Ζωοτροφές. Είχανε έρθει καθηγητές πανεπιστημίου από Θεσσαλονίκη- Αθήνα. Ήταν γύρω στη μία εβδομάδα. Πολύ διαφορετικό. Δύο σεμινάρια έχει κάνει ο Δήμος. Ένα στην Άντισσα και ένα εδώ πέρα. Δεν έφερε αυτούς που έπρεπε να 'ρθουν. Κατάλαβες;

Υπήρχε συμμετοχή:

Υπήρχε, εντάξει.

Οι κτηνοτρόφοι λειτουργούν με τον παραδοσιακό τρόπο. 1-2 έχουν αρμεκτικά μηχανήματα.

(βλ. Ελεύθερη συζήτηση). Ναι, δύο.

Πού οφείλεται αυτό; Γιατί δεν κάνουν επενδύσεις να βελτιώσουν την απόδοση;

Ποια απόδοση να βελτιώσουν;

Την ποιότητα..

Ποια ποιότητα;

Των προϊόντων.

Γιατί, είναι καλύτερη η ποιότητα των προϊόντων με το μηχάνημα παρά με το χέρι; Όχι.

Γιατί να είναι καλύτερη;

Δε κουράζονται.

Δε κουράζονται, εντάξει. Αλλά όχι πως είναι καλύτερη. Να σου πω ένα πράγμα. Όταν παίρνω ένα πρόβατο να τ' αρμέξω εγώ, το βλέπω αν είναι καλό ή κακό. Το γάλα του μέσα. Το μηχάνημα το βλέπει; Ποια είναι καλύτερη παραγωγή η δικιά μου ή η δικιά σου που τη βγάζεις με το μηχάνημα εσύ. Εγώ όταν πιάσω το μαστάρι του πρόβατου στα χέρια μου, και δω κάτι διαφορετικό, ξέρω τι έχει. Το μηχάνημα τι να ξέρει; Μπορεί να έχει μαστίτιδα το πρόβατο. Κατάλαβες, θα το τραβήξει αυτό. Θα το πάρει μέσα.

Αυτοί το κάνουν για να μειώνουν τον κόπο, έτσι;

Ναι. Για να μειώνουν τον κόπο.

68. Γνωρίζετε τα προγράμματα LEADER και INTEREGG; Γνωρίζετε, επίσης, προγράμματα αγροτικής εκπαίδευσης, κατάρτισης και πληροφόρησης, ή αγροπεριβαλλοντικά;

(βλ. Ερώτηση 12). Ναι, το έχω ακουστά. Είχαμε μπει για το τυροκομείο.

Πάντως, είναι περιορισμένο.

Πολύ περιορισμένο.

72. Έχετε επαφές και υποστήριξη από τοπικούς φορείς (δήμους, νομαρχία, περιφέρεια, υπουργείο Αγρίων) για θέματα που αφορούν την πρωτογενή παραγωγή; Τι προβλήματα έχετε αντιμετωπίσει ή διακρίνει στις διαδικασίες (γραφειοκρατία, καθυστερήσεις, πελατειακές σχέσεις, διαφάνεια, έλλειψη συντονισμού, έλλειψη πληροφόρησης κτλ).

Σας είπα, έχουν γίνει μόνο 2 σεμινάρια στο Δήμο εδώ πέρα κι 1 που έγινε στην Καλλονή πριν από 4 χρόνια περίπου.

77. Έχετε ξανακούσει τον όρο ερημοποίηση και από πού;

Ναι. Ερημοποίηση. Δηλαδή, ερημώνουν τα μέρη. Φεύγει ο κόσμος.

Εμείς εννοούμε κυρίως την ποιότητα του εδάφους. Δηλαδή, αυτό που είπατε. Οτι δεν έχει χόρτο, δέντρα, δεν είναι γόνιμο.

Τα βουνά μας έτσι ήτανε. Δεν τα κάναμε εμείς.

Ενημέρωση-πληροφόρηση γι' αυτό το πράγμα είχε κάνει κανείς;

Ναι. Είχε κάνει στην Καλλονή το σεμινάριο που έγινε. Σηκώθηκε μια κυρία, δε θυμάμαι το όνομά της, από το πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και έλεγε ότι δεν πρέπει να καίμε τις αστοιβές, που λέμε εμείς. Δηλαδή, γίνεται διάβρωση του εδάφους, και έτσι κι αλλιώς. Να μη τα ψεκάσουμε. Της λέω: δε μου λες; Αν δεν κάψουμε τις αστοιβές. Εντάξει, δεν είπαμε να βάλουμε φωτιά και να καεί όλο. Κατά ζώνες. Πώς θα ζήσουμε εμείς; Αυτή έχει την ιδιότητα: είναι αυτή εδώ και να απλώσει και να πιάσει το τραπέζι ολόκληρο. Υπάρχουν χιλιάδες.

Αυτό τι είναι ακριβώς;

Είναι ένας χαμηλός θάμνος στο δρόμο. Δεν είναι θάμνος. Αυτή είναι η διαφορά. Δεν είναι θάμνος. Είναι ένα παράσιτο, πώς να στο πω;

Το οποίο δεν το τρώμε, όμως.

Το τρώνε τα ζώα μόνο. Όχι βέβαια πολύ όταν ανθίσει. Μιλάμε για 15 μέρες.

Για να ξαναβγάλει ο τόπος χόρτο.

Ναι. Αυτά βέβαια, δεν τα καίμε.

Κάθε πότε τα καίτε;

Φέτος δεν κάψαμε τίποτα. Δε μας βοήθησε η χρονιά. Εντάξει; Πέρυσι κάψαμε. Τέλος Οκτωβρίου περίπου. Τέλος Οκτωβρίου μέχρι να βρέξει.

Τι της είπατε λοιπόν αυτής της κυρίας;

Πες θα μας επιτρέπουν. Πρώτον, να ψεκάσουμε. Λοιπόν, πάρε μια ραντιστήρα εσύ και ψεκάζε. Να δούμε τι θα ψεκάσεις. Πόσο θα ψεκάσεις; Μετά θα 'ρθουν και οι οικολόγοι: ψεκάξεις και σκοτώνονται τα έντομα, έρχονται τα πουλιά και ψοφάνε, κάνουν και δείχνουν. Είμαι σε αμηχανία. Όπως ήρθε το καλοκαίρι πάλι, ένα ζευγάρι από το Υπουργείο Γεωργίας. Και θίξαμε το θέμα αυτό. Πολύ ξηγημένη κοπέλα. Γεωπόνος. Πάρα πολύ ξηγημένη. Και μετά της λέω: Να ο βοσκότοπος που κάψαμε, να και ο βοσκότοπος που δεν κάψαμε. Πες μου εσύ ποιος είναι ο πιο καλός; Καθόταν και με κοίταζε. Λέω, τι με κοιτάς; Όπως είναι ο βοσκότοπος αυτός, βλέπω που είναι και αναλόγως με τον καιρό βάζω φωτιά και τον καίω. Θα κάψω φέτος αυτό, του χρόνου θα κάψω το άλλο. Τα χόματα που θα κατεβούν θα πέσουν σ' αυτό. Κατάλαβες; Δηλαδή, αν δε γινόταν αυτό το πράγμα, εμείς θα έπρεπε να φύγουμε. Αυτά είναι τα βοσκοτόπια μας. Δε με ενδιαφέρει. Τα βοσκοτόπια αυτά που βλέπετε, παλιά όλα σπερνόντουσαν. Είχαμε τα ζώα, εντάξει. Αλλά δεν υπήρχε μια σπιθαμή να μη σπέρνονταν.

Ήταν αγροτικά δηλαδή και γίνανε βοσκοτόποι;

Ναι. Εδώ που είχα, παράδειγμα, τα πρόβατα, είχε κι ένα ζευγάρι γελάδια το 'σπερνα. Αλλά αυτά τα πράγματα ποιος να τα κάνει; Είναι να πάρεις το τρακτέρ να σπείρεις πάνω; Συμφέρει;

Τώρα να σε πάω όπου θες να βρεις χόρτα. Πέρσι όμως, αν σε πήγαينا δεν θα υπήρχε πουθενά. Σας είπα ότι η ποιότητα του εδάφους μας είναι πολύ διαφορετική από αυτή που είναι κάτω. Μη συγκρίνετε τα δεδομένα του κτηνοτρόφου της Θεσσαλίας με μας. Άμα αυτός έπαιρνε επιδότηση, παράδειγμα, 5δρχ πρέπει να πάρουμε 10.

Αλλά δεν παίρνετε 10. Παίρνετε πάλι 5. Ίδια μ' αυτόν.

Παίρνω 5. Έγινε 8. Αλλά όλα τα έξοδά μας είναι διπλάσια και τριπλάσια απ' αυτούς. Σας είπα αυτός το καλαμπόκι το παίρνει 30δρχ και μεις το παίρνουμε επιδοτημένο 69δρχ σήμερα ο Συνεταιρισμός. Σήμερα μιλάμε. Είναι 40δρχ επιπλέον. Είναι ή δεν είναι; Όταν ταΐσω εγώ 40 τόνους από 40δρχ, είναι 1.600.000. Αυτός το έχει συν. Αυτός έχει βοσκοτόπια τα οποία τα είχε χωρίς... Δε θα ταΐσει αυτός το ίδιο όπως θα ταΐσω εγώ. Ταΐζει αυτός χόρτο. Όλο τον καιρό.

85. Πώς κρίνετε την ποιότητα και την ποσότητα των φυσικών πόρων στην περιοχή (νερά, έδαφος κτλ);

Υπάρχει πρόβλημα. Τα βοσκοτόπια μας έχουν νερά.

Κάνουν και γεωτρήσεις.

Γεωτρήσεις στα βοσκοτόπια όχι. Γεωτρήσεις κάνουμε μόνο στα κτήματα τα οποία παίρνουμε να καλλιεργήσουμε, να βάλουμε πατάτες και τριφύλλια.

Αυτά τα τριφύλλια τραβάνε πολύ νερό, έτσι;

Ναι, τραβάνε. Αλλά είναι και καλύτερες ζωοτροφές.

Την κάνουντε τη γεώτρηση εσείς, μειώνετε και το κόστος.

Μειώνουμε και το κόστος και δε χρεώνουμε. Αυτή τη στιγμή, εμένα μου στοιχίζει ένα δέμα ζωοτροφής 500δρχ να πληρώσω κόψιμο, μάζωμα και πάτημα. Με το τρακτέρ. Χώρια τον κόπο το δικό μου, χώρια το ρεύμα. Εάν γνωρίζεις, και έχει τριφύλλι και πεις ότι εγώ θα πάρω 'σένα να το ποτίσεις, θα μπει μέσα.

86. Η ποιότητα των πόρων βελτιώνεται ή επιδεινώνεται με το πέρασμα των ετών και ποιος νομίζετε ότι ευθύνεται για αυτό;

(βλ. Ελεύθερη συζήτηση).

91. Ποιες είναι οι καλλιεργητικές σας πρακτικές και τι μεθόδους πρωτογενούς παραγωγής εφαρμόζετε (αρδεύσεις, αγρονάπαυση, εντατικοποίηση της παραγωγής, λιπάσματα, φυτοφάρμακα, αλλαγή τόπων βόσκησης κτλ) Αυτό το αμάλαγο που λέμε. Λίγα πράγματα;

Ναι. Το αμάλαγο όταν ένα χωράφι δεν έχουν ζώα μέσα, λέγεται στη δικιά μας τη γλώσσα «αμάλαγο.»

Γιατί το κάνουν:

Όταν τα πρόβατα βοσκάνε περισσότερο χόρτο... Να σου φέρω ένα απλό παράδειγμα. Το βοσκότοπο τον κάτω, τον έχω αμάλαγο. Αυτός έχει χόρτα τώρα. Εντάξει; Θα κατεβάσω τα πρόβατα από πάνω, θα τα πάω κάτω. Εκεί θα βρουν τα πρόβατα καλύτερη βοσκή. Θα είναι και πιο μυρισμένη. Δε θα έχει βρωμίσει. Θα αφήσω το βοσκότοπο πάνω αμάλαγο. Έχει βέβαια ζώα. Έχει πιο λίγα ζώα μέσα εντάξει; Και θα περάσω τους καλοκαιρινούς μήνες. Το κατάλαβες; Αμάλαγο λέγεται ένα χωράφι το οποίο...

Δε βόσκειται.

Δε βοσκειται. Κατάλαβες; Το αφήνω αμάλαγο 1-2 μήνες. Ή 3 μήνες. Θα σηκώσει μια βοσκή... Όταν τα μεταφέρεις τα πρόβατα, ανεβαίνει και το γάλα. Κατάλαβες; Είναι περισσότερο το γάλα. Βέβαια, εξαρτάται και από τις μέρες. Όπου και να τα πας άμα βρέχει... το γάλα θα πέσει.

Γιατί εξαρτάται από τη βοσκή:

Ναι. Στα πρόβατα, ναι.

94. Γνωρίζετε τι είναι η βιολογική γεωργία και τι προοπτικές υπάρχουν; Είδαμε τους βιολογικούς αμπελώνες του Μ.

Τα δικά μας τα βοσκοτόπια είναι χωρίς λιπάσματα. Το μόνο λίπασμα το οποίο παίρνει είναι η κοπριά. Παλιά, το '85 είχαν κάνει μια αερολίπανση στα βοσκοτόπια τα κοινοτικά της Άντισσας. Εδώ πέρα που είναι οι ανεμογεννήτριες. Αυτό είχε την ιδιότητα την πρώτη χρονιά, αν είναι για να γίνει σε τόσο μέγεθος το χόρτο, γίνεται δυο φορές. Τη δεύτερη χρονιά όμως, δε θα γίνει ούτε τόσο. Γιατί απορροφά όλες τις δυνάμεις του εδάφους. Ενώ με τη φυσική που κάνουμε, το κάνουμε με τα πρόβατα.

Τώρα δε γίνονται ψεκασμοί:

Όχι.

Έχουν σταματήσει:

Πολλά χρόνια τώρα. Με τη φυσική αυτή που γίνεται με την κοπριά των προβάτων δε γίνεται αυτό το πρόβλημα. Υπάρχει μια φυσική ροή. Εμείς εδώ πέρα το μόνο που κάνουμε, είναι ζωοτροφές που ταΐζουμε. Κατά τα άλλα, λιπάσματα και τέτοια δε βάζουμε.

Ελεύθερη συζήτηση:

Μας είπατε τόσο πολλά και καλά πράγματα.

Αυτά που ξέρω αυτά λέω. Είναι αυτά που ξέρω. Αυτά που έχω ζήσει. Ούτε περισσότερα, ούτε λιγότερα. Αυτά είναι τα πράγματα. Τώρα εσείς να μπορείτε να κάνετε τίποτα για μας...

Εμείς θα κάνουμε προτάσεις. Τίποτα άλλο δε μπορούμε.

Προτάσεις, ναι. Και το καλοκαίρι αυτό το ζευγάρι, οι γεωπόνοι που ήρθαν απ' την Αθήνα, γράψαν δυο κατεβανά. Κι αυτοί προτάσεις θα κάνανε.

Ποιος είναι ο Ρ.;

Είναι έμπορας γάλακτος. Αυτός αγοράζει τα γάλατα. Ναι, είναι δυο αδέρφια, ξεχωριστά τυροκομεία και ο Ν. Ήταν παλιά και έφυγε τώρα. Στο νησί πάνω είναι ο Κ. τώρα που ήρθε, είναι ο Α., ο Συνεταιρισμός Ερεσού ο οποίος τυροκομά ο ίδιος, ο Συνεταιρισμός Μανταμάδου που κάνει γραβιέρα. Αυτοί οι δύο Συνεταιρισμοί. Αλλά δεν έχουμε καμία ιδιαίτερη μεταχείριση εμείς σαν Συνεταιρισμοί βιώσιμοι από τον έμπορα, από το κράτος. Καμιά. Να πει, παράδειγμα, το κράτος... Εμείς συνεταιριζόμαστε. Σας είπα, εμείς δεν πληρωνόμαστε. Εγώ έχω 20 τόνους γάλα και έχω πάρει 100δρχ. Έχω πάρει 2εκ και τα πήρα πριν μια εβδομάδα. Για το γάλα που πήγα πέρυσι. Δεν έχω καμιά ιδιαίτερη μεταχείριση. Ούτε ένα δάνειο να κάνω.

Τι πρέπει να γίνει για να αναπτυχθεί ο τόπος; Αν έρχονταν από τη Νομαρχία και σας ρωτούσαν τι πρέπει να κάνουμε για να γίνουν πιο καλά τα πράγματα:

Να μη μας βάζει στην ίδια ζυγαριά που βάζει τους άλλους παραγωγούς. Είμαστε μια μειονεκτική περιοχή. Μα δε λέμε ψέματα. Οι ίδιοι μας το λένε. Πρώτον, αντιμετωπίζεται σαν μειονεκτική περιοχή. Σας είπα, ότι εσύ τον φραπέ τον πίνεις 5δρχ, τον παίρνω και γω 5δρχ. Ναι, αλλά εσύ δεν έχεις έξοδα. Πράγματα, τα αγοράζουνε κάτω από τη μισή τιμή που τα αγοράζουμε εμείς.

Να σας ρωτήσω κάτι άλλο; Είπαμε ότι αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις η περιοχή θα έμενε στάσιμη.

Στάσιμη είναι. Αυτό είναι... δεδομένο.

Ναι. Να κάνουμε μια υπόθεση. Ας πούμε ότι αν οι επιδοτήσεις έπεφταν στο μισό, δεν θα υπήρχε τόσος κόσμος να παίρνει επιδοτήσεις. Άρα δεν θα υπήρχε τόση ζήτηση βοσκοτόπων και δε θα πληρώνατε πολλά ενοίκια.

Κοιτάξτε. Δεν θα υπήρχε τόση ζήτηση βοσκοτόπων αλλά δε θα υπήρχε και παραγωγή.

Ναι, αλλά με τις τιμές τι ρόλο παίζει αυτό;

Δεν καθορίζουμε εμείς τις τιμές. Τις τιμές τις καθορίζει άλλος.

Ναι, αλλά δε θα υπήρχαν τόσο ψηλά ενοίκια αν δεν υπήρχε τόση ζήτηση βοσκοτόπων.

Κοιτάξε. Εγώ παράδειγμα, αν δεν υπήρχε ζήτηση... Έχω 200 πρόβατα, θα τα 'κανα 400. Αυτά θα τα κράταγα μόνος μου; Θα πλήρωνα μεροκάματα. Δεν είναι το ίδιο. Και θα γίνει η δουλειά όπως την κάνω εγώ; Δε θα γίνει. Θα δουλέψει αυτός όσες ώρες δουλεύω εγώ;

Τα μεροκάματα πόσο πάνε;

Εξαρτάται πού θα τον βρεις και πού θα σε βρει. Δε σε βοηθάει στην κτηνοτροφία. Θα 'ρθει να αρμέξει 1 ώρα το πρωί και 1 ώρα το βράδυ. Αυτό κάνει και θα σου πει: Θέλω 300 χιλιάδικα.

Για όλη την περίοδο;

Για μήνα. Το μήνα. Εγώ πού θα τα βρω;

Το είπαμε. Καλά είναι τα μηχανήματα. Όχι πως δεν είναι καλά. Βοηθάει τον κτηνοτρόφο. Δεν κουράζεται τόσο πολύ. Παράδειγμα...

Δεν πληρώνει μεροκάματο.

Μεροκάματο εξαρτάται τα ζώα που έχεις. Υπάρχει το 12αρι το μηχανήμα, το 24αρι και το 48αρι. Το 24αρι το δουλεύει ένας άνθρωπος. Εντάξει, βαριά-βαριά το δουλεύει.

Το 48αρι δε δουλεύεται μ' ένα άτομο. Η ράτσα η δικιά μας είναι δύσκολη ράτσα.

Τι ράτσα είναι;

Λεσβιακό πρόβατο. Δεν έρχεται στο μηχανήμα. Είναι πολύ δύστροπο. Πάρα πολύ δύστροπο. Τον κουράζει πολύ τον κτηνοτρόφο. Μπορώ να σου πω, δε θα δώσει και το γάλα που μπορεί να δώσει όταν το αρμέξεις με το χέρι. Με το χέρι θα δώσει πιο πολύ. Είναι δύσκολη δουλειά σου λέω. Πολύ δύσκολη. Στις αρχές μέχρι να σπάσουν τα χέρια μας, τρίζανε.

Σε σχέση με παλιά το έδαφος είναι πιο άγονο; Πώς το βλέπετε;

Το έδαφος είναι το ίδιο. Σας είπα και πάλι ότι εξαρτάται από τις καιρικές συνθήκες. Πέρσι δεν έβρεξε πρώτα [μάλλον πρώιμα] που λέμε...

Ίδιο είναι όμως να 'χεις σ' ένα μέρος 10.000 και ίδιο να 'χεις 20.000;

Φέτος ήταν καλή μια χρονιά... και 1 να 'χεις και 20.000 να 'χεις θα τα ταΐσεις. Όταν είναι καλή χρονιά... Σας είπα πέρσι θέλαμε 200 κιλά, στα ίδια πρόβατα, την ημέρα, 200-250 κιλά ζωτροφές χόρτα το τριφύλλι την ημέρα. Κι αυτή τη χρονιά ρίχνω γύρω στα 80-90 κιλά. Έχει χόρτο και τρώει. Το πρόβατο για να βγάλει γάλα δε θέλει ζωτροφές μόνο. Θέλει και χορτοειδή βοσκή. Για να γίνει μίξη στομάχου είναι απαραίτητο, τελείωσε να πούμε. Τα πρόβατα τώρα που έχει χόρτο θέλουν μόνο λίγο καλαμπόκι.

Υπάρχει καμιά ζωτροφή στην αγορά η οποία να αντικαθιστά το χόρτο; Δηλαδή, να τρώει το πρόβατο μόνο αυτό; Να μη φάει χόρτο καθόλου; Υπάρχει τέτοιο πράγμα; Όχι βαμβακόπιτες.

Ναι, το τριφύλλι. Είναι η καλύτερη βοσκή.

Το πρόβατο θέλει μόνο τριφύλλι; Μπορεί να μη βοσκήσει και καθόλου;

Ναι, μπορεί.

Γίνεται αυτό;

Πώς δε γίνεται; Ναι, αλλά τώρα δε θα το φάει το τριφύλλι. Γιατί το χόρτο το πράσινο είναι γλυκό.

Του αρέσει πολύ ε;

Όχι του αρέσει. Είναι γλυκό. Σα να τρως ένα φαί ανάλατο τώρα, και ο άλλος που τρώει ένα φαί κανονικό. Αλλά το τριφύλλι είναι η καλύτερη ζωοτροφή. Έχει τόσες βιταμίνες, τόσες πρωτεΐνες μέσα.

Έχει κι αποτέλεσμα στο γάλα;

Ναι. Μεγάλο αποτέλεσμα.

Και γιατί δεν τα δίνουν όλοι τριφύλλια; Γιατί είναι ακριβά; Για ποιο λόγο;

Ποιοι δε δίνουν τριφύλλια;

Οι κτηνοτρόφοι.

Τώρα δε μπορείς να τα ρίξεις έξω τα τριφύλλια άμα βρέχει. Δε το τρώει το τριφύλλι. Θέλει ταΐστρες. Κι εγώ έχω στάβλο με ταΐστρες μέσα. Και μέσα στις ταΐστρες πάλι δεν το τρώνε το τριφύλλι.

Για ποιο λόγο;

Πρέπει να είναι χόρτο της ίδιας χρονιάς. Τώρα έχω, παράδειγμα, 600 δέματα μέσα, τα πήρα, τα 'δωσα στα πρόβατα. Μάλλον δε θα τα πιάσουνε. Γιατί κάνουν σίρω. Μου είπαν κάτι φίλοι μου «Να το κάνεις σίρωμα.»

Πώς το λένε αυτό;

Σίρωμα?.

Τι είναι αυτό;

Σπέρνεις καλαμπόκι το οποίο όταν κάνει τον καρπό πάνω, και βάλει γάλα μέσα ο καρπός. Σχηματίζεται δηλαδή το καλαμπόκι, παίρνουν ένα μηχανήμα το οποίο το αλέθει. Το χόρτο το παίρνει και το αλέθει. Αυτό το βάζεις κάτω στο έδαφος και το σκεπάζεις από πάνω με νάιλον και χώμα. Αυτό κάνει 2 μήνες να γίνει ζύμωση. Μετά το ανοίγεις, το ταΐζεις και το τρώνε τα πρόβατα. Αλλά δεν έχει απόδοση στο γάλα. Το γάλα είναι μηδέν.

Δεν έχει μεγάλη απόδοση;

Καθόλου απόδοση. Είναι μόνο να γεμίσει το στομάχι. Τίποτα άλλο.

Δηλαδή, μόνο για να συντηρήσει τα ζώα αλλά δε θα βγάλουν γάλα.

Ναι. Μόνο είναι για να γεμίσει το στομάχι. Δυο χρόνια τώρα δε μου άρεσε. Όταν έκοβα αυτό, το γάλα δεν έτρεχε τίποτα. Όταν έδινα τριφύλλι το πρωί, το γάλα ήταν 20 κιλά κάτω. Είναι σα να... μεθάει το πρόβατο. Γίνεται μια ζύμωση. Δυο μήνες θέλει να γίνει. Όταν το ανοίξεις πρέπει να το ταΐσεις. Όταν δεν το πειράξεις καθόλου δεν έχει πρόβλημα. Αλλά το ανοίξεις, πρέπει να το ταΐσεις. Το κάναμε δυο χρονιές. Δε θα το ξανακάνω. Δε μ' άρεσε. Φέτος φέραμε από Καβάλα, νομίζω; Μέσα σε σακούλες.

Τυποποιημένο;

Τυποποιημένο. Αλλά όποιο τρύπησε...

Είναι ευαίσθητο;

Πάρα πολύ ευαίσθητο. Δε μεταφέρεται αυτό, να πούμε. Πρέπει να βρεθεί κάποια συσκευασία άλλη η οποία να μη σπάει το... Είναι για τις χρονιές τις οποίες δεν έχει χόρτα. Φέτος δε θα το φάει καμιά.

Γι' αυτό που λένε για το έδαφος που διαβρώνεται και πέφτουν τα...

Τα χώματα.

Τα χώματα και μένουν οι πέτρες; Η διάβρωση.

Αυτό είπαμε. Αυτό δεν είχαμε κάνει θέμα με το...; Για τις αστοιβές; Είναι κάτι στρογγυλά πράγματα που είναι όλο αγκάθια.

Και πρέπει να καούν.

Γίνονται τόσα. Τι να το κάνω; Η ρίζα του είναι εδώ πέρα και ας ραντίζεται και 3 φορές, και 4 φορές μια ρίζα σα μικρό αμπέλι. Τα πρόβατα το τρώνε αυτό μόνο όταν πεινάνε πολύ. Φέτο είναι μια πολύ καλή χρονιά... Να είναι ας πούμε αναγκαστικό,

πώς να το πούμε. Κι εσύ όταν πεινάς, ότι βρεις τρως. Αυτά είναι τα πράγματα που λέμε.

Ευχαριστούμε πάρα πολύ.

Τι ευχαριστείτε; Ευχαριστούμε αυτά τα οποία λέτε αυτοί που θα τ' ακούσουν εκεί πέρα...

Ελπίζω να πιάσουν τόπο.

Ίσως οι άλλες γενιές να είναι καλύτερες από μας. Πάντως άμα δεν έχουν μεράκι πάνω στα ζώα δε θα μείνει κανείς.

Εσείς τι λέτε για τις επιδοτήσεις που το 2006/7 θα κοπούν; Σκέπτεστε να το αντιμετωπίσετε κάπως; «Θα είναι καταστροφή μεγάλη» μας είπε ο Δήμαρχος άμα γίνει αυτό το πράγμα.

Βλέποντας και κάνοντας.

Υπάρχει καμιά διάθεση να αγωνιστείτε για να μη γίνει αυτό το πράγμα; Καμιά επιτροπή;

Δεν αγωνιστήκαμε; Δεν πήγαμε τόσες φορές κάτω; Τι έγινε; Κάνουν κουμάντο οι δικοί μας από δω;

Έχετε υποστήριξη από γεωπόνους;

Δεν πάνε.

Συνέντευξη αρ.11:

Μυτιλήνη

Ερωτώμενος: 1 συνταξιούχος καλλιεργητής/κτηνοτρόφος.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

1. Ποιο είναι το μέγεθος των καλλιέργειών σε στρέμματα ή το μέγεθος των κτηνοτροφικών μονάδων σε αριθμό ζώων; Πόσα πρόβατα έχει το χωριό περίπου;

Καλλιέργεια και κτηνοτροφική μονάδα. Η καλλιέργεια είναι τώρα 60 στρέμματα μηδική (τριφύλλια). Είναι κτηνοτροφικό φυτό. Και 5 στρέμματα κηπευτικά. Μηδική λέγεται το ποτιστικό τριφύλλι το οποίο κόβεται 4-6 φορές το χρόνο.

Κι αυτό είναι γλυκό για τα ζώα.

Μια από τις πιο καλές τροφές για τα ζώα.

Διευκολύνει την πέψη...

Όχι μονάχα διευκολύνει την πέψη, αλλά έχει και θρεπτικές ικανότητες. Δεν είναι μονάχα για να γεμίσει το στομάχι. Βοηθάει πολύ στη διατροφή των ζώων.

Πόσα ζώα έχετε;

300 ζώα.

Είναι όλα πρόβατα;

Πρόβατα.

3. Σε ποια περιοχή βρίσκεται η καλλιέργεια ή η κτηνοτροφική μονάδα;

Ειδική τοπωνυμία του βοσκοτόπου, δηλαδή; Πάνω από την παραλία του Α. που λέμε.

Στη Σκάλα, δυτικά της Σκάλας.

Και οι καλλιέργειες; Είναι κι αυτές στην πεδιάδα;

Κι αυτές στην πεδιάδα. Από τον ποταμό.

4. Είστε ο ιδιοκτήτης της γης ή την ενοικιάζετε; Αναφέρατε το διάστημα που την ενοικιάζετε. Αναφέρατε πιθανούς συνδυασμούς.

Όχι όλης.

Την νοικιάζετε.

Τη νοικιάζω.

Τα βοσκοτόπια;

Τα βοσκοτόπια είναι δικά μου.

Υπάρχουν πολλοί εκεί που έχουν ιδιόκτητα βοσκοτόπια; Στην Ερεσό;

Υπάρχουν πολλοί.

Τι ποσοστό θα λέγατε περίπου;

Το 80%.

Το 80% είναι ιδιόκτητα;

Ναι. Αν όχι 80%, 75% σίγουρα. Έχουν δοθεί και ορισμένοι κλήροι. Υπάρχουν και... βέβαια ιδιοκτησία δεν έχουν, έχουν τη νομή με τη βοσκή. Τους έχει παραχωρήσει το Δημόσιο.

Από το 80% πόσοι είναι κτηνοτρόφοι ενεργοί;

...

Προφανώς δε θα είναι όλοι.

Όχι, δεν είναι όλοι. Το 60%.

Για τις καλλιέργειες, τώρα. Είναι όλοι ιδιοκτήτες;

Όχι, δεν είναι όλοι ιδιοκτήτες.

Εκεί τι ποσοστό περίπου;

50%.

Τα ενοίκια, μας είπαν, είναι πολύ ψηλά στα βοσκοτόπια. Πόσο νοικιάζετε εσείς ένα βοσκοτόπι, με τόνους γάλα/γρόνο;

Εκεί θα υπολογίσετε 1000δρχ, σε δραχμές βέβαια, το στρέμμα.

5. Πόσα χρόνια συνολικά ασχολείστε με τον πρωτογενή τομέα;

Από τότε που τέλειωσα το γυμνάσιο.

Και με τα δύο συγγρόνως;

Και με τα δύο. Με καλλιέργειες περισσότερες. Μέχρι το '70, ήταν οι καλλιέργειες πολύ περισσότερες. Και βάζαμε και πάρα πολλές πατάτες τότε. Αλλά μετά είχα πρόβλημα με την πώληση. Άρχισα να έχω πρόβλημα...

Γυρίσατε στα τριφύλλια;

Παράλληλα είχα και τριφύλλια. Αλλά απλώς, λιγότερα τις καλλιέργειες.

Οι υπόλοιποι τι είχαν τότε; Λέτε ότι τότε είχαν πολλές καλλιέργειες.

Θέλετε να ξεκινήσουμε από το '45; Από το '50;

Μ' ενδιαφέρει πολύ πρόσφατα. Δηλαδή, κάπου στο '70-80.

Μέχρι και το '65 είχε μεγάλη καλλιέργεια καπνού.

Σιτηρά βάζανε;

Σιτηρά. Και σιτηρά και καπνό.

Πάνω στις αναβαθμίδες, στα βουνά φυτεύανε;

Όλα τα βουνά ήταν. Αλλά, όχι όμως μετά το '70.

Τι συνέβη;

Άρχισε ο κόσμος να φεύγει. Οι νέοι, άρχισαν να φεύγουνε.

Λόγω οικονομικών ή επειδή το έδαφος δεν ήταν γόνιμο;

Δεν έβγαζε μεροκάματο καλό με την καλλιέργεια στο βουνό. Τώρα, ό,τι και να είναι πάνω στο βουνό δε μπορεί να βγάλει μεροκάματο καλό ο εργάτης. Και κάθε παιδί, φρόντιζε ο αγρότης να το στείλει στην Αθήνα. Ήταν η μόδα τότε. Και από τότε άρχισε η ερημοποίηση διότι δεν απέδιδαν τα βουνά τόσο πολύ.

Δηλαδή τη δεκαετία του '70 θα λέγαμε ότι άλλαξαν οι καλλιέργειες πάνω στα βουνά;

Σχεδόν άρχισαν να...

Να φθίνουν;

Να φθίνουν. Μέχρι που μηδενίστηκαν τώρα. Πάνω στα βοσκοτόπια αυτά που σας λέω, που έχουμε τα πρόβατα, το '60-65 καλλιεργούσαν και άλλοι άνθρωποι ακόμη. Έρχονταν και καλλιεργούσαν άλλοι αγρότες. Και έβγαζε περίπου 5000 οκάδες καπνό. Όλες αυτές, τώρα, έχουν μείνει τα σέτια τα οποία...

Οι αναβαθμίδες.

Οι αναβαθμίδες αυτές. Τώρα, άρχισαν κι αυτά σιγά-σιγά να χαλάν. Και παρασύρει και το χώμα τώρα η βροχή.

Στην περιοχή της Ερεσού ήταν περισσότεροι τότε οι γεωργοί παρά οι κτηνοτρόφοι;

Όχι. Μισοί-μισοί ήτανε. Αλλά κάθε κτηνοτρόφος τότε είχε πολύ λιγότερα πρόβατα. Δηλαδή, η μονάδα του κάθε κτηνοτρόφου ήτανε 70-80 πρόβατα. Τώρα ο κτηνοτρόφος κάτω από 200 πρόβατα δεν...

Και τώρα, φαντάζομαι ότι η πλειοψηφία είναι κτηνοτρόφοι;

Κτηνοτρόφοι.

7. Ποια είναι η ηλικία σας;

74.

8. Πόσα άτομα εργάζονται στην καλλιέργεια της γης ή στην κτηνοτροφική μονάδα; Αναφέρετε αν είναι μέλη της οικογένειάς σας, εργάτες γης ή άλλοι ή συνδυασμός των παραπάνω κατηγοριών.

Ναι. Ανάλογα με την εποχή.

Στην κτηνοτροφική μονάδα;

Στην κτηνοτροφική μονάδα έχω 3.

Είναι Έλληνες;

Έλληνες.

9. Αντιμεταπίζετε οικονομικά προβλήματα ή δυσκολίες και πού τα αποδίδετε;

Ε, όχι σοβαρά. Αλλά πάντως, όχι ότι είναι και κερδοφόρα πια.

Παλαιότερα ήτανε;

Παλαιότερα ήτανε.

10. Σε σχέση με το παρελθόν η οικονομική σας κατάσταση βελτιώθηκε ή επιδεινώθηκε και σε τι οφείλεται;

Καταρχήν, τα γεωργικά προϊόντα είναι σταθερά. Δηλαδή, μπορεί να βγάλεις σήμερα πατάτες, όπως όλο το καλοκαίρι φέτος όλοι οι πατατοπαραγωγοί είχαν πρόβλημα. Πέταξαν τις πατάτες. Δεν μπορούσαν να πουλήσουν πατάτες.

Υπήρχε υπερπροσφορά;

Υπήρχε υπερπροσφορά.

Τοπικά ή γενικότερα στην Ελλάδα;

Γενικότερα στην Ελλάδα. αφού γινόνταν διαμαρτυρίες από πατατοπαραγωγούς και στην Καβάλα...

Ήταν ελληνικός ανταγωνισμός ή εισήχθησαν;

Σίγουρα εισάγονται πατάτες αλλά όταν έχεις λίγη παραπάνω παραγωγή... Δεν είναι κάτι το σταθερό, γιατί δεν υπάρχει και προγραμματισμένη παραγωγή. Δεν υπάρχουν προγραμματισμένες που να σου λέει τόσα για να απορροφηθούν τα προϊόντα.

Η κτηνοτροφική μονάδα είναι αποδοτική;

Είναι κάπως αποδοτική. Μπορώ να πω εκεί επηρεάζουν οι καιρικές συνθήκες. Τώρα, αν θα βγάλουν τα βουνά, δηλαδή αν σε βοηθήσει η βροχή η πολλή και ο καλός καιρός και βγάλουν χόρτο πολύ τα βουνά, θα έχει λιγότερες ζωτροφές να ταΐσεις. Εκεί εξαρτάται κατά πόσο θα είσαι πιο καλός ή πιο χειρότερος. Το αποτέλεσμα. Το οικονομικό αποτέλεσμα. Γιατί αν αναγκαστείς να αγοράσεις πολλές ζωτροφές θα είναι εις βάρος του τελικού αποτελέσματος.

Τα ζώα χορταίνουν με το χόρτο;

Πάντοτε θέλουν ζωτροφές. Κάποια βοήθεια. Κάποτε δε γινόταν καθόλου αυτό. Έμειναν στην τύχη τους τα ζώα.

Γιατί γινόταν έτσι;

Και δεν υπήρχαν ζωτροφές πολλές, και δεν ήταν και το σύστημα. Ξέρω γω;

Πάντως, έφτανε το εισόδημα τότε;

Το εισόδημα έφτανε διότι αρκούμασταν σε λιγότερα. Τώρα θέλουμε πολύ περισσότερα. Δεν είχες και απαιτήσεις πολλές. Τώρα ο κόσμος... Οπωσδήποτε έχει πληθύνει το αγροτικό εισόδημα. Αλλά σας λέω, σε περίπτωση που είναι η χρονιά άνομβρη, δε βρέξει, τότε σχεδόν δεν περισεύει τίποτα.

11. Πώς βλέπετε τις οικονομικές σας προοπτικές; Και από τις δύο πλευρές; Και από την καλλιέργεια και από την κτηνοτροφία;

Μια από τις αιτίες που λέμε ότι είναι καλό το εισόδημα είναι που έχουμε τις επιδοτήσεις της ΕΟΚ. Λοιπόν, εάν σταματήσουν οι επιδοτήσεις της ΕΟΚ, αμφιβάλλω αν θα μπορέσουν να συνεχίσουν οι κτηνοτρόφοι.

13. Γνωρίζετε αν υπάρχει ανεργία ή υποαπασχόληση στην περιοχή σας και σε ποιους αφορά κυρίως; Ποιά οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας;

Ανεργία δε νομίζω ότι υπάρχει. Δηλαδή, αν θα ζητήσεις σήμερα έναν Έλληνα εργάτη γης... Υπάρχει ανεργία σε άλλους κλάδους οι οποίοι θέλουν τα παιδιά που έχουν τελειώσει το γυμνάσιο, το λύκειο, αυτοί έχουν πρόβλημα.

Δηλαδή, τα παιδιά που τελειώνουν το γυμνάσιο, το λύκειο και ζητάνε δουλειά, ζητάνε στον τόπο τους και βρίσκουν άρα δεν υπάρχει ανεργία ή φεύγουν αλλού οπότε δεν υπάρχει ανεργία;

Να σας πω. Δε φεύγουν τώρα. Μένουν στον τόπο τους. Βοηθάει ο τουρισμός.

Όλο το χρόνο;

Όχι όλο το χρόνο.

Τον υπόλοιπο καιρό;

Τον υπόλοιπο ασχολείται λίγο με την καλλιέργεια του πατέρα του ο κάθε νέος. Το καλοκαίρι, 5-6 μήνες θα ασχοληθεί με τον τουρισμό.

Άρα δε θα λέγαμε ότι υπάρχει ανεργία;

Ε, δε νομίζω.

Το οποίο σημαίνει ότι απασχολούνται κάπου;

Απασχολούνται κάπως. Πάντως, αν δεν ήταν οι Αλβανοί δε θα μπορούσαμε να έχουμε... Καλά, εγώ έχω, από παλιά είχα 3 παιδιά, βοηθούν στην κτηνοτροφία. Και μένουν ακόμα. Αλλά, άμα θα ζητήσεις έναν Έλληνα, τώρα, στο χωριό που να πάει να σκάψει τα δέντρα ή αυτό... δύσκολα θα βρεις.

Ζητάει πολλά ή...;

Δεν πάει.

14. Γνωρίζετε αν υπάρχει φτώχεια στην περιοχή σας και σε ποιους αφορά κυρίως; Ποιά οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας;

Υπάρχουν.

Αυτοί δε βρίσκουν απασχόληση; Δηλαδή, ζητάνε και δε βρίσκουν ή ...;

Ε, δεν είναι καλά-καλά ότι δεν έχουν να φάνε. Δεν είναι καλή η οικονομική τους κατάσταση. Δεν υπάρχει άνθρωπος που πεινάει σήμερα.

17. Πώς κρίνετε την κατάσταση των υποδομών υγείας στην περιοχή;

Καλή είναι. Δηλαδή, υπάρχει ο αγροτικός γιατρός εκεί πάντοτε, είναι το Κέντρο Υγείας...

Καθημερινά είναι εκεί;

Ο αγροτικός γιατρός είναι καθημερινά.

Αντιμετωπίζει όλα τα περιστατικά;

Όσα μπορεί να αντιμετωπίσει.

Τα υπόλοιπα;

Τα υπόλοιπα, είναι το Κέντρο Υγείας στην Άντισσα που έχει πιο ειδικευμένους γιατρούς, όχι βέβαια και πολύ...

Μας είπαν ότι έχει μηχανήματα το Κέντρο Υγείας αλλά δεν έχει ειδικότητες.

Ναι, δεν έχει ειδικότητες. Γιατί στέλνουν με παραπεμπτικό στη Μυτιλήνη.

Το ασθενοφόρο;

Υπάρχει ασθενοφόρο.

Είναι διαθέσιμο πάντα;

Δύο ασθενοφόρα υπάρχουν. Ελπίζω ότι καλύπτουν τις ανάγκες. Δεν υπήρξε πρόβλημα να μη μπορέσει να μεταφερθεί στη Μυτιλήνη. Κατά περιόδους πηγαίνουν ειδικότητες και κάνουν ορισμένες εξετάσεις στο Κέντρο Υγείας, αλλά αυτό είναι προγραμματισμένο.

20. Αισθάνεστε γεωγραφικά απομονωμένοι σε σχέση με την ηπειρωτική Ελλάδα ή μη εννοημένοι σε σχέση με την πρωτεύουσα του νησιού;

Είμαστε απομονωμένοι διότι οποιαδήποτε άλλη υπηρεσία να έρθει ένας υπάλληλος εδώ, στη Μυτιλήνη για να έρθει να προσφέρει την υπηρεσία του θα υπολογίσει και κάποια χιλιόμετρα. Αυτό δυστυχώς υπολογίζεται πάντοτε και από τις υπηρεσίες και από όλους. Αν ήμασταν πιο κοντά στην πολιτεία θα ήμασταν καλύτερα με τις υπηρεσίες. Τώρα, για να φέρουμε έναν μηχανικό ή έναν εδώ από τη Μυτιλήνη, υπολογίζει. Αν ήταν κοντά θα ερχόταν.

Εσείς όταν έχετε, πέρα από τα προβλήματα υγείας στην περιοχή που αντιμετωπίζονται όπως μας είπατε, ειδικευμένοι άνθρωποι που ν' ασχολούνται με τις καλλιέργειες, με την κτηνοτροφία, κτηνίατροι υπάρχουν στην περιοχή; Πώς είναι τα πράγματα; Η υποστήριξη;

Υπάρχει στην Άντισσα έδρα κτηνιάτρου. Και πάντοτε παλιά υπήρχε και γεωπόνος. Που η Άντισσα είναι ας πούμε ένα κεντρικό... έρχονται για το Δήμο, για την Περιφέρεια.

Είναι γυναίκα, νομίζω, γεωπόνος;

Τώρα δεν είναι.

Γ.Μ. νομίζω;

Η Γ. είναι γεωπόνος του Δήμου, την οποία έχουμε υπάλληλο εμείς. Αλλά λέμε σαν έδρα...

Οργανική θέση.

Υπάρχει οργανική θέση γεωπόνου και κτηνιάτρου στην Άντισσα. Όχι του Δήμου. Είναι νομαρχιακή. Αλλά, δυστυχώς, αντί να κάνουν αποκέντρωση, κάνουν συγκέντρωση. Τους μάζεψαν όλους τους κτηνιάτρους στη Μυτιλήνη. Βγαίνουν έξω περιστασιακά. Δε ξέρω γιατί.

Ήταν απόσπαση; Τι έγινε;

Δεν ήταν απόσπαση. Ήταν απόφαση κυβερνητική. Ξέρω γω. Να κάνει συγκέντρωση των υπηρεσιών εκεί. Εμείς θέλουμε ένα μόνιμο κτηνίατρο εκεί. Οποσδήποτε, γιατί παλιά είχαμε.

Το διεκδικείτε αυτό;

Το διεκδικούμε, αλλά είναι απόφαση κυβερνητική. Τους μάζεψε εκείνους τους κτηνιάτρους και τους γεωπόνους, και κατάντησαν σήμερα πια οι γεωπόνοι, να τους κάνει γραφιάδες. Οι γεωπόνοι σήμερα, δεν κάνουν τίποτα άλλο παρά να κάνουν καταστάσεις επιδοτήσεων. Έπρεπε αυτή τη δουλειά να την κάνει κάποιος γραφιάς, κάποιος ο οποίος έχει τελειώσει το γυμνάσιο, ξέρω γω. Να μπορεί να το κάνει αυτό το πράγμα. Και να είναι οι γεωπόνοι έξω στη γεωργία. Αυτό οποσδήποτε είναι άσκοπο. Αυτή η γεωπόνος, η οποία έχουμε εμείς, βοηθάει βέβαια, αλλά είναι καινούργια. Δεν έχει την εμπειρία την οποία θα είχε ένας παλιός γεωπόνος. Εμείς την έχουμε όχι μόνο ως γεωπόνο, αλλά διεκπεραιώνει κι άλλες υποθέσεις στο Δήμο, στη Διοίκηση, στην Περιφέρεια, στη Νομαρχία. Αλλά εκείνο που χρειάζεται είναι κάποιος έμπειρος γεωπόνος. Σας λέω, παρόλο που υπάρχει η έδρα, η οργανική θέση, είναι αλλού.

Σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα, πώς αισθάνεστε;

Να σας πω. Ας πάρουμε την κτηνοτροφία. Για να φέρουμε ζωτροφές από την υπόλοιπη Ελλάδα θα έχουμε επιπλέον ναύλα με το καράβι. Για να πάμε τα προϊόντα μας ξανά, όλο αυτό είναι μείον έναντι των άλλων παραγωγών της άλλης Ελλάδος.

Ο ΦΠΑ που είναι κατά 5% λιγότερος;

Ε, κάποιο κέρδος έχουμε.

Το χάνετε σε μεταφορικά όμως.

Ε, βέβαια. Μετά, πολλές φορές είμαστε αποκλεισμένοι.

Αποκλεισμένοι με ποιο τρόπο;

Δεν πάνε τα καράβια. Πολλές φορές προσπαθείς κάποια εποχή να κερδίσεις. Μια εποχή που θα έχει και το προϊόν στην αγορά κάτω κάποια τιμή. Προγραμματίζεις, ξέρω γω, να κατεβάσεις κάτω προϊόντα, γίνεται μια κακοκαιρία τη χάνεις αυτήν την ευκαιρία.

Τώρα, εσείς έχετε τα μεταφορικά εντός του νησιού αλλά και μετά... Καράβι δεν πιάνει στο Σίγρι;

Όχι.

Παλιότερα όμως, έπιανε.

Έπιανε κανα 2 φορές τη βδομάδα. Αν δε γίνει λιμάνι. Προσπαθεί ο Δήμαρχος να κάνει λιμάνι εκεί. Και σχεδόν γίνεται μελέτη. Κοντεύει να τελειώσει αυτό και ίσως γίνει το λιμάνι, οπότε θα είμαστε πιο κοντά απ' την Αθήνα. Γιατί τώρα έχουμε τη Μυτιλήνη...

Καλά, αυτό είναι και προϋπόθεση γραμμών βέβαια.

Τώρα, λένε ότι θα απελευθερωθεί, μπορεί να είναι το μισό νησί εκεί.

21. Πιστεύετε ότι η περιοχή και το νησί γενικότερα είναι ανεπτυγμένο ή όχι και γιατί;

Δεν μπορώ να πω ότι αρχίζει ν' αναπτύσσεται. Η αιτία που άρχισε και αναπτύσσεται βέβαια, είναι ο τουρισμός.

23. Απασχολούνται οι νέοι άνθρωποι στην πρωτογενή παραγωγή και αν όχι γιατί;

Δεν υπάρχει νέος, ο οποίος θα πει ότι το μέλλον μου θα είναι η γεωργία ή η κτηνοτροφία. Υπάρχει βέβαια ποσοστό. Ξέρω γω; Έχει 20 παιδιά, νέους κτηνοτρόφους. Υπάρχει κι ένα πρόγραμμα εκεί που τους βοηθάει τους νέους κτηνοτρόφους. Οι κτηνοτρόφοι της Ερεσού είναι γύρω στους 120. Απ' αυτούς οι 20 είναι, ξέρω γω, 30 χρονών και κάτω.

24. Έχουν φύγει ή φεύγουν άνθρωποι (ειδικότερα νέων ηλικιών) από την περιοχή και για ποιους λόγους;

Δε φεύγουν. Τελειώνουν το λύκειο και προσπαθούν να την περάσουν έτσι με δουλειές του ποδαριού.

Αθήνα-εξωτερικό φεύγουν άνθρωποι νέοι;

Τώρα δε φεύγουν. Παλιά δεν έμενε κανένας νέος.

Αυτό εσείς με τι το συνδέετε; Με τον τουρισμό;

Πρώτα-πρώτα με τον τουρισμό. Οποσδήποτε με τον τουρισμό. Μετά, άρχισε να μην είναι τόσο καλή η ζωή στην Αθήνα. Όλα αυτά τα πράγματα... Οι ευκαιρίες που δινόταν στους νέους στην Αθήνα. Έφευγαν πάρα πολλοί. Η Ερεσός έστειλε στο Βελγικό Κονγκό πολλούς. Ήταν η εποχή της μετανάστευσης. Στον Καναδά... Και τώρα έχει σταματήσει η μετανάστευση. Γι' αυτό μένουν. Άρχισαν να πληθύνουν και τα παιδιά στο σχολείο. Κάποτε είχε κλείσει το Δημοτικό γιατί δεν υπήρχε νέος. Η Ερεσός έχει 1550 (κατοίκους) με την τελευταία απογραφή το 2001. Το 1991 ήταν 1250. Ξένοι (Ελληνες), μιλώ μόνιμοι υπάρχουν που έχουν εγκατασταθεί στην Ερεσό.

25. Υπάρχουν ξένοι μετανάστες στην περιοχή, και αν γνωρίζετε, πόσοι περίπου και ποιας εθνικότητας;

Κατά διαστήματα 30-50. Αλβανοί, Βούλγαροι. Φέτος, επειδή ο Δήμος είχε κάτι δουλειές παραπάνω, είχε τεχνίτες παραπάνω. Έχουν δουλειά, δε φεύγουν.

Με τις οικογένειές τους είναι;

Με τις οικογένειές τους.

Όλοι;

Ε, όχι όλοι. Έχει και μόνους. Αλλά έχει και πολλούς που μένουν με τις οικογένειές τους.

Εποχιακά μετακινούνται αυτοί, πάνε στην πατρίδα τους;

Ναι. Παραδείγματος χάριν, τώρα στην ελαιοσυλλογή θα φύγουν, επειδή δεν έχει η Ερεσός. Θα 'ρθουν προς τα εδώ (Μυτιλήνη) που έχει ελαιοσυλλογή. Μετακινούνται σε χωριά που έχει περισσότερη αγροτική δουλειά. Σε αγροτικές δουλειές δουλεύουν όλοι αυτοί. Έχει και τεχνίτες όμως.

Όταν λέτε αγροτικές, είναι και η κτηνοτροφία μαζί;

Και η κτηνοτροφία. Είναι πολλοί που έχουν βοηθούς στην αρμεγή των προβάτων. Αλβανοί.

Στις οικοδομικές...;

Αυτό πήγα να σας πω ό,τι πολλοί είναι και τεχνίτες. Ειδικά Βούλγαροι.

Αυτές τις δουλειές τις κάνουν σε περιόδους ή τις κάνουν συγχρόνως;

Ένας που χτίζει δεν θα πάει στα πρόβατα. Προσπαθεί να δουλέψει οικοδομικές εργασίες. Εκείνος ο οποίος δεν είναι ειδικευμένος τεχνίτης, προσπαθεί να πάει σε αγροτικές δουλειές.

Στον τουρισμό απασχολούνται αυτοί:

Όχι πολλοί. Εκτός αν πάει στην κουζίνα κανένας, καμιά γυναίκα. Στα εστιατόρια και τέτοια.

27. Πώς κρίνετε τον ρόλο των μεταναστών στην πρωτογενή παραγωγή:

Είναι σημαντικοί. Δεν μπορεί να γίνει. Όπως καταστήσαμε τώρα, επειδή δεν πάνε, σας είπα, οι νέοι σε αγροτικές δουλειές, είναι σημαντικό. Εάν δεν έρθουν οι ξένοι θα υποφέρει και η κτηνοτροφία και η γεωργία.

Τι μεροκάματα παίρνουν περίπου:

Συνήθως τα μεροκάματα που παίρνουν και οι Έλληνες πια. Κάποτε συνέβαινε αυτό. Τώρα δεν πάνε. Σου λένε: «Γιατί έδωσες αυτόν και δε δίνεις σε μένα;»

29. Έχετε κοινωνικές σχέσεις με μετανάστες; Θα συνάπτατε συγγενικές σχέσεις με μετανάστες; Οι Ερεσιώτες κάθονται στο καφενείο παρέα;

Ε, δεν υπάρχει... Αυτό γίνεται. Με τους μόνιμους. Ε, καμιά φορά δημιουργείται και καμιά φασαρία. Αλλά συνήθως δεν... Τους δέχτηκε η Ερεσό τους οικονομικούς μετανάστες.

31. Είστε ευχαριστημένοι από την εργασία που προσφέρουν οι μετανάστες;

Τους έχουμε ανάγκη.

32. Τι πιστεύετε ότι πρέπει να γίνει για να αναπτυχθεί περισσότερο η περιοχή:

Γενικότερα, η γεωργία για να αναπτυχθεί, εάν δε σταθεροποιηθούν οι τιμές των αγροτικών προϊόντων, δε θα αποφασίσει κανείς να κάνει... Οι οικογενειακής μορφής καλλιέργειες, για να κάνεις κάποια επιχείρηση, ξέρω γω, θα πρέπει να ξέρεις ότι θα σταθεροποιηθούν οι τιμές των προϊόντων. Μετά σας λέω ότι είναι η μεταφορά των προϊόντων. Εάν γίνει το λιμάνι οπωσδήποτε θα καλύτερευσει τη μεταφορά των προϊόντων προς την Αθήνα.

Το οδικό δίκτυο:

Το οδικό δίκτυο χρειάζεται. Χωρίς οδικό δίκτυο δεν μπορεί να γίνει.

Μας είπαν ότι δεν υπάρχει πρόσβαση στα υψώματα κλπ.

Προσπαθούν να γίνουν αγροτικοί δρόμοι. Ο Δήμος κάνει, αλλά μόνος του ο Δήμος δεν έχει τις δυνατότητες. Αλλά δε βλέπω να έχει ενδιαφέρον η κυβέρνηση να κάνει οδικούς δρόμους.

Βιοτεχνίες-βιομηχανίες:

Τι βιοτεχνίες. Δεν έχουμε...

Δηλαδή, εσείς παράγετε γάλα...

Υπάρχει τέτοιο. Ο Συνεταιρισμός ο ίδιος, τον προωθούν. Κάνει το γάλα του. Άλλη βιοτεχνία...

Προβολή προϊόντων κλπ:

Εγώ έχω δουλέψει πολύ με τον Συνεταιρισμό. Πάρα πολλά χρόνια. Έχω δουλέψει 50 χρόνια εκεί στον Συνεταιρισμό. Έχω μπει πρόεδρος. Και προσπαθούμε. Έχουμε πολύ καλό τυροκομείο. Και μπορώ να πω ότι παράγουμε το καλύτερο κασέρι στην Ελλάδα.

Φέρνετε τυροκόμο από Τρίκαλα:

Φέρνουμε από Τρίκαλα. Έχει και τέτοιους εκεί.

Νέοι, που να θέλουν να μάθουν:

Έχει, ναι. Ενδιαφέρονται να μάθουν. Παραδείγματος χάριν, όλοι οι άλλοι, έχει 4-5 είναι νέοι από την Ερεσό.

41. Υπάρχει γενικά αλληλοβοήθεια και αλληλεγγύη σε περίπτωση οικονομικών δυσκολιών ή άλλων έκτακτων προβλημάτων στην περιοχή:

Αλληλεγγύη υπάρχει. Αλλά η Ερεσό ποτέ δεν ήτανε... Γενικά ο κόσμος είναι μαζεμένος. Δεν έφθασε κανένας στην Ερεσό που να χάσει το σπίτι του. Γενικά νοικοκυρεμένος κόσμος. Όσο να' ναι, βοηθάει ο ένας τον άλλο. Αλλά, δεν υπήρχε

ανάγκη, σε τέτοιες ανάγκες που να... Ήταν νοικοκυρεμένος κόσμος, ο κόσμος της Ερεσού.

43. Τι γνώμη έχετε για τον τουρισμό σαν απασχόληση και τι ρόλο παίζει στην περιοχή;

Για μένα ο τουρισμός είναι το 60-70% του εισοδήματος. Και αν έρθουν καλύτεροι τουρίστες. Εκεί είναι όλη η προσπάθεια, να 'ρθουν καλύτεροι τουρίστες. Θα αναπτυχθεί ο τόπος περισσότερο. Χωρίς τον τουρισμό δεν μπορεί να ζήσει πια η Ερεσός. Τουλάχιστο η Ερεσός.

47. Πώς κρίνετε γενικά την κυβερνητική/Ευρωπαϊκή αγροτική πολιτική;

Η αγροτική πολιτική τουλάχιστο, που κάνει η κυβέρνηση, πιστεύω ότι δεν μπορεί να κάνει και τίποτα περισσότερο. Γιατί δεν μπορεί να κάνει σήμερα τίποτα περισσότερο. Εκείνο που στην ουσία μπορεί να κάνει, είναι η στήριξη των προϊόντων. Στο να μας βοηθήσει... Άλλοτε μας βοηθούσε με επιδοτήσεις λιπασμάτων, επιδοτήσεις ζωοτροφών. Όλα αυτά τώρα έχουν καταργηθεί. Το μόνο που επιδοτεί (είναι) ένα μέρος των μεταφορικών των ζωοτροφών. Αλλά δεν ξέρω, τι μπορεί να κάνει; Εκείνο όμως που μπορεί να προσπαθήσει, είναι να πάει όσο μπορεί πιο μακριά τις επιδοτήσεις της ΕΟΚ. Να προχωρήσουν δηλαδή, να πάνε και πέρα από το 2006.

49. Έχετε λάβει στο παρελθόν ή λαμβάνετε σήμερα επιδοτήσεις από εθνικούς ή κοινοτικούς πόρους;

Ναι, παίρνω.

50. Οι επιδοτήσεις μειώνονται ή αυξάνονται με το πέρασμα των ετών;

Μας έχουν πει ότι τουλάχιστο μέχρι το 2006, οι επιδοτήσεις του πρόβειου κρέατος, ή μάλλον τα επιλέξιμα... Οι επιδοτήσεις που παίρνουν οι κτηνοτρόφοι, είναι δύο: η εξισωτική αποζημίωση και τα επιλέξιμα. Το ποσό που θα παίρνουν κατά πρόβατο στα επιλέξιμα το κανόνιζε η τιμή του πρόβειου κρέατος που πουλιόνταν στην Ευρώπη. Τότε που ήταν λίγο φτηνό το πρόβειο κρέας, παίρναν πιο πολλές επιδοτήσεις στα επιλέξιμα. Από τότε όμως, που δημιουργήθηκε το πρόβλημα των τρελών αγελάδων, αυξήθηκε η τιμή του πρόβειου κρέατος και μειώθηκαν ανάλογα και τα επιλέξιμα. Διότι κανονίζαν ένα εισόδημα στους κτηνοτρόφους το οποίο θα συμπληρώνονταν σύμφωνα με την τιμή που θα πουλούσαν το πρόβειο κρέας.

Πότε έγινε αυτό περίπου;

Μέχρι προπερσι ήταν ακριβό το πρόβειο κρέας. Και ήταν πιο χαμηλές οι επιδοτήσεις. Φέτος όμως, ειδικά φέτος, οι επιδοτήσεις στα επιλέξιμα ήταν πολύ κάτω, πολύ χαμηλές. Δηλαδή, από 7000 κατέβηκε 3500-3800 τόσο. Τώρα, αν είναι σωστά αυτά τα οποία γράψαν οι εφημερίδες, ότι δεν θα αυξάνεται η τιμή της επιλέξιμης προβατίνας, αλλά θα είναι σταθερή. Και μάλιστα την βάζουν ένα ποσό κάπου 8000δρχ. Τώρα, αν θα σταματήσει αυτό, θα σταματήσει και η κτηνοτροφία. Γιατί, εάν μετά το 2006 σταματήσουν, τότε σας είπα, δικαιολογημένα ότι πολλοί λίγοι κτηνοτρόφοι θα μείνουν πια στα βουνά.

Κάποιος μπορεί να αυξήσει τα επιλέξιμά του; Τι πρέπει να κάνει; Πρέπει ν' αγοράσει δικαιώματα;

Πρέπει ν' αγοράσει.

51. Είστε ικανοποιημένος από το ύψος των επιδοτήσεων και αν όχι γιατί;

Είναι ικανοποιητικό. Προπαντός εάν σταθεροποιηθεί εδώ στις 8000δρχ...

Ως προς το χρόνο που εκταμιεύονται οι επιδοτήσεις. Γι' αυτό έχετε τίποτα να πείτε;

Όσο πιο γρήγορα εκταμιεύονται τόσο καλύτερα θα 'ναι. Αλλά δεν μπορούμε να 'χουμε και απαιτήσεις.

Πόσο χρόνο διαρκεί αυτό; Δηλαδή, απ' το να κάνει κάποιος τα χαρτιά του φέτος, για να πάρει τα χρήματα;

Ανάλογα με την επιδότηση. Παραδείγματος χάριν, την εξισωτική την παίρνουμε, ήταν ... που είχαμε οι οποίοι ήταν πριν ενάμιση χρόνο-δυο χρόνια. Τα επιλέξιμα όμως, τα παίρνουμε για τον προηγούμενο χρόνο.

Δεν εκταμιεύονται μέσα στο χρόνο;

Όχι. Δεν εκταμιεύονται μέσα στο χρόνο. Είναι η γραφειοκρατία, είναι τα χαρτιά τα οποία... Ίσως είναι και δικαιολογημένος ο χρόνος αυτός. Εκείνος που για μένα δεν είναι δικαιολογημένος, είναι της εξισωτικής. Είναι του προπερασμένου χρόνου. Αλλά για τα επιλέξιμα...

Γιατί υπάρχει τόσος χρόνος καταρχήν;

Επιδοτούν τις καλλιέργειες οι οποίες έχουν γίνει. Και επομένως, μέσ' τον ίδιο χρόνο αποκλείεται τουλάχιστο η εξισωτική. Διότι η εξισωτική προβλέπει και καλλιέργειες...

Τα οποία είναι μετρήσιμα...

Τα οποία είναι μετρήσιμα και δεδομένα, ας πούμε. Σου λέει: «Τα είχες όλο το χρόνο; Εσύ;» ξέρω γω, αν και λέει «πόσα είναι τον Απρίλιο.» Πόσες επιλέξιμες προβατίνες έχεις τον Απρίλιο. Ε, όσο το να βγει ο χρόνος, θα κάνουν τα χαρτιά τους...

Γίνεται και έλεγχος;

Βέβαια, γίνεται.

Πότε γίνεται ο έλεγχος;

Τον Απρίλιο-Μάιο εκεί.

Αυτό σας καθυστερεί από το να οδηγήσετε... τέλος πάντων αυτά που πρόκειται να σφάζετε το Πάσχα;

Συνήθως το Πάσχα δε σφάζουμε πρόβατα. Πολλοί διαμαρτύρονται και λένε «Να 'ρθετε πιο γρήγορα, γιατί θέλουμε να σφάξουμε πρόβατα» κι όλα αυτά, αλλά εγώ δεν το βρίσκω τόσο δίκαιο αυτήν την αιτίτηση των κτηνοτρόφων. Διότι το Πάσχα δε σφάζει πρόβατα κανένα. Τα πρόβατα θα τα σφάζει όταν πάρει το εισόδημα το οποίο έχει να πάρει. Θα πάρει το γάλα τους δηλαδή και μετά θα τα σφάζει τα πρόβατα. Θα τα σφάζει τον Ιούνιο-Ιούλιο τα πρόβατα. Γιατί τώρα είναι και κάποια δικαιολογία των κτηνοτρόφων, ξέρω γω, ή καμιά φορά άλλος δεν τα' χει σωστά τα επιλέξιμα και σου λέει «Να, αναγκάστηκα να σφάξω πρόβατα.» Είναι και ορισμένοι. Γιατί και μεις οι κτηνοτρόφοι καμιά φορά προσπαθούμε...

Ας πούμε ότι τα σφάζει τον Ιούνιο-Ιούλιο, η τιμή του προβάτου όταν το σφάζει θα είναι ικανοποιητική τότε;

Δυστυχώς η τιμή του πρόβειου κρέατος εδώ και 15 χρόνια, οποιαδήποτε περίοδο τα σφάζουν είναι ίδια. Δεν ξέρω γιατί. Ενώ η τιμή των αμνοεριφίων ανεβοκατεβαίνει.

Αλλά η τιμή του πρόβειου κρέατος είναι πάντοτε η ίδια.

56. Τι θα κάνατε αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις, ποιες νομίζετε ότι θα ήταν οι επιπτώσεις αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις;

Σας είπα, πολύ λίγοι θα' μέναν στα βουνά. Γιατί υπάρχουν χρονιές που όλη η παραγωγή ξοδεύεται σε ζωοτροφές. Και επομένως, εκείνο που περισσεύει στον κτηνοτρόφο είναι οι επιδοτήσεις. Θα πάρει 2-3εκ επιδοτήσεις ένας κτηνοτρόφος...

57. Είστε ικανοποιημένος από τις τιμές των προϊόντων σας;

(βλ. Ερώτηση 51). Σας είπα, ότι οι τιμές δεν είναι σταθερές. Γι' αυτό δεν μπορείς να είσαι ικανοποιημένος. Μπορεί να υπάρχει χρονιά που θα πουλήσεις σε πολύ καλή τιμή, υπάρχει και χρονιά που θα πουλήσεις σε εξευτελισμένη τιμή. Δε θα πουλήσεις καθόλου, όπως σας λέω φέτος. Φέτος δεν πουλήθηκαν καθόλου. Υπάρχει μια παροιμία που λέει: «Του παραγωγού το πιάτο είναι 9 φορές άδειο και 1 φορά γεμάτο.» Λοιπόν, δεν μπορείς ποτέ να πεις «Εντάξει, είμαι ικανοποιημένος. Είναι σταθερές οι τιμές. Θα πάω καλά, δε θα πάω καλά.» Εξαρτάσαι από καιρικές συνθήκες, από την τιμή του προϊόντος, εξαρτάται από πολλά πράγματα ο παραγωγός.

58. Ποια είναι η διαχρονική πορεία των τιμών, αυξάνονται ή μειώνονται με το πέρασμα των ετών και γιατί;

Άλλοτε καλύτερεύουν, άλλοτε λιγοστεύουν. Τίποτα. Δυστυχώς είναι το επάγγελμα του αγρότη. Δεν μπορείς να πεις ότι είναι σταθερό.

60. Ποιοι είναι βασικοί παράγοντες που καθορίζουν το κόστος παραγωγής; Τι ποσοστό κέρδους μένει τελικά για τον παραγωγό;

Το κόστος μεταφοράς παίζει ρόλο;

Καλά, τα μεταφορικά. Το κόστος παραγωγής εξαρτάται αν θα' ναι περισσότερο ή λιγότερο, κυρίως είναι οι καιρικές συνθήκες. Άλλοτε είχαμε παραγωγή σύκα. Τώρα δεν τα παίρνει... Μέχρι πέρσι παραδίδαμε στη ΣΙΛΙΚΗ τα σύκα, από φέτος μια απόφαση της ΕΟΚ σταματήσαμε να παραδίδουμε στη ΣΙΛΙΚΗ τα σύκα. Διότι η ΣΙΛΙΚΗ εδρεύει στην Καλαμάτα. Επειδή, λέει, οι παραγωγοί της Ερεσού δεν είναι μέλη της Ένωσης Καλαμάτας, δεν είχαν δικαίωμα να παραδώσουν στην Καλαμάτα.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση το είπε αυτό:

Η Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Ερεσός είχε μεγάλη παραγωγή. Έβγαζε 300 τόνους σύκα. Ωραία σύκα, γενιά. Είχε και 6 βιοτεχνίες που τυποποιούσαν τα σύκα. Και κάναμε και εξαγωγή. Αλλά σταμάτησε να τρώει ο κόσμος σύκα, βγήκαν τα άλλα φρούτα...

Άρα δε φταίει τόσο η απόφαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης...:

Όχι. Σας λέω, τα περισσότερα τα 'παιρναν και τα διοχέτευαν στην Αθήνα.

62. Γνωρίζετε αν υπάρχουν προγράμματα υποστήριξης των νέων αγροτών ή πρόωρης συνταξιοδότησης αγροτών;

Έχουν πάρει.

Πόσοι είναι περίπου;

Σας είπα. Καμιά 25-30 κτηνοτρόφοι και 5-6 γεωργοί. Αυτό είναι καλό πρόγραμμα. Πολύ καλό πρόγραμμα. Τους δίνει λεφτά για να ξεκινήσουν.

Μπορούν να κατασκευάσουν και διάφορα...:

Ναι. Εκτός που τους δίδει ένα ποσό 5 εκ., τώρα φέτος θα έπαιρναν, λέει, 8 εκ. για να ξεκινήσουν, μετά μπορούν να μπουν και σε άλλα προγράμματα...

Δόθηκαν αυτά τα ποσά, τα 8 εκ.:

Δε δόθηκε ακόμη αλλά θα δοθεί. Άργησαν 2 χρόνια ν' ανοίξουν από το Β' στο Γ' πακέτο. Τους καθυστέρησαν 2 χρόνια τους κτηνοτρόφους. Αλλά άρχισε και λειτουργεί τώρα.

Δηλαδή αυτοί οι 25 άνθρωποι έχουν κατασκευάσει πράγματα και περιμένουν τώρα να πάρουν τα χρήματά τους;

Όχι. Αυτοί οι 25 έχουν πάρει τα λεφτά. Άλλος 5 εκ, άλλος 6 εκ. τα έχουν πάρει αυτοί.

Άμεσα τα πήρανε;

Ε, τα πήραν, ξέρω γω. Από τη μέρα που τα 'αφήκαν σε 1 χρόνο τα πήραν.

Μας είπαν ότι έπρεπε να κατασκευάσουν, να παραδώσουν έργο και μετά...:

Άλλο είναι αυτό. Αυτό το πρόγραμμα πάλι, εκτός απ' το ότι τους δίδει την πρώτη βοήθεια, έχουν δικαίωμα να μπουν σε πρόγραμμα με επιδότηση 65% και να κατασκευάσουν ποιμνιοστάσια ή να κάνουν βελτίωση βοσκοτόπων. Και εκεί παίρνουν, αλλά επιδοτούν αν προχωρήσεις σε κατασκευή για να πάρεις.

Στο μεταξύ αν δεν έχει χρήματα:

Τους δίδει δάνειο.

Ποιος;

Η Αγροτική. Αλλά πολλές φορές, Έλληνες είμαστε, Ρωμιοί είμαστε. Προσπαθούμε να πάρουμε λεφτά χωρίς να κάνουμε αυτό που πρέπει να κάνουμε.

Κατάλαβα. Τα προγράμματα πρόωρης συνταξιοδότησης τα γνωρίζετε; Έχει πάρει κόσμος;

Έχει πάρει. Αλλά δεν προχώρησε το πρόγραμμα γιατί δεν είναι τόσο πολλά που να πεις... ένας κτηνοτρόφος δεν τον αντιπροσωπεύει το εισόδημα που θα έχει... αλλά κι εκεί γίνονταν ρωμαϊκές καλπές... κι αυτός εξακολουθούσε να κάνει πάλι το επάγγελμα του αγρότη ή του κτηνοτρόφου... αλλά δεν προχώρησε...

Το επίπεδο των συντάξεων πώς κυμαίνεται; Τι ποσό μπορεί να πάρει ένας συνταξιούχος;

Τώρα, επειδή δίνει το δικαίωμα στον αγρότη να πληρώνει και πρόσθετη συνταξιοδότηση, άρχισαν και βγαίνουν δηλαδή καλές συντάξεις. Αρχισαν σχεδόν να πίνουν, να κοντεύουν του ΙΚΑ τις συντάξεις.

Αυτές οι συντάξεις των 50.000;

Αυτοί ήταν όσοι είχαν πληρωμένα. Δεν πληρώναν καμιά εισφορά. Αυτή δεν ήταν σύνταξη, ήταν βοήθημα τότε.

Οι συνταξιούχοι έχουν συμμετοχή στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη;

Πληρώνουν ένα 20%.

67. Έχετε σκεφτεί ποτέ να κάνετε ιδιωτική ασφάλεια ή είστε ήδη ασφαλισμένος σε ιδιωτικό φορέα και γιατί; Ποιο είναι το είδος αυτής ασφάλειας;

Όχι.

68. Γνωρίζετε τα προγράμματα LEADER και INTEREGG; Γνωρίζετε, επίσης, προγράμματα αγροτικής εκπαίδευσης, κατάρτισης και πληροφόρησης, ή αγροπεριβαλλοντικά;

Ναι.

Αυτό πώς πήγε;

Πήγε καλά. Π.χ. ο Συνεταιρισμός εκσυγχρόνισε το τυροκομείο του, ψυγεία, μηχανήματα, όλα αυτά με το πρόγραμμα LEADER. Σχεδόν τα κάναμε με λεφτά του LEADER. Κάναμε καλό εξοπλισμό το τυροκομείο εκεί. Όλα αυτά τα ξέρω γιατί τα έκανα ο ίδιος.

Το INTEREGG; Το γνωρίζετε;

Ναι, ναι. Τώρα δεν μπορούν να μπουν εκεί. Ποιος θα μπει στο INTEREGG; Μονάχα οι δήμοι μπορούν τώρα, ή κανα άλλο πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι.»

71. Νομίζετε ότι αυτά τα προγράμματα ωφελούν την ανάπτυξη της περιοχής, φθάνουν τα ποσά που εξαγγέλλονται στους τελικούς αποδέκτες; Αν όχι γιατί;

Και εκεί βοηθάει. Σας λέω, υπάρχουν προγράμματα. Και ο δήμος μπήκε στο INTEREGG και έβαλε και προγράμματα. Δε σας είπε ο δήμαρχος;

Για το INTEREGG δε μας είπε.

72. Έχετε επαφές και υποστήριξη από τοπικούς φορείς (δήμους, νομαρχία, περιφέρεια, υπουργείο Αγρίου) για θέματα που αφορούν την πρωτογενή παραγωγή; Τι προβλήματα έχετε αντιμετωπίσει ή διακρίνει στις διαδικασίες (γραφειοκρατία, καθυστερήσεις, πελατειακές σχέσεις, διαφάνεια, έλλειψη συντονισμού, έλλειψη πληροφόρησης κτλ).

(βλ. Ερώτηση 51). Δε γίνονται σεμινάρια.

Εμάς, μας είπαν ότι έγιναν σεμινάρια αλλά δεν υπήρχε προσέλευση.

Ακριβώς. Δεν πάει ο κόσμος. Γίνονται, απλώς, τα κάνουν ορισμένοι. Παίρνουν κάποια λεφτά χωρίς να είναι...

Τι συχνότητα έχουν αυτά τα σεμινάρια μέσα στο χρόνο;

Ε, όχι. Δεν κάνουν πολλά. Θα κάνουν 1-2. Αλλά όλα αυτά είναι γι' αυτούς που τα κάνουν και δικαιολογούν λεφτά εκεί. Τα παίρνουν χωρίς να έχουν πραγματικό αποτέλεσμα.

73. Είστε ικανοποιημένος από την συνεργασία σας με τους τοπικούς φορείς;

Πιστεύουμε ότι η αιτία που δεν έχουμε καλή ενημέρωση και πολλή συνεργασία είναι ότι είμαστε 100χλμ από την πρωτεύουσα. Αυτό πιστεύω εγώ ότι είναι. Εδώ πιο κοντά έχουμε πιο πολλές συνεργασίες.

Όταν εσείς έχετε αιτήματα σας υποστηρίζουν; Υπάρχει καθυστέρηση κλπ;

Καθυστερήση υπάρχει οπωσδήποτε. Και υποστηρίζουν ορισμένα αιτήματα. Κάποιες φορές και μεις ζητούμε και παραπάνω... απ' όσα πολλές φορές...

Για παράδειγμα, όσον αφορά στην εκπαίδευση, το Γυμνάσιο, μας είπαν, ότι με δικές σας πρωτοβουλίες έγινε.

Ναι. Το θέμα της παιδείας βέβαια, υστερεί πολύ. Γιατί δίνει το δικαίωμα στους καθηγητές, ίσως και με το δίκιο τους να μη θέλουν να έρθουν. Εκείνο που φέτος, τουλάχιστο, δε ξέρω πώς έγινε αυτό το πράμα, είχαμε υπερπληθώρα δασκάλων στο Δημοτικό. Να σκεφτείτε ότι το Δημοτικό είχε 2 γυμναστές. Και δημιουργήθηκε ολόημερο και ένα σχολείο όπου είναι κάπου 80 οι μαθηταί, να είχαμε 11 δασκάλους.

Το Γυμνάσιο, οπωσδήποτε, δε λειτούργησε.

Τι θέλει για να λειτουργήσει;

Θέλει μόνιμους καθηγητές. Επειδή το Γυμνάσιο είναι παράρτημα (υπάρχει και στην Άντισσα), το Γυμνάσιο της Ερεσού είναι παράρτημα αυτού της Αντίσσης. Και βλέπετε καθηγηταί μπορεί να διδάσκουν 2 ώρες στην Άντισσα και 2 ώρες στην Ερεσό. Αυτό δημιουργεί πρόβλημα και στη μεταφορά τους, τότε καθυστερεί να 'ρθει... όλα αυτά τα πληρώνουν οι μαθηταί.

77. Έχετε ξανακούσει τον όρο ερημοποίηση και από πού;

Ναι.

81. Πότε παρατηρήσατε για πρώτη φορά το πρόβλημα στην περιοχή σας;

Για μένα η ερημοποίηση δεν είναι καινούργιο που λέτε. Για μένα η ερημοποίηση άρχισε από πολύ παλιά. Άρχισε από το '45-'50. Η ερημοποίηση των χωριών. Και άρχισε από τη μετανάστευση, και άρχισε να μη προστατεύεται πολύ η κτηνοτροφία. Να μην έχει πολύ ενδιαφέρον και στη γεωργία και στην κτηνοτροφία.

83. Νομίζετε ότι οι ανθρώπινες δραστηριότητες ευθύνονται για το πρόβλημα και αν ναι με ποιο τρόπο;

Να σας πω. Όταν ο άνθρωπος δεν προστατεύει... είναι κτηνοτροφικά, είναι ορεινό μέρος, έτσι. Και προστατεύεται το χώμα με δημιουργία πεζούλας, να κάνουν πεζούλες...

Αναβαθμίδες.

Αναβαθμίδες, ναι. Να μην καίνε τις αστοιβές. Τώρα η καύση των αστοιβών βοήθησε πολύ στην...

Στην ένταση του φαινομένου;

Ναι.

Μας είπε, συγκεκριμένα, ένας κτηνοτρόφος ότι δεν μπορούμε να κάνουμε αλλιώς.

Δεν μπορεί να κάνει αλλιώς. Διότι πού θα βοσκήσει; Κάποτε φρόντιζε, καλλιεργούσε ένα μέρος, και το έβγαζε...

Το αμάλαγο.

Ναι, το αμάλαγο. Και έβγαζε τις αστοιβές. Δεν τις έκαie. Διότι καίοντας, δημιουργεί, παρασύρει και τα χώματα.

Και σήμερα εφαρμόζουν το αμάλαγο.

Ναι, το εφαρμόζουν. Αλλά να σκεφτείτε, έχουν πληθύνει και τα ζώα που βόσκουν τώρα. Επειδή τα επιλέξιμα ανέβασαν τον αριθμό των ζώων. Σας είπα ότι δεν ήταν κοπάδι πάνω από 70-80, μια μονάδα προβάτων. Τώρα κάθε μονάδα έχει 200 πρόβατα τουλάχιστον.

Υπάρχουν άνθρωποι που δεν είναι του αντικειμένου, και μπήκαν έτσι στην κτηνοτροφία για τις επιδοτήσεις;

Όχι, δε νομίζω. Γιατί ποιος να ... το πρόβατο; Μπορεί αυτό το πράγμα που λέτε να γίνει σε μικροκόπδια 10-15 πρόβατα για να πάρει επιδοτήσεις.

Το θέμα είναι ότι υπάρχει τεράστια ζήτηση για βοσκότοπο. Δεν υπάρχουν βοσκοτόπια ελεύθερα για ενοικίαση. Αυτό πώς το εξηγείτε εσείς;

Σας είπα. Επειδή πλήθυνε ο αριθμός των προβάτων. Πρέπει να υπάρχει και η ανάλογη ζήτηση των βοσκοτόπων.

Αυτό που λέτε ότι πλήθυνε ο αριθμός των προβάτων. Πλήθυνε μέσα στο συγκεκριμένο τόπο ο οποίος αντέχει... τόσα πρόβατα.

Στον ίδιο βοσκότοπο που εγώ είχα 80 πρόβατα, τώρα έχω 200 πρόβατα.

Αυτό για το έδαφος τι επιπτώσεις έχει;

Οπωσδήποτε έχει μεγάλες επιπτώσεις. Γιατί συνέχεια τρώει το χορτάρι. Δεν μπορεί να αναπτύξει λίγο χόρτο. Μετά, εμάς δεν υπάρχουν και δέντρα εκεί που να βοηθήσουν τίποτα. Να βοηθήσουν την κατάσταση. Και η αιτία που πλήθυναν τα πρόβατα είναι τα επιλέξιμα. Και μπορεί να το κάνει αυτό το πράγμα με τις ζωοτροφές. Που άλλοτε δεν μπορούσε να το κάνει αυτό το πράγμα γιατί δεν υπήρχαν οι ανάλογες ζωοτροφές.

Για το κάψιμο των αστοιβών, συγκεκριμένα. Ο βοσκός αυτός που καίει, έχει ενημερωθεί από κάποιον ότι αυτό το πράγμα...;

Έχει ενημερωθεί. Πολλές φορές.

Γιατί δεν το εφαρμόζει;

Δεν το εφαρμόζει... λέει ότι δεν μπορεί να κάνει αλλιώς. Έχουν γίνει... υπήρχαν προγράμματα παλιά. Υπήρχαν πιο συστηματικά. Βοηθούσαν πιο πολύ. Υπήρχαν προγράμματα που ραντίζαν τις αστοιβές. Αντί να τις καίνε, τις ραντίζαν τις αστοιβές. Τις ραντίζαν και αφήναν και γραμμές. Είχε ολόκληρο πρόγραμμα. Συνεργαζόμασταν

τότε, σας λέω, που υπήρχαν οι γεωπόνοι στα χωριά, τότε, συνεργαζόνταν με τους κτηνοτρόφους και τους βοσκούς και κάναν ολόκληρο πρόγραμμα. Κάναμε ραντισμούς. Κάναμε και λιπάνσεις βοσκοτόπων. Αλλά όλα αυτά βοηθιούνταν από το κράτος τότε. Υπήρχαν τα προγράμματα. Κάθονταν δίπλα στον αγρότη ο γεωπόνος, ο οποίος τον βοηθούσε. Και του έλεγε τι να κάνει.

Χθες μας είπε ο άνθρωπος ότι «μόνος μου είμαι.» «Να σου δώσω εσένα», λέει, σε μια γεωπόνο που ήρθε από την Αθήνα, «να κάνεις εσύ μόνη σου όλο το βοσκότοπο να δούμε αν θα μπορέσεις.» Δεν μπορεί, δηλαδή, να εφαρμοστεί.

Το εφάρμοζε σιγά-σιγά τότε. Γιατί έμενε εκεί ο κτηνοτρόφος. Μετά ήταν πολύς κόσμος. Ήταν περισσότερος κόσμος που ασχολούνταν με την κτηνοτροφία. Ήταν το μεροκάματο πιο φθηνό. Θα πεις, και τώρα είναι ακριβό το μεροκάματο. Και μπορούσε να ασχοληθεί περισσότερο. Δεν είχε τι να κάνει άλλο. Δεν είχε πού να πάει. Μετά άρχισε, σας είπα...

Τώρα είναι εντατική η κτηνοτροφία.

Ναι.

Άρα, το πρόβλημα της ερημοποίησης το εστιάζετε στις ανθρώπινες αιτίες;

Ανθρώπινες αιτίες. Κυρίως, ανθρώπινες αιτίες. Τα φυσικά αίτια... τότε που ήταν η ανομβρία, βοηθούσε και η ανομβρία. Να σκεφτείς ότι περάσαν 10-12 χρόνια ανομβρία. Αφού είχαμε πρόβλημα το να πιούμε νερό. Όλο αυτό το πράγμα βοηθούσε στην ερημοποίηση. Δε βοηθούσε στη σωστή φυτοκάλυψη των βοσκοτόπων.

Άρα, η κύρια αιτία είναι οι ανθρώπινοι παράγοντες και εντείνονται από την...;

Οι ανθρώπινοι παράγοντες και εντείνονται από την υπερβόσκηση των βοσκοτόπων.

84. Τι κρίνετε ότι πρέπει να γίνει για την επίλυση ή την ανάσχεση του προβλήματος και από ποιους (παραγωγούς, πολιτεία, τοπικοί φορείς, από όλους μαζί);

Από όλους μαζί, αλλά δε βλέπω να επιτυγχάνεται.

Τι ενέργειες πρέπει να γίνουν;

Απαγορεύουν να βάλουν να καίνε τις αστοιβές. Έτσι, αυτό γίνεται. Απαγορεύουν μια εποχή, βέβαια. Την άλλη εποχή το επιτρέπουν. Αλλά κι όταν αφήσεις πάλι, θα γεμίσει ο βοσκότοπος αστοιβές. Ας πούμε ότι θα γίνει ένα πράσινο, αλλά δε θα λέγεται ερημοποίηση, τι θα λέγεται εκείνος ο βοσκότοπος; Όταν θα είναι καλυμμένοι με ένα φυτό το οποίο δε θα προσφέρει τίποτα.

Το μέτρο της απαγόρευσης είναι καλό για το έδαφος, φαντάζομαι.

Ναι, για το έδαφος.

Τώρα, τι άλλο πρέπει να γίνει για ν' αυξηθεί η γονιμότητα του εδάφους; Να βοηθηθούν και οι παραγωγοί;

Υπήρχε ένα πρόγραμμα της ΕΟΚ αλλά δεν το προχώρησαν. Να κατασκευάζονται αναβαθμίδες. Αλλά δεν προχώρησε αυτό το πράγμα.

Για να συγκρατεί το χώμα;

Για να συγκρατεί το χώμα. Ένα τέτοιο πρόγραμμα πιστεύω ότι θα βοηθήσει.

85. Πώς κρίνετε την ποιότητα και την ποσότητα των φυσικών πόρων στην περιοχή (νερά, έδαφος κτλ);

Η Ερεσός είχε πάντοτε νερό για άρδευση. Δηλαδή, δεν είχαμε πρόβλημα τόσα χρόνια με την ανομβρία. Η Ερεσός, τελικά, δεν είχε το πρόβλημα. Δεν ήταν πολύ φανερό το πρόβλημα της λειψυδρίας, το να ποτίζουμε. Υπήρχε λειψυδρία στα βουνά.

Η άρδευση πώς γίνεται;

Με γεωτρήσεις.

Από το Δήμο ή ο καθένας...;

Όχι. Ο καθένας δικό του. Θα λυθεί το πρόβλημα αυτό με το φράγμα που έγινε τώρα.

Αντές οι γεωτρήσεις πόσο συνέβαλαν στο πρόβλημα;

Δε νομίζω να συνέβαλαν στο κακό γιατί υπήρχε το νερό. Τώρα, όσο το αντλούμε, τόσο χειρότερα είναι. Αλλά έπρεπε να γίνει και η άρδευση. Αλλά δε δημιούργησε πρόβλημα, δηλαδή. Πάντοτε, τουλάχιστο, είχε νερό να πίνει η Ερεσός. Άλλες

περιοχές, βέβαια, είχαν πρόβλημα. Το να φέρουμε θάλασσα στο νερό που ποτίζουμε, δεν έγινε αυτό το πράμα.

Υφαλμύρωση.

Ναι. Υφαλμύρωση.

87. Ενδιαφέρεστε για την ποιότητα των πόρων και για το περιβάλλον γενικά;

Οπωσδήποτε. Διότι χωρίς το περιβάλλον δεν υπάρχει ζωή.

89. Έχετε λάβει στο παρελθόν ή λαμβάνετε σήμερα κάποια μέτρα για την προστασία των πόρων και του περιβάλλοντος γενικά; Αν ναι ποια ακριβώς; Αν όχι γιατί;

Πρέπει όλοι να προσέχουμε. Καταρχήν, πρώτα οι πολίτες. Οι ίδιοι οι πολίτες πρέπει να προσέξουν το περιβάλλον και μετά οι υπηρεσίες.

Στη γεωργία-κτηνοτροφία;

Οι αγρότες δεν πρέπει να κάνουν πολλή χρήση φυτοφαρμάκων. Και εκεί γίνεται μεγάλη χρήση δυστυχώς.

Δεν υπάρχει ενημέρωση σ' αυτό;

Υπάρχει ενημέρωση. Και πολλή ενημέρωση. Αλλά κοιτάζει ο κάθε αγρότης την ευκολία του. Ν' αυξήσει την παραγωγή του.

Αυξάνεται η παραγωγή;

Ε, αυξάνεται. Όταν καταπολεμήσεις τις ασθένειες, αυξάνεται η παραγωγή σου. Αλλά δημιουργείς και στο περιβάλλον...

Αυτά περνάνε και στον υδροφόρο ορίζοντα και όσοι αγρότες κάνουν γεώτρηση και δεν έχουν φάρμακα θα μολυνθούν.

Βέβαια.

94. Γνωρίζετε τι είναι η βιολογική γεωργία και τι προοπτικές υπάρχουν;

Ναι.

95. Από ποιον έχετε ενημερωθεί για τη βιολογική γεωργία και πότε;

Έχουν γίνει πολλά σεμινάρια. Εμείς στην κτηνοτροφία εφαρμόσαμε βιολογική καλλιέργεια. Εκείνο που η διατροφή με τη μηδική είναι η βιολογική καλλιέργεια. Αλλά, όταν παίρνεις, ταΐζεις καλαμπόκι το οποίο για να γίνει έχει ραντιστεί, δεν ξέρω κατά πόσο αυτό μπορεί να θεωρηθεί ότι... Επίσης γίνεται μεγάλη ενημέρωση από τους κτηνιάτρους όσες φορές έχουν έρθει, αλλά πια τα έχουμε πει... Τα λέει και ο Συνεταιρισμός ο οποίος κάνει ορισμένα σεμινάρια στους κτηνοτρόφους για να μη κάνουν μεγάλη χρήση αντιβιοτικών. Διότι ενδιαφέρει και το γάλα. Εάν το γάλα είναι από πρόβατο που του έχει γίνει αντιβίωση έχει πρόβλημα στο τυρί. Και γι' αυτό σαν Συνεταιρισμός μας ενδιαφέρει. Και κάναμε στους κτηνοτρόφους να μη κάνουν μεγάλη χρήση αντιβιοτικών. Και πολλών φαρμάκων. Αυτό επιβαρύνει το περιβάλλον.

Οι συνθήκες διατήρησης του γάλατος και συσκευασίας πριν φθάσει...;

Εκεί είναι το πρόβλημα. Και έχουν γίνει σεμινάρια, αλλά δεν... μπήκαν στο πρόγραμμα. Θα γινόνταν προγράμματα της ΕΟΚ να βοηθήσουν για να παίρνουν οι κτηνοτρόφοι αρμεκτικές μηχανές. Να μπουν στο πρόγραμμα. Αλλά δεν προχώρησε το πρόγραμμα αυτό. Μετά δεν είναι τόσο εύκολο να βάλεις αρμεκτική μηχανή. Είναι οι δαπάνες μεγάλες. Δεν έχεις ρεύμα. Πρέπει να παράγεις ρεύμα με γεννήτριες. Έχει πρόβλημα το νερό, το ότι θέλει για να βάλει να ρίξεις πολύ νερό και καθαρό νερό. Και είναι πρόβλημα όλο αυτό να μεταφέρει στα βουνά ο κτηνοτρόφος. Και πολλοί το σκέφτονται. Αρχισαν, βέβαια, δειλά-δειλά και βάζουν αρμεκτικές μηχανές και αυτές θα βοηθήσουν στην ποιότητα του τυριού, οπωσδήποτε. Διότι, όπως και να το κάνεις, όταν αρμέγει με τα χέρια υπάρχουν τόσα κολοβακτηρίδια που μπαίνουν μέσα και ξέρεις ότι αυτά, κάθε ώρα, λίγο απρόσεκτο να είναι και λίγο ζεστός ο καιρός, αναπτύσσονται με γεωμετρική πρόοδο.

Για τη συσκευασία; Μας είπαν ότι αρμέγεται το γάλα, αφήνεται στο δρόμο για να περάσει να το πάρει μέσα στο δρόμο, μέσα στον ήλιο...

Καλά, αυτό ο Συνεταιρισμός δεν κάνει αυτό το πράγμα. Ο Συνεταιρισμός, τουλάχιστο στην Ερεσό, προσπαθούμε να το πάμε το γάλα όσο πιο γρήγορα στο τυροκομείο.

Έχει και ειδικά κουτιά, κυψέλες, πώς τα λένε;

Έχει ο Συνεταιρισμός διότι το συμφέρει. Ο παραγωγός που δίνει στον έμπορο το γάλα το παραδίδει και από κει σου λέει «δε με νοιάζει τι θα γίνει το γάλα σου.» Στην Ερεσό, όμως, έχουμε πείσει και έχουμε κάνει αγώνα γι' αυτό το πράμα. Και έχουμε πει στους κτηνοτρόφους ότι πρέπει να προσέχουν το προϊόν τους. Διότι το προϊόν είναι δικό τους. Το τυροκομούμε για λογαριασμό τους. Δεν αγοράζουμε το γάλα των κτηνοτρόφων. Εμείς το τυροκομούμε και το πουλάμε για λογαριασμό των κτηνοτρόφων. Με αποτέλεσμα ο Ερέσσιος κτηνοτρόφος να παίρνει 40-50δρχ περισσότερες από την τιμή που θα πάρει ο άλλος ο κτηνοτρόφος από τον έμπορο. Δηλαδή το κέρδος του εμπόρου το παίρνει ο παραγωγός. Αυτό πετύχαμε με τον Συνεταιρισμό. Και πετύχαμε με το ότι βελτιώσαμε το τυροκομείο καλά. Και πείσαμε τους κτηνοτρόφους ότι πρέπει να το προσέχουν το γάλα τους. Βέβαια, θα το πρόσεχαν καλύτερα αν είχαν τις αρμεκτικές μηχανές. Αλλά, πάλι το προσέχουν το γάλα τους. Δηλαδή, αυτό που γίνεται στα άλλα τα χωριά, δε γίνεται στην Ερεσό. Αυτό που λέτε το να αφήνει στο δρόμο.

Έχουν προμηθευθεί παγοκυψέλες και τέτοια;

Ναι. Αμέσως μόλις το αρμέξει θα το βάλει στο αυτοκίνητό του. Μόλις το αρμέξει σε μισή ώρα είναι στο τυροκομείο το γάλα. Δε μένει τόσο πολύ εκτεθειμένο.

Αυτό γίνεται 2 φορές τη μέρα;

Δυο φορές τη μέρα.

Συνέντευξη αρ.12:

Χωριό Αντισσα

Ερωτώμενοι: 2 συνταξιούχοι κτηνοτρόφοι.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

1. Ποιο είναι το μέγεθος των καλλιεργειών σε στρέμματα ή το μέγεθος των κτηνοτροφικών μονάδων σε αριθμό ζώων; Πόσα πρόβατα έχει το χωριό περίπου;

- Εγώ έχω λίγα. Καμιά σαρανταριά. Είμαι συνταξιούχος.
- 20 στρέμματα.
- Στην περιοχή υπάρχουν γύρω στα 20-24.000 πρόβατα.

3. Σε ποια περιοχή βρίσκεται η καλλιέργεια ή η κτηνοτροφική μονάδα;

Κοντά στο χωριό.

4. Είστε ο ιδιοκτήτης της γης ή την ενοικιάζετε; Αναφέρατε το διάστημα που την ενοικιάζετε. Αναφέρατε πιθανούς συνδυασμούς.

Όχι. Ιδιοκτήτης είμαι. Ε, άμα ταιριάζει, νοικιάζουμε κανά κομμάτι.

Για πόσο καιρό;

Ένα χρόνο. Άλλος για δυο. Ανάλογα.

5. Πόσα χρόνια συνολικά ασχολείστε με τον πρωτογενή τομέα;

Τα ζώα αυτά, τα έχουμε από τον πατέρα μου.

6. Είναι ο πρωτογενής τομέας η βασική σας απασχόληση; Αν όχι, ποια είναι;

- Όχι, αποκλειστικά.
- Είχαμε βιοτεχνία. Εμπόριο. Πάνω στη γεωργία, πάνω στα ζώα. Έχουμε και ελιές.

7. Ποια είναι η ηλικία σας;

Εγώ, τώρα είμαι 73.

8. Πόσα άτομα εργάζονται στην καλλιέργεια της γης ή στην κτηνοτροφική μονάδα; Αναφέρατε αν είναι μέλη της οικογένειάς σας, εργάτες γης ή άλλοι ή συνδυασμός των παραπάνω κατηγοριών.

Όχι. Μόνος μου είμαι. Τίποτα, κανένας.

9. Αντιμετωπίζετε οικονομικά προβλήματα ή δυσκολίες και πού τα αποδίδετε;

Με την κτηνοτροφία, πάντοτε. Πάντοτε είχε οικονομικά προβλήματα η κτηνοτροφία. Διότι τα κρέατα είναι φθηνά, οι ζωτροφές ακριβές, το γάλα φθηνό. Το γάλα είναι από πόσα χρόνια 240 φράγκα. Το τυρί ακριβήνει, το γάλα φθηνήνει. Ίδια τιμή καθλωμένο. Οι ζωτροφές απέξω. Καλαμπόκια, ζαχαρόπιτες, μπαμπακόπιτες, έρχονται απέξω. Δεν έχουμε τίποτα παραγωγή εμείς.

Οι μπαμπακόπιτες πόσο πάνε περίπου το κιλό:

65/κιλό. Ανάλογα την εποχή. Τώρα είναι κάπως πιο φθηνές. Όσο τώρα περνάει πια η εποχή που είναι αποθηκευμένα... Τώρα έπεσε. Έπεσε λίγο.

Το χειμώνα πέφτει:

Ένα χειμώνα τώρα... Βγήκε η καινούργια παραγωγή, να βγάλουμε λίγα φράγκα τώρα. Κι άμα έρτει κανας μεγάλος έμπορας πρέπει μετά να πας να σηκώσεις... κι ένας που έχει κιόλας 40 και 50 πρόβατα... Ένας που έχει 200-300 πρέπει να πάρει ολόκληρο αυτοκίνητο.

10. Σε σχέση με το παρελθόν η οικονομική σας κατάσταση βελτιώθηκε ή επιδεινώθηκε και σε τι οφείλεται:

Κοίταξε. Τώρα είναι βελτιωμένα. Ο καθένας μας έχει δρόμο και πηγαίνει στο κτήμα του. Έχει πάρει αυτοκίνητο. Δεν πάει κανένας πια με τα πόδια. Όλοι με τα αυτοκίνητα πάνε. Ήταν ορισμένοι αγροτόδρομοι, 200-300 μέτρα ας πούμε, έχουμε ένα μηχανήμα το παίρνω και πάω μέσα.

11. Πώς βλέπετε τις οικονομικές σας προοπτικές; Και από τις δύο πλευρές; Και από την καλλιέργεια και από την κτηνοτροφία:

Το μέλλον; Το μέλλον όπως πάμε. Πάμε για διάλυση. Ποιο μέλλον; Έχει μέλλον η κτηνοτροφία και η γεωργία; Όταν έχει το λάδι ένα διακοσάρι; Τι να πληρώσεις μ' ένα διακοσάρι; Και πρέπει να βγάλεις. Αμα βγάλεις 12 και 20 (οξύτητα) που βγαίνει φέτος, τι να πάρεις; Για να πάρεις έναν που μπορεί και μαζεύει ανά κόστος άμα κάτσει, έκατσε. Αμα πληρώνεις είσαι σ' όλα μέσα.

12. Έχετε αντιμετωπίσει στο παρελθόν ή αντιμετωπίζετε σήμερα πρόβλημα ανεργίας ή υποαπασχόλησης; Πού οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας:

Κοίταξε. Εμάς αυτοαπασχολούνται. Όσοι έχουν δουλειά εδώ, και δουλεύουν κοντά στους γονιούς τους, ξέρω γω, είτε έχουν δικιά τους κάνει, μένουν δω. Οι υπόλοιποι είναι φευγάτοι έξω.

Δηλαδή, όσοι μένουν εδώ έχουν δουλειά.

Ε, δουλεύουν στον πατέρα τους στα κτήματα, είτε είναι εργάτες...

14. Γνωρίζετε αν υπάρχει φτώχεια στην περιοχή σας και σε ποιους αφορά κυρίως; Πού οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας:

Κοίταξε να δεις. Φτωχοί υπάρχουν παντού. Δεν μπορεί να μην υπάρχουν. Είδες μέρος να είναι σκέτο πλούσιοι και να μην έχει φτωχοί; Αλλά τι είναι; Τώρα, μας πήγαν το Δήμο στην Καλλονή. 30χλμ. Γιατρό δεν έχουμε. Έρχεται ένας γιατρός. Ένας γέρος, τώρα, θέλει να πάει να γράψει ένα φάρμακο, ο άνθρωπος... Τώρα, ήρθε προχθές ο γιατρός των Παρακοίλων ο οποίος ερχόταν κάθε φεγγάρι. Και τώρα από αυτή την Τετάρτη που μας πέρασε δε θα ξανάρθει.

Γιατί έτσι:

Γιατί ο άνθρωπος έκανε το αγροτικό του, φεύγει.

Δε θα 'ρθει άλλος:

Είχαμε μια θέση η οποία την έχει πάρει κάποια γυναίκα... Είναι έγκυος... Θα πάρει άδεια... Μετά θα γεννήσει... Τι θα κάνουμε; Να δούμε τι θα γίνει. Δεν ξέρω.

17. Πώς κρίνετε την κατάσταση των υποδομών υγείας στην περιοχή:

(Συνέχεια της ερ.14). Το ασθενοφόρο... Αμα αρρωστήσει κανένας να είμαστε τυχεροί. Άμα προλάβει. Γιατρό αφού δεν έχουμε. Αλλά όμως και να πάθεις κάτι, δεν έχει έναν άνθρωπο να μας κάνει καμιά ένεση, μια πρώτη βοήθεια.

20. Αισθάνεστε γεωγραφικά απομονωμένοι σε σχέση με την ηπειρωτική Ελλάδα ή μη ευνοημένοι σε σχέση με την πρωτεύουσα του νησιού:

Απομονωμένοι είμαστε. Κοίταξε. Απ' ότι είναι το δικό μας το νησί έπρεπε να 'ναι, τέτοιο πλούσιο νησί που έχουμε, έπρεπε να 'ταν το πρώτο νησί της Ελλάδας. Και είναι το πιο τελευταίο.

Πού οφείλεται αυτό;

Δε ξέρω. Ας τα ψάξουν να τα βρουν.

22. Υπάρχουν προοπτικές για την παραμονή των νέων στην περιοχή ή όχι και γιατί;

Ποιος να μείνει; Να κάτσει να κάνει τι; Να, μείναν κάτι απόστρατοι (γέλια).

25. Υπάρχουν ξένοι μετανάστες στην περιοχή, και αν γνωρίζετε, πόσοι περίπου και ποιας εθνικότητας;

- Καμιά δεκαριά μπορεί να 'ναι. Ε, δουλεύουν. Τι να κάνουν εδώ πέρα; Ε, τον παίρνει ο ένας κι ο άλλος. Άλλος να σκάψει τίποτα...

- Τώρα τον παίρνει 5-6 μήνες για αρμεγή.

- Κάποιοι που δεν μπορεί...

32. Τι πιστεύετε ότι πρέπει να γίνει για να αναπτυχθεί περισσότερο η περιοχή;

Να πάρουν δάνεια. Να δώσουν επιδοτήσεις. Να δώσει αυτά. Αλλιώς...

Καμιά μονάδα βιοτεχνίας;

- Ποιος να ανοίξει βιοτεχνία;

- Εμάς στο χωριό μας, άμα δεν πάρεις το γάλα, άμα δεν πάρεις το κρέας, δεν έχουμε τίποτα.

Καμιά μεταποιητική επιχείρηση;

Τυροκομεία έχουμε δυο. Και ο Συνεταιρισμός τρία. Αλλά ο Συνεταιρισμός την παίρνει τώρα απεριόριστη. Πέρσι τα πήρε ο Κ., ας πούμε. Φέτος, δε ξέρω. Μάλλον θα τα πάρει αυτός πάλι... Συνεννοούνται αναμεταξύ τους, για τα κρέατα συνεννοούνται. 3-4 παίρνουν. Και τα γάλατα τα ίδια. Και παντού τα ίδια.

Πέρσι, μας είπαν, είχε έρθει ο Κ. και ανέβασε τις τιμές.

Ναι. Αυτό έγινε πέρσι.

35. Κρίνετε το εισόδημά σας ικανοποιητικό και αν όχι γιατί;

Από την κτηνοτροφία; Τίποτα. Μηδέν. Άλλος παίρνει μια συνταξούλα, κάθεται και αγοράζει τις ζωοτροφές...

39. Εσείς έχετε βοηθήσει οικονομικά ή με άλλο τρόπο συντοπίτες σας ή σε άλλες περιοχές;

Άμα έχεις κανά δικό σου άνθρωπο μια μέρα θα σε βοηθήσει. Αν είναι κανένας δικός σου. Ο ξένος τι ανάγκη έχει να πάει;

47. Πώς κρίνετε γενικά την κυβερνητική/Ευρωπαϊκή αγροτική πολιτική;

Εμείς πιστεύουμε ότι πάνε να τα ενώσουν όλα. Να ζήσουν οι μεγάλοι και να φύγουν όλοι οι μικροί από μας. Να ζήσουν 5-10 μεγάλοι. Εκεί να δεις τι θα γίνει με την ανεργία. Όχι θα διπλασιαστεί.

49. Έχετε λάβει στο παρελθόν ή λαμβάνετε σήμερα επιδοτήσεις από εθνικούς ή κοινοτικούς πόρους;

Άλλος παίρνει, άλλος δεν παίρνει. Οι συνταξιούχοι δεν παίρνουμε. Σάλια-μπάλια (ιδιωτισμός που δηλώνει προχειρότητα).

Τα επιλέξιμα από πότε είναι;

- Το '92.

- Από το '82. Μείναν 19 εμένα, αγόρασα και 10, γινήκαν 29. Δώσαν από πόσα ευρώ το καθένα; Περίπου γύρω στα 4.500χιλ. Πήραμε και τώρα τελευταία, πόσα ήταν; Ήταν 7; Όχι 7. Ήταν σε δραχμές 10€ και κάτι το πρόβατο. Ήταν γύρω στα 3.700δρχ.

51. Είστε ικανοποιημένος από το ύψος των επιδοτήσεων και αν όχι γιατί;

Ποιος είναι ευχαριστημένος; Τίποτα. Τραβάει τα μαλλιά του ο κόσμος. Με τα λάδια, δε βλέπεις τι γίνεται; 10-15 στρέμματα που έχουμε ελιές... Ύστερα η γεωργία, η κτηνοτροφία, όταν όπως φέτος βοήθησε λιγάκι ο καιρός, υπάρχει μια βελτίωση ας πούμε. Όχι να κρατήσεις λεφτά. Ε, υπάρχει μια βελτίωση. Αλλά οι άλλες χρονιές, όταν δε βρέχει τι γίνεται; Πέρσι, ακόμα τέτοια εποχή δεν είχε βρέξει, τι γίνεται. Να τραβάς τα μαλλιά σου. Ποιος να ζήσει; Ποιος να σταματήσει έδιου (εδώ); Να κοιτάζει πρόβατα; Κανένας στο μυαλό του δεν έχει να κοιτάζει πρόβατα. Ούτε πάει κανένας

μέσ' το χωράφι. Κανένας νέος. Πάνε 10 άτομα που είναι μέσ' το χωριό, μεγάλοι. Και πάλι... υποχρεωτικά. Αφού θα μείνουν κοντά στους γονείς τους. Οι γονείς τους γεράσαν.

56. Τι θα κάνατε αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις, ποιες νομίζετε ότι θα ήταν οι επιπτώσεις αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις;

Τίποτα δε θα γινόταν. Ε, θα 'ταν πιο λίγα. Τώρα παίρνουμε καμιά επιδότηση... Όσοι είχαν σ' αυτή την περίοδο πολλά ζώα... Εν τω μεταξύ από το '81, μέχρι τώρα που έχουμε... εδώ και είκοσι τόσα χρόνια, ο άλλος που είχε 10, ο άλλος που είχε 20, τόσα κάθονται;

Πρέπει να αγοράσει κάποιος δικαιώματα για να αυξήσει τον αριθμό.

Τα δικαιώματα αυτά ποιες θα τα δώσει; Εγώ τώρα που βγήκα στη σύνταξη πάλι δεν μπορώ να πάρω.

60. Ποιοι είναι βασικοί παράγοντες που καθορίζουν το κόστος παραγωγής; Τι ποσοστό κέρδους μένει τελικά για τον παραγωγό; Το κόστος μεταφοράς παίζει ρόλο;

Ποιος το καθορίζει; Όσα πάνε κι όσα έρθουν. Ν' αφήσεις τα ζώα να νοσήσουν; Ή δε θα παίρνεις ή δε θα ξεδεύεις... Πολύ ελάχιστοι είναι αυτοί που έχουν βοσκοτόπια δικά τους. 1000 στρέμματα και 500, μόνο αυτοί είναι...

Είναι πολλοί αυτοί που νοικιάζουν;

Κοίταξε. Αυτοί που έχουν πολλά ζώα όλοι νοικιάζουν.

62. Γνωρίζετε αν υπάρχουν προγράμματα υποστήριξης των νέων αγροτών ή πρόωρης συνταξιοδότησης αγροτών;

Ε, ορισμένοι πήραν. Μας δίνουν μέχρι 68-70%. Αλλά, μέχρι να βγουν, να βγάλεις τιμολόγια, μέχρι να μαζέψουμε τα τιμολόγια αυτά, να τα καταθέσεις, τον ΦΠΑ... Ένας φτωχός που δεν έχει. Πρέπει να βγάλει τις άδειες. Να κάνει γεωτρήσεις. Μπορεί να πάρει αυτός και 30%. Διότι άμα τον βάλει να κάνει δουλειά 40εκ, άμα είναι ένας φτωχός, πρέπει να έχει εκατομμύρια. Πού θα τα βρει να τα κάνει;... Για να γίνει ένας νέος αγρότης δεσμεύεται για 10 χρόνια. Άμα έχει 50 πρόβατα, τι να τα κάνει; Ούτε τα τσιγάρα δε θα βγάλει.

Τα προγράμματα πρόωρης συνταξιοδότησης;

Δε τα θέλουμε. Τι να τα κάνουμε;

66. Είστε ικανοποιημένος από την κοινωνική σας ασφάλιση (ύψος μελλοντικής σύνταξης, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κτλ);

Βεβαίως έχουμε συμμετοχή. Πληρώνουμε.

67. Έχετε σκεφτεί ποτέ να κάνετε ιδιωτική ασφάλεια ή είστε ήδη ασφαλισμένος σε ιδιωτικό φορέα και γιατί; Ποιο είναι το είδος αυτής ασφάλειας;

Πώς δεν έχουν κάνει; Επαγγελματιοβιοτέχνες, 5-6 άτομα στο ΤΕΒΕ. Οι άλλοι είναι στον ΟΓΑ.

68. Γνωρίζετε τα προγράμματα LEADER και INTEREGG; Γνωρίζετε, επίσης, προγράμματα αγροτικής εκπαίδευσης, κατάρτισης και πληροφόρησης, ή αγροπεριβαλλοντικά;

Όχι. Δε γνωρίζει κανένας τίποτε.

Άλλα σεμινάρια; Εκπαίδευσης κτηνοτρόφων κλπ.;

Παλιά είχε. Τώρα δεν υπάρχουν. Κανένας δεν πατάει να ενημερώσει κανέναν. Ποια ενημέρωση; Τίποτα. Άμα θα ακούσουμε τίποτα, μπορεί να τ' ακούσουμε μέσα απ' την τηλεόραση.

Γεωπόνοι, κτηνίατροι;

- Δεν έρχεται κανένας.

- Άμα χτυπήσει κανένα (πρόβατο) κανένα πόδι, άλλος θα το βάλει στο αυτοκίνητο να το πάει, άλλος θα πάρει φάρμακα...

Άμα είναι κάτι επείγον για το πρόβατο;

- Θα νοσήσει.

- Δεν έρχεται κανένας.

74. Συμμετέχετε σε συνεταιρισμούς ή όχι και γιατί;

Συνεταιρισμό έχουμε. Έχουμε δυο ιδιωτικά (τυροκομεία) και ένα του Συνεταιρισμού.

75. Κρίνετε ότι οι συνεταιρισμοί είναι επωφελείς για την παραγωγή ή όχι και γιατί;

Ο Συνεταιρισμός είναι καλός. Αλλά να δουλέψει σωστά.

76. Γνωρίζετε τι σημαίνει ερημοποίηση;

Όχι.

78. Ποιες νομίζετε ότι είναι οι αιτίες της ερημοποίησης;

- Η ανομβρία είναι. Οι πηγές οι μικρές χαθήκαν.

- Όλα, όλα.

- Οι ανομβρίες τα κάνουν τα πράγματα όλα. Για να βρει ο άλλος κομμάτι νερό, να ποτίσει τα ζώα του. Να βάλει κομμάτι μπαξέ που λέμε.

84. Τι κρίνετε ότι πρέπει να γίνει για την επίλυση ή την ανάσχεση του προβλήματος και από ποιους (παραγωγούς, πολιτεία, τοπικοί φορείς, από όλους μαζί);

Πρέπει να γίνει ένα φράγμα. Σε κάθε χωριό να γίνει ένα φράγμα. Να γίνουν φράγματα να μαζεύουν τα όμβρια νερά.

86. Η ποιότητα των πόρων βελτιώνεται ή επιδεινώνεται με το πέρασμα των ετών και ποιος νομίζετε ότι ευθύνεται για αυτό;

(Βλ. Ερώτηση 78).

87. Ενδιαφέρεστε για την ποιότητα των πόρων και για το περιβάλλον γενικά;

Ο καθένας ενδιαφέρεται για το περιβάλλον. Το περιβάλλον άμα δεν είναι καθαρό, ούτε τα ζώα ζουν, ούτε οι άνθρωποι.

89. Έχετε λάβει στο παρελθόν ή λαμβάνετε σήμερα κάποια μέτρα για την προστασία των πόρων και του περιβάλλοντος γενικά; Αν ναι ποια ακριβώς; Αν όχι γιατί;

Τι ενέργειες να κάνουμε; Τι περνάει απ' το χέρι το δικό μας να κάνουμε;

93. Για ποιους λόγους δεν τις εφαρμόζετε και τι νομίζετε ότι πρέπει να γίνει για να το κάνετε; Αν είστε κτηνοτρόφος, με ποια κριτήρια επιλέγετε τον τόπο βόσκησης; Αλλάζετε τόπους βόσκησης και γιατί; Ποιος είναι ο μέσος χρόνος βόσκησης σε μια τοποθεσία; Υπάρχουν τόποι ελεύθεροι;

Όχι. Όλα είναι κοινοτικά. Κατά κεφαλήν. 300.000δρχ το κεφάλι. Είναι κοινοτικά όλα. Δεν υπάρχει τίποτε το ξένο.

Ελεύθερη συζήτηση:

- Εμείς που καθούμαστε σ' αυτά τα χωριά, πρέπει να μας πληρώνουν να βρισκόμαστε εδώ. Όχι να πληρώνουμε από πάνω. Δε μας δίνει κανένας σημασία. Κανένας δεν ενδιαφέρεται για τίποτα. Μόνο όταν κοντεύουν εκλογές, κάπως έρχονται κάθε μέρα.

- Δε θα μπορούσε να περνάει κτηνίατρος 1 φορά τη βδομάδα; Αφού δεν έχουμε γιατρό για τους ανθρώπους, θα 'χουμε για τα ζώα;

- Όταν ένα πρόβατο... το μαστάρι... Αυτό είναι 1000% επικίνδυνο για να πάθει... Κοίταξε. Αν το προλάβεις μπορεί να το σώσεις.

Πρέπει να τα βλέπεις όμως.

Τα βλέπεις. Αφού πρωί-βράδυ είσαι μέσα στα ζώα σου.

Όλοι οι κτηνοτρόφοι μπορούν να το δουν αυτό:

Οι πιο πολλοί ξέρουν. Βλέπουν, όταν το ζώο, το μαστάρι παρουσιάζει είτε πυρετό, είτε τρίψιμο, είτε κάτι άλλα... Υπάρχουν ορισμένα βιβλία. Μπορεί να σωθεί, αλλά έχει περιπτώσεις που με κανένα τρόπο δε γίνονται καλά. Έχει μορφές-μορφές. Αν είναι ελαφράς μορφής, μπορεί να το σώσεις. Αν είναι βαριάς μορφής μένουν κουσούρια. Χαλάει το μαστάρι και τελειώνει πια. Το πρόβατο πρέπει να πάει για σφαγή.

Αυτό θέλει παρακολούθηση, βέβαια.

- Ε, παρακολούθηση. Άμα το πάρεις είδηση. Άμα δεν το πάρεις... έχει περιπτώσεις που σε 24 ώρες... Αλλά δεν υπάρχει καμιά ενημέρωση. Ούτε γεωπόνος, ούτε κτηνίατρος. Τίποτα, κανένας.

- Πριν 30 χρόνια έρχονταν. Τώρα δεν πατεί...

Το περιβάλλον, πώς το βλέπετε; Γύρω τα βουνα πώς τα βλέπετε; Σε σχέση με παλιά; Εύφορα, γόνιμα;

- Να 'ρθείτε το καλοκαίρι να τα δείτε.

- Έκταση μεγάλη, αλλά φτωχή. Το χώμα εδώ πάνω στα βουνά δεν αξίζει.

Γιατί αυτό;

Είναι ένας τόπος μόνο βράχος, μονόπετρα, άχρηστη πέτρα.

Παλιά έσπερναν τα βουνά με σιτηρά κλπ.

- Τώρα πια...

- Δε σπέρνουν τα βουνά.

- Είχε χωράφια.

Είχε αναβαθμίδες, σέτια.

Όχι όλα, αυτά που είναι με σέτια, ναι.

Τώρα δε βλέπω τέτοια.

Ε, έχει.

Είναι πιο δύσκολα:

Είναι. Για να πάρεις να κάνεις ένα σέτι...

Αυτό συγκρατεί και το χώμα, έτσι; Χωρίς σέτια δεν υπάρχει και χώμα.

Τώρα δεν μπορείς να πληρώσεις. Μπορείς να πληρώσεις τώρα να κάνεις αυτά τα πράγματα; Για να χτίσεις ένα σέτι 100 μέτρα, θα στοιχίσει, ας πούμε, 15.000. Από 20.000 που θέλει μεροκάματο δε φτάνει το χωράφι. 60 το μεροκάματο...

Παλιά πώς τα έκαναν; Με εργάτες ή μόνοι τους;

- Παλιά ήταν κατοχή. Δεν υπήρχε δουλειά πουθενά. Ο κόσμος καθόνταν.

- Καθόνταν και σπέρναν. Και ο άλλος με τον γκασμά.

- Παλιά είχαμε αγελάδες και σπέρναμε. Στάρι, κριθάρι, βγάζαμε τη σοδειά που λένε. Μετά ρημάζαν. Δεν μένεις πια.

- Δεν μπορείς να ζήσεις πια.

Οι κτηνοτρόφοι, πόσοι είναι εδώ;

Σου είπα, δεν υπάρχει σπίτι να μην έχει και ζώα.

Θέλω να πω αποκλειστικά.

- Οι παλιοί τσομπάνηδες πρέπει να είναι 30 άτομα.

- Όχι, 30. 100 και.

- Α, ναι. Είμαστε πολλά άτομα.

Πόσοι είναι οι ντόπιοι που μένουν εδώ;

1.200

Οι κτηνοτρόφοι έχουν αυξηθεί από παλιά; Ή ήταν πάντα τόσοι πολλοί; Γιατί ρωτάω;

Μήπως με τις επιδοτήσεις...;

Α, όχι πληθύναν. Τώρα και μπρος θα λιγοστεύουν. Όταν θα φύγουμε εμείς που βλέπεις, ποιος θα πάει στα πρόβατα; Ο γιος μου θα πάει στα πρόβατα, για ο γιος του που δεν είναι εδώ;

Για παράδειγμα, σε ένα χωριό μας είπαν ότι μπήκαν άνθρωποι που δεν ήταν κτηνοτρόφοι μόνο για τις επιδοτήσεις.

Γίναν κτηνοτρόφοι. Με 10-15 πρόβατα; Αυτοί τους περνάν στα ζούλα μέσα. Από κάτω απ' το άχυρο που λέμε. Στη Βατούσα πήγες καθόλου; Εκεί ήταν το μεγαλύτερο χωριό.

Πήγα και στη Βατούσα και στο Ρεύμα και στα Χίδηρα.

Εκεί στα Χίδηρα έχει καμπόσους. Σαν το δικό μας το χωριό. Γενικά δεν είναι τα παιδιά, ο κόσμος διατεθειμένος να σταματήσουν. Τι να κάνουν εδώ; Όταν σπουδάζεις να πας κάπου σε καμιά θέση. Να πας να μαζεύεις ελιές; Έχετε ελιές, δεν έχετε; Τι κερδίζεις;

Δεν είναι κάθε χρόνο. Έχει (παραγωγή) κάθε 2 χρόνια.

Ε, κι αυτή τη χρονιά που έχει, τι κερδίζεις; Φέτος, με τα δεδομένα αυτά που σαπίσαν με το δάκο, τι να κάνουμε;

Με τη βιολογική γεωργία που λένε;

Ποια βιολογική γεωργία;

Που λένε ότι πάει παραπάνω το λάδι;

Και ποιος το ξέρει ότι είναι βιολογική;

Έρχονται και το ελέγχουν.

Και το δικό σου το λάδι πόσα θα το πληρώσεις;
Είναι πολύ παραπάνω απ' ότι μου είπανε. Είναι αρκετά παραπάνω.
Τι παραπάνω. Αμα κάνει 500 και σου δίνουν 700. Δεν κάνουμε τίποτα.
Γίνεται χωρίς λιπάσματα κλπ.
Χωρίς λιπάσματα. Να μη ραντίζουν. Κι άμα δε ραντίσουν ο δάκος πώς δε θα πάει. Που πάντα αφορμή ζητάει. Τι θα γίνει;

Συνέντευξη αρ.13:

Χωριό Μεσότοπος
Ερωτώμενοι: 5 αγρότες/κτηνοτρόφοι.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

1. Ποιο είναι το μέγεθος των καλλιιεργειών σε στρέμματα ή το μέγεθος των κτηνοτροφικών μονάδων σε αριθμό ζώων; Πόσα πρόβατα έχει το χωριό περίπου;

- 10 πρόβατα.
- Κανένα δεν έχουμε.
- Κανένα.
- Είχατε παλιά;
- Παλιά είχαμε.
- Άσε τα παλιά.
- Είχαμε. Αγρότες είμαστε. Ψιλοπράματα. Λίγα πράματα.

2. Ποιο είναι το/τα είδος/η της καλλιέργειας ή της κτηνοτροφικής μονάδας;

- Επί το πλείστον ντομάτες, καρπούζια, πατάτες, μελιτζάνες, ποικιλία.
- Επί το πλείστον βάζαμε ντομάτες. Βάζαμε 2-4 στρέμματα. Αλλά τα πουλήσαμε.

3. Σε ποια περιοχή βρίσκεται η καλλιέργεια ή η κτηνοτροφική μονάδα;

- Εδώ. Μεσότοπο-Χρούσο.
- Όχι όλοι μας.
- Περιφέρεια.

4. Είστε ο ιδιοκτήτης της γης ή την ενοικιάζετε; Αναφέρατε το διάστημα που την ενοικιάζετε. Αναφέρατε πιθανούς συνδυασμούς.

- Και νοικιάζαμε. Και δικά μας.
- Σάλια-μπάλια (ιδιωματισμός που δηλώνει εδώ τίποτα το αξιόλογο).

5. Πόσα χρόνια συνολικά ασχολείστε με τον πρωτογενή τομέα;

- 40 χρόνια. Παραπάνω, 50.

6. Είναι ο πρωτογενής τομέας η βασική σας απασχόληση; Αν όχι, ποια είναι;

- Είχαμε κανα πρόβατο. Μπαξέδες βάζαμε.
- Εμείς μόνο αγροτικά πράγματα. Άλλο τίποτα δε ξέραμε. Απ' όλα απ' ολίγο φτιάναμε. Ούλα τα φτιάναμε για να ζήσουμε.

8. Πόσα άτομα εργάζονται στην καλλιέργεια της γης ή στην κτηνοτροφική μονάδα; Αναφέρατε αν είναι μέλη της οικογένειάς σας, εργάτες γης ή άλλοι ή συνδυασμός των παραπάνω κατηγοριών.

- Όχι. Την οικογένεια.
- Καμιά φορά, άμα είχαμε ανάγκη, ήπερνε και κανένα.

9. Αντιμετωπίζετε οικονομικά προβλήματα ή δυσκολίες και πού τα αποδίδετε;

- Πάντα. Βάζαμε μπαξέ, δεν εβρίσκαμε να πουλήσουμε το πράμα μας. Ήρτε κι ένας, όποιον ήθελε ήπερνε. Μη λογαριάζεις. Νε δρόμο είχαμε, σωλήνες δεν είχαμε να πάμε πιο πέρα το νερό, τίποτα.
- Ξέρεις πόσα χρόνια είχα κοντάρι ένα σκύλο, απ' τη μια και απ' την άλλη, και ένα άλλο μακρύ ξύλο και καμιά πέτρα είχα κρεμάσει, και ανέβαζα το νερό. Τυραννίδα.

- Στο ΟΓΑ είναι και τούτος. Εμείς είμαστε η β' κατηγορία. 40-45.000/μήνα παίρνουμε.
- Δεν προλάβαμε να πληρώσουμε. Και παίρνουμε 45, τόσα.
- Τα χρόνια μας περασμένα ήταν... και απομείναμε.
- Εγώ, πρόλαβα μια χρονιά και πλώρωσα, και παίρνω ένα τάληρο από τς άλλοι που δεν πληρώσαν παραπάνω. Και παίρνει την κατώτερη σύνταξη. Την πιο ξεφτιλισμένη.
- Ε, τώρα πληρώνουν. Δυο φορές το χρόνο, αυτοί θα πάρουν.
- Τώρα μας δώκαν μια ενίσχυση, όσοι δεν είχαν...
- Γυναίκα.
- Εγώ έχω χάσει τη γυναίκα μου πριν 20 χρόνια.

13. Γνωρίζετε αν υπάρχει ανεργία ή υποαπασχόληση στην περιοχή σας και σε ποιους αφορά κυρίως; Πού οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας;

- Τώρα; Τώρα δεν έχουμε εμείς τη δύναμη να δούμε πιο πέρα τι κάνει καθένας. Εδώ δεν ξέρω καθένας τι κάνει. Αφού δε βλέπω; Μπορεί να πω ψέματα.
- Όχι ότι περνάει... αλλά δε μπορούμε να πούμε ότι είναι και καλά-καλά τουριστικά.

Το χωριό, βλέπω, είναι ανεπτυγμένο. Σε σχέση με άλλα τριγύρω.

Να φανταστείς, εδώ, δεν κάνουμε μια δουλειά πάντα. Οτιδήποτε, ας ήταν και 10δρχ.

14. Γνωρίζετε αν υπάρχει φτώχεια στην περιοχή σας και σε ποιους αφορά κυρίως; Πού οφείλεται το πρόβλημα κατά τη γνώμη σας;

Εδώ ο κόσμος είναι εργατικός. Πεθαμένος δεν είναι. Κάτι γυρεύει να κάνει.

17. Πώς κρίνετε την κατάσταση των υποδομών υγείας στην περιοχή;

Αυτός και γω είμαστε στο ΟΓΑ. Εγώ τώρα, θα σου πω ένα άλλο πράμα. Εγώ έχω 30 χρόνια, σ' όλα τα επαγγέλματα παραχωρεί το κράτος, αν εγκρίνει ο γιατρός, να κάνεις ζεστά μπάνια. Πας στο ταμείο και παίρνεις. Εγώ, 30 χρόνια που πηγαίνω, το ΟΓΑ δε δικαιούται. Δεν παίρνω σύνταξη καθόλου. Πήγα στον Πολυχνίτο 10 χρόνια, πήγα στο Λισβόρι 3-4 χρόνια, έχω και πάω 15 χρόνια στη Γέρα. Τα παλιά είχε δωμάτια. Τώρα, είναι 7 χρόνια που τα καταργήσαν, ήταν του Δήμου. Ιδιωτικά ήταν τα δωμάτια, τα μπάνια ήταν του Δήμου. Αναγκάζομαι και πάω στη Μυτιλήνη, και μένω εκεί, νοικιάζω. Και παίρνω κούρσα, και πάω και κάνω μπάνιο. Παίρνω τηλέφωνο και ξανάρχεται και με παίρνει γιατί δεν μπορώ να την καθυστερώ έφτου πάνω. Και πάω με την κυρά μου. Και ούλου το χρόνο που παίρνω σύνταξη, μη σου πω, τα μισά τα δίνω στα μπάνια. Να με πάει, να με γυρίσει, το 'να, τ' άλλο. Και παίρνω φάρμακα. Η κυρά, σα μικρή χειρότερη πολύ από μένα...

Στα φάρμακα έχετε συμμετοχή;

- Όχι, δεν πληρώνουμε. Ελάχιστα.
- Τα φάρμακα, κάποτε τα ήπαιρνα τα παλιά χρόνια, κι είναι πολλά χρόνια. Παίρνω για την πίεση, παίρνω πολλά φάρμακα, ήπερνα 25%. Ήρταν, τα κάναν 10%, τώρα δε ξέρω ακριβώς, ύστερα το κάναν πάλι 25%.

Από παροχή υπηρεσιών υγείας πώς είναι; Έχει αγροτικό γιατρό;

Έχει.

Στο χωριό, δε φεύγει;

Όχι, στο χωριό.

Κέντρο Υγείας;

- Όχι, δεν έχουμε. Στην Καλλονή.
- Αντισσα-Καλλονή.

Στα περιστατικά, τα επείγοντα, έρχεται το ασθενοφόρο;

- Ε, καμιά φορά. Ανάλογα.
- Και δεν είναι απασχολημένο αλλού. Γιατί κι αυτά είναι σπανιά. Θέλει να έχει πολλά για να εξυπηρετούν τον κόσμο.

20. Αισθάνεστε γεωγραφικά απομονωμένοι σε σχέση με την ηπειρωτική Ελλάδα ή μη εννοημένοι σε σχέση με την πρωτεύουσα του νησιού;

- Ναι.
- Τα προϊόντα, τα παλιά χρόνια δεν είχε νε καράβια να φεύγεν, τα χύνουμε μεσ' το αμπάρι το καϊκι, έπαιρνε 4 τόνοι. Πήγαινε Μυτιλήνη, στην προκυμαία, και είχαμε σαν

πρατήριο, όχι ότι το είχαμε εμείς, το παίρναν οι πρατηριούχοι και τα πουλούσαν. Δηλαδή, ήταν το μόνο μας πρόμα, εδώ που είχε η Μυτιλήνη. Αλλά βάστα 15 μέρες. Προλαβαίναν, παίρναμε, τέρμα. Βάζαν και βάρκες, Πλωμάρι, Πολυχνίτο. Τώρα, δε βάζουν πια. Έχουν κάτι θερμοκήπια.

22. Υπάρχουν προοπτικές για την παραμονή των νέων στην περιοχή ή όχι και γιατί;

- Μένουν.
- Αυτά τα χρόνια μένουν τα παιδιά.

Τώρα, υπάρχουνε δουλειές εδώ;

- Όχι και πολλά πράγματα.
- Άλλος μεροκάματο, άλλος απασχολείται με τη δική του δουλειά, κι άλλος κανα βοήθημα, τώρα, ξερω γω. Όχι ότι περνάει και ζωή χαρισάμενη.
- Φέτος πάθαμε ζημιές πολλές οι αγρότες. Βάλαν πατάτες στρέμματα.
- Βροχές, νερά.
- Εμείς σ' ένα μέρος έχουμε ελιές. Όχι οι μισές, οι πιο πολλές πέσαν κάτω.
- Δεν παραπονιόμαστε.
- Γιατί; Ε, γιατί; Να πούμε ψέματα; Αλήθεια λέμε.
- Πέσαν οι ελιές, χαλάσαν οι πατάτες.

25. Υπάρχουν ξένοι μετανάστες στην περιοχή, και αν γνωρίζετε, πόσοι περίπου και ποιας εθνικότητας;

4-5. Αλβανοί.

26. Σε ποιους τομείς απασχολούνται οι μετανάστες και τι εργασίες αναλαμβάνουν;

- Ένας πάει και αρμέγει πρόβατα. Οι άλλοι δε ξέρω. Α, ένας είναι στο θερμοκήπιο άκουσα. Εδώ ως επί το πλείστον δεν έχουμε γιατί είμαστε εργατικοί.
- Και δεν μπορούμε να τους πληρώσουμε.
- Δεν έχουμε και πράγματα... δεν έχουμε και περιθώρια να πληρώνουμε, να παίρνουμε εργάτες.

27. Πώς κρίνετε τον ρόλο των μεταναστών στην πρωτογενή παραγωγή;

Αυτοί που παίρνεις, ξέρουν τη δλειά. Άμα έχεις φιλότιμο... άμα δεν έχεις...

32. Τι πιστεύετε ότι πρέπει να γίνει για να αναπτυχθεί περισσότερο η περιοχή;

- Υπάρχουν θερμοκήπια. Άλλοι πρόβατα πουλάνε.
- Συνήθως έχει πρόβατα.

Πόσα πρόβατα έχει η περιοχή;

- Δεν ξέρω πόσα έχει.
- Κάμποσες χιλιάδες.
- Έχει 10 χιλιάδες;
- Παραπάνω.

Τώρα έγιναν τόσα πολλά;

- Ναι, ναι.
- Δώκαν αυτά... τις επιδοτήσεις.
- Ξέρεις γιατί; Μπαίνει στο πρόγραμμα, πρέπει να κάνει πρόβατα.
- Πώς να το βλέπουμε (το μέλλον της περιοχής); Τι είδους ανάπτυξη να κάνει; Να κάνει εργοστάσια να αναπτυχθεί; Με θερμοκήπια, με τίποτα. Δε ξενιτεύεται ο κόσμος. Να λέμε τις αλήθειες. Θα μείνει ο κόσμος. Θα ασχολείται με θερμοκήπια, με καλλιέργειες, με πατάτες, με πρόβατα.
- Το γάλα θέλουν να ακριβύνει, οι κτηνοτρόφοι. Πόσο το έχουν;
- 240δρχ.
- Ούτε φθηνό είναι, ούτε ακριβό είναι. Όταν έχεις κατσικίσιο, πιο καλά είναι να αγοράζεις γάλα παρά νερό. 120δρχ το κατσικίσιο.

38. Είχατε ποτέ οικονομικές δυσκολίες στην διάρκεια των οποίων σας έχουν βοηθήσει άλλοι από την περιοχή ή από άλλες περιοχές;

- Τι να σε βοηθήσει;
- Κανένας. Ούτε καλημέρα δε σε λέει. Ξέρεις τι λέει μια παροιμία, οι παλιοί; Όταν δεν έχεις νύχια να ξυστείς, λέει, μη περιμένεις να σε ξύσει άλλος.

- Αυτά είναι.
- Εγώ είμαι ανάπηρος. Βλέπω κομμάτι, όχι ότι είμαι στραβός, έχω μια γυναίκα, έχει να βγει 6 χρόνια απ' το σπίτι. Είναι φορτωμένοι πόνοι, φάρμακα-φάρμακα, ποιος γυρίζει να σε δει; Δεν έχω παιδιά, δεν έχω τίποτα.

47. Πώς κρίνετε γενικά την κυβερνητική/Ευρωπαϊκή αγροτική πολιτική;

Πιο καλά ήταν πριν 10 χρόνια. Είχε δουλειές ο κόσμος. Πήραν τρακτέρια, πήραν το ένα, το άλλο.

49. Έχετε λάβει στο παρελθόν ή λαμβάνετε σήμερα επιδοτήσεις από εθνικούς ή κοινοτικούς πόρους;

- Όχι. Εμείς πήραμε από το λάδι. Φέτος, πάλι μας έφαγε ο δάκος. Πέσαν κάτω όλες οι ελιές. Μαζέψαμε κάτι σάλια-μπάλια όλοι όσοι είχαμε. Ένα εργοστάσιο είχαμε εδώ, έκλεισε, πηγαίναμε στην Καλλονή...
- Ελαιοτριβείο.
- Μια πλάστιγγα, να ζυγιαζόνται, κατάλαβες. Τώρα, καινούργιες. Να μην πουν ότι τους κλέβουμε το έρμο το κράτος.
- Είχαμε το Συνεταιρισμό. Για την κτηνοτροφία. Φέρνει τα γιέμια, φέρνει το ένα, φέρνει τ' άλλο.
- Παίρνει τα γάλατα. Αυτά κάνει ο Συνεταιρισμός.

Ελαιοτριβείο δεν έχετε;

- Καλλονή, Αγία Παρασκευή, Βατούσα, Πτερούντα, Άντισσα, όπου καταλαβαίνει πάει καθένας. Ταλαιπωρία. Έξοδα παραπάνω και το λάδι αυτό μας κόστισε, να πούμε.
- Να, κι ο κύριος από δω, έχει το γιο του στην Αθήνα.
- Τρεις νοματέοι. Φέτος πολλές φορές είπαν να 'ρθουν, αλλά τι να κάνουν. Και πλέρωσα και μεροκάματο.
- Κι μένα ήρτε ο γιος μου για 2-3 μέρες...

Πόσο πάει το μεροκάματο;

- Σου λέω: πήρα έναν 3 μέρες, τον έδινα 150€. 50€ την ημέρα. Όσο δεν έχεις μεροκάματα είναι πιο συμφέρον.

52. Πιστεύετε ότι το ύψος των επιδοτήσεων θα αυξηθεί στο μέλλον ή θα μειωθεί και γιατί;

Για το λάδι δώκαν 3 κατοστάρια, ύστερα δώκαν και 350.

Τα επόμενα χρόνια;

Αυτά που περάσαν. Πέρσι δεν είχαμε.

Μετά το 2006;

- Θα ξεδιαλεχτεί η ήρα με το σιτάρι. Όποιος μπορεί θα 'χει πρόβατα. Όποιος πλερώνει νοίκια, βοσκότοποι κι αυτά, δε θα μπορεί να ζήσει.
- Δε μπορεί να αντέξει.
- Δε μπορείς άμα είσαι μέσα στα ξένα, αλλά άμα είναι δικά σου...

56. Τι θα κάνατε αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις, ποιες νομίζετε ότι θα ήταν οι επιπτώσεις αν δεν υπήρχαν οι επιδοτήσεις;

Θα μειωθούν, η κτηνοτροφία, όταν κοπούν οι πριμοδοτήσεις, θα μειωθεί.

Νοικιάζουν πολλοί εδώ;

Σχεδόν όλοι, άλλος πιο πολύ, άλλος πιο λίγα.

Είναι ακριβά τα ενοίκια;

- Εγώ, τώρα συνήθως, άμα δώσω το κτήμα, κάνουμε παζάρι που λέμε με το γάλα.
- Σύμφωνα με το γάλα. Άμα ανεβαίνει, καινούργια τιμή. Άμα κατεβαίνει, καινούργια τιμή.

59. Πώς καθορίζονται οι τιμές των προϊόντων σας; Τι περιθώρια υπάρχουν να επιβάλλει ο παραγωγός την τιμή που επιθυμεί; Τα υπόλοιπα προϊόντα που βάζετε; Πατάτες, ντομάτες κλπ;

- Όλα μικρή (τιμή) είναι.
- Άκου να δεις. Δεν είναι μικρή. Μην πάμε, σαν πάρε αυτό το γάλα, που είναι ένα ποτήρι γάλα που έχει να πούμε 1€. Είναι λογαριασμός. Μη λέμε τώρα μικρή.
- Ορισμένα πράγματα. Τώρα, μπορεί να πάει ένας στο πρατήριο να τα δώσει τσάμπα.

60. Ποιοι είναι βασικοί παράγοντες που καθορίζουν το κόστος παραγωγής; Τι ποσοστό κέρδους μένει τελικά για τον παραγωγό; Το κόστος μεταφοράς παίζει ρόλο;

- Ούλα μαζί. Πιο πολύ την καθορίζει έφτου που τα πας. Γι' αυτό δε στα πλερώνει. Λέει «ότι καθαρίσει αυτά θα πάρεις.»
- Για τα ελαιοτριβεία, λέγαμε ότι τα πάτε αλλού.
- Επέρσι, τα ελαιοτριβεία παίρναν κατά κιλό τις ελιές 17δρχ. Φέτο είναι 19, εκτός τα άλλα, δακοκτονία κλπ. Και το είπα: «γιατί στο λάδι έχει καθιστικά;» Λέει «οι εργάτες θέλουν αύξηση.» Και γω που δουλεύω θέλω αύξηση.

62. Γνωρίζετε αν υπάρχουν προγράμματα υποστήριξης των νέων αγροτών ή πρόωρης συνταξιοδότησης αγροτών;

- Εδώ έχουν άνθρωποι που είναι στο πρόγραμμα. Αλλά κατά πόσον... ακούω καμιά φορά, έχουν να πάρουν, μπήκαν στο πρόγραμμα και έχουν 2-3 χρόνια να τους δώσουν αυτά που πρέπει να τους δώσουν.
- Αλήθεια-ψέματα...
- Τώρα, δεν ξέρω για ποιο λόγο, δεν έχει να τους δίνει;
- Για πρόωρη, είχαμε τα παλιά χρόνια πολλά. Έκανα και γω κι η γυναίκα μου. Λοιπόν, γράψαν 47 άτομα αυτοί. Πήραν αυτοί που γράψαν, μας δίναν το μηνιάτικο. Τώρα, πόσους μήνες δεν ξέρω. 5-10 μήνες; Μετά ήλλαξε η κυβέρνηση, ο Παπανδρέου ήταν κι ύστερα ήρθε η ΝΔ. Λοιπόν, ήταν 37 νοματοί, παίρναν οι άλλοι 10 που γράψαν. Εγώ, που ήμουν ο πρώτος τότε που είχα τα αυτά, τις προϋποθέσεις, μ' απορρίψαν, δε μ' δώκαν τίποτα, απορρίψαν και τη γυναίκα μου. Μετά που ήρθε η ΝΔ, κάτι καθυστερούμενα πήγαν και πήραν 1.150.000 ορισμένοι. Πήγα και γω 2-3 φορές στη Μυτιλήνη, δε μ' δώκαν. Λοιπόν, ορισμένοι 5-6 άτομα, παίρναν συνεχώς, αλλά ο πρώτος εγώ που είχα αυτά τα... μ' απορρίψαν. Ο πρώτος που είχα τα προσόντα ήμουν εγώ. Και τ' αποτέλεσμα με κόψαν, δε μ' δώκαν. Είχαν εδώ ορισμένοι καθυστερούμενα, δε μ' δώκαν εμένα. Όχι ψέματα, αλήθειες. Κι όποιος θέλει ας έρθει μπροστά μου να δεις.

68. Γνωρίζετε τα προγράμματα LEADER και INTEREGG; Γνωρίζετε, επίσης, προγράμματα αγροτικής εκπαίδευσης, κατάρτισης και πληροφόρησης, ή αγροπεριβαλλοντικά;

Όχι, δεν έχουμε εδώ τέτοια.

Σεμινάρια για ενημέρωση γίνονται;

Πιο παλιά κάτι γίνονταν. Τώρα δεν έχουμε τίποτα.

72. Έχετε επαφές και υποστήριξη από τοπικούς φορείς (δήμους, νομαρχία, περιφέρεια, υπουργείο Αιγαίου) για θέματα που αφορούν την πρωτογενή παραγωγή; Τι προβλήματα έχετε αντιμετωπίσει ή διακρίνει στις διαδικασίες (γραφειοκρατία, καθυστερήσεις, πελατειακές σχέσεις, διαφάνεια, έλλειψη συντονισμού, έλλειψη πληροφόρησης κτλ).

- Δεν έχουμε εδώ καλή αυτή από τις υπηρεσίες.
- Ο άλλος, πας μέχρι τη Μυτιλήνη και σου λέει «φύγε τώρα θα κλείσουμε.» Εμ, εγώ θέλω απ' το Μεσότοπο να έρθω 20χιλ. Γι' αυτό οι πολύ λίγοι μόλις κάτσουν στην καρέκλα... Ξέρεις τι έπαθα;
- Ρώτησε τα παιδιά εδώ. Πιο φτωχό απ' τον πατέρα μου δεν είχε στο χωριό. Μας ανάθρεψε μεσ' του κόσμου τα χωράφια. Απ' τον πατέρα μου δεν είχα τούτονα το ποτήρι να πω στα παιδιά μου «κρύψετε το να θυμόστε τον παππού σας.» Όχι μόνο εγώ, γενικά εκείνη την εποχή.
- Άλλος πιο πολύ, άλλος πιο λίγο.
- Κι η φτώχεια, καραντιό-καραντιό, και τα πλούτη καραντιό-καραντιό.

Κτηνίατροι, γεωπόνοι έρχονται;

- Όχι.
- Μπορεί να τύχει καμιά φορά.

Θέλετε να έρχονται;

Πώς δε θέλουμε;

Όταν έχετε προβλήματα με τα ζώα, τι κάνετε;

- Παίρνουμε τηλέφωνο και έρχεται και κανονίζουμε κτηνίατρο.

- Έρχεται όμως.
- Μια γυναίκα είναι τώρα.
- Έρχεται από την Καλλονή.

Σχετικά με την υποστήριξη: Η Περιφέρεια, Νομαρχία, Υπουργείο Αγαίου σας ενημερώνουν; Σας υποστηρίζουν όταν έχετε προβλήματα;

Στις εκλογές μονάχα.

Για τα αιτήματά σας; Η τιμή του γάλακτος που είναι χαμηλή;

- Κανένας. Τίποτα.
- Τίποτα.
- Έρχεται ο έμπορας και κανονίζει την τιμή.
- Πρώτα-πρώτα, κουβανούν γάλα και δεν ξέρουν πόσο πάει το γάλα. Καιρό παίρνουν γάλα.

Πάτε κάτω στη Μυτιλήνη, τα ζητάτε, κάνετε διαμαρτυρίες;

- Όχι το χωριό μας είναι νεκρωμένο. Αλλά παλιά ακούετο. Τώρα δεν ακούγεται το χωριό μας. Είναι πεθαμένο. Δε βγαίνει κανένας. Βάζω ράδιο. Βάζω τηλεόραση. Τίποτα δεν ακούς στο Μεσότοπο. Ο Μεσότοπος σαν να πέθανε.
- Δεν έχει κανένα τώρα να σ' ακούσει.

75. Κρίνετε ότι οι συνεταιρισμοί είναι επωφελείς για την παραγωγή ή όχι και γιατί;

- Για τον τύπο είναι. Έχει γιέμια, τα πλει, τα παίρνει.
- Ο έμπορας κόβει την τιμή (γάλα).

Ο Κ.: Τον έχετε ακούσει;

- Ήρθε φέτος; Πέρσι ήρθε κι είχε ένα σκοπό να το πάρει 180δρχ. το γάλα. Λόγω που ήρθε αυτός, αναγκάστηκαν κι οι άλλοι. Δεν ιλέγαν τιμή. «Είσαι έμπορας; Πόσο θα το πάρεις το πράμα;» Δεν ιλέγε. Όταν αποκοπεί. Ποιος θα αποκόψει; Ο ίδιος πάλι. Επειδή ήρθε αυτός...
- Πρέπει το κράτος να βάλει μια Αγορανομία. Να πει το γάλα, τόσο πάει. Τώρα τις τιμές τις κόβουν οι εμπόροι.

Εδώ οι έμποροι πόσοι είναι; Οι τοπικοί όμως.

- Εδώ έχουμε δυο τυροκομεία μέσ' το χωριό και στην Άντισσα.
- Και στη Βατούσα.

76. Γνωρίζετε τι σημαίνει ερημοποίηση;

Όχι.

80. Κατά την άποψη σας, πώς εκδηλώνεται το πρόβλημα της ερημοποίησης στην περιοχή σας;

Άγονα είναι τα βουνά. Γεμάτα αστοιβές. Ο Θεός, λέει, κοσκίνιζε το χώμα και πέταγε εδώ τα αποκοσκινίδια.

81. Πότε παρατηρήσατε για πρώτη φορά το πρόβλημα στην περιοχή σας; Παλιά, είχα ακούσει ότι ήταν γεμάτα σπαρτά όλα τα βουνά εδώ.

- Παλιά σπέρναν όλα τα βουνά που είναι βράχια τώρα. Σπερνόνταν όλα. Από δω και κάτω όλα σπερνόνταν. Το μισό το χρόνο τρώγαν ψωμί που σπέρναν, το άλλο μισό αγοράζαν.
- Ο πατέρας μου δεν είχε κτήματα. Ήταν αυτό το κτήμα, το τραπέζι, το μισό το έπαιρνε το αφεντικό του. Αν γίνονταν. Δεν έβρεχε και καθόλου.
- Πολλές φορές δε βοηθούσε ο καιρός. Αλλά σπέρναν. Όλα τα σπέρναν.

Είχαν σέτια, αναβαθμίδες;

- Τα φτιάχναν κομμάτι.
- Ανάλογα.

Τώρα γιατί δεν...;

- Πώς, συμφέρει τώρα;
- Τότε, τα χρόνια τα δικά μας, κοιτούσες να εξασφαλίσεις το ψωμί σου. Αλλά τώρα πού συμφέρει; Δε συμφέρει να πληρώσω...
- Εδώ το πιο ακριβό είναι τα ψάρια μας.

Ο κόσμος τα σέτια που έφτιαχνε κρατούσαν το χώμα.

- Ναι, κρατούσαν.
- Τα κάναμε εμείς.
- Τώρα, νέος δε γυρίζει να τα δει αυτά τα πράγματα.
- Θα σου πω ένα άλλο πράμα: στην Ερεσό έκαναν ένα φράγμα, ε; πριν χρόνια. Τώρα, να πιάσεις τη νεολαία, τους ανθρώπους, να του πεις «έλα δω, να σου δώσω 50 στρέμματα κτήμα, τσάμπα, δε θα δώσεις καμιά δραχμή. Θα σου δώσω το νερό τσάμπα. Δε θα 'ρθει κανένας να γίνει αγρότης. Και να κάτε μεσ' τον ήλιο, να κάνει πράμα, να μη βρίσκει να το δώσει. Να το δίνει τσάμπα; Να μη συμφέρει ούτε τίποτα; Το πράμα παγαίνει έτσι. Δε τους συμφέρει. Ενώ παλιά εμείς λέγαμε «άντε του χρόνου.»
- Τα παλιά τα χρόνια πηγαίναμε στην Ερεσό. Δεν βάζαν. Πηγαίναμε εμείς μπαξεβανέοι. Και τα λέγαν, τώρα, εκεί στο καφενείο πολλές φορές «οι Μεσοτοπίτες τις κάνουν τις παράδες.» Κι λέγαν «να τους συναγωνιστούμε.» Ήταν κι ο κόσμος κάποτε. Και έλεγα εγώ «σεεις δε μπορούτε να μας συναγωνιστούτε. Θέλετε να σας πω γιατί δε μπορούτε; Γιατί η Ερεσός άμα βάλει ένα πράμα μια φορά και δεν κάνει, δε ξαναβάζει. Ενώ εμείς σηκωνόμαστε από το Μεσότοπο και πάμε μια δραχμή να μην πάρουμε, θα την πάρουμε σε άλλο που μπορούμε να πάρουμε κομμάτι. Γι' αυτό δε μπορούτε να μας συναγωνιστούτε εμάς.» Λέει «Δίκιο έχεις.» «Εσείς είστε ουκνοί. Εμείς είμαστε σα τ'ς μερμήγκοι.»

Μίλησα την προηγούμενη εβδομάδα με τον Κ.

- Μεγάλο κεφάλι. Τώρα γέρασε.
- Εμείς, εδώ στο Μεσότοπο, πριν 15 χρόνια, κανείς δεν έμενε εδώ το καλοκαίρι. Πηγαίναμε μισό χρόνο στην Αθήνα και μισό εδώ κάτω.
- Ναι, τα παλιά χρόνια έτσι ήταν.
- Δε συμφέρει στη νεολαία να πηγαίνει στην Αθήνα. Γιατί υπάρχουν στο νησί κάτι δουλίτσες.

85. Πώς κρίνετε την ποιότητα και την ποσότητα των φυσικών πόρων στην περιοχή (νερά, έδαφος κτλ):

Έχουμε νερό.

Γίνονται πολλές γεωτρήσεις στην περιοχή:

- Πολλές.
- Φέτος γίνηκαν 10 γεωτρήσεις; Όχι η Κοινότητα. Ιδιωτικές.
- Κι ο κύριος έχει κάνει.
- Ναι. Και γω έκανα. Άμα χρειαστούν τα παιδιά. Αλλά πολύ πάει. 17χιλ/μέτρο. 50€/μέτρο. Πήγα 140μ βάθος.
- Αυτό πια είναι εις γνώσι σου. Ότι κάνω έργο και θα δώσω τόσα.
- Ήβρα νερό.

Γενικά, όμως, υπάρχει πολύ νερό στην περιοχή:

- Υπάρχει, αλλού δεν υπάρχει.
- Το χωριό μας έχει μπόλικο νερό.
- Το δίκτυο να αλλάξουν. Είναι εξασφαλισμένο προς το παρόν.

Αν γίνει δίκτυο άρδευσης δε θα λιγοστέψουν οι γεωτρήσεις:

- Όχι.
- Το ιδιωτικό νερό δεν το δίνει κανείς τώρα.
- Οι γεωργοί έχουν γεωτρήσεις δικές τους.
- Γεωτρήσεις κάναν πολλές ο κόσμος.
- Ιδιώτες το κάναν αλλού.
- Στο Ταβάρι. Έχεις πάει στο Ταβάρι; Είναι καμιά 25αριά γεωτρήσεις;
- 25-30

Αυτά έγιναν τώρα τελευταία:

- Μέσα σε 5-10 χρόνια.
- Καμιά δεκαριά.
- Έχει γεωτρήσεις που τρέχουν όξω.

- Τρέχει έξω.
- Νερό άφθονο. Όσοι κάναν γεωτρήσεις, βρήκαν.
- Και πήραν και 2 κάμποι νερό. Καλά το βρόχινο δεν κατέβηκε παντού. Αλλά σε μια περιφέρεια παίρνουν κτηνοτρόφοι... Κάναν παροχές.

87. Ενδιαφέρεστε για την ποιότητα των πόρων και για το περιβάλλον γενικά:

Καλό είναι.

Στα βουνά γύρω δεν υπάρχουν δέντρα, δεν υπάρχει τίποτα.

- Βοσκότοποι είναι.
- Δεν έχουν χόμα.
- Έχουμε 3 καμπέλι (κάμποι μικροί). Αυτοί έχουν. Αυτοί, όμως, έχουν θερμοκήπια, έχουν το ένα, έχουν το άλλο.
- Εδώ, σε τούτα τα μέρη, δεν μπορεί να σγονήσει το δέντρο. Είναι βράχια. Γεμάτο θάμνους ή βαλανίδες. Τώρα θα γίνουν κι οι ελιές σαν τις βαλανίδες.
- Να πούμε τώρα για τις πατάτες. Τώρα, έχει άνθρωποι που μπορεί να βάλουν 2 χρόνια πατάτες και κατά που ακούω και βλέπω θα τις πετάξει.

Και ο Κ. το είπε αυτό.

Εγώ δεν έχω πατάτες. Αγοράζω. Αλλά νοιάζομαι και για τον άλλο που έχει.

94. Γνωρίζετε τι είναι η βιολογική γεωργία και τι προοπτικές υπάρχουν:

Έχω ένα ανιψιό που κάθεται απέναντι, έχει τώρα 3 χρόνια που έχει βιολογικά. Παίρνει μέχρι την Καλαμάτα, αλλά κάνει και μήνες να πληρωθεί. Για να πληρώνεις και άνθρωποι, πρέπει να παίρνεις, να δίνεις.

Αυτά τα βιολογικά, δεν είναι πιο αυξημένη η τιμή τους:

Είναι κομμάτι πιο αυξημένη, αλλά έχει μεροκάματα πολλά, έχει συσκευασία, έχει, έχει, έχει.

Συμφέρει τελικά ή δε συμφέρει:

Ε, είναι κομμάτι πιο καλά. Αλλά έχει κι αυτό τα «περίμενε.»

Αηλαδή, αν σας ρωτούσε κάποιος «να βάλω βιολογικά ή να μη βάλω;» τι θα του έλεγε:

- Ε, μπορεί να του πει «μη βάλεις.» 90%. Κατά βάθος, δεν είναι να βάλεις τίποτα. Θέλει να πας υπάλληλος. Είσαι 100 φορές πιο καλά.
- Δεν έχει άλλον (με βιολογικά). Μόνο ένας είναι.
- Αυτό το πράμα το ξέρει αυτός που το καλλιεργεί. Εμείς πώς μπορούμε να ξέρουμε; Αυτός που παίρνει, δίνει, πληρώνει και βγάζει τη χρονιά.

95. Από ποιον έχετε ενημερωθεί για τη βιολογική γεωργία και πότε:

- Εκτός την κτηνοτροφία δεν έχουμε παραγωγές πολλές εμείς εδώ.
- Πιο μεγάλη είναι η κτηνοτροφία.
- Πιο παλιά ήταν τα κηπευτικά και βάζαμε ούλοι. Τώρα δεν έχει...
- Ο έμπορας είναι ένας. Ξέρεις τώρα, άμα είμαι εγώ, έχω αυτό το ψαλίδι... όσο βαστάει η ψυχή μου, όσο μπορώ...

Ελεύθερη συζήτηση:

Παλιότερα υπήρχαν πιο πολλοί γεωργοί παρά κτηνοτρόφοι:

- Γεωργοί.
- Παλιά που θυμούμαι τον μπαμπά μου, ο κόσμος κυνηγούσε το σιτάρι να φάει.
- Δεν ήταν η Αθήνα να παγαίνει...
- Κι άμα έσπερνες, ας πούμε, 20-30 στρέμματα, είχε κι ένα μέρος που δεν καλλιεργιόνταν, είχε και 10 προβατάκια. Δεν έχει κανένα επαγγελματία να 'χει 200 και 300 πρόβατα.
- Ενώ τώρα, που λέει ο κύριος, το σιτάρι έχει 40δρχ. Ποιος θα πάει να σκάψει να κάνει σιτάρι εδώ; Πού θα πληρωθεί αυτός; Άμα πάρω 500δρχ τη μέρα, μέρα-νύχτα;
- Όταν σπέρναμε εδώ πάνω, είχαμε τα γελάδια. Τρακτέρ δεν είχαμε καθόλου. Και ποιος πάει, τώρα, με τα γελάδια και τα γαϊδούρια να κάνει το βουνό σιτάρι;
- Ούτε ένα γελάδι δεν έχουμε δείγμα.

- Παλιά είχε 400-200 μοσχάρια. Τώρα ούτε ένα.

Για να ξαναγυρίσει, να ανατραπεί, να γίνουν πάλι πιο πολλοί οι γεωργοί, αποκλείεται:

- Με τέτοιες συνθήκες...

- Η κτηνοτροφία βαστά κομμάτι και δίνουν καμιά πριμοδότηση.

Άμα κοπούν αυτά:

- Σα κοπούν, αυτοί που είναι μέσ' τα ξένα...

- Κι οι ελιές. Ποιος θα μας δίνει μια ελιά; Εγώ, τώρα, με περισσεύει κανά γομάρι λάδι τη χρονιά που φτιάνω. Πήγα στην Καλλονή, μη λέν' «και 10 κιλά λάδι να πουλήσεις, πρέπει να 'χεις χαρτί άμα θες να το πλῆσεις.» Τι το λέν' αυτό; Τιμολόγιο το λένε; Πήγα στην Καλλονή. Ιατρείο πήγα, λέω «μια που πήγα, ας πάω και Εφορία να μου βάλουν ένα χαρτί.» Πήγα στην Εφορία, λέω «είμαι απ' τον Μεσότοπο. Θέλω ένα χαρτί γιατί καμιά φορά μπορεί να θέλω να δώσω ένα τενεκέ λάδι και δεν μπορώ. Πρέπει να 'χω χαρτί.» Ήβγε μια κυρία εκεί, μου λέει «θα πας στη Μυτιλήνη, να βγάλεις κάτι χαρτιά που θέλει, και μετά θα έρθεις εδώ στην Καλλονή, να το ελέγξουμε, να το σφραγίσουμε. Λέω εγώ «άντε να πω να πάω. Εγώ δεν έχω κανένα άνθρωπο, να πληρώσω πόσο θέλει», αποτέλεσμα δεν έβγαλα.

Από πλευράς χρόνου, γρήγορα-καθυστερούνε, τι κάνουνε; Πώς γίνονται αυτές οι εργασίες:

Εμένα, άμα με ρωτήσεις, ευτυχώς δεν έχω παρτίδες με τέτοια πράματα. Δεν μπορώ να σου πω γρήγορα ή αργά. Αλλά το σίγουρο είναι ότι καθυστερούν. Κάνουν σαν το τραγί.

Οι εργασίες, το χαρτί; Όλα αυτά για να πουλήσει το λάδι:

- Για το λάδι, δεν έχει εδώ κανένα εμπόριο να βγει. Άμα σε δω εσένα θα σου δώσω κανένα τενεκέ.

- Δεν έχουμε καμιά ενημέρωση.

Ο Συνεταιρισμός:

- Ε, καλά. Άμα έχουμε δουλειές, υποθέσεις, πάμε.

- Ότι περνάει ο κόσμος πιο καλά αυτά τα χρόνια, περνάει.

7.2 Στατιστικά Δεδομένα

7.2.1. Εξέλιξη του Πληθυσμού την περίοδο 1961-1991

ΕΤΟΣ	ΑΣΤΙΚΟΣ	ΗΜΙΑΣΤΙΚΟΣ	ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ
1961	43,3	12,9	43,8	100
1971	53,2	11,6	35,2	100
1981	58,1	11,6	30,3	100
1991	58,8	12,8	28,4	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφές πληθυσμού 1971, 1981, 1991

7.2.2. Ποσοστιαία συμμετοχή απασχολουμένων στον Πρωτογενή τομέα στο σύνολο των απασχολουμένων (σύνολο χώρας) (1971-1997).

	1971	1981	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
<i>Απασχόληση στον Πρωτογενή Τομέα (% του συνόλου)</i>	39,8	27,5	22,2	21,8 9	21,3	20,8	20,4	20,4	19,3

Πηγή : Στοιχεία απογραφών 1971, 1981, ερευνών εργατικού δυναμικού 1991-1997, ΕΣΥΕ.

7.2.3. Ποσοστό κατοίκων Ορεινών και Μειονεκτικών Περιοχών στο σύνολο του πληθυσμού/περιφέρεια

Περιφέρειες	Πραγματικός πληθυσμός	Κάτοικοι Ορεινών Μειονεκτικών περιοχών	Ποσοστό %
Ανατολική Μακεδονία-Θράκη	570.496	283.086	49,62
Κεντρική Μακεδονία	1.708.977	476.650	27,9
Δυτική Μακεδονία	293.015	233.347	79,63
Ήπειρος	339.728	199.733	58,8
Θεσσαλία	734.846	205.337	27,9
Ιόνια Νησιά	193.734	149.487	77,1
Δυτική Ελλάδα	707.687	205.872	29
Στερεά Ελλάδα	582.280	269.636	46,3
Αττική	3.523.407	21.582	0,6
Πελοπόννησος	607.428	254.827	41,95
Βορ. Αιγαίο	199.231	198.598	99,68
Ν. Αιγαίο	257.481	213.923	83
Κρήτη	540.054	244.101	45,19
Σύνολο χώρας	10.259.900	2.957.715	28,82

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή Πληθυσμού 1991

7.2.4. Ηλικιακή Κατανομή Πληθυσμού 1991

Ομάδες Ηλικιών	Σύνολο χώρας	Δυναμικές	Ορεινές	Μειονεκτικές
0-14	17%	19,1%	15,9%	17,4%
15-64	63%	65,3%	61,3%	64,3%
65 και άνω	20%	15,64%	22,8%	18,3%

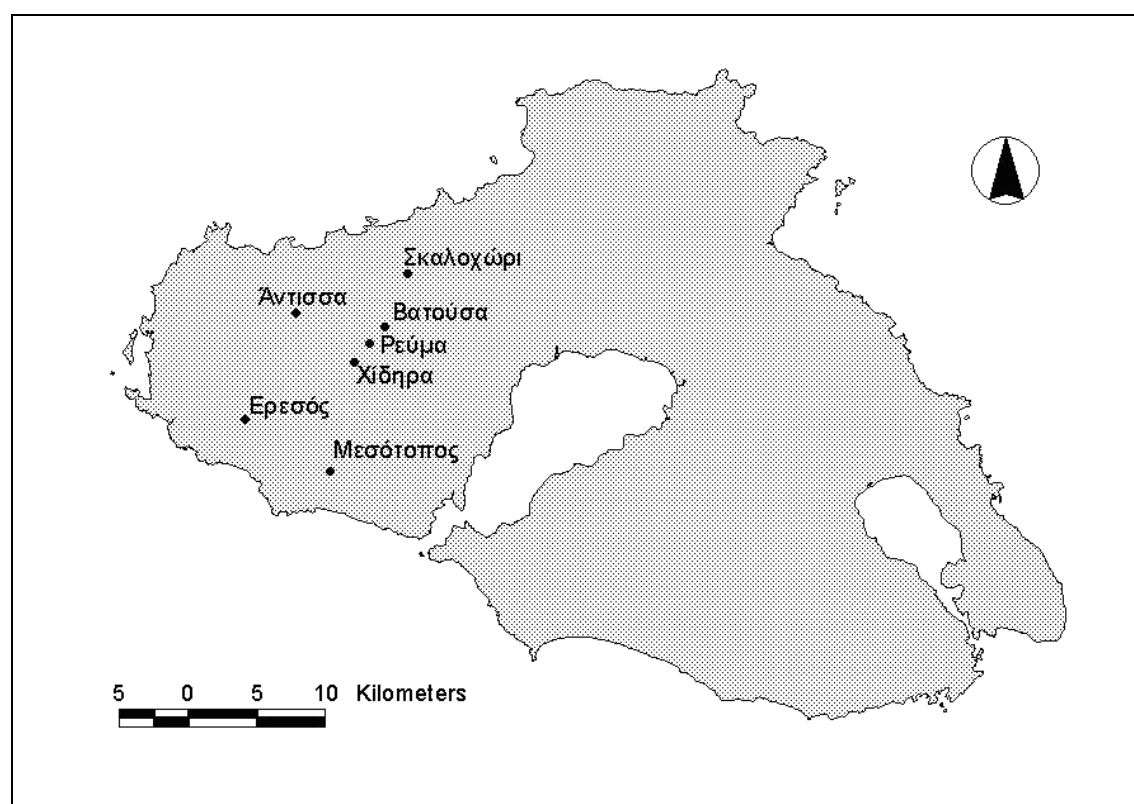
Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή Πληθυσμού 1991

7.2.5. Πυκνότητα Πληθυσμού 1991

	ΔΥΝΑΜΙΚΗ	ΟΡΕΙΝΗ	ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΗ	ΣΥΝΟΛΟ
ΑΜΘ	122,2	11,54	41,09	40
Κ.Μ.	325,9	19,92	44,19	90,85
Δ.Μ.	514	14,2	47,99	31
Ηπείρου	194,4	19,4	56,12	36,91
Θεσσαλίας	113,9	18,94	31,73	52,35
Ιόνια	606	36	145	84
Δυτική Ελλάδα	176	21,85	34,37	62,35
Αττική	1.125,2	40,3	11,84	925
Πελ/σος	132,1	17,82	26,13	39,2
Β.Αιγαίο	126,6	37,37	83,7	51,95
Ν. Αιγαίο	0	30,6	78,14	48,71
Κρήτη	0	30	46,53	64,79
Σύνολο Χώρας	306	20,63	44,47	77,75

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή Πληθυσμού 1991

7.3 Χάρτες

Πηγή: Ιωσηφίδης και Πολιτίδης (2003).